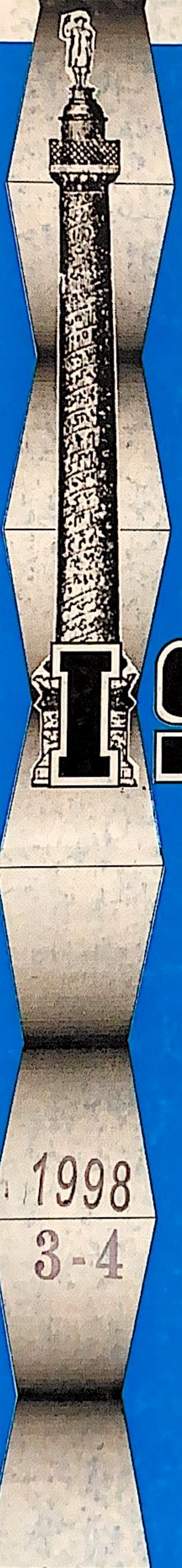
ISBN 0236-3100

INSTITUTUL DE ISTORIE
AL ACADEMIEI DE ŞTIINŢE A REPUBLICII MOLDOVA

REVISTA DE ISTORIE A MOLDOVEI

1998
3-4

ACADEMIA DE ŞTIINŢE A REPUBLICII MOLDOVA

INSTITUTUL DE ISTORIE

REVISTĂ DE ISTORIE A MOLDOVEI

3 – 4 (35–36), 1998 iulie-decembrie

Revistă ştiinţifică.
Fondată în 1990.
Apare de patru ori pe an.

CHIŞINĂU 1998

COLEGIUL DE REDACȚIE

Demir DRAGNEV (redactor-şef),
Mihai ADAUGE, Leonid BULMAGĂ,
Ioan CAPROŞU, Ion CHIRTOAGĂ,
Pavel COCÂRLĂ, Eugenia DANU, Andrei EŞANU,
Ion JARCUȚCHI, Gheorghe NICOLAEV,
Şerban PAPACOSTEA, Anatol PETRENCU
Ion ŞIŞCANU, Ion VARTA, Alexandru ZUB

REDACȚIA

Zinaida ALEXANDREANU-SÂTNIC – secretar de redacție
Dumitru BOICU– redactor
Vera BOSTAN – tehnoredactare computerizată

© Institutul de Istorie
al Academiei de Ştiinţe
a Republicii Moldova,
Centrul de editare, 1998

Redactia "Revista de istorie a Moldovei"
Str. 31 August nr.82
Chisinau 277004
Moldova

PREȘEDINȚIA

ROMÂNIEI

De Sfintele Sărbători
și în Anul ce vine, vă urez
din toată inima sănătate,
mult spor, bucurie în casă
și în suflete.

Emil Constantinesco

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE ISTORIE, STAT ȘI DREPT AL ASM
Chișinău

CUPRINS

ANIVERSĂRI. 80 DE ANI DE LA MAREA UNIRE

5 *Eugenia Danu,* **Considerații cu privire la legăturile între români în anii primului război mondial**

9 *Ioan Aurel Pop,* **Formarea națiunii române medievale**

STUDII ŞI COMUNICĂRI

15 *Leonid Bulmagă,* **Unele considerațiuni privind situația în economia și sfera socială din republică la mijlocul anilor `80**

24 *Igor Caşu,* **Modernizarea economică a Basarabiei după modelul sovietic, 1944-1989 (nivelul și particularitățile de dezvoltare în comparație cu republicile unionale)**

41 *Viorica Nicolenco,* **Extrema dreaptă în Europa interbelică**

51 *Ion Gumenâi,* **Raiaua Hotinului între anii 1718 și 1806 (II)**

62 *Sergiu Tabuncic,* **Satele din răsăritul Țării Moldovei din secolele XIV-XV în lumina izvoarelor diplomatice interne**

96 *Ion Chirtoagă, Valentina Chirtoagă,* **O nouă sursă pentru studierea evoluției procesului demografic în sudul Basarabiei**

DOCUMENTAR

99 *Ion Varta*, **Noi date inedite despre statutul Basarabiei de sub dominația țaristă**

RECENZII

103 *Eduard Baidaus*, Veniamin Ciobanu, **Românii în politica est-central europeană, 1648-1711,** Iași. Institutul european, 1997 (192 p.)

106 *Marina Baidaus*, **Contribuții la istoria Republicii Moldova în contextul relațiilor economice internaționale**

108 *Alina Felea*, Iolanda Țighiliu, **Societate și mentalitate în Țara Românească și Moldova (secolele XV-XVII),** București, 1997

110 *Silviu Andrieș Tabac*, **Al IX-lea congres de genealogie și heraldică,** Iași, 7-10 mai 1998

CONTENTS

ANIVERSARIES. 80 YEARS FROM THE GREAT UNITY.

5 *Eugenia Danu,* **Considerations concerning the relations between romanians in the World War I years**

9 *Ioan Aurel Pop,* **Formation of the romanian medieval nation**

STUDIES AND COMMUNICATIONS

15 *Leonid Bulmagă* **Some considerations concerning the situation in the republic economics and social sphere in the middle 80 s**

24 *Igor Caşu,* **The economic modernization of the Bessarabia on the soviet model, 1944-1989 (comparative level and characteristics with union republics)**

41 *Viorica Nicolenco,* **The right extreme in the interbelic Europe**

51 *Ion Gumenâi,* **The Hotin raya in the years 1718-1806 (II)**

62 *Sergiu Tabuncic,* **The villages from the est of Moldova in the light of diplomatic internal sources**

96 *Ion Chirtoagă, Valentina, Chirtoagă,* **A new source for study of demographic process in Southern Bessarabia**

DOCUMENTARY SOURCES

99 *Ion Varta*, **A new facts about statute of the Bessarabia under tsarism domination.**

BOOK REVIEWS

103 *Eduard Baidaus*, ***Veniamin Ciobanu*, The romanians in the European East-Central policy.** Yassy, European Institute, 1997 (192 p.)

106 *Marina Baidaus*, **Contributions to the history of the Republic of Moldova in context of economic international relations.**

108 *Alina Felea*, ***Iolanda Țighiliu*. Society and mentality in Valahia and Moldova (XV-XVII centuries), București, 1997**

110 *Silviu Andrieș Tabac*, **The IX congress of genealogical and heraldic studies, Yassy, 7-10 may, 1997**

ANIVERSĂRI. 80 DE ANI DE LA MAREA UNIRE

Eugenia Danu

CONSIDERAŢII CU PRIVIRE LA LEGĂTURILE ÎNTRE ROMÂNI ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Primul război mondial a influenţat neunivoc destinul continentului european, al unor state şi popoare. Astfel, în cazul românilor, inclusiv românii basarabeni, războiul cu tot cortegiul său sinistru: distrugeri, vieţi pierdute, foamete, lipsuri, ruină, a condiţionat şi apariţia unor factori pozitivi, care au înrâurit propice destinul lor istoric.

În august 1914 cca 300000 de români din Basarabia au fost mobilizaţi în armata rusă şi, cum remarca Ion Nistor, "luptară sub steagul rusesc pentru slava şi mărirea asupritorilor lor, şi aceasta fără întrerupere până la izbucnirea marii revoluţiuni ruseşti din martie 1917"[1]. Pe toate fronturile, începând cu cel de Nord, de lângă ţărmurile Mării Baltice, şi până la cel caucazian, de la hotarul cu Turcia, luptau în rândurile armatei ţariste soldaţi şi ofiţeri moldoveni din Basarabia. "În perioada 1914-1917, menţiona într-o alocuţiune Pan Halippa, s-a scurs destul sânge moldovenesc pe fronturile ruseşti"[2].

Pe lângă lipsurile şi suferinţele impuse de starea de război, ostaşii români basarabeni au fost puşi în situaţia tragică de a lupta pe front cu fraţii lor din ţinuturile româneşti, încorporate în Imperiul Austro-Ungar. Încă în 1914 hazardul a făcut ca românii din Basarabia să se întâlnească pe frontul Galiţiei cu românii din Ardeal "cu armele ridicate unii împotriva altora, fără să ştie că acelaşi sânge curge în vinele lor şi gata să se ucidă pentru două pajuri străine"[3]. Deznodământul unei bătălii este descris în lucrarea memorialistică a lui Ştefan Usinevici, care pe atunci era înrolat într-o unitate rusească. "Examinând locul, scrie Usinevici, am descoperit mai multe cadavre de austrieci, care toate erau în grupuri de câte 5-6, la distanţă de 20-30 paşi unul de altul... Erau şi mulţi răniţi, care oftau şi se văietau, pe ici şi pe colo, toţi români din Transilvania. Privelişte foarte dureroasă, îi mângâiam cum puteam, îi pansam pe cei mai de aproape, le dădeam apă şi-i asiguram că îndată vor fi ridicaţi de sanitarii noştri, care umblau de acuma cu furgoanele lor"[4].

Evenimentele militare din anul 1916 au prilejuit românilor şi alt gen de întâlniri. Când, în august 1916, România a intrat în război alături de Antanta şi forţele militare ruseşti au trecut Prutul ca aliate, zeci de mii de români basarabeni trecură apele râului despărţitor de fraţi. Printre cei aproximativ un milion de ostaşi ai armatei ţariste de pe Frontul ruso-român, denumit mai frecvent român, se aflau şi cca 100 mii de români basarabeni[5]. Ziarul ieşean "Ecoul Moldovei" la 24 iulie 1917 consemna: "Fraţii noştri basarabeni sunt numeroşi pe Frontul român. Nu e regiment, companie, ori pluton, în care să nu fie moldoveni". Contingente considerabile de basarabeni erau în diviziile 3 şi 4 vânători, divizia 14 infanterie, în corpul 24 de armată, în garnizoanele ruseşti din Iaşi, Socola, Bârlad, Roman. În noua situaţie militaro-politică de la sfârşitul anului 1916-1917

© Eugenia Danu, 1998.

mii de militari basarabeni au devenit tovarăşi de arme ai ostaşilor români din Regat, care luptau împreună contra aceluiaşi duşman.

Afară de Frontul român au fost şi alte drumuri, care au prilejuit întâlnirea românilor, cum ar fi cel al bejenarilor din Regatul României, Transilvania şi Bucovina, sosiți la Chişinău; cel al marinarilor de pe navele evacuate din Constanța în porturile ruseşti Odessa, Nikolaev, Sevastopol; sau întâlnirea şi colaborarea dintre voluntarii români - foşti prizonieri de război - de la Darnița (lângă Kiev) şi tinerii români din Basarabia şi Transnistria, care studiau la instituțiile de învățământ superior din Kiev.

În continuare vor fi abordate succint doar legăturile românilor basarabeni cu cei din Vechiul Regat pe teritoriul Moldovei din dreapta Prutului.

Trebuie remarcat că printre basarabenii ajunşi pe Frontul român (în România era denumit frontul din Moldova) se aflau mulți intelectuali, care manifestase şi până atunci un viu interes față de mişcarea culturală din România, întreținând corespondență cu reprezentanții ei marcanți. Printre aceştia erau Alexe Mateevici (preot militar şi poet), Ion Buzdugan şi Iorgu Tudor (poeți, învățători), Simion Murafa (avocat), Gheorghe Madan (artist şi scriitor) etc.

Ion Buzdugan, care era translator de limbă rusă la Statul major rus al Frontului român, în toamna anului 1916 face cunoştință la Iaşi cu Octavian Goga, iar în 1917 - cu A.Vlahuță, N.Iorga, N.Crainic, I.Tutoveanu, Onisifor Ghibu, M.Sadoveanu[6]. Pitorescul acestor întâlniri este redat în memoriile lui N.Iorga, care nota următoarele: "Odată, uşa din față a casei mele a fost dată violent în lături şi a apărut un ostaş în lungă mantie cenuşie... Am putut afla că el e poetul "Nică Românaş" din Vechea revistă cu chirilice de la Chişinău, că-l cheamă Buzdugan şi că a venit, pur şi simplu, ca să mă vadă şi să vorbim [despre] literatură"[7]. Profesorul a întâlnit apoi noua sa cunoştință în librăriile din Iaşi, în căutarea literaturii româneşti, "în care se iniția cu sete"[8].

Într-o seară ploioasă din toamna anului 1916 Simion Murafa îl caută la Fălticeni pe Mihail Sadoveanu, astrul în ascensiune al scrisului românesc ca să vorbească despre un viitor mai echitabil pentru poporul lor supus grelelor încercări. Întâlnirea i-a mişcat pe ambii în egală măsură. "Am stat mult sfătuind în noaptea aceea de grație, consemna mai târziu marele scriitor, am deschis cărțile cronicarilor şi am chemat între noi cu ochii înlăcrimați, trecutul strămoaşei şi nefericitei noastre Moldove. Apoi ne-am despărțit cu părere de rău într-un târziu, în noaptea neagră şi ploiasă. "Muscalul mi-a strâns mâna şi a plecat"[9].

După biruința revoluției din februarie - martie 1917 în Rusia, contactele dintre românii basarabeni şi frații lor din dreapta Prutului devin mai nestingherite şi mai frecvente. La redacția ziarului "Neamul Românesc" Nicolae Iorga este vizitat nu o singură dată de către Alexe Mateevici, Simion Murafa. Mateevici a adus şi câteva poezii pentru a fi publicate. Creația lui cea mai remarcabilă - poezia "Limba noastră" – a fost publicată pe prima pagină a ziaruluui "Neamul românesc", nr. 236 din 1917[10]. Aceste întâlniri au contribuit la cunoaşterea reciprocă, la spulberarea neadevărurilor despre românii din Regat, inoculate basarabenilor de către stăpânirea străină. N. Iorga scria ulterior: "Oameni ca Murafa, ca preotul Mateevici, care şi ei au apărut o clipă în redacția mea, ne cunoşteau acuma îndeajuns prin vicisitudinile războiului ca să ştie că nu suntem aşa cum de mai bine de un secol ne zugrăvea în fața basarabenilor interesul cârmuirii ruseşti"[11].

În necrologul scris la moartea lui Mateevici marele istoric evoca din nou chipul poetului basarabean îndrăgostit de literatura românească, pe care o descoperea tot mai mult în timpul aflării sale în România în 1917[12].

O dată cu crearea, după revoluţia rusă din februarie-martie 1917, a comitetelor naţionale ale ostaşilor basarabeni, colaborarea acestora cu românii din Regat devine mai variată, mai prolifică. Printre primele organizaţii ale ostaşilor basarabeni a fost Comitetul din Iaşi al soldaţilor şi ofiţerilor moldoveni, creat pe lângă Statul Major al armatei ruse în aprilie 1917. Ulterior, Comitetul din Iaşi s-a transformat în Sfatul deputaţilor soldaţi şi ofiţeri basarabeni de pe Frontul român, cu rol de coordonator al activităţii tuturor organizaţiilor similare. Comitetul executiv al acestui Sfat era alcătuit din preşedintele A.Scobioală, vicepreşedinţii Crăciunescu şi I.Buzdugan, secretarul V.Ţanţu[13].

Înfruntând obstacolele ridicate de autorităţile militare[14], ostaşii basarabeni au creat comitete naţionale în garnizoana rusă din or. Bârlad (preşedinte V.Madan, cunoscut scriitor din stânga Prutului)[15], în regimentul 13 puşcaşi, unde moldovenii numărau 300 de ostaşi (preşedinte subofiţerul Cernov)[16], la Socola (preşedinte P. Chicerman) ş.a. La 18 iunie 1917 la Roman s-a constituit "Uniunea moldovenilor din armata a 9 -a" (preşedinte Gh. Pântea, vicepreşedinte Botea, secretar Arţevschii)[17].

Dispunând de libertăţi destul de largi militarii basarabeni şi Comitetele lor s-au încadrat activ în mişcările politice ce cuprinsese armata rusă, participând şi la unele evenimente de rezonanţă din or. Iaşi - capitala provizorie a României. La mijlocul lunii aprilie 1917 trupele ruseşti de la Iaşi şi din zonă, influenţate de revoluţionarii anarhişti, contaminaţi de ideea revoluţiei mondiale, pun la cale o intervenţie militară cu scopul detronării regelui Ferdinand, arestării lui şi instaurării unui regim similar celui din Rusia. Fiind în serviciu la statul major al armatei ruse, Ion Buzdugan află despre aceste planuri şi îl informează imediat pe N.Iorga. Marele savant a comunicat ştirea conducătorilor ţării, care au luat măsurile de rigoare în vederea înlăturării primejdiei. La rândul său, N.Iorga a scris urgent un apel către ostaşii ruşi din România, redactat în româneşte şi în ruseşte, prin care aceştia erau chemaţi să dea dovadă de calm şi să nu se amestece în treburile interne ale Statului Român. Difuzat în rândul ofiţerilor şi soldaţilor ruşi, apelul a contribuit la calmarea spiritelor[18]. Însă instigările la revoltă şi schimbarea ordinei de stat din partea organizaţiilor revoluţionare ale militarilor ruşi n-au încetat. În iunie 1917, în Iaşi a fost difuzată o proclamaţie în limba rusă către "tovarăşii români", în care aceştia erau îndemnaţi să profite de prezenţa armatelor ruse pe teritoriul României pentru a se răfui cu "duşmanii de clasă". Apelul se încheia cu următoarele slogane, ce nu mai lăsau nici un dubiu referitor la scopurile aşa-zişilor soldaţi revoluţionari ruşi: "Jos Ferdinand. Trăiască marele popor român. Trăiască reprezentanţa populară a României. Trăiască România liberă!"[19].

De această dată a luat atitudine Comitetul Executiv al Sfatului deputaţilor soldaţi şi ofiţeri basarabeni de pe Frontul român (Iaşi), care în următoarele zile a lansat apelul "Către moldovenii de pe Frontul Român". În acest document autorii apelului rusesc erau trataţi foarte categoric drept trădători, spioni, provocatori şi fricoşi. "Dacă ei ar fi prietenii noştri - explicau militarii basarabeni în apelul lor - s-ar duce în Germania şi acolo ar ridica steagul anarhiei, ar arunca de pe tron pe Vilhelm. Dar în loc să facă aceasta ei se silesc din toate puterile să ridice tulburări în România, să zdruncine disciplina în armata noastră rusă, ca nemţii cu disciplina lor de fier să ne biruiască". Apelul sfârşea prin ai chema pe moldoveni "să-şi puie viaţa pentru apărarea Patriei şi a neamului moldovenesc"[20].

Militarii basarabeni au urmat aceeaşi linie ca şi de întreaga naţiune română în vederea salvării României de ocupaţia străină şi a apropierii clipei unirii tuturor fiilor ei într-un singur stat. În iunie 1917 Comitetul soldaţilor şi ofiţerilor basarabeni de pe Frontul român a participat la festivităţile organizate la Iaşi cu ocazia sosirii primului detaşament de voluntari, format din foşti prizonieri români din armata austro-ungară, în lagărul de

lângă Kiev. La mitingul organizat cu această ocazie reprezentantul ostaşilor basarabeni a rostit un emoţionant cuvânt de salut, în care, printre altele, a spus: "Fraţi ardeleni! Ca delegat al Comitetului ostaşilor basarabeni de pe Frontul român, vă transmit salutările frăţeşti şi sentimentele noastre de adevărată şi desăvârşită admiraţie. Suntem fericiţi, că datorită împrejurărilor reprezentanţii marilor puteri asistă la cea dintâi înfăptuire de unire sancţionată azi, în faţa lui Dumnezeu, prin slujba religioasă, iar mâine înscrisă în tratatele politice cu vârful baionetelor voastre... Trăiască libertatea! Trăiască România Mare!"[21].

O filă distinctă constituie colaborarea Comitetului ostaşilor basarabeni de pe Frontul român cu societăţile şi instituţiile culturale din Iaşi. Este relevantă acţiunea "Societăţii pentru învăţătura poporului român" din Iaşi, care, la 23 august 1917, a oferit Comitetului ostaşilor basarabeni de pe Frontul român (la solicitarea acestuia) întreaga bibliotecă a societăţii "cu cărţi variate de literatură şi ştiinţă", spre a fi trimise şcolilor din Basarabia, care se pregăteau să înceapă anul şcolar 1917-1918 cu noi manuale şi predare în limba română[22]. Recepţionând acest gest, Comitetul ostaşilor basarabeni de pe Frontul român aducea "cu adâncă recunoştinţă cele mai vii mulţumiri "Societăţii pentru învăţătura poporului român" şi "Ligii Culturale", care ne-a dăruit cărţi în limba română, ajutând astfel în chip însemnat la deşteptarea limbii materne în Basarabia"[23].

Donaţii de carte fac şi mulţi particulari: Francu-Iaşi, artistul C.B.Pennel etc.[24] Pentru comitetele militarilor basarabeni se colectează mijloace băneşti. Artiştii români adunaţi la Iaşi din toată ţara au dat două reprezentaţii teatrale în cinstea ostaşilor şi ofiţerilor basarabeni, la care a luat parte toată societatea ieşeană. La 5 octombrie 1917 la Teatrul Naţional din Iaşi a avut loc un spectacol deosebit. S-au jucat vodevilurile "Baba Hârca" şi "Doi irozi" cu subiecte din viaţa satului. Printre spectatori se aflau câteva sute de soldaţi şi ofiţeri moldoveni - invitaţii seratei. Venitul net de la spectacol a fost vărsat în fondul Comitetului ostaşilor basarabeni de pe Frontul român, care, la rândul său, a oferit în onoarea artiştilor Naţionalului ieşean un banchet deosebit (cu torte, şampanie, coniac, muzică etc.), cheltuind 2139 ruble, obţinute de la cartierul armatei ruse. După cum se menţiona în borderoul de cheltuieli, "dirijor" al banchetului a fost sublocotenentul V.Ţanţu[25].

Întâlnirea pe Frontul român şi în oraşele Moldovei din dreapta Prutului a fiilor aceluiaşi neam despărţiţi de vitregiile istoriei, familiarizarea cu cultura românească din Regatul Român a avut o influenţă covârşitoare asupra mentalităţii ostaşilor basarabeni, a edificării identităţii lor naţionale, a modelării conştiinţei lor politice. Nu e întâmplător faptul că la comitetele ostaşilor şi ofiţerilor basarabeni de pe Frontul român au emanat idei şi iniţiative, care, ulterior, s-au dovedit a fi cele mai eficiente în lupta pentru obţinerea autonomiei provinciei natale - dezideratul primordial al mişcării de eliberare naţională din Basarabia în anul 1917.

Datorită eforturilor lui Gh.Pântea şi V.Ţanţu, lideri ai mişcării naţionale moldoveneşti de pe Frontul român, şi a susţinerii lor de către comitetele militarilor basarabeni de la Iaşi şi Odessa, la 23 iulie 1917[26], se înfiinţează la Chişinău Comitetul executiv central moldovenesc al deputaţilor soldaţi şi ofiţeri, care preea conducerea mişcării naţionale din Basarabia. Comitetul executiv central Moldovenesc a pus capăt avalanşei de declaraţii în problema autonomiei, trecând la acţiuni practice în vederea organizării Basarabiei ca provincie autonomă. De la acest comitet a pornit desfăşurarea succesivă şi vertiginoasă a evenimentelor cruciale pentru destinul provinciei româneşti dintre Prut şi Nistru - proclamarea autonomiei, crearea parlamentului basarabean "Sfatul Ţării", care a proclamat independenţa, iar la 27 martie 1918 a votat Unirea Basarabiei cu Patria istorică - România.

Concluzionăm că întâlnirile şi colaborarea dintre militarii basarabeni şi confraţii lor din Regatul Român, în anii primului război mondial, au jucat un rol de netăgăduit în unificarea spirituală românească - una din premisele principale ale Marii Uniri din 1918.

NOTE

[1] Ion Nistor, **Istoria Basarabiei**, Chişinău. 1991, p. 274.
[2] **Rgele Ferdinand şi Unirea Basarabiei**, Chişinău, 1939, p. 63.
[3] **Arhiva Naţională a Moldovei**, fond 727, inv. 2, d. 1, f. 86.
[4] Ştefan Usinevici, **Nostalgii basarabene. Mărturii autobiografice**, Cluj, 1996, p. 101.
[5] **A.N.M.**, f. 727, inv. 7, d. 34.
[6] Onisifor Ghibu, **Unitatea românească şi chestiunea Basarabiei**, Bucureşti, 1995, p. 118.
[7] Nicolae Iorga, **O viaţă de om aşa cum a fost**,vol. II, Chişinău, 1991, p. 270.
[8] **Ibidem**, p. 271.
[9] M.Sadoveanu, **Orhei şi Soroca**, Chişinău, 1921, p. 68.
[10] N.Iorga, **Neamul Românesc în Basarabia**, Bucureşti, 1997, p. 124.
[11] Nicolae Iorga, **O viaţă de om aşa cum a fost** ,vol. II, p. 300.
[12] N.Iorga, **Neamul Românesc în Basarabia**, p. 124.
[13] **A.N.M.** p. 724, inv. 2, d. 7, f. 1.
[14] **Ibidem**, d. 17, f. 2.
[15] **Cuvânt Moldovenesc**, nr. 44, 3 iunie 1917.
[16] **Arhivele Statului**, fond Ion Pelivan, d. 360, f. 1.
[17] **A.N.M.**, f. 727, inv. 2, d. 7, f. 13.
[18] Nicolae Iorga, **O viaţă de om aşa cum a fost,** vol. II, p. 272-275.
[19] **A.N.M.**,f. 727, inv. 2, d. 7, f. 59.
[20] **Ibidem**, f. 67.
[21] **Ibidem**, f. 31.
[22] **Ibidem**, f. 75;89.
[23] **Ibidem**, f. 148.
[24] **Ibidem**, d. 1, f. 90.
[25] **Ibidem**, d. 7, f. 177, 179.
[26] **Ibidem**. f. 38.

Ioan Aurel Pop

FORMAREA NAŢIUNII ROMÂNE MEDIEVALE

Istoriografia europeană de marcă din ultimele decenii a tratat formarea şi afirmarea naţiunilor ca pe un proces complex şi îndelungat, care nu ţine de esenţa unei epoci anume. S-a afirmat mult timp că naţiunile sunt specifice lumii postrenascentiste, moderne sau numai secolelor XVIII-XX. Apoi, dând o accepţiune mai largă termenului de naţiune, unii istorici au constatat că epoca de deşteptare naţională în Europa corespunde, de fapt, secolului XII[1]. În paralel, s-a demonstrat că sentimentul naţional şi existenţa formei de comunitate etnică specifică lui sunt mai vechi, că ele au o istorie continuă, uneori greu de descifrat, dar fascinantă şi reală. În acest spirit se vorbeşte astăzi despre "naţiunea gotică"[2], despre "patria francilor"[3], despre "naţiunea medievală"[4] sau despre "naţiunea modernă"[5].

Este evident că şi în evul mediu, poate mai vizibil începând cu secolul XII, oamenii erau grupaţi şi se simţeau solidari după limba vorbită, originea pe care o aveau sau pe care credeau că o au, confesiunea comună, alcătuirea politică simbolizată de dinastie sau monarhie, după solul, ţara sau teritoriul locuit. În funcţie de asemenea caracteristici,

© Ioan Aurel Pop, 1998.

oamenii medievali şi-au făurit - între altele - şi o identitate etnică, de care, treptat, cel puţin la nivel elitar, au început să devină conştienţi. Manifestarea iniţială a acestei identităţi nu s-a produs aproape niciodată spontan, ci mai întotdeauna în contact sau în confruntare cu străinul, cu celălalt, adică cu acela care vorbea altă limbă, avea alte tradiţii şi obiceiuri, poate alt port, altă credinţă, alt suveran. Aşa s-au născut în evul mediu întrebări, sintagme, constatări de genul: "Cine i-a pus pe germani să fie judecătorii naţiunilor?, "Este mai uşor să împaci un miel cu un lup decât un francez cu un englez", "Dacă papa este francez, atunci Iisus este englez"[6] etc. În timpul consiliului de la Constanţa (1414-1418) au avut loc serioase dispute între marile naţiuni reprezentate acolo, cu precădere între francezi şi englezi. Argumentându-şi poziţia printr-un text remarcabil, - *Anglicae natio'nis vindicatio* - englezii ofereau atunci, involuntar, o definiţie a naţiunii: "un popor deosebit de altele prin relaţia de sânge [origine comună] şi obiceiul unităţii şi prin particularităţile de limbă, care dovedesc cel mai mult şi mai adevărat naţiunea în esenţa ei, deopotrivă după dreptul divin şi uman"[7].

Nici popoarele din centrul Europei nu au făcut excepţie de la o astfel de evoluţie. Pe un teritoriu relativ restrâns, ele au venit permenent în contact, s-au confruntat şi s-au comparat, s-au admirat şi s-au disprețuit, adică şi-au făurit, afirmat şi consolidat mereu identitatea, solidaritatea etnică, fără ca acest proces să excludă contagiuni, amestecuri etnice, asimilări, discriminări şi, în general, tot cortegiul de fapte specifice convieţuirii.

Românii au fost şi ei parte integrantă a acestei evoluţii. Identitatea românească în evul mediu sau naţiunea medievală s-a manifestat prin câteva elemente de bază şi în împrejurări specifice, nu mai devreme şi nici mai târziu decât la popoarele vecine. Astfel, românii s-au particularizat în evul mediu prin origine, prin limbă, prin confesiune, prin cultură, tradiţii, mentalitate (forma mentis) şi prin structurile politice şi social-economice distincte în raport cu ale vecinilor. În funcţie de aceste elemente s-a format personalitatea etnică a românilor de atunci, personalitate care se poate numi naţiune medievală.

Identitatea prin nume şi origine. Orice naţiune se identifică formal prin numele său şi rareori se întâmplă ca acest nume să fie doar unul singur. De obicei, există un nume prin care naţiunea respectivă se denumeşte pe sine şi un altul (altele) utilizat (e) de străini pentru aceeaşi realitate. Sunt semnificative în acest sens cazurile germanilor, polonezilor, maghiarilor, grecilor, sârbilor sau românilor. De pildă, românii s-au numit mereu pe sine, conform celor mai vechi mărturii, rumâni ori români, de la termenul latin "Romanus", dar străinii i-au numit vlahi sau cu un termen înrudit. Chiar ţările locuite de români au fost numite de către străini Vlahii până în secolul XIX. Cele două nume - român şi vlah - au aceeaşi semnificaţie şi ambele arată originea romană a românilor. Cuvântul "român"[8] poartă în sine amintirea Romei, în sens larg şi denumeşte o parte a moştenirii romane, în sens restrâns. "Valachus" conţine şi el două înţelesuri înrudite: unul generic, ce desemnează un popor de origine romanică, iar altul special, ce se referă exclusiv la poporul român (pe măsură ce alte popoare romanice au primit nume similare, dar totuşi diferite)[9]. Prin urmare, atât denumirea pe care şi-au dat-o românii înşişi, cât şi denumirea dată lor de străini poartă în ele ideea originii romane a acestui popor, înconjurat exclusiv de către popoare de alte origini. În aceste condiţii, era firesc ca deopotrivă românii şi străinii, prin unii reprezentanţi ai lor, să fie conştienţi în evul mediu de această origine. Notarul anonim al regelui ungar Bela mărturiseşte ferm această convingere când îi numeşte pe români *Blachii ac pastores Romanorum*[10]. Cronica lui Simon de Keza (1285) şi lucrările similare ce i-au urmat explică de ce s-a făcut asocierea între români şi romani: românii au fost păstorii şi colonii (agricultorii) românilor, rămaşi de bună voie în Pannonia (*Blachis, qui ipsorum - Romanorum - fuere pastores et coloni, remanentibus sponte in Pannonia...*)[11]. Aceasta a fost modalitatea de exprimare şi de transmitere în

cronicile ungare a tradiției referitoare la originea română a românilor. Umaniştii, clerici şi călătorii din secolele XV şi XVI, -Ioan de Sultanieh, Poggio Bracciolini, Flavio Biondo, Nicolae de Modrusa, Jan Laski, Giovanandrea Gromo, Francesco della Valle ş.a. - mărturisesc cu plăcută surpriză cum au aflat ei, nu din studiul autorilor antici, ci de la romanii înşişi, despre originea romană a acestora. Conştiința romanității românilor - componentă importantă a ideologiei naționale moderne a secolelor XVIII-XIX - s-a afirmat la anumite niveluri, atât la români, cât şi la străini, încă din evul mediu. Umaniştii, cronicarii secolului XVII şi iluminiştii au preluat doar ideea, i-au dat un tot mai accentuat fundament ştiințific şi au integrat-o luptei de emancipare națională.

Identitatea prin limbă. Limba a fost unul dintre cele mai evidente mijloace de diferențiere în raport cu alții, în toate timpurile. Antonio Bonfini, secretar şi cronicar la curtea regelui Matia Corvinul (1458-1490), scrie: românii se trag din romani, "luptă nu atât pentru păstrarea neatinsă a vieții cât a limbii"[12]. Textul conține cel mai frumos elogiu adus în evul mediu românilor prin limba lor. Nicolae de Modrusa, erudit prelat şi colaborator al papei Pius II, în lucrarea De bellis Gothorum, redactată înainte de 1473, notează[13] pentru prima oară deosebirea dintre funcția limbii române, ca limbă vie, vorbită de popor din leagăn (loquuntur ab incunabulis) şi cea a limbii slave, folosită ca instrument de exprimare a culturii scrise (utantur)[14]. Din textul lui Modrusa reiese că interlocutorii săi români ştiau că ei vorbesc din leagăn o limbă de origine latină şi că invocau acest lucru în sprijinul marcării identității lor.

O altă mărturie despre importanța limbii pentru români datează chiar din secolul XIV şi este cuprinsă într-un document papal. În 1374, când Țara Românească şi Moldova se aflau din nou concomitent în conflict cu Regatul Ungar, papa Grigore XI cerea regelui Ludovic I şi celor doi arhiepiscopi ai Ungariei să creeze o episcopie proprie pentru "acea parte a mulțimii nației românilor" care trăiau "la hotarele Regatului Ungariei, spre tătari" şi care de curând "trecuseră de la ritul şi schisma grecilor" la catolicism, prin efortul regelui pomenit[15]. Regiunea în discuție era dioceza Milcoviei, unde fusese în secolul XIII episcopia Cumaniei, adică partea apuseană a Moldovei, de-a lungul Carpaților până la zona de curbură, unde trăieşte şi azi o populație catolică. Dar scrisoarea papală din 1374 mai conține un detaliu foarte important: cea mai mare parte a românilor din amintita arie nu acceptaseră totuşi renunțarea la ortodoxie şi trecerea la catolicism deoarece doreau un prelat care să cunoască "limba națiunii" lor (*qui linguam dicte nationis scire asseritur*)[16]. Se pare că românii s-au adresat direct sau indirect papei, din moment ce înaltul pontif spune că aceştia "cereau" un prelat care să vorbească româneşte. De altminteri, încă din 1234, când curia papală ştia că episcopia Cumaniei este locuită de "unele popoare care se numesc români" (termenul *populi* are aici sens de organizații politice româneşti[17], Grigore IX hotăra să dea acestor români un vicar episcopal propriu, "potrivit acelei națiuni" (illi nationi conformem)[18]. Termenii "populi", "natio", "pseudoepiscopi" *(=episcopi ortodocşi*), "vicar episcopal" etc. arată gradul de organizare politico statală a românilor din acea vreme. Între anii 1234-1374 se remarcă afirmarea națiunii medievale la români prin lupta pentru apărarea limbii proprii, iar antagonismul confesional capătă accente etno-lingvistice. Nu este de mirare că Bonfini consemna în secolul XV acest efort impresionant de conservare a identității românilor prin limba lor de origine latină. Scrisul şi tiparul în limba română în secolele XV-XVI vor fixa definitiv locul privilegiat al limbii în cultura românească, vor conduce la formarea limbii literare, unul din lianții esențiali ai națiunii moderne.

Identitatea prin confesiune. În condițiile ataşamentului nețărmurit al omului medieval față de biserică şi religie, conştiința creştină a dominat sentimentele şi atitudinile europenilor secole la rând. Cu timpul, în ciuda universalismului manifest,

biserica şi credința s-au adaptat cadrelor etnice în care funcționau, s-au "naționalizat". De aceea, se vorbeşte în lumea catolică de *diversas ecclesias speciales*, de anglicanism şi galicanism *avant la lettre*, de sfinți şi martiri naționali[19] etc.

Românii nu s-au creştinat la o dată anume, prin decizia unui conducător, ca toți vecinii lor direcți, ci treptat, prin strămoşii lor şi prin ei înşişi, pe parcursul câtorva secole. La un moment dat, trunchiul fundamental al poporului român - cel nord - dunărean - a ajuns să fie înconjurat spre vest şi nord de state cu misiune apostolică supranumite fiecare *regnum Marianum* şi care au căutat să-i catolicizeze cu orice preț pe "schizmatici" şi păgâni. Între cei vizați se aflau şi românii, care, datorită împrejurărilor istorice, deşi preluaseră creştinismul în haină latină (termenii creştini de bază în româneşte sunt moşteniți din limba latină), se aflau în sfera de influență a ortodoxiei. O parte a acestor români "schismatici" ajunsese treptat, până în jurul anului 1200, sub autoritate ungară. După cruciada a IV-a (1204), adică după cucerirea Constantinopolului de către "latini" şi după decizia papei Inocențiu III (1198-1216) de asimilare a "schismaticilor" cu ereticii, a fost autorizată "darea spre jaf şi pradă", adică deposedarea de bunuri, cu binecuvântarea bisericii, a creştinilorestici ce refuzau catolicismul; ei deveniseră *iniusti possessores*[20]. Cele două principale forțe ale cruciadei, care trebuiau să prindă în cleştele lor statele şi popoarele ortodoxe din regiune, erau - în accepțiunea papală - Regatul Ungariei şi Imperiul Latin de Răsărit. În acest context, românii cuprinşi în Regatul Ungariei apar tot mai des în izvoare documentare, în două ipostaze, anume cea de posibili atraşi la catolicism sau cea de deposedați de bunuri, în urma refuzului botezului catolic. Exemple: în 1204-1205, episcopia ortodoxă ("grecească") din "țara fiilor cnezului Bele" (probabil în zona Crişanei şi Sătmarului), ce trebuia supusă ierarhiei catolice; între 1204-1215, cetatea şi districtul românesc Medieş (Megyes) din regiunea Satu Mare fuseseră "dobândite" de către regele Ungariei prin luptă *de manibus Vallacorum schismaticorum*; prin 1205-1206 sau 1208-1209, regele Andrei II, cu mijlocirea lui Benedict, voievodul Transilvaniei, dăruia mănăstirii cisterciene de la Cârța (Țara Făgăraşului) o "țară" smulsă de la români (*terra... exempta de Blaccis*) şi aflată între culmile Carpaților şi râurile Olt, Cârța şi Arpaş; urmează un şir de măsuri din 1234, 1279, 1345, 1351, 1356, 1359, 1366, 1374 etc. prin care se încearcă atragerea, cu varii mijloace, a românilor la catolicism[21]. Implicațiile laice ale convertirii românilor şi ortodocşilor în general sunt evidențiate chiar de promotorii acestei convertiri, anume regele Ludovic I - care condiționează calitatea de nobil de apartenența la catolicism - şi Bartolomeu de Alverna, vicarul Bosniei (o subdiviziune teritorială a ordinului franciscan ce cuprindea teritoriile sârbe, bulgare şi româneşti, aflate sub puterea regelui angevin). Acesta din urmă, aproximativ în 1380, arată că atragerea la catolicism a "schismaticilor" ar spori forța regatului şi ar diminua "relele" pe care le comiteau aceştia din urmă, împreună cu cei din afara regatului, "de o limbă şi sectă cu ei"[22]. Aceste scopuri politice ale acțiunii prozelite au fost sesizate de timpuriu şi de către români, care şi-au întărit propriile instituții religioase, au strâns mereu legăturile între ei - între cei din Transilvania şi Ungaria şi cei din statele libere din afara granițelor regatului - şi au întors uneori sensul convertirii în favoarea lor.

Ca urmare, termenul de "român" devine de timpuriu sinonom cu "ortodox" sau cu "schizmatic", dar această sinonimie se accentuează începând cu secolul XVI. Până la biruința deplină a Reformei în Transilvania, catolicii erau numiți în mod curent "Christiani", iar ortodocşii "Valachi"[23]. O dietă a Transilvaniei din 1555 stipulează la articolul 20: "De asemenea, omul țăran şi creştin poate fi ridicat prin jurământul a şapte creştini, românul prin jurământul a trei creştini, şapte români trebuind să fie martori pentru un român"[24]. Această terminologie marchează excluderea românilor dintre

"adevăraţii creştini", denominarea confesiunii lor cu ajutorul etniei, iar contextul istoric în care a fost folosită arată descriminarea lor în faţa justiţiei.

Reforma a întărit legătura între etnie şi confesiune în Transilvania: "ortodox" rămâne sinonim cu "român", "lutheran" înseamnă "sas" (german), iar "calvin" semnifică "maghiar". Românii au rămas ortodocşi nu dintr-o obstinaţie ancestrală şi gratuită, ci deoarece credinţa devenise un mijloc esenţial de conservare a identităţii, mai ales în Transilvania, unde loialităţile fireşti faţă de statul românesc care nu exista, au fost transferate bisericii - singura instituţie naţională majoră. La fel s-au petrecut lucrurile şi cu alte popoare ortodoxe ajunse sub dominaţie străină[25].

În cadre confesionale şi etnice s-a desfăşurat şi lupta antiotomană, ceea ce a creat şi la români - ca la croaţi, unguri sau polonezi - ideea de "poartă a Creştinităţii", între secolele XV-XVII[26]. Convingerea că Ţările Române sunt un bastion pentru apărarea valorilor Europei creştine a fost exprimată ferm, în mai multe rânduri de către principii români, ceea ce a întărit conştiinţa de sine, cel puţin la nivel elitar.

Unitatea politico-dinastică. Domnia lui Mihai Viteazul. datorită condiţiilor specifice în care au trăit românii în evul mediu, monarhia sau dinastia şi statul unitar s-au afirmat mult mai târziu ca factor de potenţare a unităţii şi solidarităţii, de consolidare a naţiunii. În schimb, a crescut rolul celorlalte componente, mai ales al limbii, originii şi confesiunii. Un moment de turnură în afirmarea acestora a fost domnia lui Mihai Viteazul (1593-1601), care nu a unit Ţările Române din raţiuni şi cu scopuri naţionale, dar a creat interpretări naţionale, atât în epocă, dar mai ales ulterior. Principele a recunoscut în Transilvania limbile oficiale ale ţării, dar, tacit, a tins să acorde şi românei acelaşi statut, fapt pentru care stările au protestat[27]. Domnul, care-şi îmbărbăta oştenii evocând ascendenţa lor romană (cum făcuse odinioară şi Despot Vodă), era numit de către contemporani un "Dacus", un "restitutor Daciae", aluzie deopotrivă politică şi etnică, legată de originea lui Mihai şi a românilor[28]. Pe plan confesional, principele a reaşezat, după tradiţie, biserica românească a Transilvaniei sub ascultarea mitropoliei Ţării Româneşti, a încercat să-i ridice pe preoţii români la egalitate cu preoţii confesiunilor recepte, a construit catedrala mitropolitană la Alba Iulia, a numit episcopi şi preoţi. În acord cu împăratul, Mihai plănuia modificarea sistemului religios al principatului, prin plasarea religiei românilor, alături de cea romano-catolică şi lutherană, între confesiunile recunoscute[29]. A fost acuzat că a pregătit ridicarea la luptă a ţărănimii române, "prin tainica lucrare a preoţilor săi". Ca urmare, s-au luat măsuri de întrerupere a legăturilor cu Ţara Românească şi Moldova, de pedepsire a preoţilor ortodocşi, a românilor care s-au alăturat voievodului. Stările (naţiunile recepte) au fost revoltate şi au cerut împăratului să guverneze Transilvania numai cu dregători şi consilieri unguri, armata să fie formată doar din soldaţi unguri, iar, mai presus de toate, principele să fie numai din naţiunea maghiară[30]. Sensul naţional acordat actelor lui Mihai este evident şi se va accentua mereu cu trecerea timpului. Vag şi incipient, se observă tendinţa de a numi creaţia lui Mihai Viteazul o "crăiie" - adică o stăpânire superioară de tip regat - şi de a-i atribui intenţia de formare a unei monarhii ereditare cu centrul la Alba Iulia pentru familia sa. Prin Mihai Viteazul, vechile componente ale naţiunii medievale se îmbogăţesc cu cel puţin încă două, anume ideea unităţii teritorial-politice şi a unei dinastii unice. Aceste idei rămân încă mult timp sub formă latentă, dar, când s-a pus chestiunea realizării lor în secolele XIX-XX, s-a invocat invariabil exemplul lui Mihai Viteazul. De aceea, s-a afirmat că în timpul lui Mihai Viteazul românii au trecut de la o solidaritate efectivă, prin acţiuni concrete[31]. Este adevărat că aceste acţiuni, cu semnificative excepţii, s-au petrecut doar la nivel elitar, numai că însăşi naţiunea medievală, după izvoarele prin care se face cunoscută azi, este un fenomen în mare măsură elitar.

Legăturile pe care le semnalase Bartolomeu de Alverna, pe la 1380, între ortodocşii din Ungaria şi cei din afara regatului, "de o limbă şi credinţă cu dânşii", oficializate sub Mihai Viteazul, sunt evocate şi în 1629, de către patriarhul Constantinopolului, doar că acum se invocă şi posibile intervenţii armate pentru conservarea identităţii. Este un semn că începuse să se producă trecerea de la conştiinţa etnică latentă, pasivă spre conştiinţa naţională modernă, activă, cu manifestări clare încă din secolul XVIII.

Prin urmare, naţiunea medievală se manifestă într-o primă etapă în istoria românilor între secolele XIII-XVI, pentru a pregăti, prin actul lui Mihai Viteazul din 1599-1601, tranziţia spre naţiunea modernă.

NOTE

[1] F. K. Werner, **Les nations et le sentiment national dans l'Europe médiévale**, în "Revue historique", nr. 496, oct.-dec. 1970, p. 287; H.Hoht, **The Dawn of Nationalism in Europe**, în "American Historical Review", tom 52, nr. 2, 1947, p. 279.
[2] Suzanne Teillet, **Des Goths à la nation gothique. Les origines de l'idée de nation en Occident du V-e au VII-e siécle**, Paris, 1984, 687 p., passim.
[3] **Ibidem**, p. 412-419.
[4] **B.Guenee, État et nation en France au Moyen Âge**, in "Revue historique", tom 237, ianuarie-martie 1967, p. 17-30; C. L. Tipton (editor), **Nationalism in the Middle Ages**, New York, Chicago etc., 1972 (vezi studiile lui Hans Kohn, Johan Huizinga, Marc Bloch, J. R. Strayer, B. C. Shafer, Fr. Hertz, G.G. Coulton, V. H. Galbraith).
[5] În legătură cu sensul noţiunilor de naţiune, naţionalism, naţional etc., Johan Huizinga, Men and Ideas:Essays on History, the Middle Ages, the Rennaissance, New York, Evanston, London, 1970, p. 97-155 şi C.Mureşanu, Naţiune, naţionalism. Evoluţia naţionalităţilor, Cluj-Napoca, 1996, p. 7-38.
[6] Vezi G. G. Coulton, Nationalism in the Middle Ages, in "The Cambridge Historical Journal", vol. V, nr. 1, 1935, p. 15-40.
[7] L.R. Loomis, **Nationality at the Council of Constance. An Anglo-French Dispute** in "The American Historical Review", vol. 44, nr. 3, 1939, p. 524-525.
[8] V. Arvinte, **Român, românesc, România. Studiu filologic**, Bucureşti, 1983, p. 35-121.
[9] A.Armbruster, **Romanitatea românilor. Istoria unei idei**, ediţia a II-a, Bucureşti, 1993, p. 21-23.
[10] Ibidem, p. 36-45.
[11] I. A. Pop, **Românii şi maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania**, Cluj-Napoca, 1996, p. 78-83.
[12] Maria Holban, **Călători străini despre Ţările Române**, I, Bucureşti, 1968, p. 483.
[13] Ş.Papacostea, **Geneza statului în evul mediu românesc. Studii critice**, Cluj-Napoca, 1988, p. 227-228.
[14] Ş.Papacostea, **op. cit.**, p. 228.
[15] **Ibidem**, p. 120.
[16] **Hurmuzaki**, ½, p. 217.
[17] Ş.Papacostea, **Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată şi Imperiul Mongol**, Bucureşti, 1993, p. 62-64.
[18] **Ibidem**, p. 63, 83.
[19] Vezi I.P. Shaw, **Nationality and the Western Church Before the Reformation**, London, 1959; Fr. Rapp, **L'Eglise et la vie religieuse en Occident a la fin du Moyen Âge**, Paris, 1971; C.L.Tipton (editor), **op. cit.**, capitolele "The Role of the Medieval Church" şi "The Papacy".
[20] Ş. Papacostea, **Românii în secolul al XIII-lea**..., p. 54.
[21] Vezi comentarea acestor acte la N.Bocşan, I.Lumperdean, I.A.Pop, **Etnie şi confesiune**, în "Transilvania: secolele XIII-XX, Oradea, 1844, p. 16-39; pentru măsurile din secolul XIII vezi: S.Papacostea, **Românii în secolul al XIII-lea**, p. 33-66.
[22] N.Bocşan, I.Lumperdean, I.A.Pop, **op. cit.**, p. 30-31.
[23] **Ibidem**, p. 43.
[24] **Hurmuzaki**, 11/5, p. 227.
[25] Vezi P.F.Sugar, I.J.Lederer (editori), **Nationalism in Eastern Europe, Seattle**, London, 1969; D.Obolensky, **Nationalism in Eastern Europe in the Middle Ages**, in "Transactions of the Royal Historical Society", 22, 1972, p. 1-15.
[26] I.A.Pop, **Ţările Române ca "Poartă a Creştinităţii" la Dunărea de Jos (secolele XV-XVI). Ideea şi fapta**, în vol. "Spaţiul cultural al Dunării Mijlocii şi Inferioare: tradiţii şi perspective ale convieţuirii", Reşiţa, 1995, p. 157-163.
[27] I.Crăciun, **Dietele Transilvaniei ţinute sub domnia lui Mihaiu Viteazul (1599-1600)**, extras din "Anuarul Institutului de Istorie Naţională Cluj", vol. VII, 1936-1938, p. 20.
[28] Şt. Andreescu, **Restitutio Daciae (Relaţiile politice dintre Ţara Românească, Moldova şi Transilvania în răstimpul 1526-1593)**, Bucureşti, 1980, p. 5-36.
[29] P.teodor, **Politica ecleziastică a lui Mihai Viteazul în Transilvania**, în "Revista istorică", tom IV, nr. 5-6, 1993, p. 484-486; I.A.Pop, **Solidaritatea românească medievală: unirea înfăptuită sub Mihai Voievod Viteazul**, în "Academia Română. Memoriile Secţiei de Ştiinţe Istorice", seria IV, tom XV, 1990, p. 108-114.
[30] Vezi D.prodan, **Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării naţiunii române**, Bucureşti, 1984, p. 110-118.
[31] P.Teodor, **op. cit.**, p. 483.

STUDII ŞI COMUNICĂRI

Leonid Bulmagă

UNELE CONSIDERAŢIUNI PRIVIND SITUAŢIA ÎN ECONOMIA ŞI SFERA SOCIALĂ DIN REPUBLICĂ LA MIJLOCUL ANILOR `80

Referitor la tendinţele de dezvoltare a economiei R.S.S.Moldoveneşti către mijlocul anilor `80, în istoriografie nu există o diversitate de opinii, cel puţin până la finele anilor `90. De la bun început atât în documentele de partid, cât şi în studiile la temă situaţia în acest important domeniu al vieţii sociale era apreciată ca precară, cu evidente simptome de instabilitate, sub anumite aspecte, chiar de criză.

De remarcat că pentru prima dată despre starea deplorabilă a economiei s-a vorbit la congresul XXVII al P.C.U.S. din februarie 1986, fapt nemaipomenit până atunci în istoria acestui partid, dacă se ţine cont de modalităţile de abordare şi interpretare a fenomenelor sociale acceptate de el.

În raportul prezentat Congresului al XXVII-lea al P.C.U.S. secretarul general al Comitetului Central al P.C.U.S., Mihail Gorbaciov, contrar tradiţiei, a pus accentul principal nu pe succesele realizate pe parcursul celor două cincinale precedente (al IX-lea şi al X-lea), ci pe neajunsurile şi greutăţile, care, în opinia sa, au început să se manifeste tot mai pregnant în domeniile social şi economic. Conform afirmaţiilor lui Gorbaciov, sarcinile economice prevăzute de către programul partidului n-au fost îndeplinite, a scăzut ritmul sporului economic, n-a fost realizat programul social, a crescut disproporţia dintre necesităţile ştiinţei, învăţământului, sferei ocrotirii sănătăţii şi nivelul bazei tehnico-materiale a acestora[1].

Economia, după cum opina raportorul, continua să se dezvolte în baza unor factori extensivi, fiind orientată spre antrenarea în producţie a unor resurse de muncă şi materiale suplimentare. Drept urmare, au scăzut ritmurile de creştere a productivităţii muncii, alţi indicatori ai eficienţei ei[2].

Mai târziu, în cadrul lucrărilor Conferinţei a XIX-ea unionale de partid (iunie-iulie 1988), Gorbaciov conturează un tablou şi mai sumbru al situaţiei din economie, menţionând că au fost subapreciate profunzimea şi gravitatea deformărilor, stagnării, ce au afectat economia pe parcursul acestor ani. Neajunsurile în diferite sfere ale economiei s-au dovedit a fi mai serioase decât bănuiam noi la început[3].

Pentru a proba această situaţie, Gorbaciov aduce drept exemplu situaţia financiară ce s-a creat în ţară către acea vreme, deficitul bugetar, instabilitatea rublei, a rotaţiei mijloacelor, care, în ansamblu, au generat procese inflaţioniste[4]. Ulterior deficienţele, lacunele sistemului economic sovietic au devenit obiectul dezbaterilor jurnaliştilor, economiştilor şi altor specialişti de toată mâna. Începând cu anul 1987, nu exista nici un număr al vreunei reviste social-politice unionale sau republicane, în care să nu-şi fi găsit reflectarea un aspect sau altul al problemei în cauză[5]. Dar alte puncte de vedere decât cele oficiale, nu se acceptau. De abia în a doua jumătate a anilor `90, când majoritatea populaţiei şi-a dat seama, de consecinţele politicii economice promovate în urma criticii

© Leonid Bulmagă, 1998.

lui Gorbaciov, încep să apară publicaţii în care se analizează situaţia ce s-a creat în economia sovietică către mijlocul anilor`80 de pe alte poziţii[6]. Istoriografia moldovenească de la bun început a prezentat lucrurile aşa cum erau văzute în centru, la Moscova. În contextul tendinţelor ce s-au conturat în economia republicii către finele anilor `90, analiza situaţiei ce se crease în cadrul ei către începutul aşa-zisei restructurări poartă un caracter nu numai pur ştiinţific. Dacă e să fim obiectivi, disputa privind modurile şi formele de organizare a producţiei în diferite domenii ale economiei e departe de a fi terminată. Să vedem deci care era situaţia în economia R.S.S.Moldoveneşti la mijlocul anilor `80 în lumina datelor statistice, oprindu-ne mai întâi atenţia asupra indicatorilor principali ai dezvoltării social-economice pe anii 1975-1985. Conform opiniei înrădăcinate în istoriografia noastră, anume începând cu mijlocul anilor `70 s-au făcut resimţite acele tendinţe negative ce au constituit substratul obiectiv al transformărilor în economie şi în sfera social-politică, care s-au produs la finele anilor `80 şi pe parcursul anilor `90.

Evident că, la prima vedere, datele anuarelor de statistică confirmă pe deplin această supoziţie. Dacă pe parcursul anilor 1971-1975 produsul social global a crescut cu 43 la sută, venitul naţional produs - cu 27, producţia industriei - cu 55, iar producţia agriculturii - cu 19 la sută, apoi pe parcursul anilor 1976-1980 aceşti indicatorii au constituit, respectiv - 23, 28, 32 şi 6 la sută[7]. În fond, tendinţele acestea de stagnare s-au manifestat şi pe parcursul anilor 1981-1985, însă mai puţin pronunţat. Produsul social global a crescut în anul 1985, faţă de anul 1980, cu 25%, venitul naţional produs cu 15, producţia industriei cu 28 şi cea a agriculturii cu 7%[8]. Deci, comparativ cu perioada precedentă (1975-1980), ritmurile de scădere a indicatorilor menţionaţi au fost mai mici. Dacă în anii 1975-1980 produsul social global, producţia industriei şi cea a agriculturii au scăzut faţă de perioada anilor 1971-1975 cu, respectiv, 20, 23 şi 13%, apoi anii 1981-1985 faţă de anii 1975-1980 s-a redus cu 4% doar producţia industriei. Produsul social global a înregistrat o creştere cu 2%, iar producţia agriculturii - cu un procent.

Despre starea lucrurilor din sectorul economic al republicii către mijlocul anilor `80, tendinţele ce s-au conturat în cadrul lui vorbesc destul de convingător indicatorii din tabelul nr. 1.

Din tabel se vede foarte clar că ritmurile de dezvoltare a sectorului economic au fost permanent în creştere, cu mici excepţii, ele profilându-se mai pregnant în perioada anilor 1976-1980.

Afară de cele menţionate la acest capitol în materialele Congresului al XV-lea al P.C.M.[9], fenomenul în cauză ar putea fi explicat şi prin reducerea bruscă a investiţiilor capitale. În cifre absolute alocaţiile băneşti în economia naţională au crescut de la 6,7 mlrd rub., în anii 1971-1975 până la 8,2 mlrd în anii 1976-1980. În industrie – de la 1,3 până la 1,8 mlrd. În agricultură de la 2,7 până la 3,2 mlrd rub.[10]. Cu toate acestea media lor anuală de creştere în cincinalul al IX-lea a constituit 7,6%, iar în cel de-al X-lea doar 1,6%.

Concomitent s-au redus şi ritmurile de punere în funcţiune a fondurilor fixe – de la 6,3 la 1,8%. De remarcat că pe parcursul cincinalului al XI-lea în procesul de stopare şi depăşire a acestor tendinţe de stagnare a economiei au fost, totuşi, înregistrate unele succese. Cu 2,3% faţă de cincinalul precedent a sporit media anuală a investiţiilor capitale, cu 2,8 cea a punerii în funcţiune a fondurilor fixe şi cu 7,2% – beneficiul din economia naţională.

La analiza atentă a datelor indicate în tabel se poate observa că fenomenele de stagnare a economiei, dacă apreciem în acest mod reducerea indicatorilor medii anuali ai dezvoltării economice a republicii în anii cincinalelor al X-lea (1976-1980) şi al XI-lea

(1981-1985) în comparaţie cu anii cincinalului al IX-lea (1971-1975), s-au manifestat mai pronunţat în anii cincinalului al X-lea, şi anume pe fundalul cincinalului al IX-lea, foarte reuşit din punct de vedere social-economic. Pe când în anii cincinalului al XI-lea scăderea ritmurilor de dezvoltare a economiei, comparativ cu cincinalul precedent, n-a fost atât de pronunţată. Aceasta, pe de o parte. Iar pe de alta, aprecierea generală a acestor fenomene şi tendinţe depinde, în mare măsură, de poziţia de pe care ele sunt estimate. Doar sporirea investiţiilor capitale în economie cu 3,9 la sută anual, a punerii în funcţiune a fondurilor fixe cu 4,6, creşterea producţiei industriale cu 4,4 la sută şi a produsului social global cu 3,9 la sută pot fi calificate ca probe concludente de stare bună a economiei. Şi cine a stabilit, care trebuie să fie parametrii acestor indicatori pentru a considera această stare bună?

Tabelul nr. 1[11]

Indicatorii medii anuali ai dezvoltării economice a R.M. (sporul în %)

	1971-1975	1976-1980	1981-1985
Produsul social global	7,4	4,4	3,9
Venitul naţional produs	4,8	4,8	2,8
Producţia netă a întreprinderilor producţiei materiale	4,0	3,9	1,8
Producţia industriei	9,2	5,7	4,4
Producţia agriculturii	4,0	2,4	1,3
Investiţiile capitale	7,6	1,6	3,9
Punerea în funcţiune a fondurilor fixe	6,3	1,8	4,6
Mărfuri expediate cu mijloace de transport de folosinţă generală	8,9	1,6	1,2
Numărul de muncitori şi funcţionari	5,8	3,9	1,4
Beneficiul în economia naţională (în preţuri comparabile)	10,3	2,3	9,5
Productivitatea muncii sociale	3,9	4,3	2,7

Să vedem cum se prezintă lucrurile sub acest aspect în ramurile principale ale economiei. Investiţiile capitale în industrie au crescut de la 1,3 mlrd rub. în anii cincinalului al IX-lea până la 2,2 mlrd în anii celui de-al X-lea[12]. De notat, că erau alimentate financiar, în special, ramurile industriei constructoare de maşini şi de prelucrare a metalelor şi cea alimentară. Sumele băneşti alocate în industria constructoare de maşini şi de prelucrare a metalelor au fost majorate de la 445 mln de rub. în anii 1976-1980, până la 613 mln în anii 1981-1985. În cea alimentară, respectiv, de la 563 până la 613 mln rub., ceea ce constituia, în ansamblu, peste 50 la sută din suma totală a investiţiilor în industrie[13]. Numărul asociaţiilor de producţie şi al asociaţiilor ştiinţifice de producţie, combinatelor şi întreprinderilor, aflate la balanţă autonomă (inclusiv întreprinderile subordonate asociaţiilor de producţie şi asociaţiilor ştiinţifice de producţie), pe ramurile industriei a crescut de la 551 în 1965 până la 571 în 1986[14]. E semnificativ că cel mai mult a sporit numărul întreprinderilor industriei grele - cu 20 de unităţi, inclusiv al celei constructoare de maşini - cu 17 unităţi[15], fapt care vorbeşte de la sine despre orientarea politicii economice a statului în acea perioadă.

Ponderea producerii mijloacelor de producţie (grupa "A"), ce constituie fundamentul economiei naţionale, a sporit de la 51,1% în 1970 până la 62,6% în 1985[16].

Într-un ritm destul de înalt, mai ales pe parcursul cincinalului al X-lea, s-a desfăşurat procesul de reutilare tehnică a acestei ramuri, de implementare şi aplicare a unor tehnologii avansate, în baza mijloacelor tehnice noi. În proporţie de 58 la sută a fost reînnoită partea activă a fondurilor fixe în industria cărnii şi a laptelui, de 72 la sută la întreprinderile complexului chimico-forestiere şi de 90 la sută la fabricile de prelucrare a lemnului, celulozei şi a hârtiei[17].

Au fost create, aprobate şi puse în fabricaţie peste 400 de noi maşini şi utilaje, aparate şi mijloace de automatizare, instalate peste 1200 de linii în flux, mecanizate în flux şi automate, au fost mecanizate complex şi automatizate peste 400 de sectoare şi secţii[18].

S-au adoptat măsuri ce au contribuit la îmbunătăţirea structurii organizatorice a producţiei industriale. Au luat amploare procesele de specializare şi concentrare a ei. Asociaţiilor şi combinatelor le reveneau cca 46 la sută din volumul producţiei globale[19].

Media reînnoirii părţii active a fondurilor fixe în prima jumătate a anilor`80 în ansamblu pe industrie a constituit 40,5% şi s-a redus faţă de 1976-1980 doar cu 2,3 %. Însă în aşa ramură importantă a ei cum este cea producătoare de maşini ea a depăşit 55%[20].

Conform opiniei ce s-a impus în istoriografia sovietică după 1985, o influenţă asupra stării lucrurilor în economia ţării către mijlocul anilor `80 au exercitat şi factorii extensivi. Adică ea continua să se dezvolte nu în baza sporirii productivităţii muncii, folosirii mai eficiente a resurselor materiale şi a mijloacelor financiare, ci invers, antrenând în circuitul producţiei noi resurse şi braţe de muncă.

Despre ce relatează în acest context datele statistice? Ponderea persoanelor ocupate în industrie şi construcţii pe parcursul a 15 ani, din 1970 până în 1985, a crescut cu doar 5,1 % - de la 22,8 până la 27,9%. Consumul de materiale în structura cheltuielilor de producţie (fără amortizare) s-a redus de la 77,3% în 1970 până la 74,3% în 1986[21]. În acelaşi timp, produsul social global al industriei a sporit de la 3,4 mlrd rub. în 1970 până la 9,4 mlrd în 1986, adică de 2,7 ori. Productivitatea muncii în acest interval de timp, în ansamblu pe ramură, a crescut de 1,7 ori, în industria chimică şi petrochimică de 4,7 ori, constructoare de maşini - de 2,7, în complexul chimico-forestier – de 2,8 ori[22]. În anii cincinalului al X-lea au fost date în exploatare două blocuri energetice la C.E.R.S. Moldovenească şi trei blocuri la centrala termoelectrică din Chişinău. Producţia energiei electrice către mijlocul anilor `80 faţă de anul 1970 a sporit mai mult de 2 ori – de la 6,7 mlrd kwt/ore până la 17,7 mlrd[23].

În anii cincinalului al XI-lea au fost date în exploatare Uzina metalurgică din Râbniţa, Uzina de producere a cimentului din Rezina, Uzina "Komplektholodmaş" din Străşeni, Fabrica de covoare din Ungheni, Fabrica pentru producerea surogatului de lapte integral din Kalininsk ş.a. Capacităţile pentru producerea oţelului au crescut cu 500 mii tone, a cimentului cu 1,1 mln tone. Faţă de 1970 în 1985 în republică se produceau de 1,6 ori mai multe tractoare, de 1,7 încărcătoare electrice, de 1,8 motoare electrice de curent alternativ, de 9 ori mai multe maşini electrice. S-a dublat producţia mărfurilor de consum popular[24]. O înrâurire benefică asupra economiei naţionale a avut amplasarea pe teritoriul republicii a unor întreprinderi de subordonare unională. Fiind în cea mai mare parte uzine constructoare de maşini, ele au generat crearea unei întregi reţele de institute de proiectări şi de cercetări ştiinţifice, contribuind astfel la sporirea numărului de cadre de ingineri şi tehnicieni de înaltă calificare la creşterea nivelului de cultură tehnică. O dată cu punerea în funcţiune a unor astfel de întreprinderi a sporit substanţial volumul global al producţiei industriale, respectiv de 1,5 şi 2 ori pe parcursul cincinalelor al X-lea şi al XI-lea[25].

În agricultură investiţiile capitale au crescut de la 2,7 mlrd de ruble în anii 1971-1975 până la 3,3 mlrd în 1981-1985. Între anii 1976-1985 în republică au fost puse în

funcţiune capacităţi pentru creşterea a 341 mii bovine, 809 mii porcine, 96 mii ovine şi 3,4 mln de păsări[26]. Parcul de tractoare al colhozurilor, întreprinderilor şi asociaţiilor de producţie agricole intergospodăreşti a crescut de la 35,4 mii bucăţi în 1970 până la 53,2 mii în 1985. A sporit numărul altor tipuri de maşini agricole (*tab. nr. 2*).

Afară de schimbări de ordin cantitativ în parcul de maşini şi tractoare al gospodăriilor din republică au intervenit şi anumite modificări de ordin calitativ. Procesul de înnoire treptată a lui s-a intensificat de pe la începutul anilor `70. Pe de o parte, avea loc lărgirea nomenclatorului maşinilor şi mecanismelor tehnice, livrate colhozurilor, sovhozurilor, gospodăriilor agricole intergospodăreşti, pe de alta - înlocuirea maşinilor vechi cu altele de tip nou. Bunăoară, tractoarele cu o putere de tracţiune relativ mică NATI, T-38, DT-54, KD-35 şi altele au fost treptat înlocuite cu tractoare de tipul DT-75, T-100, T-150K, MTZ-82, K-700, K-700A, K-701 ş.a. Combinele vechi pentru recoltat cereale cu remorcă SK-4, SKP-4 au fost înlocuite cu altele de tip nou - S-5 "Niva", SK-6 "Kolos"[27].

Tabelul nr. 2[28]

Parcul de maşini agricole al colhozurilor, sovhozurilor şi întreprinderilor agricole intergospodăreşti (la finele anului, mii bucăţi)

	1975	1980	1985
Pluguri pentru tractor	17,1	16,8	22,1
Semănători pentru tractor	18,4	17,3	17,1
Cultivatoare pentru tractor	21,0	18,3	19,7
Secerători -pologitoare	4,8	4,8	4,9
Combine:			
– pentru recoltat cereale	3,2	3,8	4,5
– pentru recoltat porumb	4,8	4,0	2,1
– pentru recoltat plante furagere – pentru însilozare şi pentru recoltat nutreţuri	3,6	2,5	4,3
Maşini pentru recoltat sfeclă	1,3	0,7	1,0
Cositoare pentru tractor	-	7,4	8,4
Maşini pentru introducerea îngrăşămintelor chimice şi organice în sol	-	4,4	6,6
Maşini şi instalaţii de ploaie artificială	4,5	4,4	8,0
Instalaţii pentru mulsul vacilor	-	2,9	3,6

De pe la mijlocul anilor `70 în agricultura republicii încep să fie folosite multe tipuri de maşini noi, menite să lărgească spaţiul aplicării muncii mecanizate – combine pentru recoltarea verzei, tomatelor, mazărei, pentru culesul poamei, instalaţii şi utilaj pentru curăţitul pomilor, instalaţii pentru uscat tutunul, maşini şi mecanisme pentru introducerea în sol a îngrăşămintelor organice şi minerale, maşini electrice pentru încărcatul şi descărcatul containerelor, sisteme automate pentru pregătirea şi împărţirea amestecurilor nutritive la complexele animaliere etc...[29].

Radical s-a schimbat situaţia în ceea ce priveşte alimentarea agriculturii cu energie electrică. Consumul de energie electrică a sporit de la 0,9 mlrd de kwt-ore în 1970 până la 2,7 mlrd în 1985, înzestrarea energetică a muncii în colhozuri, sovhozuri, întreprinderi intergospodăreşti şi alte unităţi de producţie pe un lucrător – respectiv, de la 587 până la 2067 kwt[30].

Schimbări esenţiale au avut loc şi în sistemul de pregătire a cadrelor de specialişti şi de mecanizatori pentru agricultură. Către mijlocul anilor `80 numărul absolvenţilor instituţiilor de învăţământ superior de profil în republică trecuse de 1200, cel al

instituțiilor de învățământ mediu de specialitate se apropia de 3 mii. Ponderea specialiştilor cu studii superioare complete depăşise 90 la sută printre conducătorii de rang superior ai gospodăriilor - preşedinți de colhoz, directori de sovhoz, directori de întreprinderi şi asociații intergospodăreşti, specialişti principali, agronomi, zootehnicieni, ingineri, economişti, medicii veterinari etc. şi se ridicase la 70 la sută printre organizatorii producției din veriga medie - brigadieri ai brigăzilor de câmp, brigăzilor de tractoare, şefi de ferme animaliere şi de păsări. Numărul mecanizatorilor a crescut de la 93,3 mii în 1975 până la cca 120 de mii în 1985[31].

Ca rezultat al acestor schimbări în baza tehnico-materială, a crescut considerabil nivelul de mecanizare al lucrărilor agricole.

Către mijlocul anilor `80, afară de aratul, semănatul cerealelor, sfeclei de zahăr, recoltarea cerealelor şi a culturilor pentru însilozare, în mod mecanizat au început să se înfăptuiască plantarea şi strângerea legumelor, recoltarea sfeclei de zahăr, recoltarea cartofilor etc. Ponderea operațiunilor mecanizate în ramura de creştere a animalelor a depăşit 80 la sută (*tab. nr. 3*).

Tabelul nr. 3[32]

Mecanizarea lucrărilor la fermele de creştere a animalelor şi în complexurile colhozurilor, sovhozurilor şi întreprinderilor agricole intergospodăreşti (în % din numărul animalelor de specia dată)

	1975	1980	1985
Mulsul vacilor	53	64	86
Alimentarea cu apă a fermelor şi complexurilor:			
– de vite cornute mari	96	95	95
– de creştere a porcilor	93	86	91
– avicole	83	87	95
Distribuirea furagelor la fermele şi complexurile:			
– de vite cornute mari	56	71	81
– de creştere a porcilor	47	60	73
– avicole	66	77	92
Curățirea încăperilor de băligar la fermele şi complexurile:			
– de vite cornute mari	83	90	91
– de creştere a porcilor	58	69	84
– avicole	63	76	88
Mecanizarea complexă a fermelor şi complexurilor:			
– de vite cornute mari	49	62	76
– de creştere a porcilor	45	59	71
– avicole	54	67	55

O mare amploare în perioada aceasta au luat lucrările de ameliorare. În anii 1976-1980 au fost date în exploatare cca 78 mii hectare de pământuri irigabile, în 1981-1985 - peste 86 mii. Pe suprafețe mari au fost înfăptuite lucrări cultural - tehnice. Cantitatea de îngrăşăminte chimice livrată gospodăriilor agricole a crescut de la 118 mii tone în 1970 până la 410 mii tone în 1985. Către mijlocul anilor`80 la un hectar de semănături se introduceau peste 5 tone de îngrăşăminte organice față de 1,6 tone la începutul anilor `70[33].

Drept rezultat, producția agricolă a crescut de la 3,8 mlrd ruble în medie pe anii 1971-1975 până la 4,3 mlrd în 1976-1980 şi 4,6 mlrd rub. (în prețuri comparabile) în medie pe anii 1981-1985[34].

La multe culturi agricole a sporit recolta medie la hectar (*tab. nr. 4*).

Despre starea lucrurilor în această ramură, cel mai concludent vorbesc datele ce se

referă la anii 1986-1990, perioadă în care se încep a se destrăma nu numai legăturile economice interrepublicane, ci chiar şi cele intergospodăreşti din cadrul republicii. Măsurile economice şi organizatorice înfăptuite anterior, potenţialul productiv creat către acea vreme, în aşa-zisa perioadă de stagnare, au asigurat o creştere stabilă a principalilor indicatori economici.

Considerabil a sporit productivitatea muncii în sectorul zootehnic. Spre finele anilor `80 cantitatea de lapte muls calculată pe o vacă a ajuns la cca 4 mii kg. În unele gospodării ea depăşea 5 mii kg[35]. Cantitatea de carne produsă la 100 de hectare de terenuri agricole (în greutate de abator) în colhozuri, întreprinderi şi asociaţii de producţie agricole intergospodăreşti a crescut de la 40 qintale în 1970 până la 120 în 1990[36].

Tabelul nr. 4[37]

Recolta medie la hectar a culturilor agricole (în toate categoriile de gospodării, în medie q la hectar)

	1971-1975	1976-1980	1981-1985	1986-1990
Culturi cerealiere (în greutate înregistrată iniţial)	32,0	33,1	33,1	34,8
Sfeclă de zahăr	279	278	243	290
Floarea-soarelui	17,6	16,5	18,1	19,6
Tutun	14,7	13,2	14,6	19,3
Cartofi	77	89	89	85
Legume	129	160	157	158
Fructe şi pomuşoare	65,9	67,8	71,3	74,7
Struguri	59,9	62,7	65,0	63,1

Existau probleme în economie? Evident. Ele constituiau miezul dezbaterilor în cadrul numeroaselor întruniri republicane, zonale şi locale ale factorilor de decizie, organizate de către conducerea republicii, organele de partid şi de gestionare centrale şi raionale. Nu rareori, pentru a ridica responsabilitatea conducătorilor de întreprinderi, personalului tehnico-ingineresc, lucrurile chiar se exagerau. Însă apreciate obiectiv, problemele cu care se confrunta economia, vorbesc despre o situaţie obişnuită în ramură şi nicidecum de una de stagnare, de criză.

Să luăm drept exemplu constatările la acest capitol ale Congresului al XV-lea al P.C.M. (ianuarie 1981), care a făcut bilanţul dezvoltării social-economice a republicii în cincinalul al X-lea, indicatorii de bază ai căruia au fost sub nivelul celor prevăzuţi de plan. Ele vizau, practic, toţi factorii care, într-o măsură mai mare sau mai mică, au influenţat negativ îndeplinirea cifrelor de plan: nivelul scăzut al disciplinei tehnologice şi de muncă la o serie de întreprinderi, gradul nesatisfăcător de introducere în circuitul de producţie a rezervelor interne şi celor secundare, de economisire a materialelor şi materiei prime, combustibilului şi energiei electrice, tărăgănarea termenelor de asimilare a noilor capacităţi de producţie şi folosirea nu întotdeauna raţională a celor aflate în funcţiune etc[38]. În ansamblu constatările în cauză confirmă indubitabil existenţa în cadrul economiei (neajunsurile menţiontate erau specifice şi agriculturii şi altor ramuri) a unor probleme destul de serioase, dar, în fond, obişnuite, inerente ei la toate etapele de dezvoltare.

În pofida faptului că de pe la mijlocul anilor `70 se face tot mai resimţită o insuficienţă a forţei de muncă, investiţiilor capitale, resurselor materiale, economia R.S.S. Moldoveneşti a continuat să se dezvolte pe linie ascendentă. O dată cu majorarea numărului populaţiei ei în anii 1961-1985 cu 36 la sută a crescut venitul naţional de 4,2

ori. Beneficiul economiei naționale în anii 1971-1985 a sporit de 2,8 ori. Majoritatea ramurilor ei erau rentabile[39].

Să urmărim cum au evoluat lucrurile în sfera socială. În anumite circumstanțe istorice factorul social este tot atât de important ca şi cel economic, cu care el, de altfel, e indisolubil legat.

Spre mijlocul anilor `80 salariul mediu lunar al muncitorilor şi funcționarilor a crescut față de anul 1970 cu 53 la sută, al lucrătorilor din sovhozuri cu 80, retribuirea medie lunară a muncii colhoznicilor în gospodăria obştească a colhozurilor - cu 117 la sută[40].

Considerabil au sporit plățile şi înlesnirile primite de populație din fondurile sociale de consum - de la 712,7 mln rub. în 1970 până la 1935,2 mln în 1985. Numărul pensionarilor a crescut, respectiv, de la 478 de mii până la 735 de mii, inclusiv al celor de bătrânețe - de la 304 mii până la 520 de mii[41].

Veniturile reale ale muncitorilor şi funcționarilor calculate pe un lucrător, au crescut în 1986 față de 1965 de 2,2 ori, cele ale colhozurilor de 2,5 ori. În urma măsurilor sociale adoptate de către organele superioare de conducere ale republicii şi aplicate în viață pe parcursul acestor ani nivelul de viață al colhoznicilor s-a apropiat şi mai mult de cel al muncitorilor şi funcționarilor. Veniturile reale ale colhoznicilor, în raport cu cele ale muncitorilor şi funcționarilor, calculate pe un membru al familiei, au crescut de la 70,6% în 1970 până la 90,0 în 1980 şi 103,8% în 1986. Suma depunerilor în instituțiile Băncii de Economii a sporit de la 334,4 mln rub. în 1970 până la 2577,0 mln rub. în 1986. Mărimea medie a depunerii, respectiv, de la 462 ruble la 1228[42]. Volumul total al circulației mărfurilor cu amănuntul în comerțul de stat, cooperatist (inclusiv alimentația publică) şi colhoznic s-a majorat de la 1,8 mlrd. ruble în 1970 până la 4,4 mlrd în 1985[43].

A fost lărgită şi întărită baza tehnico-materială a sistemului de comerț. Numărul întreprinderilor comerțului cu amănuntul a crescut de la 9,1 mii în 1970 până la 10,8 mii în 1985, cel al întreprinderilor de alimentație publică, respectiv, de la 2,9 până la 5,2 mii[44]. De menționat că pe parcursul acestor 15 ani, din 1970 până în 1985, o dată cu sporirea consumului produselor alimentare de înaltă calitate (*tab. nr. 5*) s-au produs schimbări pozitive şi în însăşi structura consumului.

Tabelul nr. 5[45]

Consumul produselor alimentare pe locuitor (pe an, kg)

	1970	1980	1985
Carne şi produse recalculate în carne (inclusiv slănină şi subproduse în natură)	35	49	54
Lapte şi produse lactate (recalculate în lapte)	172	265	294
Ouă, bucăți	128	183	209
Peşte şi produse din peşte	12,4	13,9	13,4
Zahăr	32,8	47,0	44,9
Ulei vegetal	10,8	10,0	12,3
Cartofi	75	75	79
Legume şi bostănoase	84	115	129
Fructe, pomuşoare şi poamă (fără vinificarea strugurilor)	59	44	64
Produse de panificație	187	177	173

În vreme ce volumul vânzării mărfurilor alimentare în 1985 a crescut față de anul 1970 de 2 ori, cel al mărfurilor nealimentare de – 2,6 ori. Raportul dintre mărfurile alimentare şi cele nealimentare în volumul global al circulației mărfurilor era de 38,1 la 61,9% în 1986 față de 45,5 la 54,5% în 1970[46].

Schimbări pozitive au avut loc şi în sfera deservirii sociale. Numărul întreprinderilor de prestare a serviciilor s-a majorat de la 4,3 mii în 1970 până la 5 mii în 1985. Volumul serviciilor sociale acordate populaţiei de – 2,5 ori. Volumul realizării serviciilor sociale prestate populaţiei pe un locuitor - de 2 ori[47].

Investiţiile capitale în construcţia de locuinţe şi social-culturală au crescut de la 1,1 mlrd rub. în anii cincinalului al X-lea până la 1,5 mlrd rub. în anii celui de-al XI-lea cincinal. Pe parcursul anilor 1976-1985 în republică a fost dat în folosinţă spaţiu locativ cu o suprafaţă totatlă de 15,2 mln m^2. Şi-au îmbunătăţit condiţiile de trai, au primit spaţiu locativ sau şi-au construit case noi cca 1,2 mln persoane[48]. Atât în aşezările urbane, cât şi în localităţile rurale casele de locuit date în folosinţă în aceşti ani se caracterizau printr-un aspect exterior mai atrăgător şi o planificare interioară mai chibzuită, sunt de o confortabilitate superioară celor edificate în perioada precedentă.

Pe lângă toate acestea, mărimea plăţii de chirie, împreună cu plăţile pentru serviciile comunale, nu depăşeau 3% din cheltuielile locatarilor[49].

Pe parcursul anilor 1976-1985 au fost date în exploatare peste 300 de şcoli de cultură generală în care îşi puteau face studiile într-un singur schimb peste 275 de mii de elevi. Au fost construite instituţii preşcolare cu o capacitate de cca o 100000 de mii de locuri, spitale pentru cca 11 mii de paturi[50]. A crescut numărul cinematografelor, cluburilor, caselor de cultură, altor instituţii de iluminare culturală. Deci şi în această sferă a vieţii sociale către mijlocul anilor `80 nu se prea manifestau momente de stagnare. E de la sine înţeles că şi aici continuau să persiste anumite dificultăţi. Nu toate localităţile dispuneau de toate tipurile de obiective culturale. O problemă acută, mai ales pentru orăşeni, era asigurarea cu spaţiu locativ. Sub nivelul cerinţelor continua să rămână asistenţa medicală la sat. Existau şi multe alte probleme de ordin social şi cultural, însă ele nici pe departe nu diminuau importanţa, valoarea acelor măsuri care au fost înfăptuite în aceşti ani întru ameliorarea stării lucrurilor din această sferă.

Recapitulând cele expuse, putem afirma cu certitudine că în ambele domenii ale vieţii sociale pe întreg parcursul anilor `70 – prima jumătate a anilor`80 nu s-au manifestat fenomene ce pot fi categorisite drept probe ale unei situaţii de criză. Atât în economie, cât şi în sfera socială existau multiple dificultăţi, probleme, însă acesta era un fenomen obişnuit, specific oricărui proces în desfăşurare.

NOTE

1. **Материалы XXVII съезда КПСС**, M., 1986, p. 22
2. **Ibidem**, p. 23.
3. **XIX Всесоюзная Конференция КПСС**, Стеногр. Отчет, M., 1988, т. I, p. 22.
4. **Ibidem.**
5. Vezi revistele unionale din anii 1987-1991- "Новый Мир", "Октябрь".
6. Сергей Кара-Мурза, **Интеллигенция на пепелище родной страны. Наш современник**, 1997, №№ 1.2.
7. **Народное хозяйство МССР (1980),** Кишинэу, 1981, p. 18-19.
8. Calculele autorului în baza datelor anuarului statistic **"Economia naţională a R.M."** 1990, Chişinău, 1990, p.5
9. Vezi: **Congresul al XV-lea al R.C.M. (22-24 ianuarie 1981)**, Chişinău, 1981 p. 15, 17, 18, 36 etc.
10. **Economia naţională**..., p. 295.
11. **Economia naţională a R.M.**, 1990., p. 8-9.
12. **Ibidem.**
13. **Ibidem**, p. 297-298.
14. **Народное хозяйство МССР** (Кишинэу), 1987, p. 61.
15. **Ibidem-**
16. **Economia naţională a R.M.**, 1990, p. 179.
17. **Народное хозяйство МССР (1986)**, p. 73.
18. **Congresul al XV-lea al P.C.M.**, p. 92.
19. **Ibidem.**
20. **Народное хозяйство МССР** (1986), p. 73.
21. **Народное хозяйство МССР** (1970), Кишинэу, 1971, p. 52; Народное хозяйство МССР (1986), p. 73-75.

[22] **Народное хозяйство МССР** (1986), p. 62, 69.
[23] **Congresul al XV-lea**..., p. 16; **Народное хозяйство МССР** (1986), p. 78.
[24] **XVI съезд КПМ (23-25 января 1986),** Кишинэу, 1986, p. 44. **Народное хозяйство МССР (1986)**, p. 62, 69, 79, 81; **Economia naţională a R.M.** (1990), p. 301.
[25] **Moldova suverană**, 19 iunie , 1988.
[26] **Economia naţională a RM (1990)**, p. 295; **Народное хозяйство МССР** (1987), p. 148.
[27] **A.C. a D.S.P.S.** Secţia de statistică a agriculturii. Memoriul pe an. 1971, v II, f. 334; **A.O.S.P. R.M.**, fond 51, in. 3, dosar. 15, f. 50.
[28] **Народное хозяйство МССР** (1980), p. 87; **Народное хозяйство МССР** (1987), p. 137, 140-141.
[29] **Arhiva Naţională a R.M.**, fond. 3021, inv. 6, dosar. 368, f. 34;
[30] **Народное хозяйство МССР (1986),** p. 49; **Народное хозяйство МССР (1987),** Кишинэу, 1988, p. 35.
[31] **Народное хозяйство МССР (1980)**, p. 129; **Народное хозяйство МССР (1986),** p. 152б 153. 154; **Народное хозяйство МССР (1987),** p. 138, 245.
[32] **Народное хозяйство МССР (1980)**, p. 36; **Народное хозяйство МССР (1986)**, p. 48.
[33] **Economia naţională a R.M. (1990),** p. 352; **Народное хозяйство МССР (1987)**, p. 126.
[34] **Economia naţională a R.M. (1990)**, p. 232.
[35] **Народное хозяйство МССР (1980)**, p. 108-109; **Economia naţională a R.M. (1990)**, p. 267; **Советская Молдавия**, 1985, 8 septembrie, 25 aprilie; 1987, 11 martie ş.a..
[36] Calculat în baza datelor anuarelor statistice: **Народное хозяйство МССР** (1970), p. 103; **Economia naţională a R.M.** (1990), p. 264.
[37] **Народное хозяйство МССР (1970),** p. 84-97; **Economia naţională a R.M. (1990)**, p. 234, 259.
[38] **Congresul al XV-lea al P.C.M.**, p. 98-99.
[39] **Moldova suverană**, 19 iunie 1998.
[40] Calculat în baza datelor anuarului de statistică: **Economia naţională a R.M. (1990)**, p. 54.
[41] **Народное хозяйство МССР (1986)**, p. 194, 196.
[42] **Ibidem**, p. 198.
[43] **Economia naţională a R.M.** (1990), p. 66-67.
[44] **Ibidem.**
[45] **Ibidem**, p. 78.
[46] **Народное хозяйство МССР (1986)**, p. 203, 208.
[47] **Ibidem**, p. 223; **Economia naţională a R.M. (1990)**, p. 87.
[48] **Ibidem**, p. 88; **Народное хозяйство МССР (1986)**, p. 231.
[49] **Народное хозяйство МССР (1986)**, p. 231.
[50] **Economia naţională a R.M. (1990)**, p. 95-96.

Igor Caşu

MODERNIZAREA ECONOMICĂ A BASARABIEI DUPĂ MODELUL SOVIETIC, 1944-1989 (NIVELUL ŞI PARTICULARITĂŢILE DE DEZVOLTARE ÎN COMPARAŢIE CU REPUBLICILE UNIONALE)

În studiul de faţă propunem o abordare a politicii naţionale a ex-U.R.S.S. în Basarabia din perspectiva modernizării economice. Ne vom preocupa, în principal, de următoarele aspecte: ritmurile modernizării economice a Basarabiei; evoluţia volumului produsului intern brut; cuantumurile investiţiilor capitale în diferite domenii ale economiei, în special, raportat la cota revenită industriei. Industrializarea, în paralel cu urbanizarea, va constitui unul din momentele-cheie ale demersului nostru. În ultimă instanţă, vom încerca să evidenţiem consecinţele modernizării economice a Basarabiei, îndeosebi cu referire la consecinţele etnodemografice, dar nu exclusiv. Comparaţiile de rigoare, atât cu alte foste republici sovietice, cât şi cu experienţa altor ţări, vor avea menirea de a situa modernizarea economică şi consecinţele ei pentru Basarabia într-un context global şi, în consecinţă, să faciliteze pe viitor o înţelegere cât se poate de corectă şi imparţială.[1]

© Igor Caşu, 1998.

Importanța şi actualitatea subiectului de față este lesne explicabilă, întrucât încă nu există lucrări care să abordeze tema dată din perspectiva schimbărilor intervenite după colapsul Uniunii Sovietice. Datorită vicisitudinilor "războiului rece", de obicei, s-a exagerat prin punerea în evidență numai a dificultăților modernizării Basarabiei şi Uniunii Sovietice în general, pe de o parte; pe de altă parte, s-au muşamalizat aceste dificultăți, atât prin accentuarea succeselor obținute în anumite domenii economice, cât şi prin îngroşarea datelor statistice (aşa-numita "cifromanie")[2]. Reieşind din cele spuse, scopul studiului este de a propune un demers restitutiv cât se poate de nuanțat, care să ia în considerare atât ultimele cercetări de după 1991, cât şi informațiile depistate în arhivele din Chişinău.

Istoriografia problemei aflată în atenția noastră este vastă. În primul rând, menționăm câteva lucrări de referință, aparținând economistului chişinăuian Sergiu Circă[3], actualmente membru al Academiei de Ştiințe a Republicii Moldova. Lucrările lui V. I. Țaranov[4] sunt, de asemenea, indispensabile pentru orice cercetător care se ocupă de modernizarea economică a Moldovei Sovietice. Privitor la evoluția demografică, schimbările etnodemografice, urbanizare, migrații, menționăm, mai întâi de toate, studiile semnate de V. S. Zelenciuk[5], N. Dima[6], E. M. Zagorodnaia[7], I. Livezeanu[8] şi H. Carrere d'Encause[9]. Din colecțiile de documente sau date statistice referitoare la nivelul dezvoltării economice, componența şi cota revenită fiecărui sector economic în constituirea produsului intern brut etc., evidențiem anuarele *Economia Națională a U.R.S.S.*[10] şi *Economia Națională a R.S.S.M.*[11]; recensămintele populației, după care putem stabili nivelul urbanizării, schimbările etnodemografice declanşate de migrația din exteriorul republicii ş.a.

Documentele inedite, deşi puține la număr, provin din trei arhive din Chişinău[12], la care sperăm să avem în continuare posibilitatea unui acces mai larg. O deplasare de documentare în arhivele centrale din Moscova poate deveni realizabilă în curând, aşa încât să reuşim efectuarea unei analize şi sinteze cât se poate de documentate a problemei care ne preocupă.

* * *

Înainte de a trece la subiectul propriu-zis, se impun unele precizări de ordin terminologic, şi anume, să explicăm ce înseamnă în accepțiunea noastră termenii *modernizare, urbanizare, industrializare, mobilitate socială* etc., care au o multitudine de conotații, în funcție de autor. Aşa încât vom proceda potrivit unei idei mai vechi, care postulează că despre termeni nu se discută, ci se ajunge la o înțelegere convențională asupra a ceea ce denotă unul sau altul dintre ei. În cazul de față, prin *modernizare* înțelegem procesul de schimbare rapidă a societății, determinat de acumularea cognitivă şi metodele de explicație rațională, care contribuie la crearea unei noi atitudini mentale față de mediul înconjurător[13]. Aceasta implică o reevaluare radicală a ierarhiei valorilor, a instituțiilor, care însoțesc sau preced o creştere economică importantă[14]. Astfel, în mod normal, o țară care atinge un nivel de creştere economică de peste 2-3% anual pe o perioadă de câteva decenii cel puțin poate fi inclusă în categoria țărilor modernizatoare sau moderne (în comparație cu statele tradiționale, în care creşterea economică nu depăşea, de regulă, 1% pe an)[15]. Aceasta este definiția modernizării pe care o adoptăm şi care pune accentul pe dimensiunea economică. Există însă şi alte dimensiuni ale modernizării: socială, religioasă, educațională, administrativă, politică etc[16].

Urbanizarea[17] este o componentă a modernizării şi se referă la creşterea cantitativă şi calitativă a populației urbane, în prima fază datorată migrațiilor dinspre localitățile

rurale. Este un proces care se află în strânsă conexiune cu industrializarea, dar urbanizarea nu determină neapărat creşterea economică (în acest sens, s-a propus distincția între *oraşe industriale* şi *oraşe preindustriale*[18], cele din urmă fiind apreciate de Max Weber[19] ca obstacole în calea dezvoltării economice, întrucât consumau mai mult decât produceau). Câteva decenii în urmă s-a renunțat, de asemenea, la schema dihotomică urban *vs.* rural, promovată de teoreticieni clasici ai dezvoltării economice[20], schemă care atribuia oraşului în exclusivitate rolul de agent al progresului, iar satului - rolul de tradiționalist, retrograd, ostil dezvoltării şi inovației[21].

Industrializarea este, probabil, cel mai contradictoriu termen dintre cei aflați în atenția noastră. Până acum trei decenii, "revoluția industrială" era expresia consacrată în cercetările dedicate dezvoltării industriale. În 1970 însă la colocviul internațional de la Lyon, s-a propus înlocuirea sintagmei "revoluție industrială" cu un termen mai neutru *industrializarea*, dar problema a rămas în continuare la fel de complexă. Simplificând, putem spune împreună cu Fernand Braudel că *industrilizarea* este "trecerea de la preponderența agrară la preponderența artelor şi meseriilor, care este ca atare o mişcare profundă"[22], ce implică schimbări mentale, societale şi individuale, instituționale etc[23]. Conceptul de "revoluție industrială", numit de W.W. Rostow[24] cu un termen plastic - *take off* (decolare), desemnează doar un moment din cadrul procesului amplu de industrializare[25]. Uneori "industrializare" este folosit în loc de "modernizare": se spune industrializarea agriculturii, a construcțiilor, a telecomunicațiilor etc[26].

Mobilitatea socială[27], ultima expresie utilizată ca instrument de lucru în demersul nostru, se referă la schimbările sociale declanşate de modernizare, aceasta cu atât mai mult cu cât *mobilitatea socială* este şi un indicator al proceselor migraționiste la care ne vom referi în partea finală a studiului. Apelăm din nou la F. Braudel, care a formulat, probabil, una dintre cele mai clare definiții ale *mobilității sociale*. Vorbind despre Anglia perioadei clasice, istoricul francez aprecia că *mobilitatea socială* este nu numai un fenomen specific modernității, ci reflectă şi gradul de prosperitate al unei economii. Dacă se păstrează *status-quo*-ul social (antipodul *mobilității sociale*), înseamnă că, mai degrabă, societatea se află în stagnare sau în declin[28]. În această ordine de idei, putem adăuga că o societate progresează în măsura în care acceptă permeabilitatea straturilor sale sociale, cu alte cuvinte, dă posibilitate celor merituoşi să promoveze pe scara socială, prin extensie, să participe la procesul de luare a deciziilor. În ansamblu, în orice societate modernă permeabilitatea socială nu este absolută, este mai mult sau mai puțin restrictivă. Considerăm că în statele ex-comuniste, în special după 1953, apartenența la o clasă sau strat social, etnie sau religie nu a constituit, de regulă, un impediment în calea accederii ierarhiei sociale, cu condiția ca pretendenții să împărtăşească sau, cel puțin, să afişeze aderența la ideologia oficială. Aceasta nu înseamnă că nu au fost şi excepții (evreii, creştinii din sectele care nu recunoşteau autoritatea statului[29] etc.), dar ca tendință a predominat totuşi egalarea şanselor de accedere către funcții de conducere sau profesiuni ce garantau un anumit prestigiu social. Se pare că reprezentarea neproporțională a anumitor etnii în structurile de conducere economică[30], mai puțin în cele politice, poate fi explicată şi prin gradul redus de adaptabilitate a indivizilor în parte.

* * *

Ipoteza de lucru a studiului nostru constă în faptul că există mai multe căi de modernizare, printre care cea sovietică se înfățişează ca cea mai rapidă şi mai dramatică în comparație cu altele. Conform unei opinii care obține în ultimul timp din ce în ce mai mulți susținători, modernizarea sovietică, începută la 1917, o dată cu preluarea puterii de

către bolşevici, nu a fost altceva decât o încercare disperată de a lichida subdezvoltarea prin intermediul monopolizării puterii politice şi economice, în consecinţă, prin limitarea drastică a libertăţii şi iniţiativei particulare ("capitalism de stat", cum au spus anarhiştii la 1917). Referitor la vicisitudinile istoriei sovietice, s-a afirmat, pe bună dreptate probabil, că nu este exact să se vorbească de un model sovietic de modernizare, ci de o istorie a modernizării sovietice[31], în care disfuncţionalităţile, momentele dramatice aveau un caracter specific şi, de multe ori, se pare, nu au fost prevăzute de fondatorii Uniunii Sovietice în frunte cu V. I. Lenin. Oricum, calea spre dezvoltare şi progres a pus oriunde în lume probleme care n-au putut fi prognozate din timp, în special, în ţările care au pierdut "startul" industrializării şi aveau sau au un decalaj foarte mare de depăşit[32].

În cazul Uniunii Sovietice, izolată politic şi economic după sfârşitul revoluţiei şi al războiului civil, o anumită flexibilitate ideologică dublată de pragmatism politic i-a permis lui Lenin să conceadă provizoriu la o politică care încuraja iniţiativa particulară şi admitea proprietatea privată în anumite domenii şi limite (Noua Politică Economică sau NEP). Nu se ştie, dacă mai trăia Lenin, care ar fi fost drumul parcurs de U.R.S.S.; cert este că Stalin şi-a întărit puterea şi şi-a lichidat adversarii datorită atât personalităţii sale, cât şi promovării teoriei referitoare la construcţia socialismului într-o singură ţară[33]. Ascensiunea lui Stalin poate fi expicată şi prin voinţa sa nemărginită pentru putere, capacitatea de a interpreta doctrina leninistă în interesul său, abilitatea de a veni în întâmpinarea noii birocraţii constituite din vechi revoluţionari, care devenise pragmatică şi prefera să-şi menţină funcţiile decât să iniţieze "revoluţia mondială", apreciată ca o politică periculoasă pentru poziţia şi siguranţa lor[34]. Stalin, în 1925, când încă nu deţinea toate pârghiile puterii, reuşeşte să obţină câştig de cauză privind stabilirea strategiei de dezvoltare a ţării într-o perspectivă îndelungată şi care să pregătească tranziţia cât mai rapidă spre comunism sau "armonia totală". În urma unor dezbateri ce aveau în prim plan dilema: încurajarea acumulării sau a consumului, prima opţiune a devenit preferenţială[35]. Ea presupunea direcţionarea investiţiilor şi resurselor umane preponderent spre industrie, în special industria grea, constituirea căreia era apreciată ca o condiţie indispensabilă dezvoltării altor ramuri şi, prin extensie, capabilă să asigure un potenţial economic şi militar redutabil. Astfel încât, în decursul primului cincinal (1928-1932), s-a reuşit atingerea unui nivel de creştere industrială de 20% (cincinal încheiat în 4 ani şi 3 luni). În celelalte două cincinale interbelice s-au realizat, de asemenea, succese economice remarcabile, cota creşterii industriale ajungând la 22% şi, respectiv, 20,5%[36]. Cu enorme sacrificii umane şi materiale, efortul sovietic de industrializare rămâne inegalabil. O performanţă care a permis, fără a neglija ajutorul occidental, înfrângerea Germaniei în a doua conflagraţie mondială.

În aceeaşi ordine de idei, trebuie să evidenţiem că primul cincinal a dublat populaţia urbană a ţării (de la 10 la 20 milioane), ritm de urbanizare unic în istorie. În numai 27 de ani, sau, dacă excludem anii războiului, în 22 de ani, populaţia urbană sovietică creşte de la 10 milioane în 1928 la 45 milioane în 1955 (Statelor Unite, de exemplu, quadruplarea populaţiei urbane i-a luat 50 de ani: de la 8,7 milioane în 1880 la 35 milioane în 1930)[37]. Cu toate că urbanizarea rapidă nu a însemnat şi o integrare totală a noilor-veniţi de la sate în societatea urbană şi, deşi majoritatea acestora n-au acceptat într-un timp atât de scurt rolul de proletari loiali regimului, stabilirea în oraşe a creat premise pentru socializarea lor rapidă[38]. În cele din urmă, nu este deloc uşor să transformi o masă de oameni deprinsă cu lenea şi resemnată în mizerie în muncitori apţi a depune un efort constant pentru a produce mai mult decât le-o cereau nevoile lor imediate, cu o remunerare destul de modestă. Privitor la acest aspect, Lenin considera că "omul rus este un muncitor prost (ineficient - *n.n.*), în comparaţie cu cel din ţările avansate"[39]. Troţki, la rândul său, se

referea, probabil, mai mult la realitatea rusească atunci când afirma că "omul, de regulă, are tendința de a evita efortul"[40]. Concluzia logică a conducătorilor sovietici era că, atât timp cât cetățeanul de rând nu avea o conştiință, o etică a muncii, trebuia impus să muncească. Cu alte cuvinte, dacă în Occident creşterea economică era asigurată, în general, de inițiativa particulară, în Rusia aceasta era aproape inexistentă, astfel încât o asemenea deficiență putea fi suplinită într-un timp relativ scurt doar de intervenția Statului-Rațiune (idee remarcată de Toqueville încă la mijlocul secolului XIX)[41]. Scopul rămânea acelaşi pentru toată lumea: creşterea economică şi satisfacerea nevoilor ascendente ale oamenilor, dar prin diferite strategii de dezvoltare[42].

* * *

În continuare, vom urmări felul în care s-a desfăşurat modernizarea de tip sovietic în Basarabia, prin comparație cu alte republici sovietice şi, când va fi cazul, cu alte state. Această perspectivă ne-ar permite să stabilim mai exact nivelul de dezvoltare al Basarabiei Sovietice, avantajele şi dezavantajele dezvoltării ei, în măsura în care pot fi diseminate.

Ca şi în celelalte teritorii anexate sau intrate sub dominația sovietică după anii 1944-45, în Basarabia a fost interzisă instituția proprietății private, ea fiind înlocuită cu cea publică sau de stat. Astfel, libertatea în sensul occidental, clasic al cuvântului, a fost suprimată. Marx declarase proprietatea privată drept sursă a tuturor relelor sociale şi umane, aşa încât interzicerea acesteia promitea o redresare a condiției umane.[43]. Şi anume, prin faptul că oamenii, atât la nivel individual, cât şi colectiv, se vor ajuta reciproc în mod dezinteresat, fără a urmări scopuri meschine, imediate. După această paranteză, poate nu inutilă, revenim la Basarabia anului 1944, an în care Moscova suplineşte 77% din bugetul noii republici sovietice[44], iar în anul următor - 54 la sută (10 milioane ruble erau destinate restabilirii a 159 de întreprinderi, dintre care 32 de subordonare unională)[45]. Alte ajutoare acordate au constat în cadre; metal, cărbune şi alte tipuri de combustibil; utilaj industrial etc. Astfel că, în anul 1948, R.S.S.M. atinge, prezumtiv, nivelul de dezvoltare interbelic (1940)[46]. După doi ani, când se încheia "cincinalul restabilirii economiei naționale", producția industrială a republicii se dublase (conform datelor oficiale), iar fondurile de producție se majoraseră cu 57%[47].

Politica oficială a Moscovei stipula promovarea unui curs îndreptat spre echilibrarea nivelului de dezvoltare a tuturor republicilor sovietice. Din sursele de care dispunem, comparate cu estimări ale unor autori occidentali, care nu aveau nici un interes să exagereze performanțele Uniunii Sovietice, reiese clar că pretenția Centrului de a ridica economia teritoriilor anexate după al doilea război mondial sau în general a periferiilor neruse nu a fost pe deplin nejustificată[48]. Aceasta, mai ales, în ceea ce priveşte Țările Baltice, care aveau, în 1989, un nivel de dezvoltare mult peste media unională[49]. Prin urmare, problema care se pune este de ce Basarabia nu a reuşit aceeaşi performanță ca şi Estonia, Letonia sau Lituania? De ce Republica Moldovenească, conform principalilor indici economici, era la un nivel de dezvoltare comparabil cu cel al republicilor asiatice şi ceda în cele mai multe privințe republicilor europene ale Uniunii Sovietice? Este oare vorba de un decalaj prea mare între ponderea sectorului agricol şi a celui industrial, care determină vitalitatea economiei unui teritoriu anumit? Sau există explicații care trimit mai degrabă la cultura, religia şi mentalitatea popoarelor, ce determină, în ultimă instanță, gradul lor de dezvoltare, chiar dacă se află sub acelaşi regim politic[50]? Vom încerca, în măsura posibilităților, să sugerăm răspunsuri la aceste întrebări, cu precizarea că interogații de acest fel nu pot să furnizeze explicații tranşante.

Se pare că geografia şi clima, populaţia şi calitatea solului[51] au determinat conducătorii sovietici sa încurajeze anumite ramuri economice în detrimentul altora, cu alte cuvinte, sectoare care puteau deveni complementare economiei Uniunii Sovietice, în măsură să compenseze anumite nevoi ale acesteia şi să reducă posibilităţile de creare a unor situaţii de supraproducţie într-un anumit domeniu, dezvoltat deja cu prisosinţă în restul ţării. Acestea au fost, probabil, motivaţiile Moscovei atunci când Consiliul Miniştrilor al U.R.S.S. a adoptat, în februarie 1952, o hotărâre ce avea să stabilească profilul de specializare al economiei moldoveneşti pe o durată lungă ("Cu privire la măsurile în vederea dezvoltării în continuare a industriei alimentare a RSSM")[52]. O decizie care prevedea introducerea unor investiţii capitale de aproximativ 1 miliard ruble în industria alimentară în decursul cincinalului al V-lea (1951-1955)[53]. Pe lângă această investiţie importantă, se adăuga utilajul de bază pentru cca 100 de întreprinderi ale industriei alimentare[54]. Trebuie reţinut că suma de 1 miliard ruble constituia aproximativ 2/3 din bugetul anual al republicii şi, în consecinţă, era posibil să fi fost acoperită din bugetul local. În ceea ce priveşte utilajul primit ca ajutor de la celelalte republici, nu ştim care au fost consecinţele ce au decurs dintr-o asemenea acţiune. Mai exact, se obliga R.S.S.M. să restituie preţul utilajului, în produse sau bani, sau acesta era un ajutor dezinteresat, nerambursabil? Este o problemă de fond: nu am putut stabili cu exactitate care a fost mecanismul după care funcţionau relaţiile economice dintre centru şi republici, pe de-o parte, şi dintre republicile unionale, pe de altă parte. Se pare că pentru primele cincinale (V-VII, 1946-1960), când puterea economică a Moldovei era destul de redusă în comparaţie cu cea a altor republici sovietice în ansamblu, aceste ajutoare trebuie înţelese, literalmente, de "ajutoare frăţeşti", adică nerambursabile. În cazul de faţă, dacă aserţiunea noastră este corectă, politica centrului de a fixa preţurile la produsele alimentare şi nu numai, era într-un fel "justificată", în măsura în care poate fi justificată orice investiţie de tip capitalist, care presupune anumite drepturi ale investitorului în ceea ce priveşte cota ce îi revine din profitul unei afaceri la care este parte[55].

O altă problemă, de data aceasta discutată în perioada sovietică de către specialişti, se referă la structura sectorului industrial şi se axează pe următoarea dilemă: în ce măsură şi cum poate fi îndreptăţită din punct de vedere economic dezvoltarea altor ramuri industriale în R.S.S.M., pe lângă ramura alimentară şi cea uşoară? În acest sens, Constituţia sovietică stipula că republicile unionale erau state suverane, prin urmare, aveau dreptul de a-şi promova propriile interese economice. Aceeaşi constituţie prevedea însă că economia republicilor era parte componentă a unui tot întreg şi complex, numit economia sovietică[56]. Republicile, pentru a-şi proteja interesele, cu sau fără a apela la legitimarea etnică a pretenţiilor lor, invocau dreptul la suveranitate. Centrul, pe de altă parte, pentru a-şi promova obiectivele, care favorizau anumite regiuni sau republici în detrimentul altora, făcea referire la articolul privitor la unitatea economiei sovietice.

În Moldova, punctul de vedere al Centrului era exprimat, intenţionat sau nu, de istoricul V. I. Ţaranov, iar punctul de vedere al Chişinăului sau al departamentelor locale - de economistul Sergiu Chircă. Ţaranov a postulat că "industrializarea republicilor nu duce neapărat la crearea în fiecare dintre ele a industriei grele"[57]. După optica aceluiaşi autor, industrializarea Moldovei era un fapt împlinit încă la 1958[58]. Chircă, la rândul său, a observat că dezvoltarea preferenţială a agriculturii şi industriei alimentare creează handicapuri importante Republicii Moldoveneşti în efortul acesteia de a atinge un nivel de dezvoltare (venit naţional *per capita* etc.) comparabil cu cel unional sau cu cel al a unor republici în parte, mai avansate decât media unională. Acelaşi autor argumenta că industria alimentară era dependentă de condiţiile climaterice care puteau prejudicia în orice moment sursa sa de materie primă - agricultura[58]. Prin urmare, consecinţele

factorilor naturali afectau în mod automat şi evoluţia principalilor indici de dezvoltare într-o economie în care ponderea agriculturii şi industriilor conexe era disproporţionat de mare.

Din prisma posibilităţii de secesiune a unei republici unionale, admisă teoretic de regimul sovietic chiar în Constituţia sa, este evident că interesele regionale obţineau o doză de conflictualitate pronunţată. Argumentaţia lui Chircă accentua anume aspecte care înfăţişau temerea: cum ar evolua economia Moldovei dacă, datorită unor vicisitudini ale timpului, va trebui să se separe de acest tot întreg, numit Uniunea Sovietică? Chiar dacă nu admitea în mod expres posibilitatea declarării independenţei de stat a Moldovei, economistul moldovean ridica probleme de fond care anticipau evenimentele desfăşurate după anul 1991. El postula că era nevoie de o politică îndreptată spre crearea unui compromis între interesele departamentale, ministeriale (un eufemism folosit pentru desemnarea intereselor Centrului) şi interesele regionale (alt eufemism desemnând interesele republicane, etnonaţionale)[60].

S-a formulat opinia, întemeiată pe calcule estimative, potrivit căreia planurile cincinale ale Uniunii Sovietice exprimau anumite priorităţi economice ale regimului. şi că, cel puţin până la sfârşitul anilor '60, domeniul predilect al planurilor era industria grea, şi aproape de fiecare dată au fost îndeplinite, chiar dacă aceasta implica unele limitări de fonduri şi resurse prevăzute anterior pentru alte sectoare economice[61]. În R.S.S.M., industria grea a cunoscut o dezvoltare ascendentă mai ales după 1958, când industria constructoare de maşini a început să se bucure de o atenţie specială[62]. Din 1964, altă componentă a industriei grele, electroenergetica, obţine resurse şi fonduri preferenţiale[62]. Această politică economică, menită să contribuie la diversificarea sectoarelor economice ale republicii, a fost, cel puţin pentru început, destul de reuşită. Astfel, după un deceniu (1969), cota parte a agriculturii în venitul naţional al Moldovei devine mai mică decât cea a industriei în ansamblu (ceea ce coincide cu "revoluţia industrială" sau cu *take-off*, după terminologia lui Rostow), chiar dacă industria alimentară şi uşoară producea în jur de 2/3 din producţia industrială totală (56% + 20%)[64]. Industria alimentară, luată separat, era cea mai rentabilă ramură a economiei şi compensa, într-o oarecare măsură, cheltuielile disproporţionate şi alteori exorbitante ale agriculturii (43,3% din totalul investiţiilor în intervalul 1946-1975 revenea agriculturii, în timp ce, la nivel unional, acesteea îi reveneau doar 20%)[65].

O altă problemă se impune a fi formulată: nu cumva în orice economie, capitalistă, socialistă sau mixtă[66], există domenii care sunt falimentare, dar existenţa cărora este imperios necesară pentru vitalitatea şi autonomia relativă a unei economii naţionale luată în ansamblul? În cazul Franţei postbelice, de exemplu, această aserţiune a fost confirmată de Raymond Aron[67]. Vom adăuga câteva consideraţii care ar putea veni în sprijinul ipotezei enunţate. Se constată că din momentul în care industria grea atinge un anumit nivel de dezvoltare, chiar dacă în ansamblu nu era rentabilă, economia Moldovei cunoaşte un salt important (după anul 1958). În 1975, anul când se încheia un cincinal (1971-1975) în care investiţiile în fondurile de producţie s-au cifrat la 50% din totalul fondurilor de producţie din perioada 1946-1975, productivitatea industriei grele a Moldovei era net inferioară celei din industria uşoară şi cea alimentară[68]. Drept dovadă, industriei grele (electroenergetica, construcţia de maşini, prelucrarea metalelor, industria materialelor de construcţie şi chimică) îi reveneau 22,9% din producţia industrială, 39,6% din numărul total de muncitori, dar peste 47% din fondurile industriale ale Moldovei. În acelaţi timp, industriei uşoare şi alimentare îi reveneau 71,2%, 50,7% şi, respectiv, 43,6%[69]. Prin urmare, industria grea nu justifica resursele şi fondurile alocate. Aceasta poate şi datorită faptului că cea mai mare parte a materiei prime necesare industriei grele era importată de

la distanțe de sute şi mii de kilometri (cu excepția industriei materialelor de construcție, care folosea materie primă de proveniență preponderent locală). Putem oare însă contesta importanța industriei grele - a electroenergeticii şi a industriei chimice, în special, - numai pe motiv că nu avea aceeaşi performanță (productivitate, rentabilitate) ca alte sectoare economice?

Până a ajunge la examinarea coeficientului dezvoltării economice a R.S.S.M., în comparație cu alte republici, să vedem care ar putea fi cauzele ce au determinat nivelul economic al Republicii Moldoveneşti. În primul rând, care au fost cuantumurile investițiilor capitale şi a fondurilor de producție? Se constată că investițiile capitale în economia moldovenească au crescut în 1984, comparativ cu 1940, de aproximativ 230 ori (de la 9 milioane la 2064 milioane)[70], în timp ce în întreaga Uniune Sovietică creşterea a fost de numai de 24 ori[71]. În aceeaşi perioadă fondurile de producție ale R.S.S.M. au crescut de la 9 milioane ruble în 1940 la 1914 milioane în 1984, adică de 212 ori. În Uniunea Sovietică fondurile de producție au crescut numai de 22 ori în acelaşi interval de timp[72]. Cu toate acestea, conform calculelor lui S. Chircă, fondurile de producție şi investițiile capitale erau mai reduse în R.S.S.M., dacă le raportăm la cota revenită republicii pe cap de locuitor[73]. Se observă, de asemenea, că numărul angajaților în economia Republicii Moldoveneşti creşte de 16 ori în perioada anilor 1940-1984[74], în timp ce în Uniunea Sovietică în ansamblu - de 4,7 ori[75]. Prin urmare, apare următoarea întrebare: nu cumva cuantumurile, deşi destul de impresionante, ale fondurilor de producție şi ale investițiilor capitale în economia R.S.S.M. n-au fost în măsură să contribuie la creşterea economică şi să asigure randamentul scontat, pentru că numărul angajaților era disproporționat de mare şi diminua, în consecință, rezultatele dorite de regim? Nivelul productivității muncii (care determină şi rentabilitatea unei economii) în Moldova îndreptățeşte o asemenea concluzie. Media unionala a creşterii productivității industriale pentru anii 1940-1980 era de 7,7 ori[76]. R.S.S.M., la rândul ei, se situa pe unul dintre ultimele locuri la acest capitol (4,5 ori), devansând numai Tadjikistanul şi Uzbekistanul (cu 3,3 şi, respectiv, 4,4 ori). Alte republici, precum Estonia, Letonia, Rusia, Bielorusia, aveau o cotă de creştere a productivității industriale de 2 sau chiar 3 ori mai mare[77].

În ceea ce priveşte productivitatea în agricultură, este adevărat, în Moldova era peste media unională, dar ceda in fața unor republici precum Azerbaidjan, Georgia, Estonia ş.a. (pentru perioada anilor 1970-1980)[78]. Aceasta în situația în care la 100 ha de teren arabil reveneau aproape de 2 ori mai mult cai-putere decât media unională (319 față de 178 cai-putere) şi 10% din personalul angajat în agricultură asigurau necesitățile ce țineau de efectuarea lucrărilor mecanizate[79].

Care era coeficientul de dezvoltare economică a Moldovei, în comparație cu nivelul unional şi al republicilor în parte? În această privință, avem date pentru anii 1965 şi 1990, ceea ce ne oferă posibilitaea să comparăm şi în timp evoluția economiei R.S.S.M. Pentru anul 1965, coeficientul de dezvoltare a republicilor sovietice a fost calculat de economistul K. Vermişev[80] şi reprezintă raportul dintre cota ce revenea fiecărei republici din produlsul intern brut al Uniunii Sovietice şi procentul populației pe republici, raportat la totalul populației sovietice în acelaşi an. O unitate exprimă media unională, iar Moldova avea în 1965 coeficientul de 0,97, adică coincidea, practic, cu nivelul de dezvoltare a Uniunii Sovietice în ansamblu. Comparația cu alte republici ne arată însă următoarele diferențe. Republicile slave - Rusia, Ucraina şi Bielorusia - depăşeau cu puțin media unională (1,05; 1,04 şi, respectiv, 1,01), iar Republicile Baltice aveau coeficientul mediu de 1,11 (Lituania - 1,02; Letonia - 1,17 şi Estonia - 1,14), situându-se astfel în topul republicilor după nivelul dezvoltării economice. Celelalte republici erau sub pragul

mediei unionale: republicile caucaziene cu 0,86 (Azerbaidjan - 0,71; Armenia - 0,84 şi Georgia - 0,87), iar republicile asiatice - cu media 0,76 (Uzbekistan - 0,71; Kazahstan - 0,88; Tadjikistan - 0,69; Turkmenistan - 0,77 şi Kirghizstan - 0,76)[81]. Pentru acelaşi an, 1965, dispunem de cifre privitoare la producţia industrială pe cap de locuitor în patru republici sovietice, printre care şi Moldova (cifre oferite de S. Chircă). Coroborând calculele lui Vermişev cu cele ale lui Chircă, constatăm că există o legătură între coeficientul de dezvoltare al republicilor şi producţia industrială pe cap de locuitor. Astfel, Ucraina şi Lituania aveau aproximativ acelaşi coeficient de dezvoltare (1,04 şi, respectiv, 1,02) şi aceeaşi cantitate de producţie industrială pe cap de locuitor (91,71% şi, respectiv, 91,47% din media unională, exprimată în 100%). În timp ce Moldova şi Georgia aveau numai cca 62% de producţie industrială pe cap de locuitor din media unională[82] şi dispuneau de un coeficient de dezvoltare oarecum comparabil, 0,97 şi, respectiv, 0, 87, adică mai redus decât nivelul economic al Uniunii Sovietice în ansamblu şi mult mai redus în comparaţie cu media celorlalte republici sovietice europene (1,07)[83]. Prin urmare, asumându-ne o anumită marjă de eroare, putem stabili o legătură directă între nivelul dezvoltării industriale a unei republici şi coeficientul dezvoltării economice în general.

Pentru anul 1990, avem date deja sistematizate referitoare la coeficientul de dezvoltare a republicilor sovietice[84], aşa încât le vom prezenta pe scurt, după care vom încerca să formulăm unele concluzii pe marginea lor. Spre deosebire de anul 1965, pentru anul 1990 coeficientul de dezvoltare economică şi alţi indicatori economici au fost calculaţi luâundu-se drept referinţă produsul naţional brut şi nu produsul intern brut. Acest fapt ne impune o anumită rezervă în ceea ce priveşte comparaţia cu anul 1965.

După coeficientul de dezvoltare economică sau produsul naţional brut pe cap de locuitor, cota Republicii Moldoveneşti raportată la media Uniunii Sovietice este în descreştere în perioada anilor 1965-1990, de la 0,97 la 0,80, adică de pe locul VII în 1965, pe locul IX în 1990. Se păstrează, în linii generale, aproximativ aceeaşi ordine ierarhică a republicilor, cu republicile baltice în fruntea primului eşalon, urmate de republicile slave, noutatea constând în faptul că Moldova era devansată de două republici caucaziene, Armenia şi Georgia. Republicile asiatice se situau, la 1990, ca şi în 1965, în partea a doua a listei[85]. Aserţiunea noastră, privitoare la relaţia dintre producţia industrială şi coeficientul de dezvoltare pare a se confirma şi de data aceasta. Producţia industrială pe cap de locuitor cunoaşte o reducere de la cca 0,62 la 0,53 pentru Moldova, respectiv pe locul XII în 1990, urmată de Turkmenia, Kirghizia şi Uzbekistan, care aveau aproximativ jumătate din indicele Moldovei la acest capitol şi numai 1/4 din cel unional[86].

După alt indicator - producţia agricolă pe cap de locuitor - Moldova ocupa locul V în 1990, după republicile baltice şi Bielorusia. Cu aproape 50% producţie agricolă pe cap de locuitor peste media unională[87], cazul Moldovei sugerează că acest indicator avea o influienţă secundară în configurarea coeficientului de dezvoltare economică. Care ar putea fi explicaţia acestui fapt? De obicei s-a invocat argumentaţia că preţurile la produsele alimentare în Uniunea Sovietică erau mai scăzute faţă de cele industriale şi, în consecinţă, republicile specializate în agricultură deveneau dezavantajate din acest punct de vedere. La nivel mondial, cu cât ponderea agriculturii în constituirea produsului intern brut (PIB) sau a produsului naţional brut (PNB) este mai mare sau disproporţionat de mare în comparaţie cu industria, comerţul, transporturile, comunicaţiile şi sectorul serviciilor, cu atât este mai redus coeficientul de dezvoltare al unei ţări[88]. De aceea, este mai îndreptăţit să afirmăm că politica fixării preţurilor la producţia agricolă nu este cauza principală a nivelului relativ scăzut al coeficientului de dezvoltare a Moldovei Sovietice. Mai exact, atenţia specială a regimului sovietic acordată dezvoltării preferenţiale a

agriculturii în Moldova, determinată atât de factori subiectivi, cât şi de factori obiectivi (lipsa materiilor prime, a cadrelor etc.), a handicapat de la bun început şansele republicii de a edifica o economie comparabilă, după performanţă şi structura sectoarelor componente, cu cea a celorlalte republici sovietice europene. Pe lângă aceasta, republicile specializate în agricultură, inclusiv Moldova, erau supuse unui impozit suplimentar, aşa-numitul impozit pe venit în favoarea industriei[89] ("*nalog s oborota*" - în rusă, *n.n.*), perceput direct în bugetul unional, după care era distribuit în conformitate cu interesele de termen lung ale regimului sovietic, sau în funcţie de influenţa unor şefi regionali în cercurile cu putere de decizie ale Moscovei[90]. De asemenea, se ştie că în majoritatea statelor lumii agricultura este subvenţionată de guvern. În situaţia Moldovei, agricultura nu numai că era nerentabilă din punct de vedere economic, atât datorită centralizării excesive, cât şi sistemului ultracolectivist de organizare, ea era impozitată suplimentar în favoarea industriei. Dacă acest impozit era perceput direct în bugetul republican, măsura putea fi întemeiată, pentru că aşa s-a procedat aproape oriunde în lume, - subvenţionarea industriei din contul agriculturii, în primele faze ale industrializării - dar faptul că impozitul pe venitul agricol era perceput direct în bugetul federal, lasă multe semne de întrebare referitoare la distribuirea regională a acestuia.

După unele estimări, aproximativ 1/3 din investiţiile capitale în industria moldovenească[91] erau de proveniență unională: nu cumva însă aceste investiţii constituiau tocmai o redistribuire a impozitelor suplimentare etc., percepute din Moldova în contul bugetului unional? Sau în ce măsură investiţiile centrale constituiau o revenire a taxelor impuse republicii prin sistemul unional de impozitare? - acestea ar fi alte întrebări la care nu se poate răspunde, cel puţin deocamdată.

Moldova avea, la 1940, o economie tradiţionalistă, de tip agrar, în care ponderea industriei constituia doar 3 la sută[92]. Din 1969, după cum am văzut, ponderea industriei în constituirea produsului intern brut şi a venitului naţional al Moldovei depăşeşte 50 la sută, aşa încât în termeni economici, putem spune că din acest an republica a devenit industrial-agrară, un pas important spre crearea unei economii moderne, cu tot specificul ce a caracterizat modelul sovietic de modernizare. În această ordine de idei, este foarte dificil să susţinem punctul de vedere, potrivit căruia Moldova a fost discriminată economic de regimul sovietic. Cu atât mai mult cu cât s-a invocat, de obicei, " discriminarea" în ceea ce priveşte dezvoltarea industriei. Este adevărat că aportul acesteea la economia Moldovei constituia doar jumătate din nivelul unional, dar este evident, analizând datele oficiale, că Moldova a deţinut în perioada anilor 1940-1985 cel mai ridicat ritm de creştere a producţiei industriale, comparativ cu toate celelalte republici în ansamblu: de 73 ori mai mare decât nivelul anului 1940, de trei ori mai mare decât media Uniunii Sovietice raportată la aceeaşi perioadă şi de 2-3 ori mai ridicat decât ritmurile creşterii producţiei industriale ale unor republici, precum Rusia, Ucraina, Bielorusia, Georgia sau Uzbekistan şi de 7 ori mai mare decât ritmul Azerbaidjanului[93]. Raportat la anii 1960 şi 1970, adică ritmul creşterii în perioada 1960-1985 şi 1970-1985, Moldova se situa pe locul IV şi depăşea de aproximativ 1,5 ori ritmul industializării Uniunii Sovietice în ansamblu[94]. După ritmul creşterii producţiei agricole, Moldova se situa peste media unională, dar era devansată în această privinţă de aproape toate republicile asiatice şi caucaziene[95], deşi, după cum s-a menţionat anterior, agricultura a beneficiat de peste 40% din totalul investiţiilor Moldovei, în timp ce media unională a investiţiilor revenită agriculturii era de aproximativ 20 %.

Referindu-ne la sectorul industrial, care s-a bucurat de o atenţie predilectă în modelul sovietic de modernizare şi i se atribuia un rol mai mare decât în alte modele, putem să concluzionăm că pretenţia regimului sovietic era nu numai teoretică, dar şi reala

într-o oarecare măsură, anume să contribuie la diminuarea decalajului de dezvoltare economică a republicilor unionale. De ce nivelul de dezvoltare al Moldovei era, totuşi, la 1990, mai scăzut decât nivelul unional, decât cel al republicilor baltice şi slave, în particular? Prima explicaţie constă în faptul că deşi s-au investit fonduri importante în industria moldovenească, productivitatea acestui sector era mai scăzută decât media unională şi acest fapt diminua într-o măsură considerabilă progresul economic. Altă explicaţie, care poate fi valabilă şi la nivel internaţional, indiferent de modelul economic aflat în discuţie, se referă la creşterea disproporţionată a populaţiei, prin metode naturale sau artificial promovate (migraţii dirijate etc.) şi creşterii numerice a personalului angajat[96] în economia naţională, motivată numai din considerente sociale şi politice, nu şi economice.

* * *

Care au fost efectele modernizării economice pentru Basarabia? Ce schimbări s-au produs în cei peste 50 de ani de regim sovietic la nivelul mentalităţii, în general, şi al conştiinţei etnice, în particular? Ce efecte a avut şi în ce măsură se poate vorbi vorbi de o "politică naţională" pornind de la perspectiva politicii economice a Uniunii Sovietice? A existat oare o politică oficială consecvent promovată care să urmărească o schimbare treptată a componenţei etnice a populaţiei R.S.S.M. şi ce rol revine migraţiilor dirijate în procesele etnodemografice? Au existat restricţii privind accederea românilor în posturi manageriale importante şi cum se explică faptul că ei aveau o reprezentare scăzută în structurile economice comparativ cu cota revenită lor din totalul populaţiei? Acestea ar fi doar câteva întrebări la care vom încerca să răspundem în partea finală a studiului nostru (nu neapărat în ordinea anunţată).

Un prim indicator pentru evaluarea consecinţelor modernizării economice a Basarabiei sovietice îl constituie gradul de urbanizare al populaţiei. În 1944 şi în 1959, Basarabia avea cel mai redus nivel de urbanizare din Uniunea Sovietică (18%[97] şi, respectiv, 22%[98]). În următoarele decenii ea a cunoscut însă cel mai ridicat ritm de urbanizare din toată Uniunea Sovietică. Astfel, în 1979 cota populaţiei urbane a atins cifra de 38%, iar peste un deceniu - 49%[99]. Ceea ce ridică anumite semne de întrebare este că din totalul populaţiei urbane a R.S.S.M. în 1989 românii erau urbanizaţi în proporţie de numai 25%, în timp ce ruşii - 80%, evreii - 98%, ucrainenii - 45%, ţiganii - 56% etc[100]. Astfel, românii aveau unul din cel mai redus nivel de urbanizare, atât în comparaţie cu principalele naţionalităţi ale Uniunii Sovietice, cât şi în comparaţie cu cele mai importante grupuri etnice din republică. Care ar fi explicaţia acestei situaţii şi ce rol revine factorilor obiectivi şi subiectivi? Una din explicaţii este că şi la 1930 românii erau una din cea mai puţin urbanizată etnie din provincie, şi după număr[101], şi după mentalitate. Deşi administaţia românească a încurajat deschis o politică îndreptată spre creşterea numărului românilor la oraşe, în detrimentul altor naţionalităţi, perioada relativ scurtă de 22 de ani şi o anumită rezervă şi inerţie provenite din modul de viaţă patriarhal-tradiţionalist a prejudiciat eforturile Bucureştilor în acest sens. Pe de altă parte, trebuie amintit şi de o oarecare neglijare a provinciei româneşti dintre Nistru şi Prut în perioada 1918 - 1940, datorată atât insecurităţii create de pretenţiile sovietice, cât şi lipsei unei strategii de dezvoltare rapidă şi eficientă a României interbelice în ansamblu. Aşa încât, dacă revenim la anul 1989, judecând retrospectiv, regimul sovietic nu a reuşit decât să perpetueze în folosul său acest decalaj de urbanizare, existent încă la 1940.

Pe de altă parte, dacă facem abstracţie de modul în care a evoluat în timp urbanizarea republicii pornind de la proporţia revenită fiecărei etnii în parte, constatăm următoarele. În perioada anilor 1944-1959, cota populaţiei urbane creşte de la 18% la

22%[102]. După 1959, în decursul a 30 de ani, se ajunge la o creştere de peste două ori, perioadei 1959-1979 revenindu-i cel mai ridicat ritm de urbanizare din Uniunea Sovietică din perioada postbelică (aproximativ 76%)[103]. Această situaţie poate fi explicată, cel puţin, din două perspective: 1) politica regimului îndreptată spre minimalizarea diferenţelor existente între republicile sovietice, inclusiv şi la capitolul urbanizare, care constituie unul din criteriile modernizării; 2) decizia lui Hruşciov de a construi comunismul la începutul anilor '80, deşi amendată de Brejnev după 1964, atribuia urbanizării un rol esenţial în constituirea "omului nou", fără prejudecăţi de clasă sau etnice, sau ceea ce s-a numit politica de apropiere a satului şi a oraşului[104]. Prin urmare, regimul sovietic preconiza rezolvarea mai multor probleme prin intensificarea ritmurilor de urbanizare, printre care cele două enumerate mai sus ocupau un rol central.

O problemă controversată din prisma "politicii naţionale" a Uniunii Sovietice în Moldova rămâne problema migraţiei şi rolului acesteea în schimbările etnodemografice. Este dificil să stabilim cu exactitate în ce măsură migraţiile au fost dirijate de Centru şi în ce măsură ele s-au datorat unor procese fireşti, declanşate de modernizarea economică, oriunde în lume. După unele calcule, la 1970, în procesele de migraţie participau aproximativ 4,5% din totalul populaţiei active a Uniunii Sovietice, de 30 de ori mai mult decât în Rusia ţaristă, dar de 4-5 ori mai puţin decât cota populaţiei migratoare în Statele Unite în acelaşi an[105]. Astfel, după criteriul mobilităţii sociale, U.R.S.S. se situa la un nivel relativ modest, în comparaţie cu cea mai dezvoltată ţară din lume, şi Moscova a fost nevoită să încurajaze prin măsuri speciale procesele migraţioniste, mobilitatea socială a populaţiei, în intenţia de a asigura cu forţă de muncă teritorii şi domenii economice insuficient dezvoltate şi care duceau lipsă de resurse umane. Cu toate acestea, migraţia populaţiei sovietice nu a putut fi dirijată preponderent spre regiunile deficitare în resurse umane şi a avut un caracter dezorganizat[106]. În perioada anilor '60 - '80, de exemplu, din totalul populaţiei migratoare, numai aproximativ 5% o alcătuiau migranţii muncitori industriali sau agricoli, recrutaţi în mod organizat de organele statului[107]. Astfel încât Moldova, Ţările Baltice etc., republici care dispuneau de surplusuri demografice importante, au atras populaţii din teritorii mai puţin populate. Dacă este adevărat că regimul sovietic a încurajat migraţia românilor şi a altor naţionalităţi cu o densitate mare a populaţiei spre Ural sau Siberia, teritorii cu populaţie redusă şi materii prime care urmau a fi puse în valoare, este la fel de adevărat că a încercat alteori să limiteze migraţia spre teritorii dens populate, chiar dacă aceste procese nu corespundeau scopurilor strategice, geopolitice, de termen lung ale Moscovei. Cei care migrau spre Moldova sau Ţările Baltice erau, de regulă, de proveniență slavă, cu o mobilitate socială ridicată, datorată sentimentului că alcătuiesc majoritatea populaţiei sovietice, posedă limba oficială a statului şi deţin privilegii importante, indiferent de faptul că locuiesc sau nu în republica lor natală. Abia mai târziu, în anii '70, pentru a atrage migranţii spre teritorii deficitare în resurse umane, regimul sovietic a oferit anumite înlesniri: salarii mai ridicate, servicii şi asigurări sociale privilegiate etc[108]. (Această politică este continuată în prezent de Rusia postcomunistă şi migraţia românilor basarabeni, atraşi de avantajele ce li se oferă, devine din ce în ce mai intensă, ceea ce sugerează că, atât în perioada sovietică, cât şi după 1991, o cauză importantă a migraţiilor era şi este de natură economică.)

În 1959, românii constituiau 64,6% din totalul populaţiei Moldovei[109]. În 1989, ei deţineau apoximativ acelaşi procentaj[110]. După nivelul natalităţii însă românii se situau pe unul dintre primele locuri din Uniune[111], astfel încât cota lor parte din totalul populaţiei trebuia, teoretic, să fie mai mare în 1989, în comparaţie cu 1959. Prin urmare, migraţiile din alte republici nu au reuşit să schimbe radical componenţa etnică a populaţiei, ci, mai exact, să menţină raportul existent în 1959. N. Dima a calculat că în decursul unui

deceniu, 1959-1970, în Moldova au venit 83000 ruşi, 48000 ucraineni şi 8000 evrei[112]. Pentru alte perioade nu dispunem de date în acest sens. Cert este însă că, potrivit deducției referitoare la rata natalității, fluxul de migranți spre Moldova a fost continuu.

Dacă, din punct de vedere economic, migrațiile spre Moldova nu au fost justificate, care ar putea fi atunci cauzele acestui fenomen? Estonienii, spre exemplu, au fost prejudiciați prin faptul că anunțurile privind locurile de muncă disponibile în republica lor nu erau publicate decât în Rusia, Ucraina sau alte republici[113]. Nu dispunem de documente de arhivă care să confirme această practică şi pentru Moldova, dar există mărturii că s-a procedat şi aici de o manieră asemănătoare, numai că s-a reuşit să se păstreze în secret aceste acțiuni, dat fiind sensibilitatea problemei basarabene în relație cu România ceauşistă[114] şi opinia publică internațională[115]. O altă ipoteză ar fi că direcționarea migranților, preponderent de origine slavă, spre Moldova, nu a fost decisă sau girată de vârfurile de conducere de la Moscova sau Chişinău, ci de unele grupări cu influență ce exprimau deschis opțiunea şovino-comunistă şi care nu erau preocupate de consecințele economice ale acestor migrații. A treia ipoteză este că însuşi regimul sovietic a promovat o politică duplicitară în privința migrației: pe de-o parte, a încercat să asigure eficiența economică în distribuirea regională a populației, adică să reducă la minim fluxul populației spre teritorii cu excedente demografice; pe de altă parte, şi-a propus să sporească amalgamarea artificială a naționalităților în ideea de a facilita astfel asimilarea etnică, numită oficial procesul de constituire al unei noi comunități istorice - "poporul sovietic"[116]. Două scopuri care erau incompatibile, aşa cum, un guvern nu poate revigora economia, fiind preocupat, în egală măsură, de ridicarea randamentului producției şi de asigurarea locului de muncă pentru toți cetățenii apți.

Privitor la ponderea românilor în structurile economice, deocamdată putem numai să emitem unele ipoteze care ar putea în viitor să contribuie la clarificarea situației. În 1964, din totalul directorilor de întreprinderi industriale din R.S.S.M., românii constituiau doar 2,3%. După două decenii, ponderea lor s-a triplat (8,6%), dar a rămas destul de redusă raportat la cele 64% ce le reveneau din totalul populației republicii[117]. În agricultură, în 1965, 54,3% şi 23,2% dintre preşedinții de colhozuri şi, respectiv, sovhozuri, erau etnici români. În 1984, ponderea acestora s-a ridicat la 70,3% şi, respectiv, 68,8%[118]. De ce s-a creat această situație în economia moldovenească? Una dintre explicațiile care pot fi invocate este că românii basarabeni n-au excelat niciodată în activități manageriale sau care implică mult risc şi responsabilitate. În 1939-1940, de exemplu, minoritarii deținеau 74,4% din întreprinderile şi firmele comerciale din Basarabia (majoritatea acestora fiind evrei)[119], cu toate că administrația românească a depus eforturi constante, prin acordarea de credite preferențiale şi alte înlesniri, în vederea sprijinirii etnicilor români în activitățile economice industriale, comerciale şi agricole. După naționalizarea acestor întreprinderi în 1944-1946[120], evreii au continuat, se pare, să controleze parțial anumite structuri economice, dar de la sfârşitul anilor '50, când cad în dizgrația regimului, locul lor este ocupat de elemente etnice loiale (preponderent de origine slavă). Indiferent care au fost motivele reale ale marginalizării evreilor din viața politică şi economică sovietică, este cert că locul lor a fost ocupat de persoane de încredere ale regimului, care corespundeau, din punct de vedere ideologic şi etnic, intereselor de termen lung ale Moscovei în Moldova. Cel puțin din această perspectivă, reiese că teritoriul dintre Prut şi Nistru era apreciat de Moscova ca o parte componentă a statului național rus sau, mai exact, o colonie de tip sovietic, deosebită de coloniile imperiilor de tip clasic (britanic, francez etc.)[121] prin faptul că admitea accederea românilor basarabeni, în cazul dat, în posturi de conducere, dar într-o manieră destul de prudentă în anumite domenii. Cota redusă a românilor în funcțiile de conducere din cadrul sectorului industrial şi prezența

disproporţionată a ruşilor şi ucrainenilor poate fi explicată şi prin faptul că departamentele centrale dirijau activitatea celor mai importante domenii economice din republicile unionale[122], respectiv numeau persoane capabile să le reprezinte interesele în mod necondiţionat. Aceasta implica, prin extensie, promovarea unei politici de cadre care să ia în considerare interesele strategice ale Centrului, fără invocarea reprezentării proporţionale a etniilor din teritoriu, aşa cum puteau să revendice oameni proveniţi din rândul altor etnii decât ruşi sau ucraineni[123]. Aserţiunea noastră, dacă va reuşi să obţină şi o acoperire documentară necesară, ar veni în sprijinul ipotezei că migraţiile au fost controlate, mai degrabă într-o manieră clientelară, de conducătorii unor departamente centrale, prin intermediul subordonaţilor lor din teritoriu. Fapt ce scutea coducerea de vârf a ţării de explicaţiile ce li s-ar fi cerut în cazul în care o naţionalitate, prin reprezentanţii săi de marcă sau prin acţiuni de masă, ar fi protestat împotriva politicii de cadre, necomforme cu principiile declarate ale "politicii naţionale leniniste".

Pe de altă parte, de ce românii aveau o pondere mult mai mare în funcţiile de conducere din agricultură? O explicaţie ar fi că majoritatea românilor erau locuitori ai satelor (75%)[124] şi regimul acorda prin această metodă încredere cadrelor locale, le încuraja şi le creea impresia că ei sunt stăpâni la dânşii acasă. În realitate, sectorul agricol oferea posibilităţi reduse în comparaţie cu industria, atât în ceea ce priveşte manipularea unor fonduri şi influenţarea componenţei etnice a angajaţilor, cât şi în distribuirea spaţiului locativ de tip modern.

În concluzie, care au fost rezultatele modernizării după modelul sovietic în Republica Moldovenească din punctul de vedere al mentalităţii, în general, şi al conştiinţei etnice, în particular? Dacă trecem cu vederea anumite exagerări inerente oricărui discurs care aparţine istoriei imaginarului şi istoriei mentalităţilor în special, o anumită doză de adevăr persistă în ideea că s-a constituit un model de "om nou", cunoscut şi sub denumirea de *homo sovieticus*. Unele din trăsăturile acestui *homo sovieticus*, situat la limita dintre imaginar şi realitate, au fost specifice şi românilor basarabeni[125]. "Omul nou" a avut un sentiment de mândrie exaltată că a aparţinut unui spaţiu cultural şi de civilizaţie aparte decât cel occidental, cu elementul rusesc îndeplinind rolul de liant constitutiv. A avut o satisfacţie deosebită că a făcut parte dintr-o Mare Putere, politică, militară şi economică, cu o influenţă deosebită pe arena mondială. *Homo sovieticus* era cunoscător al limbii ruse şi nu întâmpina dificultăţi în comunicarea interetnică. A fost educat să nu dea mare importanţă deosebirilor naţionale şi nu a acordat o valoare disproporţionată apartenenţei etnice, spre deosebire de practica altor state socialiste, care au dezvoltat o formă specifică de naţional-comunism. În cele din urmă, la sfârşitul anilor '80, etnicitatea a cunoscut o exacerbare în spaţiul sovietic, provenită, probabil, dintr-un internaţionalism prea rigid şi din neputinţa funcţională a regimului de a asigura abundenţa materială promisă. Celelalte caracteristici, în afară de sentimentul redobândirii unei conştiinţe naţionale pierdute sau refulate, persistă în continuare la românii basarabeni. La care se adaugă un sentiment de derută şi alienare, provocat de societatea industrială de tip sovietic în derivă şi, totodată, de tranziţia spre necunoscut, spre aşa-numita societate post-industrială sau post-modernă, fără repere morale clar definite şi fără încredere exagerată în progres.

NOTE

1. Perspectiva pe care o adoptăm în studiul de faţă, chiar dacă rămâne încă la nivel de pretenţie, aparţine aşa-numitei teorii a globalizării. A se vedea, de exemplu, Andrew Gamble, **Britain in decline. Economic policy, political strategy and the british state,** London: Macmillan, 1990. Gamble apreciază că "numai dacă Marea Britanie este privită ca o parte a sistemului politic şi economic mondial, pot fi diseminate aspectele naţionale ale dezvoltării ei", în **Ibidem**, p. XXIII.

Printre lucrările consultate care detaliază similitudinile şi deosebirile dintre societatea sovietică şi cea occidentală, inclusiv cu referire la aspectele modernizării, sunt: Raymond Aron, **18 Lectures on industrial society**, New York: 1967 şi Paul Hollander, **Soviet and American Society: a Comparison**, Chicago & London: Chicago University Press, 1978.

Utilizăm, alternativ, denumirea de R.S.S.M., Moldova şi cea de Basarabia. Prima este cea mai adecvată, din punct de vedere politic, geografic şi istoric(1944-1990). Cea de-a doua reprezintă denumirea prescurtată a primei şi utilizarea ei este justificată de faptul că, în interiorul Uniunii Sovietice, teritotiul respectiv a fost cunoscut sub această denumire (în comparaţie cu perioada ţaristă, când era consacrat ca Basarabia). În sfârşit, denumirea de Basarabia desemnează actualmente ideea apartenenţei etnice, culturale şi istorice a teritoriului dat spaţiului românesc. Deşi are o conotaţie arhaică, neadecvată situaţiei create, "Basarabia" poartă o încărcătură semantică şi sentimentală ori de câte ori este vorba de relaţia acesteea cu România. Prin urmare, utilizarea celor trei denumiri are menirea de a "împăca" o realitatea istorică recentă cu o realitate mai veche, de aproximativ două secole.

2. Unele cifre erau afişate în presă pentru marele public, iar altele în literatura de specialitate. Cele din urmă, deşi erau, de asemenea, exagerate, se apropiau totuşi mai mult de cifrele reale.

3. Sergiu Chircă, **Regional'nye problemy processa sozdanija material'no - tehničeskoj bazy komunizma v SSSR, Chişinău,** Cartea Moldovenească, 1979; Idem, **Issledovanie urovnja razvitija i struktury promyšlennosti sojuznoj respubliki (na primere MSSR)**, Chişinău, Academia de Ştiinţe a R.S.S.M., 1970; Idem, **Tempy i proporcii ekonomičeskogo razvitija sojuznoj respubliki**, Chişinău, Cartea Moldovenească, 1973.

4. V. I. Ţaranov, **Po puti industrializacii**, Chişinău, Ştiinţa, 1975; Idem, "K istorii promyšlennogo razvitija Moldovy (40-e - 50-e gody)", în **"Revista de Istorie a Moldovei"**, nr. 3, 1992.

5. V. S. Zelenciuk, **Naselenie Moldavii**, Chişinău, Ştiinţa, 1973.

6. N. Dima, "URSS: causes of differential rural population change, 1959-1970", în **Geographical Bulletin of India**, vol. V, 1979; Idem. "Contemporary Soviet Social Modernization and its ethnic implications, 1959-1979", în **Journal of Social, Political and Economic Studies**, June, 1982.

7. E. M. Zagorodnaja, **Urbanizacija Moldavskoj SSR**, Chişinău, Ştiinţa, 1980.

8. I. Livezeanu, "Urbanization in a low key and linguistic change in Soviet Moldavia", în **Soviet Studies**, vol. 33, no. 3-4, 1981.

9. H. Carrere d'Encausse, **Imperiul spulberat. Revolta naţiunilor în URSS**, Bucureşti, Remember, 1993; Idem, **Triumful naţiunilor sau sfârşitul imperiului sovietic**, Bucureşti, Remember, 1993.

10. **Narodnoe Hozjajstvo SSSR**, Moskva, Finansy i Statistika (diferiţi ani).

11. **Narodnoe Hozjajstvo Moldavskoj SSR**, Chişinău, Cartea Moldovenească (diferiţi ani).

12. **Arhiva Organizaţiilor Social-Politice din Republica Moldova**, fondul nr. 51 (aparţinând fostului Comitet Central al Partidului Comunist al Moldovei, în continuare - **AOSPRM**)'; **Arhiva Naţională a Republicii Moldova**, compartimentul CSU (în continuare - **ANRM**); **Arhiva Comitetului de Stat pentru Statistică**, fond "Recensământul populaţiei din 1989" (în continuare - **ACSSRM**).

13. A se vedea articolul, "Modernization and Industrialization" din **Encyclopaedia Britannica**. London etc.: 1996, vol. 24, pp. 280-291. Despre semnificaţiile termenului de modernitate ş.a. vezi John & Jean Comaroff (eds.), **Modernity and its malcontents**, Chicago, Chicago University Press, 1993.

14. Peter Koslowski (ed.), **Economics and philosophy**, Tubingen, J. C. B. Mohr, 1985, pp. 221-243, 251-261, 161-174 (studii semnate de Serge-Christopher Kolm, Louis Dumont şi Terence W. Hutchinson).

15. Paul N. Rosenstein-Rodan, "The modernization of industry", în Myron Weiner (ed.) **Modernization: the dynamics of growth**. Washington, Voice of America Forum Lectures, 1966, p. 293.

16. **Ibidem**. A se vedea în mod special studiile semnate de Neil J. Smelser, Norton Ginsburg, Ralph Brabanti, Alex Inkeles ş.a. Vezi, de asemenea, Cyril E. Black, **The dynamics of modernization. A study in comparative history**, New York, 1966

17. B. J. L. Berry, **The human consequences of urbanization**, London, 1973; E. F. Goldman (ed.), **Historiography and urbanization**, Baltimore, 1941, pp. 67-108; J. P. Gibbs & W. T. Martin, "Urbanization, technology and the division of labour", în **American Sociological Review**, vol.XXVII, 1962, pp. 667-677; L. Reissman, **The urban process. Cities in industrial society**, New York, 1964; Ph. Abrams & E. A. Wrigley (ed.), **Towns in societies. Essays in economic history and historical sociology**, Cambridge etc. Cambridge University Press, 1979, pp. 1-33.

18. G. Sjoberg, **The preindustrial city: past and present**, Glencoe, Ill., 1960, p. 17; **Idem**, "The rise and the fall of cities", în International Journal of Comparative Sociology, vol. IV, 1963, pp. 107-120.

19. Max Weber, **Economie et societe**, Paris, Librairie Plon, vol. 2, pp. 229-231.

20. Precum ar fi K. Marx, W. Sombart, M. Postan şi H. Pirenne.

21. Vezi, de exemplu: G. Dalton (ed.), **Economic development and social change. The modernization of village communities**, Garden City & New York, The Natural History Press, 1971; **The town of Litchfield. A student survey of the community**, Columbia: Summer Ingeneering School, 1948; J. W. Bookwalter, **Rural vs. Urban: their conflict and causes**, New York, The Knickerbocker Press, 1910 etc.

22. Fernand Braudel, **Timpul lumii**, Bucureşti, Meridiane, 1989, vol. 2, p. 291.

23. A se vedea în acest sens: J. Neff, **Cultural foundations of industrial civilization**, New York, 1959; **Industrialization impact on man**, Warsaw, Polish Academy of Sciences, 1984.

24. W. W. Rostow, **The stages of economic growth**, Cambridge, Mass., Cambridge University Press, 1960. Un rezumat al teoriei economice a lui Rostow vezi la F. Braudel în **Gramatica civilizaţiilor**, Bucureşti, Meridiane, 1994, vol. 2, pp. 82-84.

25. O părere asemănătoare a fost exprimată în Uniunea Sovietică de mai mulţi autori.
A se vedea , de exemplu: A. Arakel'jan, **Armenija - industrial' naja respublika**, Erevan, Ajastan, 1967, p. 9.

26. Vezi **Industrialization of housing construction in the USSR**. Moscow: Progress, 1971; S. Il'in, **Industrializacia sel'skogo hozjajstva,** Moskva, Nauka, 1975 ş.a.
27. Expresia *mobilitate socială* a fost introdusă în ştiinţele sociale de sociologul american de origine rusă Pitirim Sorokin în 1927. Vezi E. A. Kapitonov, **Sociologija XX veka. Istoria i tehnologija**, Rostov-na-Donu, Phoenix, 1996, pp. 108-114. Lucrarea de referinţă rămâne în continuare cea semnată de S. M. Lipset şi R. Bendix, **Social mobility in industrial society**. Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 1967.
28. F. Braudel, **Jocurile schimbului**, Bucureşti, Meridiane, 1985, pp. 138- 141.
29. Printre cazurile mai puţin cunoscute sunt creştinii tolstoieni. Vezi Arseni Roginski, **Vospominanija krest'jan tolstovcev**, Moskva, Kniga, 1989 (o recenzie vezi pe Internet, la Humanities on-line, Book Reviews).
30. Mervyn Matthews, **Patterns of deprivation in the Soviet Union under Brezhnev and Gorbachev**, Stanford University, Hoover Institution Press, 1989, p. 104.
31. Raymond Aron, **op. cit.,** pp. 95, 101.
32. Octavio Paz, **One earth, four or five worlds. Reflections on contemporary history**, San Diego-New York-London, 1985, p. 57.
33. M. Welsey Shoemaker, **The Soviet Union and Eastern Europe**, 21-st Annual Edition, Washington, 1990, pp. 30-31. De aceeaşi părere este şi E. H. Carr, în **Studies in revolution,** New York, Grosset & Dunlop, 1964, pp. 207, 211-226.
34. E. H. Carr, **op. cit.**, p. 207.
35. A se vedea articolul lui Otto Lacis, "Problema ritmurilor în construcţia socialistă", în **Kommunist,** nr. 18, 1987, preluat în volumul lui N. Movileanu (ed.), **Şi numai adevărul,** Chişinău, Cartea Moldovenească, 1989, pp. 271-293. Vezi şi Al. Erlich, **The Soviet Industrial Debate, 1922-1928**. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1960.
36. R. Aron, **op. cit.**, p.150.
37. **Ibidem**, p. 26.
38. David L. Hoffman, **Peasant Metropolis: social identities in Moscow, 1929-1941,** New York, Cornell University Press, 1994 (a se vedea o recenzie la această carte pe Internet la adresa *http:// cs.muohio.edu).*
39. M. Geller, **Mašina i vintiki. Istorija formirovanija sovetskogo čeloveka**, Moskva, Mik, 1994, p. 129.
40. **Ibidem.**
41. R. Aron, **op. cit.**, p. 26.
42. **Ibidem.**
43. Fr. Chatelet, Ev. Pisier, **Cocepţiile politice ale secolului XX**, Bucureşti, Humanitas, 1994, p. 90.
44. **IV Sesija Verhovnogo Soveta MSSR**, Chişinău, 1949, p. 9; **Istorija Moldavskoi SSR** (colectiv de autori), Chişinău, Ştiinţa, 1984, p. 400.
45. **Ibidem.**
46. **Sovetskaja Moldavija,** 11 iulie, 1949.
47. **Istorija Moldavskoi SSR**, p. 402.
48. Hugh Seton-Watson, **The new imperialism. A background book**, Chester Springs, Penn., Dufour editions, 1964, pp. 55-73.
49. **Encyclopaedia Universalis**, Paris, Editeur a Paris, 1996, vol. 23, p. 227; **Etude sur la situation economique de l'Europe en 1991-1992,** Nations Unies, Commission economique pour de l'Europe, 1992.
50. Michel Albert, **Capitalism contra capitalism,** Bucureşti, Humanitas, 1994, în special pp. 87-103.
51. Despre cum a influienţat factorii geografici şi climaterici anumite decizii ale guvernelor europene, a se vedea Gordon East, **An historical geography of Europe**, London, Methuen & Co. Ltd., 1967, pp. 411-437.
52. S. Catruc, **Moldova în complexul economic unic al Uniunii RSS.,** Chişinău, Cartea Moldovenească, 1976, p. 26.
53. **Ibidem.**
54. **Ibidem.**
55. A se vedea, de exemplu, Robert R. Reich, **Munca naţiunilor**, Bucureşti, Paideia, 1996, în special pp. 179-194.
56. V. I. Ivanov**, RSS Moldovenească -- stat suveran în componenţa Uniunii RSS**, Chişinău, Cartea Moldovenească, 1983, p. 149.
57. V. I. Ţaranov, **Po puti ...**, p. 302.
58. **Sovetskaja Moldavija. Kratkaja Enciclopedija**, Chişinău, 1982, p. 216.
59. Sergiu Chircă, **Issledovanie urovnja..., p. 67.**
60. Idem, **Regional'nye problemy...,** pp. 49-50.
61. R. Aron, **op. cit.,** p. 155.
62. S. Chircă, **Regional'nye problemy...,** p.60.
63. **Ibidem.**
64. E. M. Zagorodnaja, **op. cit.**, pp. 27-28.
65. S. Chircă, **Regional'nye problemy...,** p.71.
66. M. Dogan, D. Pelassy, **Economia mixtă. Jumătate capitalistă, jumătate socialistă,** Bucureşti, Alternative, 1992.
67. R. Aron, **op. cit.**, p.115.
68. S. Chircă, **Regional'nye problemy...**, pp. 59-60.
69. **Ibidem**.
70. **Narodnoe hozjajstvo Moldavskoj SSR v 1984**, Chişinău, Cartea Moldovenească, 1985, p.15.
71. **Narodnoe hozjajstvo SSSR v 1985, Moskva, Finansy i Statistika, 1986, pp. 34-35.**
72. **Ibidem.**
73. S. Chircă, **Regional'nye problemy**..., p. 65.
74. **Narodnoe hozjajstvo Moldavskoj SSR v 1984**, p. 15.
75. **Narodnoe hozjajstvo SSSR v 1985**, p. 34-35.

76. I. I. Evdokimenko, O. A. Jarygina, **Velikoe bratstvo narodov.Cifry i fakty**, Moskva, Politizdat, 1982, p. 97.
77. **Ibidem**.
78. **Ibidem**, 113.
79. **Narodnoe hozjajstvo Moldavskoj SSR v 1974**, Chişinău, Cartea Moldovenească, 1975, pp. 158, 94.
80. **Voprosy Ekonomiki**, nr. 4, 1970, p. 128.
81. **Ibidem.**
82. S. Chircă, **Issledovanie urovnja razvitija**..., p.18.
83. **Voprosy Ekonomiki**, nr. 4, 1970, p. 128.
84. **Etude sur la situation economique de l'Europe en 1991-1992**, Nations Unies, Commission Economique pour l'Europe, 1992; **Encyclopaedia Universalis**, ed. cit., vol. 23, p. 227.
85. **Ibidem**. Vezi şi nota 80.
86. **Ibidem.**
87. **Ibidem.**
88. A se vedea, **Encyclopaedia Universalis**, ed. cit., volum adiţional consacrat ţărilor lumii, cu date detaliate privind populaţia, economia, mobilitatea socială etc.
89. S. Chircă, **Regional'nye problemy**..., p. 69; Idem, **Issledovanie urovnja razvitija**..., p. 25.
90. A se vedea: Donna Bahry, **Outside Moscow: Power, Politics, and Budgetary Policy in the Soviet Republics**, New York: Columbia University Press, 1987; Vezi, de asemenea, " Evolving center-periphery relations in the Soviet Polity", în **Problems of Communism**, vol. XXXVIII, no. 6, 1989, pp. 70-77. Exista şi un studiu special dedicat Moldovei: G. Ciorănescu, "The Moldavian Clan in the Kremlin Power Struggle", în **American-Romanian Academy Journal**, nr. 12, 1989, pp. 160-169.
91. V. I. Ţaranov, "K istorii promyslennogo...", p.20.
92. **Moldavskaja SSR v cifrah v 1974**,_Chişinău, Cartea Moldovenească, 1975, p. 49.
93. **Narodnoe hozjajstvo SSSR v 1985**, Moskva, Finansy i Statistika, 1986, p. 101.
94. **Ibidem**, p. 101, 187(calculele aparţin subsemnatului).
95. Pe lângă planurile de creştere a producţiei, existau şi planuri de îndeplinit în ceea ce priveşte numărul angajaţilor. Vezi, de exemplu, **ANRM**, F.3021, inv. 4, d. 1074, f. 205; F. 3273, inv. 1, d. 928, ff. 1-40.
96. **AOSPRM**, F. 51, inv. 2, d.141, f. 80-82
97 Bela Sarvalvi (ed.), **Urbanization in Europe**. Budapest: Hungarian Academy of Sciences, 1975, p.71.
98. **Ibidem.**
99. **Encyclopaedia Universalis**, ed. cit., vol. 23, p. 227.
100. **ACSSRM**, document O7.13. 26 din 30 martie 1990(date obţinute prin amabilitatea lui Dorin Lozovanu. A se vedea articolul său, în curs de apariţie, din **Anuarul Muzeului de Etnografie şi Istorie Naturală** din Chişinău, 1998).
101. Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Palade, **Basarabia în cadrul României întregite, 1918-1940**, Chişinău: Universitas, 1993, p. 66.
102. Vezi nota 96 şi 98.
103. Bela Sarvalvi, **op. cit.**, p. 71.
104. A se vedea, de exemplu, I. I. Bodiul, **Važnaja problema kommunističeskogo stroitel'stva: preodolenie različij meždu gorodom i derevni**, Chişinău, Cartea Moldovenească, 1969.
105. E. V. Kasimovskij, **Osnovnye problemy racional'nogo ispol'zovanija trudovyh resursov v SSSR,** Moskva, Nauka, 1971, p. 316.
106. D. D. Moskvin, **Naselenie SSSR: voprosy migracii**, Moskva, Nauka, 1991, pp.82-90.
107. V. I. Peredvencev, **Metody izucenija migracii naselenija,** Moskva, Nauka, 1975, p. 107.
108. A se vedea colecţia de studii intitulată **Social'nye i ekonomiceskie osobennosti migracii,** Moskva, Nauka, 1978, pp. 35-40.
109. **Itogi vsesojuznoj perepisi naselenija 1959 goda. Moldavskaja SSR,** Moskva, Finansy i Statistika, 1962, p. 92.
110. **Totalul recensământului unional al populaţiei din RSS Moldova din anul 1989**, Chişinău, Departamentul de Statistică, 1990, pp. 92-93.
111. Vezi Dorin Lozovanu, **loc. cit.**; **Narodnoe hozjajstvo SSSR v 1985**, pp. 32-33.
112. N. Dima, **From Moldavia to Moldova. The Soviet-Romanian territorial dipute,** Boulder, Co., East European Monographs, 1991, p. 81.
113. Rein Taagepera, "National differences within soviet demographic trends", în **Soviet Studies**, vol. XX, No. 4, pp. 487-488.
114. R. R. King, **Minorities under communism. Nationalism as a source of tension among balkan communist states,** Cambridge, Mass., Harvard University press, 1973, pp. 220-242; D. Deletant, "Romania and the Moldavian SSR", în **Soviet Analyst**, vol. XII, no. 1, 1983, pp. 6-8.
115. J. Gold, "Bessarabia: the thorny non-exitent problem", în **East European Quaterly**, vol. XIII, no. 1, 1979, pp. 47-74; "Ethnic currents run deep in the Soviet Republic of Moldavia", în **New York Times**, 8-th november, 1976; L. Kristof, "Russian colonialism and Bessarabia: a confrontation of cultures", în **Nationalities papers**, vol. II, No. 2, 1974.
116. Vezi, de exemplu, M. P. Kim (ed.), **Sovetskij narod - novaja internacional'naja obščnost' ljudej**, Chişinău, Cartea Moldovenească , 1987.
117. V. Stăvilă, "Evoluţia componenţei naţionale a elitei politico-economice a R.S.S.M.", în **Revista de Istorie a Moldovei**, nr. 4, 1996, p. 39.
118. **Ibidem**, p. 38.
119. Idem, **Situaţia internă a Basarabiei în perioada celui de-al doilea război mondial, 1939-1945** (rezumatul tezei de doctorat), Iaşi, Editura Universităţii "Al. I. Cuza", 1994, p.14.
120. V. I. Ţaranov, "K istorii...", pp. 22-23, 25.

121. H. Seton-Watson, **op. cit.**, pp. 55-73.
122. În 1980, în RSSM, raportul dintre ministerele de subordonare unional-republicană şi cele de subordonare republicană era de 21:6, cele din urmă fiind de importanţă locală, cum ar fi ministerele transportului, construcţiilor etc. Vezi lista completă în **Sovetskaja Moldavija. Kratkaja**..., p. 383. A se vedea , de exemplu, şi R. J. Hill, **Soviet political elite. The case of Tiraspol,** New York, St. Martin's Press, 1977.
123. Bohdan Nahaylo & V. Swoboda, **Soviet Disunion. A history of nationalities problem in the USSR**, New York: Free Press, 1990, pp. 116, 142, 182.
124. Dorin Lozovanu, **loc. cit.**
125. Pentru problematica în cauză, poate fi util şi articolul nostru (în colaborare cu Alla Muşchei), "Comunismul sovietic şi "omul nou" în Basarabia", în **Xenopoliana**, nr. 1-4, 1997.

Viorica Nicolenco

EXTREMA DREAPTĂ ÎN EUROPA INTERBELICĂ

Orientările şi curentele de extremă dreaptă au fost o constantă a perioadei interbelice în mai multe state europene[1]. Bazându-se pe tendinţe existente în societatea europeană la sfârşitul secolului XIX - începutul secolului XX, acest fenomen este, totuşi, o consecinţă a schimbărilor provocate de primul război mondial.

Democraţia liberală, ieşită victorioasă din conflict, în 1918, părea să triumfe. Imperiile austro-ungar, german şi rus s-au prăbuşit, fiind înlocuite în Germania şi Austria de regimuri parlamentare, iar în Rusia de un regim care avea la bază ideologia marxistă. Noile state, adoptă sisteme parlamentare fondate pe sufragiul universal, devenind fie republici, ca Polonia sau Cehoslovacia, fie monarhii constituţionale, ca Iugoslavia. Parlamentele, în care intră categorii sociale noi (ţărani, muncitori), capătă împuterniciri sporite[2].

Însă, în realitate, în aceste state democraţia se dovedeşte a fi fragilă. Populaţia nu era deprinsă încă cu un regim parlamentar.Formată în mare parte din ţărani, unii analfabeţi, ea nu putea participa într-o manieră eficace şi conştientă la viaţa politică, devenind o jucărie în mâinile demagogilor şi deţinătorilor puterii locale, care orientează voturile ei[3].

În statele din estul continentului european au fost introduse forme de guvernământ mai democratice, în condiţiile când politizarea societăţii era mult mai scăzută decât în ţările vest-europene, iar parlamentarismul nu avea, de regulă, tradiţii stabile. Dezvoltarea furtunoasă a vieţii politice, în condiţiile unei structuri de clasă pestriţe, specificul teritoriilor reunite în graniţe noi, în condiţiile existenţei unor minorităţi naţionale lipsa unor tradiţii înrădăcinate de funcţionare a mecanismelor politice naţionale, au dus la fărămiţarea forţelor pe arena politică. Pentru întreaga regiune erau caracteristice: situaţia politică foarte instabilă, multitudinea grupărilor politice , deseori efemere , ambiguitatea programelor, lipsa unei clientele politice clar delimitate, caracterul limitat sau iluzoriu al sistemului parlamentar. Guvernele se schimbau des, iar prestigiul organelor elective scădea. Crizele politice limitau democraţia parlamentară, activitatea partidelor de opoziţie[4].

Constituţiile liberal-democratice adoptate nu garantau, în realitate, o democraţie autentică. Încălcarea legalităţii, micşorarea numărului cetăţenilor, care se foloseau de dreptul de vot, diverse limitări ale principiilor democratice, inclusiv ale funcţiilor legislativă şi de control ale parlamentului, lezarea drepturilor şi libertăţilor democratice, introducerea principiului votului deschis, micşorarea rolului autoadministrării au îngustat

© Viorica Nicolenco, 1998.

baza socială a formei parlamentare de guvernare şi au favoriyat dezvoltarea crizei sistemului parlamentar. El s-a dovedit a fi mai rezistent numai în Finlanda şi Cehoslovacia, unde politizarea populaţiei era mai mare şi activau partide politice puternice[5].

În statele cu tradiţie democratică se aspira la restaurarea integrală a democraţiei liberale, după încălcările faţă de liberalism din timpul primei conflagraţii mondiale, de exemplu, intervenţia statului în economie şi în raporturile sociale. Se considera că aceste încălcări ale democraţiei puteau fi înlăturate. De fapt, aceasta era o iluzie şi criza din 1929 avea să restaureze practicile din timpul războiului[6].

Societatea, ce a suferit şocul războiului, suportă schimbări radicale care, generând confuzie şi nesiguranţă, au constituit un cadru propice pentru apariţia şi afirmarea mişcărilor de extremă dreaptă. Inegalităţile şi disparităţile dintre diferite grupuri şi categorii sociale, avantajele obţinute de producătorii şi fabricanţii de armament, au determinat apariţia în viaţa economică a "noilor îmbogăţiţi", pe un fond general în care predominante erau: disocierea unor structuri tradiţionale, nemulţumirile provocate de lipsa locuinţelor şi a locurilor de muncă, grevele, instabilitatea politică. Un element nou, cu care s-au confruntat mai multe state europene, a fost apariţia pe scena vieţii publice a unui nou tip social - "vechiul combatant" - cu conştiinţa zdruncinată de ororile celor patru ani de război, cu amintirea despre apropiaţii dispăruţi, pentru care era caracteristică ostilitatea faţă de politică şi politicianism, faţă de personalităţile care se aflau în fruntea diferitelor instituţii parlamentare[7].

O criză ideologică pronunţată era marcată de multiplicitatea constatărilor care puneau la îndoială determinismul, ca un concept fundamental al gândirii raţionale, pentru a face loc incertitudinilor, dubiilor şi speranţelor prăbuşite. Valori şi repere ideologice sigure, unanim admise până atunci, cum ar fi încrederea nelimitată în capacitatea omului de a cunoaşte lumea, de a acţiona pentru triumful progresului, au început a fi repuse în discuţie în anii ce au urmat după primul război mondial şi, mai ales, după marea criză economică din anii `30[8].

Toate nemulţumirile şi neliniştile de după război au coincis cu marele val revoluţionar, care a prelungit în toată Europa victoria bolşevismului în Rusia. În pofida ostilităţii faţă de oligarhiile conducătoare, reprezentanţii claselor mijlocii, care plătise cel mai ridicat preţ pentru război, nu se raliază la lupta dusă de organizaţiile muncitoreşti, refuzând un model de societate ce vroia să reducă aceste clase la nivelul maselor. Astfel, micii burghezii nu-i rămânea decât să aleagă între alianţa cu elitele tradiţionale şi evaziunea înspre mişcări politico-romantice, în acelaşi timp anticapitaliste şi antimarxiste[9].

Se constituie astfel, într-o situaţie de stres, născută de război şi de contagiunea revoluţionară, o alianţă de fapt între elitele tradiţionale şi acei care contestau statul liberal şi hegemonia marilor interese private. Anume această alianţă între scopuri absolut contradictorii va da şansa extremismului de dreapta în Europa interbelică[10].

Fascismul, numit de Winston Chirchill "umbra sau copilul urât al comunismului"[11], a luat naştere în Italia, în condiţiile unei crize acute a tuturor structurilor societăţii italiene. Daunelor materiale, aduse de război, care s-au ridicat la 12 miliarde de lire[12], li s-a adăugat o profundă criză morală. Mulţi italieni sperase că un război victorios avea să dea ţării lor o anumită greutate în viaţa internaţională. Or, aliaţii n-au respectat promisiunile tratatului de la Londra (1915), Woodrow Wilson, refuzând Italiei, în numele "dreptului popoarelor la autodeterminare", Istria şi Dalmaţia, populate mai mult de sloveni. Exploatată de naţionalişti, tema "victoriei mutilate" va alimenta recensămintele

opiniei italiene, care îl va susține, în septembrie 1918, pe poetul D`Anunzio, în fruntea unui detaşament de arditi, atunci când ei se vor instala la Fiume[13].

Criza economică de după război căpăta în Italia un caracter deosebit de grav, acutizând dezechilibrele regionale şi sectoriale şi lovind, în egală măsură, întreprinzătorii mici şi mijlocii, dar şi marile societăți beneficiare ale mobilizării industriale. Somajul şi căderea salariului real agravează tensiunile sociale, foarte puternice încă înainte de 1914, în primăvara anului 1919 izbucnind într-un adevărat proces revoluționar. La țară, în vara aceluiaşi an, începe o puternică mişcare de ocupare a pământurilor necultivate şi a marilor domenii. În principalele zone industriale, muncitorii, animați de dorința de schimare, conştienți de rolul pe care l-au jucat în obținerea victoriei şi însuflețiți de exemplul revoluției ruse, multiplică acțiunile ofensive. În august 1920, un conflict la întreprinderea Alfa-Romeo din Milano antrenează o vastă mişcare grevistă, cu ocuparea uzinelor, care se extinde în toată Italia de nord şi durează aproape două luni. Deşi ,către sfârşitul anului, eşecul ofensivei proletare era total, anume dorința de a preveni o nouă înaintare revoluționară a determinat clasa conducătoare să acorde sprijinul său fascismului[14].

La 23 martie 1919, Bentio Mussolini, unul fin foştii lideri ai aripii de stânga a Partidului Socialist italian, fondează la Milano, împreună cu foştii combatanți ai trupelor de asalt (arditi), câțiva naționalişti şi anarho-sindicalişti, *Fasci italiani di combattimento*[15]. Programul adoptat de cei aproximativ o sută de oameni, care s-au întrunit la Milano, cuprindea o prevedere cu privire la sprijinirea Ligii Națiunilor şi cerea Fiume şi Dalmația, taxe progresive pe venit, taxe de expropriere şi asupra profiturilor de război, naționalizarea industriei de armament, un nivel minim al salariului şi participarea muncitorilor la administrarea industriei[16].

Deşi fascismul afişează voluntar, în frazeologia sa, o atitudine revoluționară şi antiburgheză, el se comportă pe teren ca mâna armată a contrarevoluției, organizând, pe parcursul anului 1920, "expediții punitive" atât în regiunile agricole, cât şi în centrele urbane. Dotat cu mijloace financiare importante, fascismul înregistrează, de la începutul anului 1921, progrese rapide, efectivele sale evoluând de la 200 000 la această dată la peste 700 000 în primăvara 1922. În noiembrie 1921 este creat Partidul Național Fascist, al cărui program ultra-național nu prea avea multe comune cu temele stângiste ale primelor fascii[17]. Acest program era axat pe ideea de națiune, care este "nu doar suma indivizilor care locuiesc într-un moment dat pe un teritoriu dat. Națiunea este organismul care cuprinde în sine şirurile neîntrerupte ale generațiilor trecute, prezente şi viitoare. Individul este doar trecător în această panoramă istorică"[18]. Se predica, de asemenea, reîntoarcerea la liberalismul economic strict respectat, un stat puternic, capabil să păstreze pacea socială şi să restabilească coeziunea națională, o politică externă expansionistă. Toate acestea aveau menirea să calmeze oamenii din estabilishment, al căror sprijin politic şi financiar Mussolini îl va căuta de atunci înainte[19].

La alegerile din mai 1921, fasciştii, înscrişi pe lista electorală guvernamentală, obțin 35 de locuri în parlament. Între timp, Italia se confrunta cu probleme foarte dificile, violențele de stradă purtând un caracter de război civil intermitent. Singurii care aveau o concepție clară cu privire la scopul de urmat şi erau lipsiți de scrupule referitor la modalitățile de a-l atinge erau fasciştii. La 9 octombrie 1922, regele a încredințat formarea unui nou guvern liderului acestora, soluție pe care a considerat-o singura salvare posibilă. Minoritatea în parlament a acestui partid a fost compensată de lipsa de unitate a opozanților care nu puteau oferi vre-o alternativă viabilă. Partidul era puternic prin promisiunea de a-şi angaja armata particulară într-un marş asupra capitalei, în sprijinul proprietarilor ce se temeau de fantoma unei revoluții socialiste, în ciuda inconsistenței sale şi prin încurajarea prietenilor de la curte, care îl speriau pe rege cu un război civil,

insuflându-i că îşi va pierde coroana dacă va ordona armatei să acţioneze împotriva detaşamentelor fasciste[20].

Devenit şef al guvernului, Mussoloni caută, iniţial, să-i calmeze pe italieni şi puterile străine, manifestând o grijă aparentă faţă de legalitate. În acelaşi timp, el pregăteşte cucerirea legală a puterii. În noiembrie 1922, Camera şi Senatul votează puteri depline pentru Mussolini, ceea ce-i conferă pentru un an o adevărată dictatură legală. La alegerile din 1924, o nouă lege electorală, subsidiile marii industrii şi teroarea squadriştilor a permis coaliţiei conduse de fascişti să obţină majoritatea absolută[21].

Începând cu anul 1925, fascismul luptă pentru reorganizarea întregii structuri de stat şi a puterii politice. Au fost luate măsuri în vederea înlăturării oricărei urme a democraţiei şi tuturor elementelor cu concepţii liberale şi democratice şi înlocuirii lor cu cadrele Partidului Naţional Fascist. S-a intensificat pătrunderea membrilor partidului în organizaţiile de tineret, de femei şi în sindicate, pentru a lărgi activitatea acestora şi a le transforma în instrumente, pârghii ale partidului în cele mai largi straturi ale societăţii[22].

În noiembrie 1926, în urma unui atentat împotriva lui Mussolini, parlamentul votează "legile pentru apărarea statului" (numite fascistissimes). Împuternicirile preşedintelui consiliului de miniştri sunt extinse: el nu este responsabil decât în faţa regelui şi poate legifera prin decrete, în timp ce iniţiativa parlamentară dispărea. Administraţiile sunt epurate, consiliile municipale suprimate, împuternicirile prefecţilor extinse, presa şi radioul supuse cenzurii, sindicatele şi organizaţiile politice nonfasciste interzise. Mussolini păstrează cadrul instituţional vechi -monarhia, Senatul, Camera deputaţilor, lipsindu-le, puţin câte puţin, de autoritatea lor. Noile pârghii ale conducerii sunt concentrate în mâinile Ducelui, ajutat de Marele Consiliu Fascist. Partidul Fascist, partid unic, asigură propaganda şi controlul spiritelor[23].

La sfârşitul anilor `20, Italia fascistă este pe punctul de a se transforma într-un stat totalitar, conducând şi controlând în toate domeniile activitatea şi gândirea fiecărui italian. Această evoluţie va continua şi în deceniul următor. Dar deja influenţa omnipotentă a partidului, puterea deplină conferită statului, integrarea maselor şi militarizarea progresivă a corpului social, definesc un nou tip de regim autoritar, deosebit de dictaturile militare clasice şi vizând stabilirea unui consens în jurul Partidului Fascist şi al şefului său[24].

În timp ce în Italia apărea şi se dezvolta fascismul,în multe state europene, scurtul intermediu liberal-democratic, ce a urmat războiului şi care se datora, în bună parte, influenţei exercitate de marile democraţii şi prestigiul pe care l-au dobândit în urma victoriei ,n-a durat mai mult de câţiva ani sau, ca în Ungaria, câteva luni. El a făcut loc regimurilor autoritare, instalate după lovituri de stat militare şi destinate, în cele mai multe cazuri, să îndepărteze pericolul revoluţionar şi să restrângă puterea elitelor tradiţionale. Nici bazele social-economice, nici natura profundă şi intenţiile afişate de aceste regimuri, care nu aveau în vedere înregimentarea maselor într-un sistem totalitar, nu permit considerarea lor drept fasciste. Totuşi, confuzia între cele două tipuri de regim s-a produs frecvent. Caracterul exemplar al fascismului italian, eficacitatea metodelor sale, uşurinţa cu care acesta a ştiut să impună o dictatură de dreapta cu lozinci de stânga şi să fortifice capitalismul, multiplicând promisiunile demagogice, avea să incite conducătorii statelor reacţionare ale Europei să adopte anumite trăsături ale fascismului, chiar dacă numai formal[25].

În toate aceste state au apărut, în primul deceniu postbelic, mişcări şi organizaţii de extremă dreaptă, care însă nu au reuşit să se impună semnificativ până la începutul crizei economice.

În acelaşi timp şi democraţiile din Europa de Vest au cunoscut, pe parcursul anilor `20, o anumită dezvoltare a mişcărilor de extremă dreaptă, fără ca aceasta să fie periculoasă pentru instituţiile lor. În aceste ţări, îndelungata practică a democraţiei liberale, integrarea mai veche a maselor în viaţa politică, existenţa unor vaste mişcări progresiste legate de clasele mijlocii au fost, în general, suficiente pentru a amorsa efectele crizei postbelice. Clasa conducătoare a putut limita contaminarea revoluţionară şi n-a avut nevoie de fascism pentru a-şi apăra interesele. Până la sfârşitul anilor `20, prosperitatea economică ce domină în cea mai mare parte a ţărilor industriale şi relativa stabilitate economică şi socială, care acompaniază prosperitatea, se pretează slab la dezvoltarea unor mari formaţiuni fascizante[26].

Criza economică ce a început, în toamna anului 1929, în S.U.A., s-a extins pe parcursul următorilor ani în toată lumea capitalistă. Una din numeroasele consecinţe ale acestui fenomen a fost punerea sub semnul întrebării a ideologiei optimiste a prosperităţii burgheze şi a credo-ului liberal - progresul continuu al societăţii umane[27].

În statele din estul Europei criza a fost importantă mai ales prin modul cum a fost percepută de diferite straturi sociale. Ea semnifica sfârşitul unei încercări, începute în anii `20, de elitele tradiţionale sau de cei care doreau să construiască aceste state noi, "moştenitoare" ale marilor imperii descompuse. Era marea criză a unei tranziţii sociale liniştite, a consolidării unei clase mijlocii rurale şi urbane, a unor anumite programe de industrializare, de integrare a minorităţilor etnice în propriile frontiere şi, în special, a constituirii unui stat puternic şi stabil, toate acestea sub conducerea unor guverne autoritare şi "salvatoare ale patriei". Dictaturile şi parlamentarismul autoritar, încercate, în anii `20, în Europa de Est nu mai puteau acum să rezolve marile probleme sociale şi economice apărute şi nici măcar modelele democraţiilor occidentale nu păreau să ofere un răspuns util[28].

În aceste condiţii, deceniul trei a fost marcat de dezvoltarea mişcărilor de extremă dreaptă, în toate ţările europene, atât în cele democratice, cât şi în cele autoritare. În Germania, unde imensa armată de şomeri va fi parţial atrasă de NSDAP, accentuând caracterul de masă al acestei mişcări, şi unde absenţa reflexelor democratice n-a permis stângii să se unească, această situaţie duce direct la instaurarea celui de-al doilea regim fascist[29].

Principalele caracteristici ale situaţiei economice şi politice din Germania, îndată după război, au fost instaurarea unui regim democratic instabil, ineficient şi lipsit de autoritate, acţiunea partidelor de stânga şi apariţia grupărilor naţionaliste, derularea unei acute crize economice şi a unui proces inflaţionist, care a afectat mai ales păturile mijlocii ale populaţiei, creşterea numărului şomerilor, punerea în disponibilitate a unui număr mare de ofiţeri, care au fost atraşi imediat de partea lor de organizaţiile de extremă dreaptă. Polemicile pe tema despăgubirilor de război şi a "răpirii" coloniilor germane au alimentat exasperarea naţionalistă şi pangermanistă[30].

Într-un asemenea climat a luat naştere mişcarea naţional-socialistă care, ca organizaţie politică, n-a fost iniţial, decât o grupare neînsemnată, printre multe altele de factură naţionalistă şi pangermanistă, ce existau în Germania postbelică, mai ales în Bavaria. Sub denumirea de NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) a apărut în august 1920, cu un program de acţiune din 25 de puncte[31], care denunţa tratatele de pace, instituţiile parlamentare, marxismul, capitalismul financiar, "sclavia dobânzilor", câştigul nemuncit, profiturile excesive provenite din afaceri şi, în primul rând, pe evrei. Se cerea ca toţi cetăţenii Reich-ului să fie de sânge german şi să depună o muncă utilă, ca venitul să fie echitabil distribuit, ca aspiraţiile micilor negustori şi oameni de afaceri să fia

satisfăcute, ca pământul să fie dat țăranilor și să se ia diferite măsuri pentru îmbunătățirea sănătății publice și a învățământului public[32].

Printre liderii formațiunii erau Gotffried Feder, autorul programului, căpitanul Ernst Rohm, viitorul arhitect al trupelor SA, Alfred Rosenberg, căruia i se va încredința redacția ziarului de partid, Rudolf Hess, Hans Frank, Gregor Strasser ș.a. Intre aceştia s-a impus, foarte repede Adolf Hitler, prin discursurile sale atrăgătoare pe tema Versaillesului, a "loviturii de pumnal",de care vinovați erau marxiştii, a "dreptății și justiției", invocate în sensul de "dreptate și forță"[33]. În 1921, Hitler preia conducerea partidului, care număra în acel moment, 3 000 de membri, dispunea de o miliție armată - SA (*Sturmabteilungen* - secțiuni de asalt) - și publica ziarul "Volkischer beodachter"[34].

Indignarea întregii Germanii față de ocuparea de către francezi a regiunii Ruhr, în ianuarie 1923, a dus la completarea rândurilor partidului cu noi aderenți. Prăbușirea mărcii a distrus baza clasei mijlocii germane, din rândul căreia mulți au devenit, în disperare, recruți ai noului partid și și-au găsit alinarea nefericirii lor în ură, răzbunare și fervoare patriotică[35].

Complotul eşuat din noiembrie 1923, arestarea principalilor lideri, printre care și Hitler, și emigrarea altora au stopat pentru un timp ascensiunea NSDAP. Având experiența putch-ului, Hitler a operat o schimbare de tactică, orientând activitatea mișcării în sensul transformării partidului într-o forță reală a vieții politice germane, aptă ca, pe temeiul prevederilor constituționale, să ajungă, în perspectivă, la cucerirea puterii. Cu toate acestea, în anii premergători crizei economice, ani cu o oarecare prosperitate în producție și scădere simțitoare a inflației, mișcarea nazistă n-a progresat decât relativ lent, obținând, de exemplu, în alegerile din 1928, 2,6% din voturi și 12 mandate în Reichstag[36].

Izbucnirea marii crize economice, cu repercursiunile sale extrem de grave îndeosebi pentru Germania, a provocat deplasări importante în peisajul vieții politice a țării, favorizând revitalizarea accentuată a nazismului[37]. Recrutându-și aderenții și alegătorii din categoriile cele mai puternic afectate de criză, NSDAP obține 6,5 milioane de voturi și 107 locuri în Reichstag la alegerile din septembrie 1930, 14 milioane de voturi și 230 de locuri la acele din iulie 1932. Alegerile din noiembrie 1932 marchează pentru partidul nazist un uşor recul, în timp ce comuniştii obțin 6 milioane de voturi. În fața unui dublu pericol "roşu" și "negru", preşedintele Hindenburg încredințează funcția de cancelar generalului von Schleicher, care dorea să instaureze o dictatură militară și corporatistă și al cărui program anticapitalist îngrijora cercurile de afaceri. În schimb, Hitler promisese, încă la 27 ianuarie 1932, magnaților industriali un guvern puternic și stabil. Sub presiunea acestor cercuri, la 30 ianuarie 1933, Adolf Hitler este numit cancelar al rech-ului[38]. După moartea mareşalului Hindenburg, la 2 august 1934, Hitler își va asuma și prepogativele prezidențiale, devenind și şef al forțelor armate. Stăpânind toate împuternicirile, fuhrer-ul are, de acum înainte, mâinile libere pentru a fonda statul totalitar și rasial, care trebuia să asigure germanilor dominația asupra altor popoare[39].

Statul nazist va activa în conformitate cu concepția despre lume național-socialistă, formulată de Hitler în "Mein Kampf" și de alți doctrinari (Rosenberg, E. Kriek). Aceasta se baza pe ideea superiorității comunității rasiale germane - Volk - față de toate celelalte. Aplicând teoria darwinistă a "luptei pentru viață" și a selecției speciilor la istoria umanității, Hitler o explică prin lupta raselor, dominația lumii urmând să revină celei mai dotate - arienilor. Unicii reprezentanții puri ai acesteia erau germanii. Din aceste postulate decurgea întreaga doctrină. Un stat fondat pe "principiul aristocratic al naturii", căruia îi revine să asigure dominația "rasei seniorilor", păstrându-i puritatea. O societate ieerarhizată, selecționând pe "cei mai buni" pentru a-i plasa în posturile de comandă, este unită în jurul şefului său. O politică externă vizând integrarea în Reich a tuturor

popoarelor de "cultură germană", apoi cucerirea "spațiului vital" necesar pentru înflorirea rasei superioare şi, în sfârşit, dominația durabilă a lumii (tema "Reich-ului de 1000 de ani"). Pentru a realiza aceste obiective, Germania va trebui să poarte război, ceea ce implică o populație numeroasă, un tineret sănătos şi puternic şi, mai ales, o coeziune "rasială" obținută prin eliminarea forțelor "dizolvante" ale societății germane, printre acestea în primul rând aflându-se evreii[40].

Forma de stat corespunzătoare acestui imperialism național era statul total[41]. Alinierea poporului german la ideea statului total s-a făcut prin mai multe mijloace, printre care:

– reorganizarea completă a structurilor statului atât pe orizontală, cât şi pe verticală, pentru obținerea unei centralizări administrative mai accentuate şi pentru îndepărtarea din cadrul aparatului de stat a tuturor opozanților:

– la nivelul puterii centrale, investirea cancelarului, cu puteri depline, inclusiv în ceea ce priveşte legislația;

– dublarea administrației propriu-zise cu una politică, pe linie de partid, care să exercite controlul asupra primei;

– crearea numeroaselor organizații de factură național-socialistă, înlocuirea sindicatelor cu Frontul Muncii şi organizarea țăranilor în Frontul Țărănesc, astfel, încât individul să nu mai poată scăpa acțiunii de înregimentare decât cu riscul de a deveni un "duşman" al regimului;

– crearea şi perfecționarea instrumentelor represive ale regimului;

– alinierea justiției la principiile național-socialiste, transformând-o într-un simplu instrument de împlinire a voinței NSDAP;

– folosirea propagandei ca unul din principalele mijloace ale acțiunii de "modelare" a conştiințelor în sensul scopurilor politice, urmărite de partid, de dezvoltare a ceea ce s-a numit loialitatea poporului față de regim şi de manevrare a opiniei publice în funcție de evoluția concretă a politicii interne şi externe promovate de Hitler[42].

Apariția şi consolidarea celui de-al doilea stat de factură fascistă a fost un factor în plus pentru sporirea audienței mişcărilor de extremă dreaptă în alte state europene.

În momentul când criza americană atinge țările din estul şi sudul Europei, existența unui stat puternic, conservator şi anticomunist nu mai este suficientă. Pentru toți cei care aderă la mişcările de extremă dreaptă era vorba mai puțin despre întărirea în fața subversiunii comuniste a unui stat deja puternic structurat, cât despre constituirea unei forțe care, urmărind obiective identice, să oblige clasa conducătoare să țină cont de interesele categoriilor sociale deosebit de puternic lovite de criză: clasele mijlocii şi țărănimea. De aici rezultă caracterul subversiv al unora dintre aceste mişcări şi lupta, uneori foarte vie, pe care o declanşează, împotriva lor, forțele conservatoare care dețin puterea[43].

În cea mai mare parte a acestor state, blocul conducător a reuşit să mențină şi să întărească dominația sa, la început zdrobind forțele de stânga cu ajutorul mişcărilor de extremă dreaptă, apoi absorbindu-le sau eliminându-le şi adoptând, pentru a spori eficacitatea acțiunii sale, o parte din metodele de guvernare ale fascismului la putere[44].

Astfel, în Ungaria, spre deosebire de organizațiile secrete şi conspirative din primul deceniu postbelic, care nu s-au bucurat de o audiență largă şi nici nu şi-au propus acest lucru, după 1931, încep să apară formațiuni politice autointitulate național-socialiste şi orientate spre mase. Dintre acestea, de cea mai mare popularitate s-a bucurat Partidul Crucilor cu Săgeți, condus de Ferenc Szălasi. Acesta promova o politică externă agresivă, fondată pe alianța cu Germania, o restructurare a statului maghiar în sensul unui totalitarism anticapitalist şi antifeudal, precum şi un corporatism. "Mişcarea ungaristă"

(cuvânt creat de Szălasi pentru a-şi defini principiile şi programul) a reuşit să capete un caracter de masă, grupând 150000 de aderenţi în 1938 şi obţinând 31 de locuri în parlament în mai 1939[45]. Popularitatea crescândă a mişcării a provocat îngrijorarea autorităţilor. După venirea în fruntea guvernului a lui Bela Imredy (mai 1938), Szălasi este arestat şi condamnat la trei ani de muncă silnică pentru activitate subresivă. Din această perioadă şi până la ocuparea ţării de către trupele germane (martie 1944), Crucile cu Săgeţi au fost ţinta unor atacuri continue[46].

In Austria "corpurile de apărare" - Heimwehr - , apărute din 1918 în provincii şi îndreptate, iniţial, împotriva pericolului extern, se transforă într-o poliţie auxiliară a guvernelor, subvenţionată de Federaţia Centrală Industrială şi folosită împotriva agitaţiei socialiste[47]. În acelaşi timp, exista şi un Partid Muncitoresc Naţional Socialist German, al cărui lideri au jurat, în 1926, supunere totală faţă de Hitler şi faţă de cele Douăzeci şi cinci de puncte. O trăsătură caracteristică a acestui partid, comparativ cu cel din Germania, era înclinaţia mult mai mare spre violenţă[48].

În 1934, în faţa pericolului dublu nazist şi socialist, cancelarul Dollfuss instaurează în Austria un regim autoritar, fondat pe alianţa dintre formaţiunea guvernamentală (Partidul Creştin-Social) şi Heimwehr. Reuşind şi riposteze putch-ului nazist din 25 iulie 1934, regimul, calificat deseori ca "austro-fascism", reuşeşte să se menţină până la Anschluss. Succesorul lui Dollfuss, Schuschnigg, dizolvă, în octombrie 1936, Heimwehr-ul, fără a întâmpina vre-o rezistenţă[49]. Rezumând situaţia celor două dormaţiuni de extremă dreaptă, se poate spune că Heimwehr-ul a eşuat mereu în accesul către putere şi tot ce a reuşit a fost să împartă puterea, atunci când guvernul a fost obligat să se bazeze temporar pe el. În ceea ce priveşte partidul nazist austriac, acesta s-a dovedit incapabil să înregimenteze marea masă a populaţiei sau să răstoarne guvernul fără ajutor german[50].

În Polonia, principalele formaţiuni de extremă dreaptă erau: Uniunea Tinerilor Naţionalişti, care susţinea catolicismul şi necesitatea înlăturării evreilor din viaţa economică şi socială, Partidul Marii Polonii, al cărui program se axa pe atitudinea antigermană şi antievreiască, şi Tabăra Naţional-Radicală[51]. Aripa extremă a acesteia din urmă, Falanga, reclama o reconstruire totală economică, socială şi politică a ţării, limitarea proprietăţii private şi controlul riguros al statului asupra activităţii economice. Organizată milităreşte, ea îşi recruta membrii printre studenţii şi micii burghezi din Varşovia, devenind foarte repede celebră prin brutalitatea faţă de evrei. Intreţinând, un anumit timp, relaţii bune cu liderul partidului guvernamental, falanga este abandonată de acesta în momentul când începe să fie suspectată de intenţia declanşării unui putch fascist. În preajma războiului ea nu mai reprezenta decât un grupuscul de 2 000 de oameni[52].

În ţările democratice, extremismul de dreapta cunoaşte, de asemenea, un anumit succes de la începutul anilor `30.

În Franţa, deficienţele parlamentarismului, dificultăţile economice şi sociale au provocat o activizare a "ligilor". În afară de aceasta, în 1934, îşi face apariţia singurul partid fascist de masă, care a existat în această ţară: Partidul Popular Francez a lui Jacques Doriot[53]. Ideile promovate de această formaţiune erau: corporatismul, apărarea imperiului colonial francez, necesitatea "regenerării" morale a naţiunii, exaltarea războiului ca principiu al regenerării, elogiul elitelor, anticomunismul[54].

În Marea Britanie, Uniunea Britanică a Fasciştilor, numărând circa 20 000 de membri, este foarte repede desconsiderată de opinia publică drept urmare a violenţei întreprinderilor sale.În Belgia, mişcarea rexistă a lui Leon Degrelle, susţinută financiar de Mussolini, obţine un succes greu de neglijat în alegerile din 1936 (11% din voturi şi 26 de deputaţi). De asemenea, în Olanda, Mişcarea naţional-socialistă a lui Anton Mussert, mai

apropiată de modelul hitlerist, îşi sporeşte atât efectivele, cât şi electoralul (8% din voturi în 1935)[55].

După ce ajung la apogeu între 1933-1936, majoritatea mişcărilor de extremă dreaptă din statele democratice se află în declin rapid în 1937-1938. Eşecul lor se explică, conform uneia dintre opinii, prin soliditatea tradiţiilor democratice, integrarea puternică a maselor în viaţa politică, existenţa unor formaţiuni democratice puternice, precum şi prin faptul că nici una dintre aceste ţări nu aparţinea taberei învinşilor sau nemulţumiţilor de tratatele de pace[56].

În pofida varietăţii extremei drepte - "un fenomen nou, fără precedent pe scena politică europeană" -, H. Rogger îşi propune, totuşi, evidenţierea unor trăsături comune ale mişcărilor şi regimurilor din această parte a eşichierului politic. Printre acestea ar fi:

– lipsa unei doctrine clare (spre deosebire de liberalism şi socialism), a unei viziuni solide asupra lumii, ceea ce este, în acelaşi timp, un element de forţă şi o sursă de slăbiciune. Avantajul constă în posibilitatea unei tactici foarte flexibile, care poate să atragă sprijinul tuturor forţelor politice; dezavantajele sunt vizibile în numeroasele lupte pentru putere, în disensiunile personale şi marile convulsii interne;

– naţionalismul militant, care a sporit diversitatea fenomenului. Fiecare mişcare de extremă dreaptă a proclamat naţiunea, caracterul naţional, istoria şi viitorul naţiunii drept bunul suprem şi, punând accentul pe caracterul unic al experienţei naţionale, şi-a subliniat, în acelaşi timp, propria unicitate;

– lipsa relativei omogenităţi pe care o conferă o bază socială unică.

Aproape pretutindeni, extrema dreaptă îşi proclamă intenţia de a se situa deasupra claselor sociale şi a partidelor politice, de a reprezenta nu doar aspiraţiile unei părţi a naţiunii, ci ale întregii naţiuni. Noile grupări şi-au pus denumiri care aveau menirea de a sublinia caracterul lor cuprinzător, evitând, în schimb, să se definească drept partide sau explicând că ele prezintă altceva decât partidele tradiţionale;

– afirmarea cutezanţei tinereşti, a acţiunii de dragul acţiunii, dovezile ostentative de forţă, dinamism şi violenţă, care însă nu puteau ascunde neajunsul fatal, caracteristic chiar şi partidelor şi liderilor de extremă dreaptă care au ajuns la putere şi au instituit regimuri politice proiectate să dureze milenii. Un pesimism excesiv, un sentiment de deznădejde produs de lumea modernă şi, în acelaşi timp, lipsa de răbdare şi încredere, necesară pentru a încerca restaurarea lumii sau adaptarea la ea[57].

În sfârşit, în viziunea aceluiaşi autor, înfrângerile şi eşecurile extremei drepte au avut loc din mai multe motive concrete şi specifice: lipsa de unitate organizatorică; dependenţa exagerată de un singur om; flexibilitatea vechilor partide şi a politicienilor; sprijinul necorespunzător sau sporadic din partea unei grupări organizate sau a unei clase sociale; lipsa unui program clar şi a unei doctrine bine definite; lipsa de vitalitate sau excesul de forţă bestială, care în cele din urmă au întărit opoziţia[58].

NOTE

1. Dragoş Zamfirescu, **Legiunea Arhanghelul Mihail de la mit la realitate**, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997, p. 37.
2. **Histoire du vingtieme siecle. I. 1900-1939. Un monde destabilise**, Hatier, Paris, 1987, p. 105.
3. **Ibidem**, p. 106.
4. **Faşizm i antidemokraticeskie rejimî v Evrope, Nacialo 20-h godov - 1945g.**, Izdatelistvo "Nauka", M., 1981, p. 87.
5. **Ibidem**, p. 88.
6. **Histoire du vingtieme siecle...**, p. 106.
7. Dragoş Zamfirescu, **op. cit.**, p. 15.
8. **Regimuri fasciste şi totalitare din Europa**, Volumul III, Editura Militară, Bucureşti, 1983, p. 112.

9. Pierre Milza, **Les fascismes, Edition augmentee d`une postface**, Edition du Seuil, 1991, p. 26.
10. **Ibidem**,p. 27.
11. Winston S. Churchill, **Al doilea război mondial,** vol. I, Traducere de Any şi Virgil Florea, cu un cuvânt înainte de Florin Constantiniu, Editura "Saeculum I. O"., Bucureşti,1996, p. 21.
12. Dragoş Zamfirescu, **op. cit.**, p. 19.
13. **Histoire du vingtieme siecle**..., p. 188.
14. **Ibidem**, p. 189-190.
15. **Ibidem**, p. 191.
16. Hans Rogger, Eugen Weber (coordonatori), **Dreapta europeană, Profil istoric**, Editura "Minerva", Bucureşti, 1995, p. 190.
17. **Histoire du vingtieme siecle**..., p. 191-192.
18. Faşizm i antidemokraticeskie rejimî v Evrope, p. 30-31.
19. Pierre Milza, **op. cit.**, p. 108.
20.Hans Rogger, Eugen Weber, **op. cit.**, p. 192-193.
21. **Histoire du vingtieme siecle**..., p. 193.
22. **Regimurile fasciste şi totalitare din Europa**, vol. I, Editura Militară, 1979, p. 107.
23. **Histoire du vingtieme siecle**..., p. 194-195.
24. **Ibidem**, p. 195.
25. Pierre Milza, **op. cit.**, p. 227-228.
26. **Ibidem**, p. 252-260.
27. **Ibidem**, p. 261-262.
28. Francisco Veiga, **Istoria Gărzii de Fier, 1919-1941, Mistica ultranaţionalismului**, traducere de Marian Ştefănescu, ediţia a 2-a, Editura "Humanitas", 1995, p. 329-330.
29. Pierre Milza, **op. cit.**, p. 263.
30. Dragoş Zamfirescu, **op. cit.**, p. 21.
31. **Regimurile fasciste şi totalitare din Europa**, vol. I, p. 296-297.
32. Hans Rogger, Eugen Weber, **op. cit.**, p. 255.
33. **Regimurile fasciste şi totalitare din Europa**, vol. I, p. 297.
34. **Histoire du vingtieme siecle**..., p. 321.
35. Winston Churchill, **op. cit.**, p. 35.
36. **Regimurile fasciste şi totalitare din Europa**, vol. I, p. 299-300.
37. **Ibidem**.
38. **Histoire du vingtieme siecle**..., p. 322-323.
39. **Ibidem**, p. 326-328.
40. **Ibidem**, p. 329.
41. Francois Châtelet, Evalyne Pisier, **Concepţiile politice ale secolului XX**, traducerea de Mircea Boari şi Cristian Preda, Editura "Humanitas", Bucureşti, 1994, p. 310.
42. Regimurile fasciste şi totalitare din Europa, vol. I, p. 327-339.
43. Pierre Milza, **op. cit.**, p. 374.
44. **Ibidem**, p. 390.
45. **Ibidem**, p. 387-388.
46. Hans Rogger, Eugen Weber, **op. cit.**, p. 300.
47. **Ibidem**, p. 254.
48. **Ibidem**, p. 254-255.
49. Pierre Milza, **op. cit.**, p. 390.
50. Hans Rogger, Eugen Weber, **op. cit.**, p. 277.
51. Dragoş Zamfirescu, **op. cit.**, p. 28.
52. Pierre Milza, **op. cit.**, p. 379.
53. **Ibidem**, p. 348.
54. **Regimurile fasciste şi totalitare din Europa**, vol. III, p. 126-127.
55. **Histoire du vingtieme siecle**..., p. 345.
56. Pierre Milza, **op. cit.**, p. 373.
57. Hans Rogger, Eugen Weber**, op. cit.**, p. 450-456.
58. **Ibidem**, p. 456.

Ion Gumenâi

RAIAUA HOTINULUI ÎNTRE ANII 1718 ŞI 1806 (II)

Raiaua Hotinului apare şi în legătură cu problema cesiunii Bucovinei. Este cunoscut faptul că Imperiul Austriac, sub pretextul deschiderii unui drum între Galiția şi Transilvania, ocupă la 2 august 1774 o parte din teritoriul Moldovei, numit ulterior Bucovina. Acțiunile fără temei ale imperialilor au trezit proteste vehemente atât din partea boierilor, cât şi din partea domnului. Grigore Ghica a folosit toate metodele pentru a ceda cât mai puțin teritoriu Austriei. Astfel, în corespondența internunțiului Thughut cu cancelarul Kaunitz aflăm că domnul Moldovei propune în schimbul Bucovinei surparea cetății Hotinului, acesta fiind un important punct strategic al otomanilor[118]. Această propunere nu este însă acceptată . În raportul lui Thugut către Kaunitz din 4 martie 1775 internunțiul arată că Poarta este hotărâtă să cedeze Bucovina şi că problema surpării cetății Hotinului nu trebuie ridicată, deoarece respectiva problemă va ridica nemulțumiri din partea otomanilor[119] şi, într-adevăr, la 8 mai 1775 este emis sinetul marelui vizir al Porții Izzet Mehmed paşa cu privire la cedarea Bucovinei către Austria[120]. Delimitarea pe teren urma să fie făcută de o comisie mixtă austro-turcă . Comisia de delimitare se compunea din partea austriecilor din generalul Barco, asistat de maiorul Mieg cu un interpret. Delegații turci în comisie erau: Tohir-aga, Mala-Efendi, tâlcuitorul de legi, Emir-efendi, inginer, şi un bairactar sau stegar de ieniceri . Din partea raialei Hotin, deoarece era la hotar cu teritoriul care trebuia delimitat, dar şi din cauza că austriecii ocupaseră din ea nouă sate, în comisie intrau Dinu Efendi, secretarul comandantului cetății - Ali-Paşa, un şef de coloană şi şase din cei mai vechi ieniceri, împreună cu zece răileni, desemnați să arate, care erau hotarele dintre raia şi Moldova . Domnul Moldovei deleagă în această comisie pe cumnatul său Luca de la Rocea şi pe ispravnicul Sucevei, Vasile Cananău[121]. Procesul de delimitare a teritoriului, care urma să fie ocupat de austrieci, a decurs, în linii mari, repede, întâlnind însă dificultăți la delimitarea de raiaua Hotinului. Astfel, Thugut raporta la 3 aprilie 1775 cancelarului Kaunitz despre cursul negocierilor pentru Bucovina, arătând că Reis Efendi declara că Poarta nu poate ceda nimic din Hotin[122].

Problema hotarelor dinspre raiaua Hotin a continuat să fie discutată încă mult timp . Mareşalul-locotenent, baronul Barco, scria la 5 noiembrie lui Thugut despre greutățile care s-au ivit la demarcarea granițelor în ținutul Hotin şi că paşaua se opune, conducându-se după firmanul pe care îl avea de la Poartă[123]. Toate încercările de a păstra o parte din teritoriul Hotinului din partea austriecilor n-au avut nici un succes, paşaua de Hotin neputând fi nici intimidat, nici cumpărat. În cele din urmă, imperialii sunt nevoiți să cedeze parțial, propunând ca linie de demarcațiune linia Ruhotinului, din care cauză în decembrie 1775 baronul Barco primeşte ordinul de retragere a trupelor austriece după Ruhotin[124]. Poarta însă nu era dispusă să cedeze ceva din olatul Hotinului, astfel încât Thugut raporta la 3 ianuarie 1776 cancelarului Kaunitz că este imposibil a mai întinde granițele înspre Hotin, luându-se în schimb o parte din ținutul Suceava[125]. În sfârşit, la 2 iulie 1776, în localitatea Balamutca pe Nistru se semnează actul de cesiune, după ce Austria, prin "convenția explicativă" din 12 mai 1776, renunțase la pretențiile sale asupra unor sate din raiaua Hotinului . La aşezarea graniței definitive pe teren, Austria a fost silită să se retragă din 59 de sate, anume, din 38 din ținutul Sucevei, 12 din ținutul

© Ion Gumenâi, 1998.

Cernăuți şi din toate cele nouă din raiaua Hotinului, rămânând în posesia a 278 localități cu un areal de 10,441 km^2 şi cu o populație de peste 70000 de suflete[126]. După delimitarea definitivă a Bucovinei, austriecii însă au continuat să pretindă încă 5 sate din raiaua Hotinului[127]. Probabil, se aveau în vedere cele 5 sate care erau despărțite în două de hotarul raialei. Totuşi, otomanii n-au cedat nimic, hotarul cu imperialii rămânând neschimbat până la desființarea olatului turcesc.

Din 1776 s-a păstrat şi o samă a vişteriei din timpul domniei lui Alexandru Grigore Ghica . În acest act sunt arătate toate cheltuielile efectuate de domnie pe parcursul anului. Conform acestei sămi, visteria a cheltuit 860 de lei pentru diferite scopuri mărunte legate de raiaua Hotinului, aşa cum ar fi plata capuchehaielor, transportarea proviziilor, chiria carelor, conacile pentru funcționarii turci, plata lipcanilor şi călăraşilor[128]. Deci raiaua Hotinului a rămas în continuare o grea povară economică pentru Moldova.

În 1777 situația din Țara Moldovei se precipitase din cauza conflictului apărut între marii boieri şi domnie. Samavolniciile domnului au adus la disperare boierii, o parte din ei fugind din țară. La 30 septembrie capuchehaia de Hotin, Panait, scria că boierii din Moldova au fugit în raiaua Hotinului. Între aceştia era logofătul Bălănescu, marele paharnic Dărmănescu, clucerul Mihălache Balş, medelnicierul Iordache Cananău, marele spătar Iordache Cantacuzino, banul Grigore Balş şi alții care scriseseră lui Suleiman Paşa, comandantul Hotinului, cerându-i conac. Acesta i-a primit şi s-a purtat foarte bine cu boierii[129]. În acelaşi timp, domnul Moldovei Grigore Alexandru Ghica, pentru aplanarea conflictului, îl trimite la Hotin pe Gavrilache uşierul cu scrisori către Arnaut-Suleiman-Paşa şi către Suleiman-Efendi, rugându-i să predea pe boierii fugari şi să nu dea ascultare spuselor acestora . Pentru îmbunarea funcționarilor din olat vodă propunea paşalei 20 de pungi, iar lui Suleiman-Efendi 30 de pungi, numai ca aceştia să predea boierii fugari[130]. Dar domnul n-a putut ajunge la înțelegere cu boierii, din care cauză, după cum este cunoscut, a fost decapitat. Există informații referitoare la îndatoririle Moldovei față de raiaua Hotinului. Astfel, la 22 noiembrie, s-au trimis polițe de 14000 de groşi sineturile, polițe pentru proviziile din Bender şi sinetul de 5000 de oi câte 110 bani, care s-au dat la Hotin[131]. Neîndeplinirea tratatului de la Kuciuk-Kainargi, a dus la o nouă întâlnire ruso-otomană, după care s-a încheiat convenția de la Agnala-Kovak din 21 martie 1779. Articolul doi al convenției iarăşi prevedea restituirea pământurilor şi proprietăților, mănăstirilor şi proprietarilor, care, fiind ale lor, se aflau în jurul cetăților Brăila, Hotin şi Tighina, denumite acum cu numele de proprietăți de raiale[132]. Dar nici de această dată nu s-a ținut cont de acest articol, raialele rămânând intacte.

În următorul an, paşa de Hotin, ca şi cei de la Bender şi Silistra, sunt amintiți într-un firman al sultanului, prin care li se aducea la cunoştință, precum şi domnilor Țării Româneşti şi Moldovei, că la Constantinopol este numit un nou consul rus[133]. În acelaşi timp, cneazul Repnin primea informații despre nemulțumirile locuitorilor Moldovei şi Țării Româneşti de cârmuirea domnilor şi despre jalbele locuitorilor din Hotin împotriva samavolniciilor paşei de aici, care le cerea bani, şi despre faptul că au nevoie de pâine, care nu se mai aduce acum din Polonia[134]. Următoarea informație este, de asemenea, legată de relațiile ruso-otomane. Este vorba de un firman din 13 ianuarie 1783, adresat paşalelor din Hotin, Giurgiu, Brăila, precum şi domnilor români, cu privire la acordul încheiat între Poartă şi Rusia pentru extrădarea supuşilor celor două imperii şi repatrierea prizonierilor[135].

În acelaşi timp, doar la câteva luni, spre Hotin trece curierul Porții, care informează despre strângerea armatei şi pregătirea de război, iar împreună cu acest curier a trecut şi bina emini intendentul asupra cetății Hotinului cu o mare suită[136]. Odată începute pregătirile pentru război, Moldova automat era angrenată în ele, având ca scop principal

pregătirea cetăților de pe teritoriul său. Astfel, într-o notă despre proviziile, materialele şi salahorii, pe care Moldova era obligată să-i trimită pentru cetățile turceşti, se arată că domnul trebuia să aprovizioneze Hotinul cu 2500 chile de orz, 3000 chile de grâu, 130 chile ocă de făină, plus o cantitate imensă de materiale de construcție pentru reconstrucția cetății. În afară de aceasta, domnul trebuia să dea 100 de lucrători, 60 de salahori şi 50 de cară cu doi boi, tot pentru trebuințele cetății[137].

Cu toate că garnizoanele cetății erau aprovizionate cu tot de ce aveau nevoie, oştile turceşti se dedau la dezordine, după cum aflăm dintr-o informație din noiembrie 1783, arătând că se ajunsese la fuga ostaşilor de sub comanda mai marilor lor[138]. În acelaşi timp cresc şi abuzurile la hotarele raialelor cu Moldova, din care cauză la 21 aprilie 1785 Abdul Hamid I emite un firman, prin care face cunoscut lui Alexandru Mavrocordat că nimeni în afară de negustorii "formanlăi" şi "defterli" şi de populația de la hotar nu are voie să intre în Moldova şi atrage atenția populației şi iamacilor din ținuturile Hotinului, Benderului, Ismailului şi Chiliei în legătură cu aceasta. Nimeni nu are voie să se aşeze pe moşiile din Moldova şi să facă stricăciuni raialelor. În acest sens, se dau porunci severe muhafâzilor de Bender şi Hotin, pentru pedepsirea celor ce vor încerca oprimarea raialei[139].

În 1786 are loc schimbarea în conducerea raialelor turceşti. La 2 august au fost date porunci personale lui Ali-Paşa de Ismail să rămână la postul său, să vie din Sofia Ali-Paşa la Silistra, de la Şumna Arnăut paşa la Hotin, paşaua de Hotin la Bender, iar celui din Bender Melic Mehmed paşa la Vidin[140]. Aceste schimbări s-au efectuat în eventualitatea unui nou război, despre ce se menționează şi în corespondența lui I. Selinschi către I. Severin din 30 martie 1787, unde găsim informații despre intențiile Porții de a declara război Rusiei şi despre faptul că la Ismail aşteaptă o armată de 40000 de oameni cu patru paşe, care, probabil, va fi împărțită la Bender, Hotin şi Bălții Moldoveneşti [141].

Având ca rival Imperiul Rus, Poarta a trebuit să pregătească cetățile de la frontierele acestuia, deci fortificațiile din Moldova, care a fost nevoită să suporte toate greutățile legate de aprovizionarea şi repararea lor. Astfel, chiar la începutul anului, este emis firmanul sultanului, prin care se făcea cunoscut lui bina emini că va primi din Moldova pentru clădirea cetății Hotin 1300 de scânduri pentru pereți, 2000 de căpriori, 400 de sertece, 20000 de şindrile ascuțite, fier brut, un ogeac de fierari, un ogeac de văruitori, zece coşari, doi canalieri şi un băieş[142].

Pentru că oştirile turceşti circulau neîntrerupt prin Principate, sultanul intervine cu un firman, prin care făcea cunoscut autorităților otomane că cei ce merg spre Hotin să treacă prin Isaccea, urmând malul Prutului, iar cei ce merg spre Bender şi Oceakov, prin Ismail, pentru a nu deranja raiaua[143]. Revenind la obligațiile Moldovei pentru aprovizionare, la 21 aprilie 1787 Abdul Hamid I cere lui Alexandru Ipsilanti să trimită în grabă pentru aprovizionarea oştirilor seraschierului de Ismail, concentrate în cetățile Oceakov, Hotin şi Bender, următoarele cantități de zaherea fără lipsă : 49166 chile de făină pentru Oceakov, 84525 chile de orz şi 30000 chile de grâu pentru cetatea Benderului şi 20000 chile de grâu şi 50000 chile de orz pentru cetatea Hotinului[144]. Câteva zile mai târziu, domnul Moldovei primeşte un nou firman prin care i se cerea să dea lui capugibaşi Ahmed bina emini al cetății Ismail suma de 30000 de guruşi necesari pentru nevoile cetății Hotin, promițând că banii vor fi predați în câteva zile din tarapanaua împărăției capuchihaiei de la Poartă[145]. În luna iunie Alexandru Ipsilanti, primeşte din nou poruncă împărătească să expedieze zahereaua de 134525 chile de orz şi 50000 chile de grâu la cetăți, dintre care 17665 chile de grâu şi 101525 chile de orz la cetățile Hotin şi Bender, urmând ca mai pe urmă să mai trimită la Hotin 21525 chile de orz[146]. La 14 august 1787 este emisă scrisoarea noului vizir Iusof paşa, prin care el întăreşte firmanul

sultanului, cerând ca Alexandru Ipsilanti să trimită din tributul Moldovei pe anul Hegirei 1201 (1786-1787) suma de 5244,5 guruşi pentru soldele celor din Oceakov, Hotin, Bender pe diverşi ani[147]. Graba cu care se încerca să se achite soldele ostăşeşti se explică prin faptul că la 24 august 1787 Poarta declarase război Rusiei. Poarta ştiind că soldele nu se plăteau la timp, se temea de revolta ostaşilor înaintea operaţiunilor militare. Acest lucru n-a putut fi evitat şi în septembrie 1787 s-au revoltat ostaşii turci din Ismail, din care cauză seraschierul îi dispersează, trimiţând câteva mii de ostaşi la Bender şi Hotin, aplanându-se astfel conflictul[148].

În toamna anului 1787 aprovizionarea cetăţilor de pe margini încă nu se terminase şi la 17 septembrie Abdul Hamid I făcea cunoscut voievodului Moldovei că trebuie să procure până în primăvară 20000 de oi pentru îndestularea ordiei împeriale; din acest număr 2500 trebuia să le trimită capuchehaiei Abbas, intendentul încartiruirilor cetăţii Hotin[149]. La 11 octombrie lui Alexandru Ipsilanti i se arată că Alexandru Mavrocordat a rămas dator la mirie cu suma de 25000 de guruşi. Noului domn i se ierta suma de 10000 de guruşi, iar restul 15000 de guruşi se cereau să facă havale pentru clădirea cetăţii lor Hotinului şi Ismail[150]. De fapt, în toamna acelui an nu era terminată nici repararea cetăţii, deoarece la 13 octombrie, la cererea lui Ahmed paşa, muhafâz de Bender, şi a lui Osman paşa, muhafâz de Hotin, domnului i se cerea să furnizeze materiale de construcţie pentru repararea cetăţilor Bender şi Hotin[151]. Câteva zile mai târziu domnului Alexandru Ipsilanti i se cereau din nou furnituri de zaherea. La cererea vizirului Osman paşa, muhafâz de Hotin, Moldova, ca şi în timpul expediţiei din 1769, trebuia să furnizeze în grabă 72330 chile de grâu, 23160 chile de făină şi 6600 chile de orz pentru nevoile acelui hotar[152]. La 11 noiembrie este emisă porunca viziralâ care cerea voievodului Moldovei să achite muhafâzului de Hotin 10000 de guruşi, făcându-se havale tot din gizia Moldovei. La cererea voievodului de a anula obligaţia, i s-a răspuns că, potrivit condicilor, cei 10000 de guruşi care se dau anual în patru rate din tributul Moldovei către vizirii mari, beilerbeii generoşi, care sunt muhafâzi de Hotin, reprezintă apanajul domnului Moldovei din vechime[153].

Problema soldelor continuă să fie discutată şi în următorul an. Asfel, la 22 ianuarie, este emis firmanul sultanului, prin care acesta aminteşte că Hotinul şi Benderul fac parte din cele cinci cetăţi amintite cu alt prilej, plata soldelor neferiilor şi zabiţilor de acolo erau lăsate pe seama tributului Moldovei şi reprezintă un vechi apanaj al muhafâzilor otomani. Din pricina expediţiei împărăteşti care apasă Moldova, Poarta oferă voievodului Moldovei suma de 10000 guruşi din vistieria otomană, în schimb, cerând îndeplinirea unor obligaţii de havalele, cu condiţia ca numai obiceiul să nu fie încălcat[154]. La 7 martie 1788 este emis un nou firman, prin care sultanul, revenind asupra unei porunci anterioare, aminteşte lui Alexandru Ipsilanti că la cererea lui capugibaşi Abbas au fost predate 20299 chile de grâu şi 7400 chile de orz pentru cetatea Hotinului. Deoarece domnul a arătat că nu mai sunt bani pentru cumpărarea de zaherea, poarta i-a acordat 75000 de guruşi şi încă 10000 pentru aprovizionarea Hotinului şi Benderului[155]. Cheltuieli pentru întreţinerea armatei otomane suporta nu numai Moldova, dar şi Ţara Românească. Informaţii în acest sens găsim în actul emis de Reis efendi Ata Ali aga, prin care el recomanda lui Nicolae Mavrogheni pe negustorul numit Haneu, cu rugămintea să-i predea suma cuvenită din avutul tributului Ţării Româneşti pentru tainurile oastei de la paza Hotinului. Tot pentru acest scop a fost numit şi trimis în Muntenia mumbaşirul Osman aga cu sarcina de a încasa şi distribui această sumă oastei sus-amintite[156]. În sfârşit, firmanul din 15 martie 1788, motivând că Hotinul este o cetate importantă de la hotar, cerea voievodului Moldovei să-şi întărească eforturile şi să trimită acolo diverse zaherele la cererea vizirului Osman paşa, muhafâzul Hotinului. În ce priveşte cantitatea de zaherea trimisă din

Moldova, spune că, cercetându-se condicile de impozite ale împărăției, s-a constatat primirea unui "yuk" şi 2171 chile de grâu, 70000 chile de fâină şi 42715 chile de orz[157].

La 9 februarie 1788 Imperiul Habsburgic, fiind aliat cu Rusia, a declarat război Imperiului Otoman. Austriecii au concentrat forțe în Bucovina, avându-l comandant pe prințul de Saxa - Cobourg. Alegerea Bucovinei ca bază de acțiune militară n-a fost întâmplătoare. Răspunsul este dat în scrisoarea lui Iosif al-II-lea din 13 noiembrie 1782 către împărăteasa Rusiei, în care el, printre altele, pentru participarea într-un eventual război, cere cetatea Hotinului, cu teritoriul dimprejur, Oltenia, ambele maluri ale Dunării de la Nicopol până la Belgrad, iar de aici o linie dreaptă până la golful Drina[158]. Din aceeaşi cauză pe hărțile întocmite de austriecii F.L. Gullefeld,[159] din 1785, şi I.F.Schmid,[160]

din1788, ținutul Hotin este împărțit în " raiaua Hotinului " şi "Districtul Hotinului " . Partea din ținut cuprinsă în raiaua Hotinului urma să fie alipită Imperiului Austriac. Prin această metodă austriecii încercau să includă cetatea Hotinului cu împrejurimile sale în teritoriul lor, astfel deposedând Imperiul Otoman de un puternic punct strategic şi stabilind hotare favorabile pentru Austria .

Din motivele expuse, în luna mai trupele austriece, formate din 15 batalioane de rezervă şi 15000 de auxiliari, au atacat cetatea Hotinului[161]. Întâmpinând însă rezistența garnizoanei cetății, care număra 40000 de ostaşi, trupele imperiale sunt nevoite să se retragă peste Nistru[162]. Aici austriecii au aşteptat venirea aliaților, care la 2 iunie ajung şi ei la Nistru. Armata rusă era foarte bine structurată, un corp de armată sub conducerea grafului Saltâkov, fiind de la bun început predestinat atacului Hotinului . Forțele lui Saltâkov erau compuse din opt batalioane de infanterie, patru regimente de carabinieri, două poleuri de cazaci şi 14 tunuri[163]. Unindu-se cu forțele principelui de Saxa-Coburg, trupele unite trec Nistrul şi efectuează blocada cetății Hotinului . Cetatea Hotinului rezistă timp îndelungat, dar, fiind izolată de restul armatei şi neaprovizionată, este nevoită să capituleze, informație adusă de la Saltâkov de curierul de la Hotin la 20 septembrie, în care se arată că Hotinul cu trei zile în urmă a capitulat[164]. Această informație este întărită şi de o inscripție pe un miniat: " 1788 septembrie 18 într-o zi de luni au eşit turcii în Hotin april 30 într-o duninică[165]. Cât priveşte garnizoana cetății, aceasta a fost lăsată să plece spre Bender şi de acolo peste Dunăre. În cetate au rămas armamentul, proviziile şi munițiile. Armata lui Saltâkov, lăsând un mic detaşament în cetate, care împreună cu cel austriac păzeau cetatea, a plecat mai departe.[166]

După căderea cetății Hotinului, armata austriacă a ocupat încă o parte a Moldovei. Ca administrator general cu titlu de comisar al teritoriului ocupat, Coburg îl numeşte pe baronul Metzburg, fost consul austriac în Moldova, dându-i ca ajutor în raiaua Hotin din partea militară pe generalul Filo, iar din partea civilă pe Szulkiewicz, în Moldova din partea militară fiind numit generalul Splini, din cea civilă - boierul Mihalache . Administrația militară a durat până în februarie 1790, când fu înlocuită cu o altă administrație, organizată de guvernul civil din Galiția sub a cărui conducere a fost trecută atât partea moldovenească, cât şi raiaua Hotinului[167]. În momentul ocupării Hotinului de austrieci, aceasta cuprindea 164 de sate. Ținutul era împărțit în " Hotinul de Sus " şi " Hotinul de Jos ". Aceste două părți erau împărțite în următoarele ocoale : Nistrul de Sus, Nistrul de Jos, Prutul de Sus, Prutul de Jos, Mijlocul, Ciuhurul şi Racovățul . În fruntea fiecărui ocol stăteau, ca funcționari administrativi, mazilii, cărora le erau supuşi vornicii şi juraţii satelor[168].

Chiar la începutul războiului, 53 de sate au fost conscrise şi închiriate cu 26454 piaştri, bani ce s-au luat în primire de generalul Filo. După completa ocupare a raialei, veniturile, obținute de la închirierea morilor, vamă, cârciumi şi de la tranzitul din Polonia

spre Moldova, au fost închiriate cu 146166 piaştri anual. De asemenea, în timpul administraţiei austriece din Hotin s-au sustras 60000 care de fân, 53674,65 zenter lemn tare, 89 klaştri lemn moale, 1271 zenter de făină, precum şi alte bunuri. În raia s-a mai ţinut un parc de vite pentru trebuinţele Vienei, altul pentru trebuinţele armatei de operaţiuni[169].

Când începu administraţia guvernului din Galiţia, raiaua a fost alipită districtului Suceava din Bucovina, al cărui conducător era Krieghauptmann Beck şi administrată ca şi cum ar fi făcut parte integrală din Bucovina[170].

Încercarea de a integra ţinutul Hotin în Bucovina s-a făcut în eventuala păstrare a acestui teritoriu şi după terminarea războiului . Astfel, la încheierea păcii turco-austriece din 4 august 1791, punctul 5 al tratatului stipula că cetatea Hotinului va rămâne amanet în mâinile oştirii austriece până la încheierea păcii cu Rusia[171]. La 2 ianuarie 1792 Imperiul Otoman şi Rusia semnează, de asemenea, un tratat de pace, conform căruia cetatea rămânea în continuare în posesia Austriei. Din această cauză au apărut o serie de complicaţii între austrieci şi turci . Astfel, în raportul consulului rus Severin din 26 iunie 1792, către Ministerul Afacerilor Străine se subliniază că un ofiţer austriac cu doi turci au dat de ştire paşei care mergea spre Hotin să oprească călătoria, deoarece comandantul cetăţii nu avea nici o dispoziţie pentru predarea cetăţii, paşa însă a continuat mişcarea, dar a dat peste un cordon alcătuit din două polcuri şi a fost nevoit să se retragă[172]. La 26 iulie 1792 acelaşi Severin scrie că Arnăut-paşa continua să stea la hotarul ţinutului Hotin, repartizând armata prin sate. La rândul lor, austriecii se întăreau şi, după cum se vorbea, aveau de gând să ocupe 94 de sate, aparţinând Moldovei, astfel întărindu-se pentru mulţi ani în ţinutul Hotin[173]. Aflându-se într-o situaţie atât de dificilă, turcii au încercat să întreprindă o serie de măsuri. În luna august 1792 pe la Movilău s-a îndreptat spre Soroca un demnitar turc, pe care turcii intenţionau să o întărească, în cazul în care Austria nu retroceda Hotinul[174].

Fortificarea şi întărirea Sorocii nu a avut loc, deoarece Imperiul Austriac, la insistenţa Turciei şi sub presiunea Rusiei, care nu era cointeresată în întărirea vecinei sale, în cele din urmă retrocedează Hotinul. La 30 ianuarie 1793 comisarul districtual austriac al Hotinului, Baronul Dicke, primi ordin de la Curtea vieneză să predea administraţia cetăţii şi a ţinutului Hotin solilor turci, care se vor înfăţişa spre a lua raiaua în samă[175].

În 1793 la Hotin se reinstaurează conducerea şi administraţia otomană şi apare din nou problema abuzurilor. Despre acest fapt confirmă firmanul sultanului din 26 noiembrie 1793, emis la cererea baronului H. Rathkeal, prin care porunceşte valiului din Silistra, muhafâzilor din Vidin, Belgrad şi Hotin, cadiilor din Salonic, vameşilor şi serdarilor de ieniceri, începând de la hotarele Austriei şi până la Istambul, să nu încaseze de la negustorii împărăţiei austriece decât vama oficială de trei procente o singură dată, în acelaşi loc, pentru aceeaşi marfă, aşa cum prevăd tratatele de rigoare . Se cerea ca în localităţile sus-amintite acestor negustori să nu li se creeze dificultăţi, cerând sub diverse pretexte mită şi bacşiş şi săvârşind abuzuri[176].

Tulburările din Polonia şi apoi capitularea Varşoviei în faţa armatelor ruse au avut urmări imediate asupra Principatelor Române . Poarta otomană, opunându-se întăririi Rusiei şi Poloniei, se pregătea intens de război . Repararea şi întărirea cetăţilor de graniţă, Hotin, Bender, Chilia, Ismail, puncte strategice importante pentru desfăşurarea viitoarelor operaţiuni militare, au căzut, ca de obicei, în sarcina Principatelor . În ianuarie 1794 se trimiteau ştiri din Iaşi despre începutul fortificării Hotinului şi construcţia de noi tunele, iar Iacub paşa de acolo a înrolat mulţi străini, pe care i-a împărţit prin sate, şi încerca în taină să-i înveţe milităria, proces, care însă n-a avut nici un succes[177]. Acest eşec şi apropierea armatelor ruse de Nistru îngrijorează paşalele de la Hotin şi Bender, care trimit

emisari la Poartă . Domnul Moldovei a primit firman, prin care trebuia să trimită un corp de ieniceri spre aceste cetăţi[178]. Domnul primeşte porunca de la împărăţie ca în fiecare ţinut să se gătească butoaie de pulbere de 35 şi 50 de ocă, majoritatea din care trebuiau transportate la Hotin, în afară de aceasta trebuia să pregătească lemne şi salahori, care, de asemenea, trebuiau trimişi la cetatea Hotinului[179].

Concomitent, are loc şi întărirea garnizoanei din cetate, după cum arată şi consulul rus Severin, în noiembrie 1794 Poarta intenţiona să aducă la Hotin pe Zihuali Ali-Paşa de Silistra cu 4000 de ostaşi pe lângă 4000, care se aflau deja la Hotin[180]. În următorul an continuă majorarea numărului de ostaşi în garnizoana cetăţii . Totodată, Mehmed Izzet, marele vizir, porunceşte lui Mihail Suţu să furnizeze o cantitate de zaherea pentru oastea de gardă a cetăţii Hotinului, unde, din cauza secetei, nu ajungeau produse. Costul zaherelei trebuia să fie achitat lunar pentru 1265 chile de grâu, care se vor da în şase luni, ajungând-se la 9000 de guruşi[181]. În anul următor, din cauza secetei amintite, creşte numărul jafurilor şi omorurilor săvârşite de turcii de la Hotin la frontierele Moldovei . În afară de aceasta, ţăranilor li se distribuie făină stricată din depozitele cetăţii, fiind obligaţi să o plătească sau să o restituie după recoltă[182].

O altă problemă era şi cea a polonezilor refugiaţi, faţă de care Poarta avea o atitudine îngăduitoare, nu fără stăruinţele diplomaţiei franceze . În acelaşi timp, diplomaţia austriacă şi cea rusă stăruiau pentru izgonirea "patrioţilor polonezi" din Principate şi anihilarea activităţii lor. Din această cauză la 14 iunie 1796, Timoni, consulul austriac, scria către Thugut că la Hotin nu numai că se aflau refugiaţi polonezi, ci şi unul din conducătorii acestora, pe care îl chema Denisko[183]. De asemenea şi H. Rathcal la 25 iunie 1796 scria către ministerii că polonii aveau structurile lor şi chiar confidentul şi mijlocitorul lor - pe evreul Iosif Smirl. Referindu-se la numărul de refugiaţi, acesta arăta că numai într-un sat din Hotin existau 150 de patrioţi[184].

În ceea ce priveşte numărul soldaţilor garnizoanei de la Hotin, cetatea nu avea suficiente trupe, din care cauză au fost transferaţi 300 de oameni de la Silistra, aşteptându-se încă 1600, care împreună trebuiau să alcătuiască garnizoana cetăţii. Se mai preconiza aducerea la Hotin a încă 5000 de ostaşi şi 80 de piese de artilerie[185].

La 28 octombrie 1796 Timoni, în corespondenţa sa către Thugut, ridică din nou problema polonezilor, arătând că paşaua de la Hotin nu era indiferent faţă de aceştia, primind şi adăpostind o mulţime de polonezi pe teritoriul raialei, de unde o parte se repliază în Moldova[186]. Paşaua de la Hotin neagă prezenţa polonilor în raia, afirmând că nici în continuare nu va adăposti la el refugiaţi. Pentru confirmarea acestui raport, în următorul an se va forma o representanţiune comună austro-rusă pentru polonii de la Hotin[187].

Problema polonezilor din Moldova a continuat să fie în atenţia diplomaţiei habsburgice şi în anul următor. Astfel, în corespondenţa sa către Thugut din 21 aprilie 1797 Timoni anunţa că, conform raporturilor a doi ofiţeri din Bucovina şi a informaţiei unor dezertori de la Cernăuţi, numărul polonilor din Moldova şi raiaua Hotinului este foarte mare, încât nu poate fi evaluat, şi că Denisko se afla în Boiana moldovenească, de unde întreţinea corespondenţă cu polonezii din raiaua Hotinului, din Bucovina şi din Galiţia, şi că ei pregătesc o incursiune în Bucovina[188]. Într-adevăr sunt atestate documentar o serie de incursiuni în Bucovina . Prima menţiune de acest gen este din 24 iunie 1779, semnalându-se că un grup de polonezi din raiaua Hotinului au organizat un atac asupra satelor de hotar din Bucovina . Atacul este repetat şi în luna următoare, apoi în luna august, în timpul unuia din ele fiind prins Denisko, care, după cum s-a constatat, era un maior al armatei polone, Melford, şi a fost spânzurat[189]. Aceste atacuri au fost posibile datorită susţinerii polonezilor de Poartă. Însuşi Domnul a dat ajutor în bani şi provizii polonilor care se aflau în raia[190]. În acelaşi timp, domnul continua aprovizionarea

cetăţilor turceşti . Astfel, la 7 iulie domnului Moldovei i se ordonă să pregătească provizii pentru cetăţile Bender, Hotin şi Akkerman . În august este emis un nou ordin, prin care se cerea aprovizionarea cetăţilor Hotin şi Bender cu 120000 de sferturi ruseşti de ovăz[191].

Afară de aprovizionarea cetăţii, visteria Moldovei trebuia să cheltuiască sume mari de bani şi în alte scopuri legate de întreţinerea raialei. După cum ne arată sămile visteriei din luna mai şi iulie-august ale anului 1796, din timpul domniei lui Alexandru Ioan Callimache, au fost cheltuiţi 9330 de lei pentru plata capuchehaiei de la Hotin, a unor demnitari turci de acolo, pentru procurarea de daruri pentru respectivii, serviciile lipcanilor şi altele[192]. Deci putem afirma că asemenea cheltuieli nu erau cu nimic mai uşoare decât aprovizionarea cetăţilor.

În anul următor continuă mişcările de forţe spre Hotin. La 9 mai 1799 pe lângă Galaţi trec trei corăbii turceşti încărcate cu muniţii şi tunuri şi cu 200 de oameni . Paşa care se afla la Brăila i-a luat pe toţi împreună cu armamentul pentru a fi incluşi în garnizoana cetăţii Hotinului[193]. Cauza din care aceşti ostaşi sunt aduşi la Hotin o aflăm din raportul consulului rus I. I. Severin din 10 iunie 1798, în care se arată că în cetatea Hotinului, după plecarea lui Hasan paşa cu trei tuiuri, conduce teftendarul Esad-Efendi, că din cauza bolii ce a bântuit aici anul trecut, au murit acolo majoritatea populaţiei şi ostaşii din garnizoană, acum fiind 1100 de oameni cu tot cu locuitori[194].

În rapoartele muhafâzului de Hotin din 1799 se menţionează că prin raia au trecut leşii, în număr de 320 de oameni, spre hotarele austriece, care s-au întors şi apoi au plecat definitiv[195].

Din anul 1800 s-a păstrat un tabel al veniturilor şi cheltuielilor Moldovei. Conform acestui act, domnul Moldovei a plătit 65000 de lei pentru salariile ienicerilor de la Bender, Hotin şi Ismail . Moldova a mai plătit, de asemenea, 36000 de lei banii de cheltuială a paşalelor de la Hotin şi Bender[196]. În acelaşi timp, la Galaţi au fost aduse diferite muniţii, care apoi, cu 25 de care şi un ceauş, au fost transportate la Hotin[197].

În 1802 a fost ridicată din nou problema respectării tratatului de la Kuciuc-Kainargi . Consulul rus V. F. Malinovski informa la 26 mai pe V. P. Kociubei despre rugămintea mitropolitului şi a marilor boieri de a se face demersurile necesare pentru aplicarea prevederilor tratatului de pace de la Kuciuk-Kainargi cu privire la retrocedarea pământurilor din raialele Brăila, Hotin, Bender, ce aparţineau mai înainte mănăstirilor şi boierilor[198]. Sub presiunile Rusiei sultanul Selim al-III-lea pe parcursul anului 1802 emite consecutiv trei firmane, prin care întărea şi reînnoia vechile firmane privitoare la ocârmuirea Ţării Româneşti şi Moldovei şi la celelalte legi ale ei . Printre adaosurile la aceste tratate subliniază că aşa-zisele raiale uzurpate din Ţările Române, ca Hotinul, Benderul şi altele vor fi restituite după un anumit timp[199]. Acest lucru nu s-a întâmplat însă, mai mult chiar, după cum arată corespondenţa lui Malinovski către Cociubei din septembrie acelaşi an, turcii de la Hotin pregăteau un atac de jaf[200].

În acelaşi timp, se înrăutăţesc relaţiile turco-ruse, părţile pregătindu-se pentru un nou război . Astfel, I. J. Bolkukov informa la 26 februarie 1806 pe A. Czartoryski că Bekir paşa a fost numit seraschier al oştirilor turceşti aflate în nordul Dunării, care porunci întărirea garnizoanelor din Hotin şi Ismail, pentru care se aduceau muniţii la cetatea Hotinului. Pentru aceasta se aştepta venirea de peste Dunăre a 20000 de ostaşi[201]. În acelaşi timp, aveau loc şi lucrări de reparare a cetăţii, în acest scop fiind aduşi 200 de meşteri, care lucrau la repararea cetăţii zi şi noapte[202].

Cu toate eforturile otomanilor, cetăţile n-au putut fi pregătite până la începutul războiului, declarat de Rusia la 22 noiembrie 1806. Cronicile turceşti scriu:" De aceea, oastea şi hambarele de zaherele ale unui loc de adăpost ca Hotinul, care era una din fortăreţele cele mai de seamă ale serhaturilor mărginaşe, erau lipsite de muniţii şi de alte

lucruri. Hotinul era gol, iar forţele lui Kara Mehmed paşa, care se afla de pază, erau egale cu zero"[203]. Probabil, din această cauză cetatea şi garnizoana Hotinului n-au opus nici o rezistenţă armatelor ruse, la 26 noiembrie încheindu-se acordul între comandantul trupelor ruseşti general-locotenentul I. N. Essen şi comandantul trupelor turceşti paşa cu trei tuiuri Mehmed cu privire la predarea cetăţii Hotinului[204].

În 1812, la încheierea păcii ruso-turce de la Bucureşti, ţinutul şi cetatea Hotinului, împreună cu restul Moldovei dintre Nistru şi Prut, a fost ocupat şi alipit Rusiei.

Din punct de vedere politic, apariţia acestui nou organism al Porţii a avut ca urmare opoziţia Poloniei, care în nenumărate rânduri a cerut desfiinţarea olatului şi surparea cetăţii, pretenţii de acest gen ridicându-se de diplomaţia polonă chiar până în timpul negocierilor de pace din 1739. Importanţa Hotinului fiind însă imensă, Poarta n-a dat curs nici uneia din aceste cereri .

La 1740, după terminarea războiului ruso-turc, ţinutul revine Moldovei, instaurându-se chiar şi un pârcălab în zonă . Aceasta nu durează însă mult timp, după un an ţinutul Hotinului este retransformat în raia, fiind stabilite administraţia şi legislaţia specifice pentru raiale. Deci este clar că Poarta nu-şi putea permite să piardă un atât de important punct strategic, unde se întâlneau influenţele a patru state, aflate tot timpul în rivalitate.

Raiaua Hotinului şi după terminarea războiului ruso-turc din 1735-1739 a rămas în atenţia diplomaţiei europene, referinţe la acest olat găsindu-se în rapoartele consulare ruse, austriece, olandeze şi poloneze.

În aceeaşi perioadă un viu interes manifestă pentru raiaua Hotinului şi diplomaţia franceză, care încerca să întreţină relaţii bune cu paşaua de aici . Mai mult decât atât, s-a încercat înfiinţarea unui loc de rezident la Hotin, care trebuia să supravegheze corespondenţa diplomatică franceză şi să observe evoluţia evenimentelor din zona.

În timpul războiului ruso-turc din 1769-1774, după ce ţinutul este ocupat de ruşi, se încearcă retrocedarea satelor de acolo vechilor proprietari, fie boierilor, fie mănăstirilor, în felul acesta urmărindu-se desfiinţarea paşalâcului otoman. Cu toate că şi în tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi unul din puncte specifica necesitatea de retrocedare a proprietăţilor vechilor stăpâni , Poarta otomană n-a ţinut cont de aceasta şi a refăcut raiaua Hotinului. În acelaşi timp au apărut probleme şi cu delimitarea Bucovinei, austriecii dorind să ocupe şi nouă sate din raiaua turcească ceea ce nu s-a întâmplat, olatul păstrându-şi vechea configuraţie.

Chiar şi după consumarea problemei delimitării Bucovinei, Imperiul Habsburgic nu pierde din vedere această zonă, Iosif al-II-lea dorind să alipească cetatea Hotinului Austriei, astfel intenţionând să se debaraseze de un vecin nefavorabil şi să-şi întărească propriile hotare. Din această cauză, când s-a început un nou război ruso-austro-turc, austriecii atacă şi ocupă Hotinul, unde, în cele din urmă, se instaurează o administraţie asemănătoare celei din Bucovina. Cu toate insistenţele imperialii, la 30 ianuarie 1793, sunt nevoiţi, să se retragă din Hotin, după un an de la încheierea păcii, unde se reinstaurează vechea administraţie otomană.

Din alt punct de vedere, formarea unei noi raiale în nordul Ţării Moldovei a avut urmări nefaste pentru economia ţării. Astfel, chiar de la ocuparea cetăţii, domnul Moldovei a trebuit să suporte o serie de cheltuieli în braţe de muncă şi bani pentru refacerea fortăreţei. Pentru aprovizionarea şi întreţinerea garnizoanei din cetate a fost luat din Moldova un întreg ţinut cu toate veniturile sale, fără însă să fie micşorat câtuşi de puţin haraciul ţării faţă de Poartă. De visteria ţării se suportau şi toate cheltuielile pentru deplasările efectuate de demnitarii otomani spre Hotin şi invers. Urmări grave pentru ţară aveau şi mişcările oştirilor spre Hotin, deoarece turcii se dădeau la diferite samavolnicii, în felul acesta fiind slăbit potenţialul economic al ţării. Sultanul printr-o serie de firmane

încearcă să regleze trecerea trupelor prin Principate, dar cerinţele lui nu se respectau tot timpul.

Moldova era ca obligată să întreţină apărarea şi să aprovizioneze cetatea Hotinului, obligaţie care, de asemenea, avea repercursiuni foarte grave pentru economia ţării, de multe ori ajungându-se la sărăcirea completă a acesteia.

Însăşi prezenţa garnizoanei otomane la Hotin aducea mari dezavantaje ţării. Ostaşii de aici se dedau la diferite fărădelegi, încălcând hotărârile raialei, neplătind impozitele cuvenite pentru folosirea pământului, jefuind şi prădând, de multe ori chiar robindu-i pe oameni.

La 1806 începe un nou război ruso-turc, tot ţinutul împreună cu restul Basarabiei fiind ocupat de ruşi. Abia după o sută de ani de administraţie rusă, în anul 1918, acest teritoriu revine în cuprinsul ţării.

NOTE

118. E. Hurmuzaki, **Documente...**, vol.VIII, p. 110-133, nr. LXX-LXXXI
119. **Ibidem**, p.142, nr. LXXXVI.
120. V.Veliman, **op. cit.** p. 465, nr. 173.
121. I.Nistor, **Istoria Bucovinei**, p. 11.
122. E. Hurmuzaki, **Documente...**, vol. VII, p. 152, nr. XCI şi XCII.
123. **Ibidem**, p. 209, nr. CXXVII.
124. **Ibidem**, p. 247, nr. CXIV.
125. **Ibidem**, p. 250, nr. CXLVI.
126. Ion Nistor, **op. cit.**, p. 11.
127. I.C.Băcilă, Schiţă istorică asupra hotarelor Basarabiei, în "Arhivele Basarabiei ", nr. 3, 1929, p. 49.
128. Biblioteca Academiei Române, Manuscris românesc, nr. 359, original, fila 1r-61r. (Sama Visteriei din vremea Măriei Sale Grigore Alexandru Ghica voievod, 1776, fiind visternic mare dumnealui Neculai Roset).
129. Hurmuzaki, **Documente...**, vol. XIII, p. 69.
130. **Ibidem**, p. 71-72.
131. **Ibidem**, p. 84.
132. V.Veliman, **op. cit.**, p. 495, nr. 181.
133. Hurmuzaki, **Documente..., (Serie nouă),** vol.I, p.160, nr. 40.
134. **Ibidem**, p. 163, nr. 44.
135. **Ibidem**, p. 194, nr. 73.
136. **Ibidem**, p. 198, nr. 76.
137. **Ibidem**, p. 237, nr. 98.
138. **Ibidem**, p. 256, nr. 110.
139. Mustafa Ali Mehmed, **op. cit.**, vol.II, p. 61-62, nr. 39.
140. Hurmuzaki, **Documente..., "Seria nouă"**, vol.I, p.379, nr. 187.
141. **Ibidem**, p. 446-447, nr. 223.
142. Mustafa Ali Mehmed, **op. cit.**, vol.II, p. 125-126, nr. 93.
143. **Ibidem**, p. 127-128, nr. 95.
144. **Ibidem**, p. 136, nr. 100.
145. **Catalogul documentelor turceşti**, vol.II, p.319, nr.1111.
146. **Ibidem**, p. 324, nr. 1126.
147. Mustafa Ali Mehmed, **op. cit.**, vol.II, p. 169, nr.129.
148. Hurmuzaki, **Documente... (Serie nouă)**, vol. I , p.476, nr. 239.
149. **Catalogul documentelor turceşti**, vol.II, p. 332, nr. 1159.
150. **Ibidem**, p. 334, nr. 1170.
151. **Ibidem**, p. 335, nr. 1172.
152. **Ibidem**, p. 337, nr. 1177.
153. Mustafa Ali Mehmed, **op. cit.**, vol.II, p. 229, nr. 187.
154. **Ibidem**, p. 216, nr. 215.
155. **Ibidem**, p. 227, nr. 236.
156. **Catalogul documentelor turceşti**, vol.I, p.111, nr.424.
157. Mustafa ali Mehmed, **op. cit.**, vol.II, p. 286, nr. 243.

158. M.Popescu, **Războiul ruso-austro-turc dintre 1787-1792, şi ocupaţia Principatelor Române**, p. 346.
159. **Arhivele Statului**, filiala Iaşi, fond hărţi, nr. 374.
160. **Ibidem**, nr. 375.
161. Hurmuzaki, **Documente...**, vol.I, supl.I, p. 85.
162. **Ibidem**, p. 89.
163. **Ibidem**, vol.VI, p. 590, nr. MCCCLVI.
164. Fon Raan, **Materialî dlea istorii Basarabii. O voine pri zavoevanii Moldavii i Basarabii v 1787, 1788 i 1790 godah**, Chişinău, Ed. "Şlimovici ", 1891, p. 37.
165. D.Furtună, **Însemnări de prin biserici**, în "Revista istorică", nr. V, 1919, p. 92.
166. Fon Raan, **op. cit.**, p. 38.
167. M.Popescu, **op. cit.**, p. 443-444.
168. S.Relli, **op. cit.**, p. 8-9.
169. M.Popescu, **op.cit.**, p. 444.
170. **Ibidem**, p. 445.
171. **Cronici turceşti...**, vol.III, p. 396.
172. Hurmuzaki, **Documente...** (Serie nouă), vol.I, p. 495, nr.257.
173. **Ibidem**, p. 500, nr. 261.
174. **Ibidem**, p. 502, nr. 262.
175. S.Relli, **op. cit.**, ş. 29.
176. **Catalogul documentelor turceşti**, vol.I, p. 134, nr. 535.
177. Hurmuzaki, **Documente...**(Serie nouă), vol.I, p. 527-528, nr. 289.
178. **Ibidem**, p. 535, nr. 295.
179. **Ibidem**, p. 563 şi 593, nr. 318 şi 328.
180. **Ibidem**, p. 603, nr. 335
181. **Catalogul documentelor turceşti**, vol.II, p. 387, nr. 1369.
182. Hurmuzaki,...(**Documente Serie nouă**), vol.I, p. 738,nr.407.
183. N.Iorga, **Documente Callimachi**, vol.I, p. 73, nr. 29.
184. **Ibidem**, vol.II, p. 520, nota 1 şi p. 522, nota 2.
185. E.Hurmuzaki, **Documente... (Serie nouă)**, vol.I, p.765,nr.428.
186. N.Iorga, **Documente Callimachi**, vol.II, p. 523, nr. 181.
187. **Ibidem**, p. 525, nr. 185.
188. **Ibidem**, vol.I, p. 94, nr. 46.
189. E. Hurmuzaki **Documente... (Seria nouă)**, p. 79, nr.15 şi p. 99 ,nr. 21.
190 **Ibidem**, p. 84, nr. 17.
191. **Ibidem**, p. 84, nr. 17, anexa I şi p. 94-95, nr. 21.
192. Biblioteca Central Universitară "M.Eminescu", Iaşi, Manuscris românesc VI/27, original, f. 3v-15r; Manuscris românesc VI/26, original, f. 2r-5r.
193. E. Hurmuzachi, **Documente...(Serie nouă)**, vol.IV, p. 173, nr.70.
194. **Ibidem**, p. 174, nr. 71. Referitor la ciuma care a bântuit la Hotin, vezi: E.Hurmuzaki, **Documente... (Serie nouă)**, vol.IV, p. 97-213, precum şi N.Iorga, **Documente Callimachi**, vol.I,p. 98-103.
195. **Ibidem**, vol.XIV_3, p. 508, nr. CCCXCI.
196. **Ibidem**, vol. IV, p.312, nr. 183, anexa I.
197. **Ibidem**, p. 294, nr. 165.
198. **Ibidem**, p. 373, nr. 245.
199. **Catalogul documentelor turceşti**, vol.II, p. 408-411, nr1441, 1442, 1444.
200. E. Hurmuzaki, **Documente... (Serie nouă)**, vol.IV, p.430, nr. 309.
201. **Ibidem**, p. 608, nr. 518.
202. **Ibidem**, p. 611, nr. 523.
203. **Cronici turceşti**, vol.III, p. 409.
204. E. Hurmuzaki, **Documente...(Serie nouă)**, vol. IV, p. 645, nr. 595.

Sergiu Tabuncic

SATELE DIN RĂSĂRITUL ȚĂRII MOLDOVEI DIN SECOLELE XIV-XV ÎN LUMINA IZVOARELOR DIPLOMATICE INTERNE

În perioada medievală satul a reprezentat un element de maximă importanță în istoria statelor româneşti, populația autohtonă viețuind de-a lungul secolelor preponderent în aşezări cu caracter rural. Pornind de la această realitate, cercetătorii români au acordat o atenție specială originii şi evoluției satului medieval, ceea ce a permis cunoaşterea mai detaliată a numeroaselor componente ale vieții din aşezările rurale şi o înțelegere mai exactă a problemelor de ordin istorico-arheologic pe care le comportă. Datorită acumulărilor istoriografice în acest domeniu, specialiştii interesați în aprofundarea investigațiilor ştiințifice asupra satului medieval românesc pot beneficia de o amplă bibliografie[1],conținând studii cu rezultate mai mult sau mai puțin edificatoare.

În opoziție cu această situație, trebuie subliniat că tema respectivă a fost ocolită sistematic de către cercetarea istorică şi arheologică din Republica Moldova, excepție făcând doar câteva studii mai vechi[2]. Însă, aşa cum se ştie, majoritatea lucrărilor cu privire la regiunile de la est de Carpații Orientali, semnate de istoricii sovietici, se caracterizează printr-o supraestimare a elementului etnic alogen, cu precădere a celui slav, în detrimentul elementului românesc. Nu este, aşadar, de prisos să se arate, încă o dată, că aserțiunile de acest fel nu au argumente documente temeinice care să vină în sprijinul lor[3], unii istorici din stânga Prutului nedorind să-şi revadă punctele de vedere cândva exprimate în problema dată.

Deşi tematica satului medieval românesc, cu diversele sale aspecte, a preocupat constant pe numeroşi istorici şi arheologi, în cercetartea problematicii continuă să existe încă spații insuficient explorate.

Demersul de față are drept scop investigarea, în baza actelor interne medievale, a satelor din estul Țării Moldovei din sec. XIV-XV şi reconstituirea principalelor coordonate ale evoluției habitatului rural în perioada veacurilor amintite.

Spațiul geografic avut în vedere include cea mai mare parte a interfluviului Prut-Nistru, în esență, teritoriul actual al Republicii Moldova (cu excepția raioanelor de pe malul stâng al Nistrului) şi teritoriile româneşti din extremitatea nordică şi cea sudică a Basarabiei, astăzi aflate în componența Ucrainei.

Cadrul cronologic al perioadei care face obiectul cercetării cuprinde sec. XIV-XV, avându-se în vedere că abia din veacul al XIV-lea realitățile din mediul rural sunt oglindite mai amplu în izvoarele scrise ale vremii; cât priveşte limita cronologică superioară, ea corespunde anului 1504, care marchează sfârşitul strălucitei domnii a lui Ştefan cel Mare, în timpul căreia Țara Moldovei atinge apogeul puterii sale.

Menționăm că această întreprindere, restrânsă ca spațiu şi clar circumscrisă temporal, ne-a fost sugerată de numeroase studii[4], rezultatele cărora au facilitat considerabil cercetarea de față.

În investigarea aşezărilor rurale din răsăritul Moldovei din sec. XIV-XV s-a procedat la interpretarea datelor documentare din perspectiva metodei cartografice, aceasta constând în a localiza ariile în care se află răspândit un anumit fenomen. Dat fiind faptul că metoda cartografică şi-a dovedit eficiența la elaborarea numeroaselor lucrări, s-a presupus că ea şi în actualul studiu poate prilejui dezvăluiri semnificative[5].

© Sergiu Tabuncic, 1998.

Întrucât cancelaria statului moldovenesc începe emiterea celor dintâi documente oficiale de-abia spre sfârşitul secolului al XIV-lea[6], pentru perioada prestatală şi cea corespunzătoare "descălecatului" nu dispunem de izvoare diplomatice interne.

Satele din ţinuturile estice ale Moldovei sunt menţionate pentru prima dată în documentele cancelariei voievodale la începutul sec. al XV-lea. Se cunoaşte însă că actele emise în cursul acestui secol, precum şi cele din secolele următoare, prezintă importanţă şi pentru perioade mai vechi, întrucât, în majoritatea cazurilor, nu fac decât să înregistreze sate deja existente.

La inventarierea documnetară a localităţilor şi alcătuirea *Listei aşezărilor rurale din Moldova de la răsărit de Prut din secolele XIV-XV menţionate în izvoarele diplomatice interne* satele amintite în actele anterioare anului 1504 au fost ordonate în funcţie de prima lor consemnare documentară. S-au inserat apoi aşezările cu menţiune târzie, adică ulterioară domniei lui Ştefan cel Mare, însă databile cu secolele XIV-XV, avându-se în vedere succesiunea domnilor Moldovei până la anul indicat mai sus. S-a subliniat că numeroase sate, care constituie subiectul actelor de proprietate, au avut privilegii de întărire mai vechi, date de un anume domnitor sau reînnoite de alţii şi cunoscuţi din textul documentelor. Însă, când formularul diplomatic al noilor acte nu denumeşte voievodul sub a cărui pecete s-a dat primul privilegiu de întărire, pentru calcularea vechimii documentare* a satelor s-a luat în considerare implicaţiile cronologice ale succesiunii generaţiilor anterioare de proprietari**.

În sfârşit, o serie de aşezări cu menţiune târzie sunt amintite în descrierea hotarelor unor sate, despre care se ştie că au avut danii sau confirmări de proprietate pe vremea unor domnii anterioare sec. al XVI-lea; vechimea satelor menţionate în hotărniciile respective rezultă clar din cuprinsul documentelor care reflectă, în esenţă, o situaţie valabila şi pentru realităţile mai timpurii. Având în vedere faptul că satul medieval românesc, ca unitate rurală indivizibilă, are drept trăsătură dominantă existenţa unui hotar stabil, la care adăugăm constatarea că în documentele analizate se reconfirmă beneficiarilor o proprietate mai veche, procedeul de extrapolare a informaţiei din hotărniciile respective, la o realitate existentă la vremea emiterii vechilor acte de donaţie, este perfect justificat.

În repertoriu au fost incluse aşezările cu caracter rural (satele, cătunele, seliştile şi aşa-zisele locuri din pustie) din Moldova de răsărit din sec. XIV-XV menţionate în actele medievale interne, la care se adaugă, la sfârşitul listei, şi oraşele sau târgurile şi cetăţile cunoscute.

În funcţie de natura informaţiei documentare, unele cătune au fost trecute în repertoriu împreună cu satele de care aparţineau, în vreme ce altele, desemnate în acte cu un nume propriu, au fost înregistrate separat.

Pentru a nu supradimensiona structura repertoriului s-a citat, de regulă, numai sursa care păstrează prima menţiune documentară a aşezării; uneori însă s-au indicat noi documente care aduc elemente mai sigure sau oarecare modificări în ce priveşte localizarea şi, respectiv, numele aşezărilor. De altfel, sunt frecvente cazurile în care conţinutul actelor oferă extrem de puţine elemente care să servească la localizarea exactă a satelor amintite în text.

---

* Vechimea documentară a aşezărilor poate să nu coincidă cu vechimea lor istorică, care se probează numai în baza investigaţiilor arheologice.

** Se consideră că trei generaţii acoperă, în mod obişnuit, un secol.

Rezultatele elaborării repertoriului sunt prezentate în harta nr. 1, pentru identificarea localităților urmând să apelăm de fiecare dată la *Lista aşezărilor...*, unde se aduce explicația necesară în această privință.

Menționăm că pentru identificarea şi localizarea vechilor aşezări, instrumentele ştiințifice principale de referință le reprezintă, în primul rând, secțiunea *Indice de nume* a volumelor seriei *A,Moldova* a noului *corpus* de izvoare diplomatice *Documenta Romaniae Historica* şi *Indicele numelui de locuri*[7], care însumează denumirile cuprinse în cele 11 volume ale seriei *A, Moldova* a colecției *Documente privind istoria României* (1384-1625)[8]; s-a utilizat, de asemenea, lucrarea bibliografică a lui Vladimir Nicu, cu privire la localitățile Moldovei în documente şi cărți vechi[9], precum şi *Dicționarul geografic al Basarabiei,* întocmit de Zamfir Arbore[10], care au înlesnit identificarea unor aşezări atestate în documentele cuprinse în colecții şi publicații lipsite de anexele ştiințifice necesare.

În baza datelor oferite de documentele interne s-a putut întocmi o primă hartă cuprinzând localitățile rurale din Moldova de Răsărit în sec. XIV-XV. Cartând aşezările din zona circumscrisă investigației noastre, constatăm existența a peste 486 de sate, cătune, selişti şi aşa-zise locuri din "pustie". Această cifră nu reflectă însă proporția reală a aşezărilor, pentru evaluări mai exacte fiind necesar a adăuga un număr suplimentar de cătune[11] şi locuri din "pustie", în ultimele urmând ca proprietarii "câte sate vor putea sa-şi aşeze, să aşeze"[12]. Se poate ajunge în acest fel la o cifră de 490-500 de aşezări, care nici ea nu este de o rigoare absolută, ci reprezintă, mai degrabă, o cotă estimativă minimă, stabilită în limitele unei documentări generale. Motivele pentru o asemenea apreciere ar fi urmatoarele: în primul rând, nu toate actele medievale s-au păstrat până astăzi, multe fiind răpite sau distruse, mai ales în timpul expedițiilor de jaf turco-tătare şi căzăceşti, fapt pe care îl constată deseori înseşi documentele; în rândul al doilea, nu toate satele medievale au constituit subiectul unor acte de proprietate; în general numele de locuri sunt pomenite în privilegiile emise de către cancelaria domnească numai atunci când ele afectau interese majore, intrând, în mod firesc, în sfera relațiilor juridice de aservire; în al treilea rând, nu trebuie pierdută din vedere coexistența, evidentă încă pentru o bună parte a domniei lui Alexandru cel Bun, a actelor donative verbale alături de cele transpuse în privilegii[13]; repertoriul nu poate fi considerat definitiv şi pe motivul că medievistica românească continuă publicarea a noi acte din colecția diplomatică *Documenta Romaniae Historica,* care vor pune în circuitul ştiințific numeroase documente moldoveneşti noi. Prin urmare, repertoriul de față ar putea fi completat, prin cercetări viitoare, cu noi aşezări care i-ar nuanța cu mai multă claritate conținutul. Totodată, estimărilor cifrice obținute din investigarea documentară va trebui să le adăugăm şi datele despre aşezările depistate pe cale arheologică, numărul cărora urmează a fi precizat.

Aşadar, în stadiul actual al cercetărilor nu dispunem de date documentare exhaustive referitoare la numărul aşezărilor rurale existente în sec. XIV-XV în regiunile răsăritene ale Moldovei; cunoaştem cu exactitate doar cifrele minime menționate mai sus, susceptibile de a fi completate.

De altfel, în literatura de specialitate nu există unitate de păreri în ce priveşte numărul de aşezari rurale existente în întreaga Țară a Moldovei în secolele date, pentru sfârşitul veacului al XV-lea avansîndu-se, de exemplu, cifre foarte diferite: 500, 800, 1344, 1600, 1700, 3500[14].

Nu mai puțin dificile s-au dovedit a fi şi încercările de a stabili numărul total al populației Moldovei din perioada celor două secole amintite, datele propuse (de la 85000[15] - la 400000[16] de locuitori pentru momentul întemeierii statului de sine stătător şi 600000 de suflete pentru veacul al XV-lea[17]) nefiind concordante între ele.

În ultima vreme, totuşi, specialiştii au făcut estimări cu mult mai apropiate de realitate, apreciind că în sec. al XIV-lea reţeaua demografică în Moldova este puţin probabil să fi fost mai densă decât în 1591, când un recensământ înregistra 46860 de familii, echivalentul a cca 234000 de locuitori[18].

Ţinând cont de faptul că un sat de mărime medie în sec. XIV-XV avea cel puţin 20 de case[19](considerăm că factorul care a variat a fost nu atât numărul aşezărilor, cât cel al gospodăriilor dintr-o localitate), iar familia se compunea, de cele mai multe ori, din cinci persoane[20], se poate deduce că cele aproximativ 500 de aşezări rurale din estul Moldovei totalizau, spre sfârşitul domniei lui Ştefan cel Mare, un număr de cca 50000 de locuitori, la care trebuie însă adăugată şi populaţia urbană din oraşe sau târguri[21].

Aşa cum am avut prilejul să menţionăm, în afară de satele care fiinţau, documentele pe care le-am parcurs citează şi o serie de aşa-zise locuri din "pustie"[22].

Pământurile "pustii", destinate colonizării rurale, se aflau, de regulă, în locuri rămase libere, între hotarele deja existente ale satelor, şi constituiau proprietatea statului (cu alte cuvinte, stăteau la dispoziţia domniei). În general, s-a constatat că domnitorii moldoveni din veacul al XV-lea şi din cel următor au făcut destul de multe danii din "pustiu"[23], pe care stăpânii acestora ulterior le valorificau prin întemeierea de sate; amintim şi formula de cancelarie întrebuinţată pentru locurile unde urma a se înfiinţa astfel de aşezări: "cât poate să trăiască un sat îndestul şi cu douăzeci de case"[24]; mai rare sunt cazurile în care documentele nu precizează câte sate se pot întemeia pe noile terenuri, proprietarilor acordându-li-se dreptul de a ocupa loc "destul" pentru un număr mai mare de sate, anume "câte vor putea să-şi aşeze"[25].

Creşterea numerică a aşezărilor s-a datorat nu numai politicii de colonizare rurală, iniţiată de domnie, ci şi fenomenului de "roire" a satelor. În viaţa comunităţilor rurale "roirea" a însemnat detaşarea de satele-matcă a unor grupuri mai mari sau mai mici de indivizi, care, stabilindu-se în altă parte a moşiei satului originar, au dat naştere numeroaselor cătune[26], din care s-au format cele mai multe sate.

S-a relevat că "roirile" au fost provocate de creşterea numărului membrilor comunităţilor săteşti şi de intensificarea lucrării pământului stăpânit de obşte[27]. Grupurile desprinse de satul iniţial erau la început legate de viaţa comună a satului, despărţindu-se de ea numai după câteva generaţii, când nu se mai află în legătură directă cu vatra, având viaţa lor proprie şi devenind aproape autonome[28].

"Roirea" unor grupuri de populaţie rurală a avut drept scop asigurarea de noi terenuri agricole prin defrişarea suprafeţelor împădurite. Se ştie că cea mai mare parte a teritoriului Moldovei medievale a fost acoperită de pădure, la poalele careia, pe văi, existau numeroase aşezări. Prin acţiunea de defrişare acestea au pătruns în interiorul pădurilor, formând noi aliniamente. De altfel, defrişarile au precedat apariţia - aşa cum probează cercetările arheologice - şi a unor importante complexe arhitecturale, între care curţi domneşti, cetăţi şi mănăstiri[29].

Ordinea în care sunt atestate în documente vechile aşezări moldoveneşti nu presupune implicit că aceeaşi succesiune a fost urmată şi în realitate. În acest sens, un eminent medievist considera oportun să precizeze că "prima menţiune a unui nume de sat în ele (acte - **n.n.**) nu înseamnă niciodată că satul a luat fiinţă o dată cu emiterea documentului sau doar ceva mai înainte, ci numai că la acea dată satul exista. Aşezările constatate documentar în primele secole pentru care avem izvoare scrise sunt, indiscutabil, cu mult mai vechi decât constituirea statelor feudale româneşti, care, evident, au putut lua fiinţă tocmai pentru că pe acest teritoriu se afla o populaţie românească numeroasă în aşezări umane temeinic şi demult statornicite. O dovedeşte, de altfel, şi faptul că în aceste acte se inserează mereu menţiunea că hotarul satului va fi acelaşi "**pe**

unde au stăpânit din veac" destinatarii actului, cu alte cuvinte, că hotarul fiind cunoscut de veacuri locuitorilor, indicarea lui amănunțită nu este necesară. O mai dovedeşte, iarăşi, faptul că în aceleaşi documente se indică deseori fondatorul satului prin expresia **unde a fost** jude, cneaz sau vătăman cutare sau unde a întemeiat sau a stat întâi cutare"[30].

Alți specialiști, cercetând vechile aşezări moldoveneşti din valea râului Moldova, au arătat că "Este în afara oricărui dubiu, că cele mai multe sate care fac obiectul primelor mențiuni documentare (mergând până spre mijlocul sec. al XV-lea) îşi aveau hotarele fixate încă înainte de formarea statului feudal Moldova. Faptul că, în mod repetat şi sistematic, documentele scrise, atunci când se referă la hotarele satelor, invocă vechimea acestora prin utilizarea unei formule stereotipe (hotarul satului să fie pe unde "au umblat" din vechime), nu lasă loc nici unui dubiu în privința stabilității multiseculare a acestor hotare..."[31] - concluzie ce poate fi extinsă, fară ezitare, asupra tuturor satelor citate în primele documente interne moldoveneşti[32].

Alteori, vechimea mai mare a aşezărilor, în raport cu prima lor mențiune documentară, rezultă şi din faptul că: documentele conțin reconfirmarea de către domnie a unor sate stăpânite de beneficiar (sau predecesorii acestuia) anterior; amintirea actelor de proprietate date de înaintaşi, adică de unii domni de dinaintea celui care întăreşte satul; sau că satul a ajuns în noua stăpânire în urma unei tranzacții de vânzare - cumpărare.

Aşadar, din informațiile cuprinse în acte decurge în mod clar că numeroase sate au cunoscut stăpâniri anterioare atestării documentare, deseori vechimea lor situându-se înaintea datei de formare a statului medieval Moldova.

În ceea ce priveşte repartiția teritorial-geografică a aşezărilor, harta nr.1, care reprezintă sinteza studiului nostru, are menirea de a pune în evidență areale cu diverse categorii de densități[***]. Cea mai mare frecvență a satelor se constată în regiunea de *Codri ai Moldovei Centrale*[****], această zonă corespunzând centrelor compacte ale aşezărilor româneşti a căror vechime se proiectează pe toată perioada timpurie a evului mediu[33].

A doua zonă marcată de o accentuată aglomerare de aşezări rurale cuprinde *Platoul Moldovei de Nord*, suprafața cea mai intens locuită, în interiorul acestei grupări, fiind cea ocupată de ținuturile păduroase din sud-vestul Hotinului.

În cea de-a treia zonă, caracterizată printr-un coeficient demografic ridicat, intră *Înălțimea Tigheciului* şi *Câmpia Prutului Inferior* (cu excepția unei fâşii reduse din extremiata sa sudică). Vom preciza însă că aşezările din bazinul stâng al Prutului de Jos nu sunt în plină stepă, ci se grupează, aceasta observându-se pe hartă, în vecinătatea unor cursuri de apă secundare.

În fine, ne-a mai rămas o singură zonă, care prezintă caracterul de aglomerare a localităților, şi anume, partea meridională a *Podişului Nistrului*, aşezările de aici extinzându-se, față de centrele cu locuire compactă, menționate mai sus, pe un spațiu mai restrâns.

Mergând mai departe în examinarea hărții, vom constata că în *Câmpia Prutului de Mijloc*, *Înălțimea Sorocii*, *Podişul Ciuluc-Soloneț*, *Câmpia Nistrului* şi *Câmpia deluroasă a Moldovei de Sud* aşezările se disipează considerabil, apărând cu totul sporadic în *Câmpia Bălților*, *Câmpia Ialpugului*, *Câmpia cursului inferior al Nistrului* şi *Câmpia Dunării*.

*** Vezi harta nr. 1.

**** Vezi harta nr.2, elaborată de N. L. Râmbu (**Природно-географическое районирование Молдавской ССР**, Chişinău, "Ştiința", 1982, p. 13, 97; Idem, **Природные условия и ресурсы Молдавской ССР**, Chişinău, "Ştiința", 1985, p. 19).

Aşadar, o primă remarcă care se desprinde din simpla urmărire pe hartă a dispunerii aşezărilor ar fi aceea că populaţia băştinaşă a evitat regiunile de stepă deschisă, preferând arealurile deluroase şi împădurite. Pădurea a fost aceea care a oferit dintotdeauna variate şi bogate resurse, de la cele necesare traiului şi construirii locuinţei până la adăpost în vremuri de restrişte[34].

O altă constatare este că aşezările, aproape în totalitatea lor, ocupă puncte situate în nemijlocita apropiere a cursurilor de apă, fapt care constituie cea mai bună dovadă că apa a reprezentat unul din principalele elemente care a condiţionat amplasarea lor în zonă. Văile de râu au oferit întodeauna condiţii deosebit de prielnice pentru desfăşurarea activităţilor agricole; în acelaşi timp, ele au fost şi căi de comunicaţie pentru comunităţile săteşti, înlesnindu-le contactele cu lumea înconjurătoare.

Deci locurile mai favorabile pentru fixarea aşezărilor au fost determinate, îndeosebi, de zonele acoperite de păduri, precum şi de depresiunele străbătute de o apă curgătoare, aceste componente ale reliefului constituind în toate timpurile o zonă a densităţii de populaţie. Este cunoscut, de altfel, că spaţiul carpato-dunărean era acoperit în trecut cu păduri în proporţie de 60-75%[35], în Moldova medievală arealul forestier ocupând suprafeţe largi în toate ţinuturile, cu excepţia câmpiei Bugeacului[36].

Câmpiile, în general, au constituit vaste arii de circulaţie a populaţiei în diferite perioade istorice, "zone de puternică atracţie în timp de linişte, dar şi de devastare în timp de primejdie"[37]. Densitatea redusă a populaţiei constatată în zonele de stepă din răsăritul Moldovei poate fi explicată tocmai prin condiţiile create de ultimele valuri de migratori (pecenegi, uzi, cumani, tătari), primejdioase pentru aşezările populaţiei locale, care s-a văzut nevoită să se adapteze acestora prin dispersarea locuirii şi retragerea în ţinuturi mai bine apărate natural.

Specialiştii au relevat că în sec. XIII-XIV cele mai spectaculoase modificări în spectrul etnico-demografic s-au produs în stepele din sud-estul Moldovei - aşa-numitul Bugeac, pe care mongolii l-au inclus în hotarele Hoardei de Aur imediat după campania din 1241-1242[38]. Cu excepţia acestei regiuni - unde s-a realizat coabitarea dintre mongoli şi cumani (eventual şi alte grupuri turanice stabilite anterior la nordul gurilor Dunării) - şi a unor centre urbane, eterogene din punct de vedere al structurii etnice, componenta majoritară a populaţiei de pe teritoriul viitorului stat medieval moldovenesc era reprezentată de români. În acest context se impune precizarea că *factorul demografic*, precum şi *vechimea locuirii româneşti* din zonă, au constituit unele din cele mai însemnate premise interne ale desfăşurării procesului de formare a statului românesc de la răsărit de Carpaţii Orientali.

Având în vedere modul de grupare al aşezărilor în diferite microzone ale arealului est-carpatic, în special aspectul de locuire intensă, nu este întâmplător faptul că nucleul iniţial al statului medieval moldovenesc s-a aflat în partea de nord-vest a teritoriului dintre Carpaţi şi Nistru. În legătură cu această problemă, unii istorici au făcut observaţii pertinente, subliniind că "Densitatea populării chiar dintru început a nordului Moldovei (în special a ţinuturilor Suceava, Cernăuţi şi Hotin) explică de la sine de ce tocmai această regiune a devenit leagănul de formare a statului moldovean independent şi centru polarizator, apoi, al luptei de apărare a integrităţii şi suveranităţii ţării în perioada ei de glorie medievală"[39].

Înregistrarea, în respectivele zone, a unor locuiri cu densitatea sporită în raport cu distribuţia aşezărilor rurale din restul teritoriului carpato-nistrean poate prilejui constatări semnificative, dacă vom lua în considerare situaţia demografică pe care o cunoaştem, din analiza hărţii, şi pentru celelalte zone răsăritene (ţinutul Hotin fiind amintit mai sus) ale Moldovei. Ceea ce atrage atenţia în acest sens este tocmai frecvenţa impresionantă a

aşezărilor din regiunea *Codrilor Centrali*, precum şi din zonele (mai reduse ca spaţiu) corespunzătoare *Înălţimii Nistrului, Podişului Tigheci* şi *Câmpiei Prutului Inferior.* Departe de a constitui un paradox, realitatea semnalată îşi are o motivaţie firească, ce rezultă din continuitatea fenomenului rural în acest teritoriu. Este de la sine înţeles că popularea regiunilor de răsărit ale Moldovei nu poate fi explicată printr-o masivă emigrare românească din Maramureş, întrucât este extrem de dificil de admis că au fost formate cca 500 de aşezări în această parte a Moldovei în numai câteva decenii - aşa cum îşi imaginează hazardat unii istorici[40]. Dimpotrivă, numărul mare al satelor existente în ţinuturile respective în sec. XIV-XV relevă expresia de mult maturizată despre o reţea permanentă de aşezări, realitate care vine să ilustreze în chip impresionant continuitatea de viaţă rurală în arealul rasăritean al Moldovei medievale.

In fine, constatarea, poate cea mai importantă care rezultă din analiza hărţii, este că satele noastre au dat dovadă, vreme de secole, de o remarcabilă vitalitate, majoritatea continuând să existe şi astăzi pe aceleaşi vetre.

S-a relevat că distribuţia aşezărilor s-a făcut urmând îndeaproape liniile de relief, dar şi în funcţie de factori istorici, economici, biologici (epidemii) şi naturali (calamităţi naturale, schimburi climatice etc.), care au generat fluxuri şi refluxuri de populaţii materializate în teritoriu prin aglomerarea aşezărilor, rărirea sau chiar dispariţia lor în decursul timpului.

Din analiza hărţii se observă că fenomenul de discontinuitate a aşezărilor s-a manifestat cu pregnanţă doar în teritoriile ocupate efectiv de mongoli (Hoarda de Aur şi-a menţinut autoritatea în partea meridională a interfluviului Prut-Nistru până la sfârşitul celui de-al 7-lea deceniu al secolului al XIV-lea), în timp ce în cele aflate numai sub controlul lor politic "eroziunea" în rândul satelor este neînsemnată.

Astfel, dacă în *Câmpia Prutului Inferior*, pentru care dispunem de date, coeficientul de abandonare a localităţilor se apropie sensibil de numărul aşezărilor atestate documentar, apoi în ţinuturile păduroase din partea centrală şi septentrională a Moldovei de Est indicele de dispariţie a satelor este extrem de redus.

Considerăm că una din principalele cauze, care au dus la depopularea aşezărilor din zonele expuse geografic, au fost jafurile şi pustiirile pricinuite de invaziile tătarilor, iar mai târziu şi de oşti turceşti, care cutreierau aproape cu regularitate teritoriul Moldovei.

Remarcăm că fenomenul de involuţie a unor aşezări s-a manifestat în evul mediu în toate ţările româneşti[41], proces constatat, de altfel, şi în alte arii ale continentului european[42].

Lăsând la o parte alte posibile comentarii sau detalieri în legătură cu problematica satelor dispărute, vom atrage atenţia aici asupra termenului cu care sunt desemnate respectivele aşezări în documentele medievale. Socotim importantă această precizare, deoarece termenul consacrat, anume *selişte*, poate avea, în documentele amintite, şi alte semnificaţii.

Deci primul sens este acela de *sat pustiit pentru totdeauna, sat dispărut în totalitate, fostă vatră de sat*[43];

Un al doilea sens care i se poate atribui termenului *selişte* este acela de *sat trăitor*[44], însemnând, neîndoielnic, o aşezare cu hotare demult stabilite;

În fine, al treilea sens pe care îl acordă documentele medievale termenului în discuţie este acela de *vatră propriu-zisă a satului trăitor, vatră susceptibilă de a fi locuită* sau *vatră pustiită vremelnic,* dar refăcută pe acelaşi cadru[45].

Din cele de mai sus rezultă că dispariţia unor aşezări poate fi considerată *reală* numai în cazul în care ele dispar complet. Se constată însă şi cazuri de dispariţii temporare, adică de renaştere a vetrelor de sate locuite anterior. În acelaşi timp, nu putem

considera drept dispărute aşezările care şi-au schimbat numele pe parcursul vremii sau au fost incluse în alte localităţi.

În continuare considerăm binevenite câteva observaţii în legătură cu aspectele mai importante referitoare la modul în care aşezările prezente în repertoriu au fost înregistrate, de către diecii moldoveni, în actele din cancelaria domnească, fără a intra, aşadar, în amănunte privind nomenclatura satelor medievale din Moldova, problema fiind oglindită în istoriografie, inclusiv în cercetări cu caracter special[46]

În afară de localităţi cu denumire precisă, în documente găsim de multe ori aşezări consemnate cu indicaţia: **unde este** (sau **unde a fost**) **vătăman** (**jude, cneaz**) ..., **unde este** (sau **unde a fost**) ..., **unde stă** ..., **unde sunt** ..., **unde se cheamă la**..., **satul lui** ..., **sat pe** ..., **satul de la** ..., **satul la obârşia** ..., **satul în gura** ..., **unde a întemeiat sat** ..., **unde şi-a făcut slobozie** ..., **sub** ..., **la** ..., **unde este** (sau **unde a fost**) **casa lui** ..., **dvoriştea lui**..., **hotarul lui** (sau **hotarul de la**) ..., **loc pustiu** (sau **loc din pustie**) **la** (sau **pe**) ..., **poiana**..., **poiana** (sau **poienele**) **lui** ...; **seliştea** (sau **sălişteа**, **siliştea**)..., **seliştea lui**....

Menţionăm, de asemenea, că unele sate apar înscrise cu cătunele sau cuturile lor, fară să se arate totdeauna numele acestor cătune.

Documentele atestă şi faptul că unele aşezări au avut diverse denumiri, până ce una dintre acestea nu s-a încetăţenit (de exemplu, satul **unde stă Rujici** s-a numit şi **Bratcovo**, iar satul **Tociani** este cunoscut şi ca **hotarul lui Limbădulce** sau **unde a fost Borzea**).

Altele, dimpotrivă, nu au avut un nume oarecare, pentru a lua, în cele din urmă, pe cel al mănăstirii din imediata apropiere (de exemplu, satele Căpriana şi Vărzăreşti îşi trag numele de la cele ale mănăstirilor în preajma cărora au luat fiinţă şi de care depindeau).

Cele mai multe sate şi-au luat numele de la un întemeietor sau organizator al aşezării, acesta putând fi primul locuitor al satului, stăpânul satului (vătăman, jude, cneaz, boier) sau chiar un simplu ţăran. De regulă, numele acestor sate este la plural: Micleuşeşti, Cândeşti, Zubricăuţi etc., ceea ce dovedeşte caracterul de comunitate al aşezării, precum şi vechimea ei.

Alteori, denumirea aşezări se dădea după vreo caracteristică naturală a locului respectiv (de exemplu: Iezerul Alb)[47].

Numele altor sate trebuie puse pe seama contactelor cu unele neamuri de nomazi turanici sau a legăturilor mai îndelungate cu Hoarda de Aur (de exemplu: Mordviña, Tătărăşti, Călmăţuiu ş.a.), alături de alte nume de localităţi (de exemplu: Şchei (Scheia), care păstrează (şi ele) amintirea unor populaţii străine[48].

S-a constatat că în documentele cancelariei domneşti indicarea aşezărilor din Moldova se făcea până în sec. XVII în funcţie de ape sau de regiuni naturale sau de târguri din imediata apropiere[49]. Se observă, astfel, că multe sate sunt fixate pe cursurile unor râuri, la vaduri sau fântâni, apa constituind una din sursele vitale pentru locuitori. Aşa cum rezută din documente, a avea fântână înseamnă a fi stăpânul locului sau al satului (de exemplu: **Fântâna Veprova**, **Fântâna Peducelului**, **Fântâna Rece** etc.); în legătură cu localizarea aşezărilor documentele amintesc şi numeroase regiuni naturale, anume: *Botne*[50], *Terebne*[51], *Derenice*[52], *Nesfoiu*[53], *Chigheci* (*Chegheci*, *Chighiiaci*)[54], *Bineva*[55], *Caragine*[56], *Pecialova*[57] şi *Moiatinul*[58].

Puţinele observaţii de mai sus relevă că pentru înţelegerea componentelor civilizaţiei româneşti de pe teritoriul Moldovei medievale studiul toponimiei rurale furnizează elemente importante. Simpla comparaţie a nomenclaturii satelor moldoveneşti[59] cu cele din Ţara Românească[60] şi Transilvania[61] pune în evidenţă caracterul unitar al toponimiei

din cele trei ţări româneşti, anume românii fiind cei care au numit din cele mai vechi timpuri locurile pe care le stăpâneau.

În concluzie: deşi documentele interne cu menţiuni referitoare la localităţile rurale din partea răsăriteană a Moldovei nu conţin numărul exact al satelor existente în secolele XIV-XV, cartarea celor peste 486 de aşezări cunoscute a schiţat un tablou îndeajuns de sugestiv în ceea ce priveşte habitatul rural al zonei în perioada ce ne preocupă.

Trecerea în revistă a elementelor de bază apărute în cadrul cercetărilor documentare întreprinse permite profilarea unei concluzii generale care conferă satului atributul de principală formă de aşezare omenească, atât ca număr, cât şi ca pondere a populaţiei rurale în totalul populaţiei zonei investigate.

S-a relevat că studiul documentelor medievale oferă date care demonstrează că numeroase sate din teritoriul dintre Nistru şi Prut, menţionate în actele interne moldoveneşti, îşi aveau hotarele mult mai vechi decât data de întemeiere a statului de sine stătător, ceea ce dovedeşte vechimea elementului românesc în această regiune.

NOTE

1. Bibliografia va fi indicată în cadrul referinţelor.
2. Vezi, de exemplu: P. P. Bârnea, **Сельские поселения Молдавии XV-XVII вв.**, Chişinău, 1969; L.L. Polevoi, **Очерки исторической географии Молдавии XIII-XV вв.**, Chişinău, 1979.
3. Ion Hâncu, Gheorghe Postică, **Despre greşeli evidente şi falsificări intenţionate din istoria veche a Moldovei,** în "Pagini de istorie", Chişinău, 1991, p.3-17.
4. Vezi, de exemplu: M. Costăchescu, **Observări istorice şi documente. Mihail de la Dorohoi şi satele lui**. Extras din Buletinul "Ioan Neculce", fasc. 6 (1927), Iaşi, 1927; idem, **Satele Bălţaţi, Codreşti, Mădrâjeşti, Mădrâjacul şi Bojila din jud. Iaşi** (Schiţă istorică). Extras din Buletinul "Ioan Neculce", fasc. 7 (1928), Iaşi, 1928, p. 1- 57; idem, **Satul Cristeşti, cu trupurile sale Popişcani, Coşeşti şi Bărbeşti din jud. Iaşi,** Schiţă istorică, Extras din Buletinul "Ioan Neculce", fasc. 8 (1929), Iaşi, 1929, p.1-37; idem, **Neamul lui Oană vornic de Suceava şi satele lui,** în "Cercetări istorice", 1, 1929; C. V. Dimitriu, **Bacăul istoric**, Bucureşti, 1936 (cu ample referinţe asupra satelor din bazinul râului Tazlău); L. Lăzărescu, **Numărul localităţilor vechi din jud. Iaşi constatate documentar între 1400 şi 1504,** în "Studii", nr.1, 1948, p.207-210; C. C. Cihodaru, **Câteva constatări în legătură cu proprietatea feudală şi situaţia ţărănimii în Moldova în a doua jumătate a sec. al XV-lea,** în "Studii şi cercetări ştiinţifice", Istorie, anul XII, fasc. 1, 1961, p.49-64 (studiu amănunţit asupra proprietăţii feudale cu identificarea satelor din întregul bazin al râului Bârlad); idem, **Satele din regiunea Hangu-Bicaz în secolele XIV-XVIII. I. Contribuţii la cunoaşterea istoriei lor,** în " Analele ştiinţifice ale Universităţii "Al. I. Cuza" din Iaşi", (serie nouă), secţiunea III, a. Istorie, tomul XII, 1966, p.1-33; T. Balan, **Sate dispărute din Bucovina,** în "Omagiu lui Ioan I. Nistor", Cernăuţi, 1937, p.94-110; A. Sacerdoţeanu, **Aşezările omeneşti în Moldova până la 1418,** în "Arhiva Românească", vol. IX, Bucureşti, 1944; Victor Tufescu, **Răspândirea satelor de răzeşi. Contribuţii la studiul populării Moldovei,** în "Arhivele Basarabiei", anul VI, nr.1, 1934, p.11-35; C. Istrati, A. Macovei, **Vechi sate de pe valea Prutului mijlociu,** în "Revista de istorie a Moldovei", anul III, 1991, nr.2(6), p. 62-68; Angela Popovici, **Din istoricul unor sate din Valea Răutului (sec. XVI-XVIII)**, ibidem, anul VI, 1995, nr.2(22), p.52-62; Louis Roman, **Aşezările rurale ale Ţării Româneşti în secolele XVI-XIX,** în "Revista de Istorie", tom. 31, nr.8, 1978, p.1391-1404; G. Vâlsan, **O fază în popularea ţărilor româneşti,** în "BSRRG", tom. XXIII, nr.1-2, 1912; Ion Donat, **Aşezările omeneşti din Ţara Românească în secolele XIV-XVI,** în "Studii", IX, 6, 1956; Vintilă Mihăilescu, **O hartă a principalelor tipuri de aşezări rurale din România,** în "BSRRG", tom. XLVI, 1927, p.62-75; Constantin C. Giurescu, **Colonizările muntene în sudul Moldovei în veacurile XIV şi XV,** în "Revista istorică română", vol. X, 1940; D.Ciurea, **Evoluţia aşezărilor şi a populaţiei rurale din Moldova în sec. XVII-XVIII,** în AIIAI, XIV, 1977, p.123-155; Emil I. Emandi, **Consideraţii istorico-geografice asupra aşezărilor medievale din depresiunea piemontană Rădăuţi,** în SCIV, 30, 1979, 3, p.377-392.
5. Se cere menţionat că în investigarea realităţilor demografice din Moldova medievală istoricii din stînga Prutului au folosit neeficient metoda cartografică şi aceasta în ciuda datelor documentare relevante de care dispune medievistica românească. Astfel, hărţile aşezărilor rurale existente în Moldova în sec. al XV-lea, elaborate de P. P. Bârnea în baza datelor oferite de actele interne (**Сельские поселения**..., p.96-97), la o analiză atentă se dovedesc a fi doar parţial compatibile cu realităţile demografice din epocă, datorită, probabil, numărului restrâns de documente cu care a operat alcătuitorul lor. Mai mult decât atât, autorul respectiv nu precizează sursele de care s-a folosit la elaborarea hărţilor amintite, ceea ce pune din capul locului sub semnul întrebării valoarea lor ştiinţifică.

Cu maximă circumspecţie trebuie privite şi hărţile (precum şi tabelele ce le însoţesc) întocmite de L.L. Polevoi (**Очерки исторической**...) pentru ilustrarea unor aspecte particulare ale habitatului rural din sec. XIII-XV din Moldova. Trebuie consemnat faptul că nici acest autor nu indică sursele documentare utilizate la elaborarea hărţilor şi a tabelelor, lăsând astfel loc multor semne de întrebare în privinţa veridicităţii informaţiilor puse în circulaţie.
6. L.Şimanschi, G.Ignat, **Constituirea cancelariei statului feudal moldovenesc,** în AIIAI, IX, 1972, p.107 şi urm.

7. **Documente privind istoria României , A,Moldova ,veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de locuri,** întocmit de Alexandru I. Gonţa. Ediţie îngrijită şi prefaţă de I. Caproşu, Bucureşti, Edit. Acad., 1990 (în continuare se va cita **INL**).
8. Pentru precizarea localizării unor aşezări din cadrul *Indicilor* respectivi şi punerea în acord cu situaţia lor administrativă de astăzi, s-a operat cu noile nomenclatoare ale localităţilor din Republica Moldova, care înregistrează schimbările administrativ-teritoriale intervenite în ultimele două decenii: **RSS Moldovenească. Orânduire administrativ-teritorială la data de 1 aprilie 1988** , Chişinău, "Cartea Moldovenească", 1988 şi **Nomenclatorul localităţilor din Republica Moldova**, Chişinău, Fundaţia culturală "Grai şi suflet", 1996.
9. Vadimir Nicu, **Localităţile Moldovei în documente şi cărţi vechi,** vol. I-II, Chişinău, "Universitas", 1991. Despre unele inexactităţi strecurate în lucrare, vezi Ion Dron, **O lucrare despre localităţile Moldovei,** în "Moldova suverană", nr.129 (17999), 9 septembrie 1992, p.4.
10. Zamfir Arbore, **Dicţionarul geografic al Basarabiei** , tipărit prin îngrijirea domnului George Ioan Lahovari, Bucureşti, 1904.
11. În unele documente sunt menţionate sate cu cătunele ce le aparţin, fără a se preciza întotdeauna numărul acestor cătune. Vezi repertoriul, nr.122, 249.
12. Vezi repertoriul, nr.85, 86, 87, 88, 89, 99, 180.
13. Leon Şimanschi, **Menţiuni de acte moldoveneşti de la sfârşitul secolului al XIV-lea,** în "Cercetări istorice", serie nouă, IV, Iaşi, 1973, p.152.
14. Cf. Emil Ioan Emandi, **Metode şi tehnici de investigare a mărimii populaţiei şi a aşezărilor pe baza datelor arheologice,** în "Aspecte ale civilizaţiei româneşti în secolele XIII-XVII". Culegere de studii. Redactor coordonator Emil Ioan Emandi, Suceava, 1986 p.41; O vastă bibliografie consacrată problemelor de demografie istorică şi geografie istorică românească, vezi la Anca Ghiaţă, **Geografie istorică şi demografie istorică. I. Contribuţia şcolii româneşti la fundamentarea geografiei istorice,** în "Memoriile secţiei de ştiinţe istorice", seria IV, tom. VI, 1981, p.17-45.
15. L.L.Polevoi, în **"Istoria RSS Moldovenească",** în şase volume, vol. I, redactor principal V.L.Ianin, Chişinău, 1988, p.313-314.
16. Vlad Georgescu, **Istoria românilor de la origini până în zilele noastre.** Ediţia a IV-a şi notă asupra ediţiei de Stelian Neagoe, Editura "Humanitas", 1995, p.34.
17. Paul Cernovodeanu, Paul Binder, **Cavalerii apocalipsului. Calamităţile naturale din trecutul României (până la 1800),** Bucureşti, 1993, p.39.
18. Victor Spinei, **Restructurări etnice la nordul gurilor Dunării în secolele XIII-XIV,** in "Carpica", XXIV, 1993, p.38.
19. Alexandru I. Gonţa, **Satul în Moldova medievală. Instituţiile,** Bucureşti, 1986, p.131-132.
20. Cf. Emil Ioan Emandi, **Metode şi tehnici...,** p.39.
21. Oraşele sau târgurile se află inserate la sfârşitul repertoriului.
22. Vezi repertoriul , nr.17, 19, 44, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 93, 96, 99, 112, 159, 180, 218, 226, 227, 282, 283, 285, 297, 298, 350, 379, 380. Pentru problema locurilor "pustii" şi multiplele sensuri ale cuvântului "pustiu", vezi Henri H. Stahl, **Contribuţii...,** vol. I, p.106-116.
23. Matei D. Vlad, **Colonizarea rurală în Ţara Românească şi Moldova (secolele XV-XVIII)**, Bucureşti, 1973, p.17.
24. Vezi nota 22.
25. Vezi repertoriul, nr.85, 86, 87, 88, 89, 99, 180.
26. Vezi repertoriul, nr.110, 114, 122, 161, 162, 183, 184, 185, 249, 278, 279, 407, 470, 473.
27. Matei D. Vlad, **op.cit.,** p.18; Alexandru Constantinescu, în **Instituţii feudale din ţările române. Dicţionar.** Coordonatori: Ovid Sachelarie şi Nicolae Stoicescu, Bucureşti, Edit. Acad., 1988, p.133.
28. Alexandru Constantinescu, **op.cit.,** p.133.
29. Cf. Gheorghe Postică, Nicolae Constantinescu, **Căpriana. Repere istorico-arheologice,** Chişinău, 1996, p.15.
30. I. Caproşu, **Toponimia - argument al durabilităţii** (I), în "Cronica", anul XII, nr.35 (605), 2 septembrie 1977, p.2.
31. Mircea D. Matei, Emil I. Emandi, **Habitatul medieval rural din Valea Moldovei şi din bazinul Şomuzului Mare (secolele XI-XVII),** Bucureşti, 1982, p.41.
32. Cf. Constantin C. Giurescu, **Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene. Din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea,** Bucureşti, 1967, p.71; Henri H. Stahl, **Contribuţii...,** vol. I, p.104-106. Este locul să amintim şi rezultatele la care s-a ajuns în cercetarea vechimii satelor din Moldova medievală numai în funcţie de forma toponimului trecut în acte. vechimea reală a respectivelor sate oscilând între 16 şi 131 de ani faţă de data la care sunt menţionate documentar (L. L. Polevoi, **Очерки исторической...**,p.166-179). În legătură cu rezultatele obţinute ne exprimăm anumite rezerve, întrucît autorul nu indică fondul de documente cu care a operat.
33. Gheorghe Postică, **Românii din codrii Moldovei în evul mediu timpuriu** (Studiu arheologic pe baza ceramicii din aşezarea Hansca), Chişinău, 1994, p.121-122.
34. Cf. Constantin C. Giurescu, **Istoria pădurii româneşti. Din cele mai vechi timpuri până astăzi**, Bucureşti, 1975, p.29 şi urm.
35. **Ibidem**, p.11; E. Pop, **Pădurile şi destinul nostru naţional,** Bucureşti, 1942, p.18;
36. Cf. Victor Spinei, **Moldova în secolele XI-XIV,** Chişinău, "Universitas", 1994, p.116.
37. G. Vâlsan, **Pământul românesc şi frumuseţele lui,** Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1940, p.12-13.
38. Victor Spinei, **Restructurări etnice...,** p.39.
39. Ioan Caproşu, în **Introducere la INL,** p.6-7; Despre habitatul medieval rural din nordul Moldovei, vezi: Mircea D. Matei, Emil I. Emandi, **Habitatul medieval...;** Bibliografia asupra începuturilor organizării statale la românii de la est de Carpaţi vezi la C. Cihodaru, **Observaţii cu privire la procesul de formare şi de consolidare a statului feudal Moldova în sec. XI-XIV,** în AIIAI, XVI, 1979, p.167-186; idem, **Consideraţii în legătură cu populaţia Moldovei în perioada premărgătoare invaziei tătarilor (1241),** în "Studii şi cercetări ştiinţifice" (istorie), Iaşi, XIV, 1963, f.2, p.218 şi urm;

Gheorghe I. Brătianu, **Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti.** Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Valeriu Râpeanu, Chişinău, "Cartea Moldovenească", 1991, p.95-124; **Constituirea statelor feudale româneşti** (redactor coordonator N. Stoicescu), Bucureşti, 1980; Petre S. Năsturel, **"Descălecat" - mărturia unui cuvânt despre începuturile ţărilor române,** în " Buletinul Bibliotecii Române", VIII-XII, serie nouă, Freiburg, 1980-1981, p.221-233; Parasca P. F., **Внешнеполитические условия образования Молдавского феодального государства**, Chişinău, 1980, p.50-59; Victor Spinei, **Moldova ...** , p.342-395.

40. De exemplu, P.P. Bârnea (**Orheiul Vechi. Staryi Orchej. L'Ancien Orhey,** Chişinău, 1986, p.21) consideră, nejustificat, desigur, că popularea zonei pruto-nistriene de către moldoveni s-a făcut la sfârşitul secolului al XIV-lea şi la începutul celui următor.

41. Cf. Nicolae Constantinescu, **Coconi...**, p.194-195; Emil Ioan Emandi, **Consideraţii geografice privind dinamica aşezărilor dispărute din nordul Moldovei în evul mediu (sec.XIV-XVIII),** în "Hierasus", I, 1978, p.266-288.

42. Cf. Nicolae Constantinescu, **op.cit.**,p.164-172; Jean Delumeau, **Civilizaţia renaşterii**, vol. I. Traducere de Dan Chelaru, Edit. "Meridiane", Bucureşti, 1995, p.78.

43. Nicolae Constantinescu, **op.cit.**, p.189; Vezi repertoriul, nr.11, 91, 148, 169, 170, 203, 234, 237, 243, 244, 260, 286, 292, 300, 310, 340, 363, 370, 374, 381, 412, 415, 416, 419, 420, 423, 437.

44. **Ibidem**, p.188; Vezi repertoriul, nr.74, 90, 119, 236, 268, 365, 405, 408.

45. **Ibidem**; Vezi repertoriul, nr.470.

46. Vezi, de exemplu: A. Eremia, **Nume de localităţi**, Chişinău, 1970; Ilie Dan, **Toponimie şi continuitate în Moldova de Nord,** Iaşi, 1980; Nicolae Drăganu, **Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei şi a onomasticii,** Bucureşti, 1933. Iorgu Iordan, **Toponimia românească,** Bucureşti, 1964.

47. Pentru toate cazurile, vezi *Lista aşezărilor...*; vezi şi Alexandru I. Gonţa, **Introducere** la **INL**, p.12-13; Idem, **Rolul cancelariei domneşti în slavizarea numelor de locuri în secolele XIV-XV (Originea istorică a Cobâlelor),** în AIIAI, XIV, 1977, p.267.

48. Victor Spinei, **Moldova ...**, p. 246; cf. T. Hotnog, **Câteva nume topice româneşti de origine cumană** (extras din "Anuarul Liceului Naţional"), Iaşi, 1932-1933, p.3-4; cf. Ion Dron, **Toponimia Republicii Moldova de origine turanică (turcică),** raport ştiinţific. Se păstrează la Arhiva Naţională a Repuiblicii Moldova în fondul pesonal R-3352; Alexandru I.Gonţa, **Bulgarii şi sârbii în ţările române în secolele al XV-lea**, în idem.

49. D. Ciurea, **Evoluţia aşezărilor...**, p. 127.

50. **DRH**, A, I, p.441.

51. **Ibidem**, p.503.

52. **Ibidem,** p.453.

53. **Ibidem,** p.482.

54. **Ibidem,** p.445.

55. **Ibidem,** p.439.

56. **Ibidem,** p.444. Despre originea numelui *Caragine,* vezi Alexandru I. Gonţa, **Rolul cancelariei...**, p.271-272.

57. **DRH**, A, I, p.486.

58. **Ibidem,** p.479.

59. Vezi **INL**; Cu privire la numele unor sate din teritoriile moldoveneşti din stânga Nistrului, vezi: Ion Conţescu, **Localităţi moldoveneşti din Transnistria,** în "Cugetul", nr. 5-6, 1992, p. 3-14; Magdalena Lungu, **Unitatea şi continuitatea în toponimia din Transnistria,** în "Destin Românesc", 4, 1996, an. III, nr. 12, p. 17-26; vezi şi grupajul de articole publicate de Ion Dron în ziarul **"Tineretul Moldovei"** pe parcursul lunilor iunie-septembrie ale anului 1996, având titlul comun "Transnistria. Mărturii documentare"; "Studii de istorie medievală", Iaşi, Editura "Dosoftei", 1998, p. 73-88, unde se argumentează că numele Şchei, Scheia reflectă prezenţa unor grupuri de locuitori bulgari în unele sate din Moldova şi Muntenia, începând cu secolul al XV-lea.

60. Vezi **Documente privind istoria României,** B. **Ţara Românească, Veacurile XIII-XVI, Indicele numelor de locuri,** volum întocmit de Ion Donat (responsabil), S. Caracaş, Gh. Cioran, N. Ghinea, M. Candel, Gr. Popescu şi Th. Rădulescu, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1956, urmat de cel de al doilea, **Veacul al XVII-lea** (1601-1625), întocmit de Ion Donat (responsabil), S. Caracaş, N. Ghinea şi M. Candel, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1960.

61. Cf. Coriolan Suciu, **Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania,** vol. I-II, Bucureşti, Edit. Acad., 1967-1968.

Lista aşezărilor rurale din Moldova de la răsărit de Prut din secolele XIV-XV menţionate în izvoarele diplomatice interne

1.– <1406> mai 1. **Fântâna Veprova** <sec. XVI: Ivereni ?>, loc pustiu, la obârşia Săratei <azi R. Moldova, la nord de Sărata Galbenă (?), c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,I, nr. 20, p. 28, 459; v. şi **DIR**, A, XVI,I, nr. 194, p. 220-221.

2. – 1412 aprilie 5. **Volodăuţi**, sat <azi Ucraina, probabil Vladicina, r. Hotin, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,I, nr. 34, p. 48-49, 509.

3. - 1420 aprilie 25. **Cornești**, sat pe Bâcovăţ <azi R. Moldova, Dolna, c.~, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr. 47, p. 67-68, 448.

4. - 1420 aprilie 25. **Dunești**, sat pe Bâcovăţ <azi R. Moldova, lângă Vorniceni, c.~, r. Străşeni>; **DRH**,A,I, nr. 47, p. 67-68, 457.

5. - 1420 aprilie 25. **Homiceşti**, sat, la Bâcovăţ <între Bâc şi Sadova; azi R. Moldova, lângă Sadova, c.~, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr. 47, p. 67-68, 464.
6. - 1420 aprilie 25. **Lavreşti**, sat, pe Bâcovăţ <la confluenţa acestuia cu Bâcul; azi R. Moldova, la est de Vorniceni c.~, r. Străşeni>; **DRH**,A,I, nr. 47, p. 67-68, 471.
7. - 1420 aprilie 25. **Loznova**, sat, pe Bâcovăţ <azi R. Moldova, Lozova, c.~, r. Străşeni>; **DRH**,A,I, nr. 47, p. 67-68, 473.
8. - 1420 aprilie 25. **Miclăuşeşti**, sat, pe Bâcovăţ <azi R. Moldova, Micleuşeni, c.~, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr. 47, p. 67-68, 476.
9. - 1420 aprilie 25. **Sadova**, sat, la Bâcovăţ <azi R. Moldova, Sadova, c.~, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr. 47, p. 67-68, 493.
10. - 1420 aprilie 25. **Săcăreni**, sat, pe Bâcovăţ <azi R. Moldova, între Lozova, c.~, şi Vorniceni, c.~, r. Străşeni>; **DRH**,A,I, nr.47, p. 67-68, 493.
11. - 1420 aprilie 25. **Tigomir** (selişteа lui ~) <între Bâc şi Sadova; azi R. Moldova, lângă Sadova, c.~, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr.47, p. 67-68, 503.
12. - 1420 aprilie 25. **Ţigăneşti**, sat, pe Bâcovăţ <la confluenţa acestuia cu Bâcul; azi R. Moldova, lângă Bucovăţ, c.~, r. Străşeni>; **DRH**,A,I, nr.47, p. 67-68, 505.
13. - 1420 aprilie 25. **Vărzar** (mănăstirea lui ~), mănăstire <ulterior şi sat; azi R. Moldova, în Vărzăreşti, c.~, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr.47, p. 67-68, 507.
14. - 1420 aprilie 25. **Vorniceni**, sat, pe Bâcovăţ <azi R. Moldova, Vorniceni, c.~, r. Străşeni>; **DRH**,A,I, nr.47, p. 67-68, 509.
15. - 14<22>-14<31>. **Gvozdăuţi**, sat, pe Vilie <azi Ucraina, Gvăzdăuţi, c.~, r. Secureni, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,I, nr.49, p.72, 463.
16. - 14<22>-14<31>. **Hodorocinţi**, sat, pe Vilie <azi R. Moldova, Hădărăuţi, c.~, r. Ocniţa>; **DRH**,A,I, nr.49, p. 72, 464.
17. - 1425 mai 12. **Derenăuţi**, loc pustiu <pe Prut; azi R. Moldova, lângă Crihana Veche, c.~, r. Cahul>; **DRH**,A,I, nr.61, p. 89, 453.
18. - 1425 mai 12. **Movila cea Mare** (<Cotihana, sat ?>) <între valea Cahulului superior şi valea Prutului; azi R. Moldova, probabil lângă Cotihana, c.~, r. Cahul>; **DRH**,A,I, nr. 61, p. 89, 480.
19. - 1425 mai 12. **Roşul** (la ~ ; unde a fost Fălcin), loc pustiu şi sat <azi R. Moldova, Roşu, c.~, r. Cahul>; **DRH**,A,I, nr. 61, p.89, 492; v. şi **DRH**,A,III, nr. 282, p. 501-502, 584.
20. - <1425-1426> decembrie 28. **Laţcu** (unde a fost ~) <sec. XVII: Lăţcani>, sat, pe Nârnova <superioară; azi R. Moldova, la est de Boldureşti, c.~, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr. 62, p. 90-91, 471.
21. - <1425-1426> decembrie 28. **Panici** (unde este Mihul şi ~) <sec. XVII: Păniceşti, Pânceşti>, sat, pe Nârnova <superioară; azi R. Moldova, la sud de Selişte, c.~, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr. 62, p. 90-91, 485.
22. - <1425-1426> decembrie 28. **Stanciul** (unde este ~), sat, pe Nârnova <superioară; azi R. Moldova, la nord de Soltăneşti, c.~, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr. 62, p. 90-91, 497.
23. - <1425-1426> decembrie 28. **Stancuţ** (unde este ~), sat, pe Nârnova <superioară; azi R. Moldova, la nord de Soltăneşti, c.~, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr. 62, p. 90-91, 497.
24. - 1429 februarie 10. **Beleşti**, sat, pe Cunila <azi R. Moldova, probabil lângă Pârjolteni, c.~, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr. 84, p. 125-126, 438.
25. - 1429 februarie 10. **Calinăuţi** (unde este Golovca), sat; <azi R.Moldova, Călineşti (?), c.~, r. Făleşti>; **DRH**,A,I, nr.84, p.125-126, 443.
26. - 1429 februarie 10. **Cândreşti**, sat, pe Cunila <azi R. Moldova, probabil lângă Pârjolteni, c.~, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr.84, p. 125-126, 446.
27. - 1429 februarie 10. **Cârlani** (podul lui Gârlanici), sat <azi R. Moldova, Stejăreni, c. Lozova, r. Străşeni>; **DRH**,A,I, nr. 84, p.125-126, 446; v. şi nr. 47, p. 68.
28. - 1429 februarie 10. **Hrişani**, sat, la Botne, la gura Cunilei <azi R. Moldova, mai jos de Pârjolteni, c.~, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr. 84, p. 125-126, 465.
29. - 1429 februarie 10. **Prijolteni**, sat, pe Cunila <azi R. Moldova, c. Pârjolteni, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr.84, p. 125-126, 489.

30. - 1429 februarie 10. **Vrăneşti**, sat, la Botne, la obârşia Cunilei <azi R.Moldova, acelaşi cu Căbăeşti (?), c.~, r.Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr. 84, p. 125-126, 510.
31. - 1429 aprilie 17. **Ivancăuţi** <sec. XVI: Hancăuţi>, sat, la Terebne <azi R. Moldova, Hancăuţi, c.~, r. Edineţ>; **DRH**,A,I, nr. 86, p. 129, 469.
32. - 1429 aprilie 17. **Zubricăuţi**, sat, la Terebne <azi R. Moldova, Zăbriceni, c.~, r. Edineţ>; **DRH**,A,I, nr. 86, p. 129, 510.
33. - 1429 mai 27. **Grozea** (hotarul lui ~), loc şi sat, pe Racovăţ <azi R. Moldova, Groznița, c. Mihăileni, r. Briceni>; **DRH**,A,I, nr. 88, p. 131, 463.
34. - 1429 mai 27. **Neagăuţi** <sec. XVI: Horbineşti>, sat, pe Racovăţ, ţ. Hotin <azi R. Moldova, Gordineşti, c.~, r. Edineţ>; **DRH**,A,I, nr. 88, p. 131, 481; v. şi **DIR**, XVI,III, nr. 85, p. 66.
35. - 1429 mai 27. **Racoveţe** (pe ~), loc de sat, între Neagăuţi şi hotarul lui Grozea <azi R. Moldova, în Halahora de Sus şi Halahora de Jos, c. Halahora de Sus, r. Briceni, sau în Târnova, c.~, r. Edineţ>; **DRH**,A,I, nr. 88, p. 131, 490.
36. - 1429 iunie 3. **Andriaş** (unde este ~), sat, peste Prut, la Derenice <azi R. Moldova, probabil lângă Camenca, c.~, r. Glodeni>; **DRH**,A,I, nr. 90, p. 135, 435.
37. - 1429 iunie 3. **Bahmatăuţi**, sat, peste Prut, la Derenice <azi R. Moldova, Bahmut, c.~, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr.90, p. 135, 436.
38. - 1429 iunie 3. **Dereni** (Derenie, Derenice), sat, peste Prut, la Derenice <azi R. Moldova, lângă Balatina c.~, r. Glodeni>; **DRH**,A,I, nr. 90, p. 135, 453; v. şi **INL**, p. 82.
39. - 1429 iunie 3. **Filea** (unde este Ion al lui ~), hotar şi sat, pe Suhoverhul <de Jos>, la Derenice <azi R. Moldova, or. Făleşti>; **DRH**,A,I, nr. 90, p. 135, 458.
40. - 1429 iunie 3. **Fântâna Rece**, sat, peste Prut, la Derenice <probabil pe Copăceanca; azi R. Moldova, lângă Recea (?), c.~, r. Râşcani>; **DRH**,A,I, nr. 90, p. 135, 459.
41. - 1429 iunie 3. **Horodişte** (sub ~), sat, pe Ciuhru, la Derenice <azi R. Moldova, Pociumbeni, c.~, r. Râşcani>; **DRH**,A,I, nr. 90, p. 135, 465.
42. - 1429 iunie 3. **Stanco** (unde a întemeiat sat ~), peste Prut, la Derenice, la Cornul Lâcinului <azi R. Moldova, Şaptebani (fost Stăncăuţi), c.~, r. Râşcani>; **DRH**,A,I, nr. 90, p. 135, 497.
43. - 1429 iunie 19. **Demianăuţi**, sat, peste Prut <azi R. Moldova, lângă Balatina, c.~, r. Glodeni>; **DRH**,A,I, nr. 91, p. 137, 453.
44. - 1429 iunie 19. **Iurie** (unde este ~), loc din pustie <probabil pe Căldăruşa, afluent al Prutului; azi R. Moldova, lângă Danu (?), c.~, r. Glodeni>; **DRH**,A,I, nr. 91, p. 137, 469.
45. - 1429 iunie 19. **Roman** (casa lui ~), loc şi sat, peste Prut <azi R. Moldova, lângă Balatina, c.~, r. Glodeni>; **DRH**,A,I, nr. 91, p. 137, 492.
46. - 1429 iunie 19. **Scumpu** (poienile lui ~), <sat>, peste Prut <azi R. Moldova, lângă Clococenii Vechi, c. Balatina, r. Glodeni>; **DRH**,A,I, nr. 91, p. 137, 494.
47. - 1429 iunie 19. **S<t>epan** (unde este vătăman ~), sat, la Nistru, la obârşia Medvejei <azi R. Moldova, lângă Medveja, c.~, r. Briceni>; **DRH**,A,I, nr. 91, p. 137, 498.
48. - 1429 iunie 19. **Zubreuţi**, sat, peste Prut <azi R. Moldova, lângă Cobani, c.~, r. Glodeni>; **DRH**,A,I, nr. 91, p. 137, 510.
49. - 1429 august 31. **Zagorna**, hotar şi sat, pe Nistru <la confluența cu Botna; azi R. Moldova, la Zahorna, c. Chițcani, r. Slobozia>; **DRH**,A,I, nr. 92, p. 138, 510; v. şi **DRH**,A,II, nr.57, p. 84.
50. - <1430 - 1431> aprilie 10. **Crucea de Piatră** (la ~), sat (?), pe Lăpuşna <azi R.Moldova, între Iurceni, c.~, r. Nisporeni, şi Secăreni, c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,I, nr. 98, p. 145, 451.
51. - <1430 - 1431> aprilie 10. **Hrăste** (unde a fost ~ giude), sat, pe Lăpuşna <azi R.Moldova, Cristeşti, c.~, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr. 98, p. 145, 465.
52. - <1430-1431> aprilie 10. **Iurceni**, sat, pe Lăpuşna <azi R.Moldova, Iurceni, c.~, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr. 98, p. 145, 469.
53. - <1430 - 1431> aprilie 10. **Jula** (unde au fost ~ giude), sat, pe Lăpuşna <azi R. Moldova, mai jos de Cristeşti, c.~, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr. 98, p. 145, 470.
54. - <1430 - 1431> aprilie 10. **Lepoveşna**, sat, pe Lăpuşna <azi R. Moldova, lângă Secăreni (?), c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,I, nr. 98, p. 145, 472.

55. - <1430 - 1431> aprilie 10. **Sacăreni**, sat, pe Lăpuşna <azi R. Moldova, Secăreni, c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,I, nr. 98, p. 145, 493.
56. - <1430 - 1431> aprilie 10. **Stăilă** (unde au fost ~ giude), sat, pe Lăpuşna < azi R. Moldova, mai jos de Cristeşti, c.~, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr. 98, p. 145, 498.
57. - <1430 - 1431> aprilie 10. **Voloca** <sec. XVII: Voluceni, Voloşăni>, sat <pe Târnuşa, afluent al Cogâlnicului; azi R. Moldova, lângă Ciuciuleni, c.~, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr. 98, p. 145, 509.
58. - 1431 iunie 15. **Costici** (hotarul lui ~), <sat>, la Ciuhur, ţ. Hotin <azi R. Moldova, în Stolniceni, c.~, r. Edineţ>; **DRH**,A,I, nr. 103, p. 153-154, 449; v. şi **MEF**, vol.I, nr. 82, p. 190-191.
59. - 1431 iunie 15. **Cozareuţi**, sat, la Terebne <azi R. Moldova, probabil lângă Terebna, c.~, r. Edineţ>; **DRH**,A,I, nr. 103, p. 153-154, 450.
60. - 1431 iunie 15. **Cupcici** (mai sus şi mai jos de moara lui ~), loc şi sat, pe Ciuhur <azi R. Moldova, or. Cupcini, r. Edineţ>; **DRH**,A,I, nr. 103, p. 153-154, 452.
61. - 1431 iunie 15. **Durnea Ceatariul** (hotarul lui ~), loc şi sat, pe Ciuhurul <superior; azi R. Moldova, în r. Edineţ sau în r. Ocniţa>; **DRH**,A,I, nr. 103, p. 153-154, 457.
62. - 1431 iunie 15. **Micicova**, sat, la Terebne <azi R. Moldova, probabil lângă Terebna, c.~, r.Edineţ>; **DRH**,A,I, nr.103, p. 153-154, 476.
63. - 1431 iunie 15. **Mihailăuţi**, sat, pe Ciuhur, la Vadul de Piatră <azi R. Moldova, Chetroşica Veche (?), inclus în or. Cupcini, r.Edineţ>; **DRH**,A,I, nr.103, p.153-154, 477.
64. - 1431 iunie 15. **Nesteacăuţi**, sat, la Terebne <azi R. Moldova, probabil lângă Terebna, c.~, r. Edineţ>; **DRH**,A,I, nr.103, p. 153-154, 482.
65. - 1431 iunie 15. **Polzalăuţi**, sat, la Terebne <azi R. Moldova, probabil lângă Terebna, c.~, r. Edineţ>; **DRH**,A,I, nr.103, p. 153-154, 489.
66. - 1431 iunie 15. **Şepelăuţi** (satul Şepelăuţilor) <sec. XVI: Cepelăuţi, pe Racovăţul Sec; azi R. Moldova, Cepeleuţi, c.~, r. Ocniţa>; **DRH**,A,I, nr.103, p.153-154, 500.
67. - 1431 iunie 15. **Tador** (hotarul lui ~), <sat>, lângă Racovăţul <Sec; azi R. Moldova, probabil la Rotunda, c.~, r. Edineţ>; **DRH**,A,I, nr. 103, p. 153-154, 502.
68. - 1431 iunie 15. **Vedinţi** (Viadici), sat, la Terebne <azi R. Moldova, or. Edineţ>; **DRH**,A,I, nr. 103, p. 153-154, 507.
69. - 1432 ianuarie 4. **Costiuc** (păduricea lui ~), <sat>, sub Nesfoiu <pe Prut; azi Ucraina, Costiceni, c.~, r. Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,I, nr. 107, p. 158, 449.
70. - 1432 ianuarie 4. **Coşilăuţi** (Coşirăuţi), sat, sub Nesfoiu <pe Prut; azi Ucraina, Coşuleni, c. Mămăliga, r. Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,I, nr. 107, p. 158, 449.
71. - 1432 ianuarie 4. **Liuban** (satul lui ~), sub Nesfoiu <pe Prut; azi Ucraina, probabil inclus în Mămăliga, c.~, r. Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,I, nr. 107, p. 158, 472.
72. - 1432 ianuarie 4. **Negrea** (prisaca lui ~; Negrinţi), sat şi selişte, sub Nesfoiu <pe Prut; azi Ucraina, Negreni, c. Mămăliga, r. Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,I, nr. 107, p. 158, 481; v. şi **MEF**, vol.I, nr. 74, p. 170.
73. - 1432 ianuarie 4. **Stanulăuţi**, sat, sub Nesfoiu <pe Prut; azi Ucraina, Stănileşti, c.~, r. Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,I, nr. 107, p. 158, 498.
74. - <1432 ianuarie - 1433 februarie> 4. **Heghetiş** (selişteа lui ~) <pe dreapta Ichelului; azi R. Moldova, Răciula (?), c.~, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr. 108, p. 159-160, 463.
75. - <1432 ianuarie - 1433 februarie> 4. **Onică** (unde este cneaz ~), sat <între Bâc şi Ichel; azi R. Moldova, Nişcani, c.~, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr. 108, p. 159-160, 484.
76. - <1432 ianuarie - 1433 februarie> 4. **Tuzara** (unde este cneaz Nicoară), sat, la obârşia Jelcovei <azi R. Moldova, Tuzara, c.~, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr. 108, p. 159-160, 505.
77. - 1432 august 14. **Medveja**, sat <pe Medveja; azi R. Moldova, c.~, Medveja, r. Briceni>; **DRH**,A,I, nr. 112, p. 163, 475.
78. - 1433 iunie ... **Durneşti** (Durnişti), sat, pe Ciuhur <azi R. Moldova, lângă Ocniţa, c.~, r. Ocniţa>; **DRH**,A,I, nr. 116, p.167, 458.

79. - 1433 noiembrie 3. **Crâstianeşti**, sat <azi Ucraina, Cristineşti, c.~, r. Noua Suliță, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 118, p. 170-171, 451.
80. - 1434. **Rosomac** (dvorişteа lui ~) <sec. XVI: Hirova>, sat, peste Prut, la Derenice <azi R. Moldova, Hirova, c.~, r. Călăaşi>; **DRH**,A,I, nr. 123, p. 175, 492.
81. - 1434 octombrie 8. **Fătu şi Ilie** (unde este giude ~), sat, la obârşia Saratei <azi R. Moldova, în Sărata Veche (?), c.~, r. Făleşti>; **DRH**,A,I, nr. 134, p. 187, 458.
82. - 1435 aprilie 14. **Paşco** (unde este ~ vătăman; locul lui Oancea), loc şi sat, pe Voinova <azi R. Moldova, Voinova, c.~, r. Străşeni>; **DRH**,A,I, nr. 139, p. 194, 485; v. şi nr. 255, p. 361.
83. - 1435 aprilie 14. **Râşcov** (unde este Alexa ~), prisacă şi <sat>, la obârşia Ohrincei <azi R. Moldova, Râşcova, c.~, r. Criuleni>; **DRH**,A,I, nr. 139, p. 194, 491.
84. - 1435 aprilie 14. **Voinăuți** (la ~), loc pustiu, lângă locul lui Oancea <azi R. Moldova, lângă Voinova, c.~, r. Străşeni>; **DRH**,A,I, nr. 139, p. 194, 509.
85. - 1436 mai 4. **Bezin** (pe ~), locuri din pustie <azi R. Moldova, Donici (fost Bezeni), c.~, r. Orhei>; **DRH**,A,I, nr. 149, p. 204-205; **INL**, p. 32.
86. - 1436 mai 4. **Cobâlca**, locuri din pustie, pe Itchil <azi R. Moldova, Codreanca (fost Cobâlca), c.~, r. Străşeni>; **DRH**,A,I, nr. 149, p. 204-205; **INL**, p. 63.
87. - 1436 mai 4. **Peresecina** (pe ~), locuri din pustie <azi R.Moldova, Peresecina, c.~, r. Orhei>; **DRH**,A,I, nr. 149, p. 204-205; **INL**, p. 189.
88. - 1436 mai 4. **Sabolna**, locuri din pustie, între văile Bezin şi Teleşeu <azi R. Moldova, probabil lângă Camencea, c. Donici, r. Orhei>; **DRH**,A,I, nr. 149, p. 204-205, 493.
89. - 1436 mai 4. **Teleşeu** (pe ~), locuri din pustie <azi R.Moldova, Teleşeu, c.~, r. Orhei>; **DRH**,A,I, nr. 149, p. 204-205; **INL**, p.257.
90. - 1436 iunie 6. **Bereza**, selişte, ţ. Orhei (menţiune târzie) <azi R. Moldova, Berezlogi, c.~, r. Orhei>; **DRH**,A,I, nr. 153, p. 210, 439; v. şi **DBB**, II, nr. XXXIX, p. 107-109.
91. - 1436 iunie 6. **Poroseacica**, selişte, ţ. Orhei (menţiune târzie) <azi R. Moldova, lângă Berezlogi, c.~, r. Orhei>; **DRH**,A,I, nr.153, p. 210, 489; v. şi **DBB**, II, nr. XXXIX, p. 107-109.
92. - 1436 iunie 13. **Fântâna Mare**, loc pustiu, pe Chegheci, mai jos de Prun <azi R. Moldova, lângă Cania, c.~, r. Cantemir>; **DRH**,A,I, nr. 154, p. 211-212, 459.
93. - 1436 iunie 13. **Fântâna Peducelului** (la ~), loc pustiu, pe Chegheci, mai jos de Prun <azi R. Moldova, lângă Cania, c.~, r. Cantemir>; **DRH**, A,I, nr. 154, p. 211-212, 459.
94. - 1436 iunie 13. **Măneşti**, sat la Chegheci, pe Pârâul Fântânilor <azi R. Moldova, lângă Zârneşti, c.~, r. Cahul>; **DRH**, A,I, nr. 154, p. 211-212, 475.
95. - 1436 iunie 13. **Oană Albul** (unde a fost ~), sat, la Chegheci, pe Pârâul Fântânilor <azi R. Moldova, lângă Zârneşti, c.~, r. Cahul>; **DRH**, A,I, nr. 154, p. 211-212, 483.
96. - 143<6> <iunie-iulie> 15. **Lunca de Sus** (la ~), loc pustiu, pe Bâc <azi R.Moldova, Todireşti (?), c.~, r. Anenii Noi>; **DRH**, A,I, nr. 155, p. 213-214, 473.
97. - 1436 iulie 17. **Borşciari**, sat, pe Cula <azi R. Moldova, lângă Vâprova, c. Puțintei, r. Orhei>; **DRH**, A,I, nr. 157, p. 217, 441.
98. - 1436 iulie 17. **Deteleu**, sat, pe Cula <azi R. Moldova, Ghetlova, c.~, r. Orhei>; **DRH**, A,I, nr. 157, p. 217, 453.
99. - 1436 iulie 17. **Două Fântâni** (la ~), două locuri din pustie, pe Cula, între Borşciari şi Deteleu <azi R. Moldova, lângă Hulboaca, c. Ghetlova, r. Orhei>; **DRH**, A,I, nr. 157, p. 217, 455.
100. - 1436 iulie 17. **Cheşenăul lui Acbaş**, loc şi sat, pe Bâc <azi R. Moldova, în or. Chişinău>; **DRH**, A,I, nr. 158, p. 219, 444.
101. - 1436 iulie 17. **Cozarăuți**, sat, pe Răut, mai sus de confluența cu Ohrincea <azi R.Moldova, probabil lângă Maşcăuți, c.~, r. Criuleni>; **DRH**, A,I, nr. 158, p. 219, 450.
102. - 1436 iulie 17. **Fântâna Albă**, sat, pe Răut <azi R.Moldova, probabil lângă Bălăşeşti, c. Jevreni, r. Criuleni>; **DRH**, A,I, nr. 158, p. 219, 459.
103. - 1436 iulie 17. **Macicăuți**, sat, pe Răut <azi R. Moldova, Maşcăuți, c.~, r. Criuleni>; **DRH**, A,I, nr. 158, p. 219, 473.
104. - 1436 iulie 17. **Oțel** (locul lui ~; Lopatna de Jos, selişte), la Itchil, între Crotolci <azi R. Moldova, Pocşeşti, c. Donici, r. Orhei>; **DRH**, A,I, nr. 158, p. 219, 485.

105. - 1436 iulie 17. **Piatră** (unde stă ~), sat, la Itchil, între Crotolci <azi R. Moldova, Camencea, c. Donici, r. Orhei>; **DRH**, A,I, nr. 158, p. 219, 487.
106. - 1436 iulie 17. **Procopinți** (unde au fost Procop şi Vasile vătămani), sat, pe Răut <azi R. Moldova, lângă Maşcăuți, c.~, r. Criuleni>; **DRH**, A,I, nr. 158, p. 219, 489.
107. - 1436 iulie 17. **Selişte a Tătărească** (unde este ~), pe Bâc, la Fântâna Albişoara, în dreptul Cheşenăului lui Acbaş <azi R. Moldova, Visterniceni, în or. Chişinău>; **DRH**, A,I, nr. 158, p. 219, 494.
108. - 1436 iulie 17. **Volcineț** (unde se uneşte cu Cotovțea), loc pustiu <azi R. Moldova, lângă Vălcineț, c.~, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr. 158, p. 219, 509.
109. - 1436 august 27. **Cruglic**, sat, sub Hotin <azi Ucraina, Cruglic, c.~, r. Hotin, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 161, p. 224-225, 451.
110. - 1437 octombrie 5. **Bălăneşti** (unde este Bălan), sat (pricut al satului Ripiceni), la Botne <azi R. Moldova, Bălăneşti, c.~, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr. 174, p. 244-245, 437; v. şi nr. 278, p. 394-395.
111. - 1437 octombrie 5. **Bobotești** (unde este Petre Bumbotă), sat <la Botne; azi R. Moldova, Bumbăta, c.~, r. Ungheni>; **DRH**,A,I, nr. 174, p. 244-245, 440; v. şi nr. 264, p. 374.
112. - 1437 octombrie 5. **Bumbotă** (mai jos de ~), loc pustiu <azi R. Moldova, lângă Bumbăta, c.~, r. Ungheni>; **DRH**,A,I, nr. 174, p. 244-245, 443.
113. - 1437 octombrie 5. **Dragotă** (unde este ~), sat <la Botne; azi R. Moldova, lângă Rădenii Vechi, c.~, sau lângă Alexeevca, c.~, r. Ungheni>; **DRH**,A,I, nr. 174, p. 244-245, 456.
114. - 1437 octombrie 5. **Rădăuți** <sec. XVI: Rădeni), sat (pricut al satului Ripiceni), la Botne <azi R. Moldova, Rădenii Vechi, c.~, r. Ungheni>; **DRH**,A,I, nr. 174, p. 244-245, 491.
115. - 1437 octombrie 5. **Ripiceni** <sec. XVII-XVIII: Râpiceni>, sat, la Botne <azi R. Moldova, lângă Rădenii Vechi, c.~, sau lângă Alexeevca, c.~, r. Ungheni>; **DRH**,A,I, nr. 174, p. 244-245, 491.
116. - 1437 octombrie 5. **Şandru** (unde este ~), sat, la Botne <azi R. Moldova, lângă Rădenii Vechi, c.~, sau lângă Alexeevca, c.~, r. Ungheni>; **DRH**,A,I, nr. 174, p. 244-245, 500.
117. - 1437 decembrie 20. **Caragunicii** (unde sunt ~), sat <pe Nistru; azi R. Moldova, Tumaniuca (?) - Mereşeuca, închis în Mereşeuca, c.~, r. Ocnița>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 444.
118. - 1437 decembrie 20. **Clețină** (unde a fost ~), sat <pe Nistru; azi R. Moldova, probabil lângă Lencăuți, c.~, r. Ocnița>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 447.
119. - 1437 decembrie 20. **Cornul Bagului** (pe~, unde au stat fiii lui Cosco; Danilova), selişte <pe valea Culei; azi R. Moldova, Bahu, c.~, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 448; v. şi **DIR**,A, XVI, I, nr. 335, p. 370.
120. - 1437 decembrie 20. **Coteleu**, sat <azi Ucraina, Cotelău, c.~, r. Noua Suliță, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 449.
121. - 1437 decembrie 20. **Cuhareuți**, sat, la Bineva <azi R. Moldova, Cuhureştii de Sus, c.~, şi Cuhureştii de Jos, c.~, r. Camenca>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 451.
122. - 1437 decembrie 20. **Cunicea**, sat cu cuturi, sub Bineva <azi R. Moldova, Cunicea, c.~, r. Camenca>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 452; v. şi **DRH**,A,II, nr. 56, p. 82.
123. - 1437 decembrie 20. **Cuseară** (unde a fost ~) <sec. XVI: Cusareu>, sat <pe Cosarca, afluent al Nistrului; azi R. Moldova, închis în Bârnova, c.~, r. Ocnița>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 452.
124. - 1437 decembrie 20. **Dobruşa**, sat, sub Caragine <pe Dobruşa; azi R. Moldova, Dobruşa, c. Receşti, r. Şoldăneşti>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 454.
125. - 1437 decembrie 20. **Dragomir** (unde stă ~), sat, sub Luncuşoara <azi R. Moldova, probabil Zălucea, închis în Drepcăuți, c.~, r. Briceni>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 455.
126. - 1437 decembrie 20. **Dragomir al lui Mândrea** (unde a fost ~), sat <azi Ucraina, lângă Cerlena, c.~, r. Noua Suliță, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 455.
127. - 1437 decembrie 20. **Dzinăuți**, sat <azi Ucraina, Dinăuți, c.~, r. Noua Suliță, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 458.
128. - 1437 decembrie 20. **Fântânele** (unde sunt ~), sat, sub Caragine, pe Dobruşa <azi R. Moldova, la sud de Dobruşa, c. Receşti, r. Şoldăneşti>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, p. 459.

129. - 1437 decembrie 20. **Giurgică** (<satul lui> ~), sat, lângă Malici (unde a fost ~) <azi Ucraina, lângă Malinți, c.~, r. Hotin, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, p. 461.
130. - 1437 decembrie 20. **Grabăuții** (unde stau ~, unde a stat Radul), sat, la capătul de sus al Culișăului <la Moiatinul de Jos; azi R. Moldova, Văsieni (?), c.~, r. Teleneşti>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, p. 462.
131. - 1437 decembrie 20. **Iaz** (la ~) <sec. XVII: Stăuceni>, sat <azi Ucraina, Stăuceni, c.~, r. Hotin, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, p. 466.
132. - 1437 decembrie 20. **Lipnic**, sat, la Nistru <azi R. Moldova, Lipnic, c.~, r. Ocnița>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, p. 472.
133. - 1437 decembrie 20. **Malici** (unde a fost ~), sat, lângă Giurgică <azi Ucraina, Malinți, c.~, r.Hotin, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, p. 474.
134. - 1437 decembrie 20. **Maxim** (la ~), sat <pe Nistru; azi R. Moldova, în Mereşeuca, c.~, r. Ocnița>; **DRH**,A,I, nr.175, p. 247, 475.
135. - 1437 decembrie 20. **Milianăuți**, sat <azi Ucraina, Mălineşti, c.~, r. Noua Suliță, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr.175, p. 247, 478.
136. - 1437 decembrie 20. **Mirişce** (satul lui ~) <pe Nistru; azi R.Moldova, Mereşeuca, c.~, r.Ocnița>; **DRH**,A,I, nr.175, p.247, 478.
137. - 1437 decembrie 20. **Moara** (unde este ~), sat, pe Răut <azi R. Moldova, Morovaia (?), c. Trebujeni, r. Orhei>; **DRH**,A,I, nr.175, p. 247, 479.
138. - 1437 decembrie 20. **Mordvina**, sat, sub Caragine, pe Dobruşa <azi R. Moldova, la sud de Dobruşa, c. Receşti, r. Şoldăneşti>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 479.
139. - 1437 decembrie 20. **Naslavcea** (la moara ~), sat <pe Nistru; azi R.Moldova, Naslavcea, c.~, r. Ocnița>; **DRH**,A,I, nr.175, p.247, 480.
140. - 1437 decembrie 20. **Nichita** (unde este ~), sat, la Moiatinul de Jos <azi R. Moldova, lângă Ghermăneşti (?), c. Suhuluceni, r. Teleneşti>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 482.
141. - 1437 decembrie 20. **Noguicoi** (unde este ~), sat <pe Nistru; azi R. Moldova, probabil lângă Lencăuți, c.~, r. Ocnița>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 482.
142. - 1437 decembrie 20. **Oleşco** (satul lui ~), sub Caragine <azi R. Moldova, Olişcani, c.~, r. Şoldăneşti>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 484.
143. - 1437 decembrie 20. **Pavust** (satul lui ~), sat <pe Nistru; azi R. Moldova, Paustova, inclus în Lipnic, c.~, r. Ocnița>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 485.
144. - 1437 decembrie 20. **Pecialăuți**, sat, la Pecialova <azi Ucraina, r.Noua Suliță, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr.175, p.247, 86.
145. - 1437 decembrie 20. **Petrişor** (unde a stat ~), sat, la capătul Doljocului <azi Ucraina, probabil Doljoc, c. Mălineşti, r. Noua Suliță, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 486.
146. - 1437 decembrie 20. **Rochitna** (la ~), sat <azi Ucraina, Rochitna, c.~, r. Noua Suliță, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 491.
147. - 1437 decembrie 20. **Rospop** (unde este ~), sat, la Bineva <azi R. Moldova, lângă Făgădău, c. Văscăuți, sau lângă Unchiteşti, c. Cuhureştii de Sus, r. Camenca>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 492.
148. - 1437 decembrie 20. **Rujici** (unde este ~; Bratcovo), selişte, sub Măiatini <pe valea Culei; azi R. Moldova, lângă Hirova, c.~, r. Călăraşi>; **DRH**, A,I, nr. 175, p. 247, 492; v. şi **DIR**,A, XVI, nr. 335, p. 370.
149. - 1437 decembrie 20. **Salicee**, sat <azi Ucraina, probabil Şilăuți, c.~ Bocicăuți, r. Hotin, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 493.
150. - 1437 decembrie 20. **Simca** (la ~; Zamcăuți), sat <azi Ucraina, Sancăuți, c. Malinți, r. Hotin, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 495; v. şi **DRH**,A,II, nr. 59, p. 88, 532.
151. - 1437 decembrie 20. **Simeon** (unde este ~ cneaz), sat, sub Caragine, la obârşia Dobruşei <azi R. Moldova, la nord de Dobruşa, c. Receşti, r. Şoldăneşti>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 495.
152. - 1437 decembrie 20. **Stânca** (la capătul Stâncii), sat, pe Răut, mai sus de Vadul Pietrei <probabil la confluența cu pârâul Bolohani; azi R. Moldova, lângă Pohorniceni, c.~, r. Orhei>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 498.

153. - 1437 decembrie 20. **Şizco** (unde a fost ~), sat <azi Ucraina, Şişcăuţi, c. Râng aci, r.Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 500.
154. - 1437 decembrie 20. **Tereşeuţi**, sat <pe Nistru; azi R. Moldova, probabil Teleşeuca, c.~, r. Donduşeni>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 503.
155. - 1437 decembrie 20. **Ţigan** (unde stă ~), sat, sub Caragine,la obârşia Rezinei <azi R. Moldova, lângă Sămăşcani, c.~, r. Şoldăneşti>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 505.
156. - 1437 decembrie 20. **Ţârvici** (unde este ~), sat <pe Răut; azi R. Moldova, Ţâra, c. Ghindeşti, r. Floreşti>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 505.
157. - 1437 decembrie 20. **Ugrinăuţi**, sat <azi Ucraina, probabil Grineacica, c. Ruhotin, r. Hotin, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,I, nr. 175, p. 247, 506.
158. - 1437 decembrie 20. **Vadul Pietrei** (unde este ~), sat, pe Răut <azi R. Moldova, Piatra (?), c.~, r. Orhei>; **DRH**,A,I, r.175, p. 247, 506.
159. - 1438 martie 5. **Divicea** (la gura Divicei), loc pustiu <azi R. Moldova, în r. Anenii Noi (?)>; **DRH**,A,I, nr. 181, p. 257, 454.
160. - 1439 martie 20. **Aliuş** (unde este casa lui ~), loc şi sat, la gura Nârnovei <azi R.Moldova, Leuşeni, c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,I, nr. 193, p. 273, 435.
161. - 1439 iulie 2. **Călugăriţa** (unde este ~), pricut devenit sat, peste Prut, în dreptul Podolenilor <azi R. Moldova, lângă Obileni, c. Cotul Morii, r. Hânceşti>; **DRH**,A,I, nr. 196, p. 277-278, 444; v. şi nr. 255, p. 361.
162. - 1439 iulie 2. **Oanţa** (unde este ~), pricut devenit sat, peste Prut, în dreptul Podolenilor <azi R. Moldova, lângă Obileni, c. Cotul Morii, r. Hânceşti>; **DRH**,A,I, nr. 196, p. 277-278, 483; v. şi nr. 255, p. 361.
163. - 1439 iulie 2. **Ohrincea** (la gura Ohrincei), sat, la confluenţa Răutului cu Ohrincea <azi R. Moldova, Cruglic, c.~, r. Criuleni>; **DRH**,A,I, nr. 196, p. 277-278, 484.
164. - 1439 iulie 2. <Ustia, sat> (**grădină aparţinând de Ohrincea,la Nistru; prisaca lui Bileac**) <azi R. Moldova, probabil Ustia, c.~, r. Dubăsari>; **DRH**,A,I, nr. 196, p. 277-278, 482, v. şi **DRH**,A,II, nr. 48, p. 68, 466.
165. - 144<0> - 144<1> iulie 20. **Dealul Derenului** (unde este ~), loc de sat, pe Bâc <azi R. Moldova, lângă Sipoteni (?), c.~, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr. 203, p. 289, 453.
166. - 144<0> - 144<1> iulie 20. **Plopi** (mai jos de ~), loc de sat, pe Gotovţea <azi R. Moldova, lângă Peticeni (?), c. Tuzara, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr. 203, p. 289, 488.
167. - 1440 septembrie 29. **Hriţcova** (sec. XVII: Cerlina Mare), sat <azi Ucraina, Cerlena, c.~, r. Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>;**DRH**,A,I, nr. 208, p. 294, 465.
168. - 1441 iunie 25. **Călineşti**, sat, la Chigheci, pe Salcia <Mare; azi R. Moldova, în r. Cahul sau în r. Taraclia>; **DRH**,A,I, nr. 215, p. 301, 444.
169. - 1441 iunie 25. **Gal** (seliştea lui ~), la Chigheci, pe Salcia <Mare; azi R. Moldova, în r. Cahul sau în r. Taraclia>; **DRH**,A,I, nr.215, p. 301, 460.
170. - 1441 iunie 25. **Grad** (seliştea lui ~), la Chigheci <probabil lângă dealul Grădişte de la obârşia Crihanei; azi R. Moldova, în Crihana Nouă, c.~, r. Cahul>; **DRH**,A,I, nr. 215, p. 301, 463.
171. - 1441 iunie 25. **Miroslăveşti**, sat, la Chigheci, pe Salcia <Mare; azi R. Moldova, în r. Cahul sau în r. Taraclia>; **DRH**,A,I, nr.215, p. 301, 478.
172. - 1441 septembrie 29. **Rjavenţi**, sat, ţ. Hotin <azi Ucraina, Rjavinţi, c.~, r. Zastavna, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,I, nr. 217, p.304, 491.
173. - 1443 martie 6. **Iuga Negru** (unde a fost ~), sat, sub Botne, lângă Vâlcan <azi R. Moldova, Cioreşti (?), c.~, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr. 225, p. 315-316, 469.
174. - 1443 martie 6. **Lucani**, sat, sub Botne, lângă Vâlcan <azi R. Moldova, lângă Vulcăneşti, c. Cioreşti, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr. 225, p. 315-316, 473.
175. - 1443 martie 6. **Săseni** (unde trăieşte Laur) <sec. XVI: Lăureni (?)>, sat, pe Cotovţea <azi R. Moldova, lângă Novaci (?), c. Tuzara, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr. 225, p. 315-316, 494.
176. - 1443 mai 27. **Cergăşă** (unde a fost ~), sat, la Chigheci <azi R. Moldova, probabil în r. Cantemir>; **DRH**,A,I, nr. 232, p. 327-328, 445.

177. - 1443 mai 27. **Vatice** (la ~, unde a fost Ştefan Răspop), sat <azi R. Moldova, Vatici, c.~, r. Orhei>; **DRH**,A,I, nr. 232, p. 327-328, 507.
178. - <1443> iunie. **Duminți**, sat, pe Soloneț <azi Ucraina, Dumeni, c. Costiceni, r. Noua Suliță, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 236, p. 334, 457.
179. - <1443> iunie. **Iezerul Alb**, sat, <pe Soloneț>, mai sus de Duminți, ț. Hotin <azi Ucraina, lângă Dumeni, c. Costiceni, r. Noua Suliță, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 236, p. 334, 466; v. şi **MEF**, vol.I, nr. 74, p. 81.
180. - 1443 august 24. **Botna** (pe ~), locuri din pustie <azi R. Moldova, în r. Ialoveni, r. Căinari sau în r. Căuşeni>; **DRH**,A,I, nr. 240, p. 341, 441.
181. - 1443 noiembrie 29. **Cereucani**, sat <azi R. Moldova, Cioropcani, c.~, r. Ungheni>; **DRH**,A,I, nr. 243, p. 346-347, 445.
182. - 1446 ianuarie 26. **Bugaiciouți**, sat, pe Răut <în R. Moldova>; **DRH**,A,I, nr. 261, p. 370, 443.
183. - 1446 februarie 22. **Davâdăuți** (unde este David vătăman), sat (pricut al satului Ripiceni), la Botne <azi R. Moldova, lângă Rădenii Vechi, c.~, r. Ungheni>; **DRH**,A,I, nr. 264, p. 374, 453; v. şi nr. 278, p. 394-395.
184. - 1446 februarie 22. **Dobrăcineşti** (Dobrocin), sat (pricut al satului Ripiceni), la Botne <azi R. Moldova, lângă Rădenii Vechi, c.~, sau Alexeevca, c.~, r. Ungheni>; **DRH**,A,I, nr. 264, p. 374, 454; v. şi nr. 278, p. 394-395.
185. - 1446 februarie 22. **Rusnădzeşti** (Rusoneag), sat (pricut al satului Ripiceni), la Botne <azi R. Moldova, lângă Rădenii Vechi, c.~, sau Alexeevca, c.~, r. Ungheni>; **DRH**,A,I, nr. 264, p. 374, 493; v. şi nr. 278, p. 394-395.
186. - 1447 ianuarie 14. **Cobâlcina** (la gura Cobâlcinei, unde este moara ~), sat, pe Nistru <azi Ucraina, Vasiliuți, c.~, r. Secureni,reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 271, p. 384, 447.
187. - 1447 ianuarie 14. **Coleşeuți**, sat, pe Nistru <azi Ucraina, Culişcăuți, c. Vitreanca, r. Secureni, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 271, p. 384, 447.
188. - 1447 ianuarie 14. **Dubovaia**, sat, pe Nistru <azi Ucraina, lângă Mihăileanca, c.~, r. Secureni, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 271, p. 384, 457.
189. - 1447 ianuarie 14. **Neporotova**, sat, pe Nistru <azi Ucraina, Neporotova, c.~, r. Secureni, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 271, p. 384, 482.
190. - 1447 ianuarie 14. **Ojogov**, sat, pe Nistru <azi Ucraina, Ojeva, c.~, r. Secureni, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 271, p.384, 484.
191. - 1447 ianuarie 14. **Râşcinți**, sat, pe Nistru <azi Ucraina, lângă Mihăileanca, c.~, r. Secureni, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 271, p. 384, 491.
192. - 1447 ianuarie 14. **Vişneuți**, sat, pe Nistru <azi Ucraina, Vişnevo, c. Lomacineți, r. Secureni, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 271, p. 384, 508.
193. - 1447 februarie 11. **Brumar** (prisaca lui ~, poiana lui ~), <sat> <azi R. Moldova, Larga Nouă, c.~, r. Cahul>; **DRH**,A,I, nr. 272, p. 385-386, 442; v. şi **DRH**,A,II, nr. 189, p. 282-283.
194. - 1447 august 22. **Bilosăuți**, sat <la Nistru; azi Ucraina, Belousevca, c.~, r. Secureni, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 273, p. 387-388, 439.
195. - 1447 august 22. **Clococina**, sat <azi R. Moldova, Clocuşna,c.~, r. Ocniţa>; **DRH**,A,I, nr. 273, p. 387-388, 447.
196. - 1447 august 22. **Cobâcini**, sat <la Nistru; azi Ucraina, Cobăcini, c.~, r. Secureni, reg. Cernăuți>; **DRH**,A,I, nr. 273, p. 387-388, 447.
197. - 1448 iulie 27. **Clim** (la ~), sat, pe Bâc, la Botne <azi R. Moldova, în r. Străşeni>; **DRH**,A,I, nr. 282, p. 402-403, 447.
198. - 1448 iulie 27. **Creţu** (la ~), sat, pe Bâc, la Botne <azi Moldova, în r. Străşeni>; **DRH**,A,I, nr. 282, p. 402-403, 450.
199. - 1448 iulie 27. **Cruglici** (unde este ~) <sec. XVI: Curluceni>, sat, pe Bâc, la Botne <azi R. Moldova, Făgureni (fost Curluceni), inclus în or. Străşeni>; **DRH**,A,I, nr. 282, p. 402-403, 451; v.şi **DIR**,A,XVI,II, nr. 52, p. 53-54.

200. - 1448 iulie 27. **Voloseni**, sat, pe Bâc, la Botne <azi R. Moldova, Pănăşeşti, c.~, r. Străşeni>; **DRH**,A,I, nr. 282, p. 402-403, 509.
201-202. - 1452 februarie 24. **Botna** (hotarul de la ~), de la Chişinăul Roşu până la dealul Zagorna <azi R. Moldova, Chiţcani, c.~, şi Copanca, c.~, r. Slobozia>; **DRH**,A,II, nr. 17, p. 20, 468; v. şi nr. 46, p. 65; nr. 69, p. 102; **DIR**,XVI,III, nr. 168, p. 223.
203. - 1452 septembrie 10. **Frumuşelul** (unde a fost ~), selişte, pe Lucoveţ <azi R. Moldova, probabil în r. Cantemir>; **DRH**,A,II, nr. 20, p. 22-23, 483.
204. - 1452 septembrie 10. **Zorilă** (<unde a fost?> ~), sat, pe Tegheci <azi R. Moldova, în r. Cantemir>; **DRH**,A,II, nr. 20, p. 22-23, 533.
205. - 1453 iunie 20. **Izbişcea** (unde sânt Danilo şi Budul), sat, pe Răut <azi R. Moldova, Izbişte, c.~, r. Criuleni>; **DRH**,A,II, nr. 33, p. 46, 494; v. şi nr. 48, p. 68.
206. - 1453 iunie 20. **Raşcăuţi** (Raşcov), sat, pe Nistru, mai sus de cetatea Hotin <azi Ucraina, Raşcov, c.~, r. Hotin, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,II, nr. 33, p. 46, 513; v. şi nr. 63, p. 93.
207. - 1456 februarie 18. **Cobâlia**, sat, deasupra Nistrului <azi R. Moldova, Cobâlea, c.~, r. Şoldăneşti>; **DRH**,A,II, nr. 56, p. 82-83, 473.
208. - 1456 iunie 8. **Berestia**, sat, sub Hotin <azi Ucraina, probabil Aresteuca, c. Prigorod, r. Hotin, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,II, nr. 59, p. 88-89, 466.
209. - 1456 iunie 8. **Crainicăuţi**, sat <Nedăbăuţi (după Nădăbaico, ajuns stăpân al satului în sec. XVI ?); azi Ucraina, c. Crainicăuţi, r. Hotin, reg. Cernăuţi sau România, Crainicăuţi, inclus în Horodişte, c. Păltiniş, jud. Botoşani>; **DRH**,A,II, nr. 59, p. 88-89, 476.
210. - 1456 iunie 8. **Gorodişte,** sat, mai jos de Urmez <azi Ucraina, Gordiuţi, c. Raşcov, r. Hotin, reg. Cernăuţi sau România, Horodişte, c. Păltiniş, jud. Botoşani>; **DRH**,A,II, nr. 59, p. 88-89, 486.
211. - 1459. **Hlineşti**, sat <azi R. Moldova, probabil lângă Naslavcea, c.~, r. Ocniţa>; **DRH**,A,II, nr. 80, p. 116, 488.
212. - 1459 ianuarie 3. **Andrieş** (gârla lui ~; Andriiaş), sat <azi R. Moldova, Andruşul de Sus, c.~, şi Andruşul de Jos, c.~, r. Cahul>; **DRH**,A,II, nr. 81, p. 117, 463; v. şi **DRH**,A,III, nr. 285, p. 509, 561.
213. - 1459 ianuarie 3. **Rentea** <(hotarul lui (?) ~>, <sat>, mai sus de balta Bogata <azi R. Moldova, Zârneşti, c.~, r. Cahul>; **DRH**,A,II, nr. 81, p. 117, 513.
214. - 1459 septembrie 5. **Lucăceni**, sat <ţ. Hotin; azi Ucraina,Nelipăuţi, c.~, r. Chelmenţi, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,II, nr. 88, p. 126, 496.
215. - 1459 septembrie 5. **Hrubna** (Hrobne), sat <ţ. Hotin; azi Ucraina, Grubna, c.~, r. Secureni, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,II, nr. 88, p. 126, 489.
216. - <1460 - 1461> februarie 24. **Leonta** (unde este mănăstirea), mănăstire, <ulterior şi sat>, pe Nistru <azi R. Moldova, Leontina, c. Grădiniţa, r. Ştefan-Vodă>; **DRH**,A,II, nr. 91, p. 131, 495.
217. - 1466 august 1. **Bozleşcoi** (sat sub codru) <la Nistru; azi R. Moldova, lângă Horodişte, c.~, r. Rezina>; **DRH**,A,II, nr. 139, p. 199, 469.
218. - 1469 iunie 5. **Larga** (la fântâna de la obârşia Largei), loc din pustie, mai sus de Râşcani <azi R. Moldova, lângă Cârpeşti, c.~, r. Cantemir>; **DRH**,A,II, nr. 158, p. 235, 495.
219. - 1469 iunie 5. **Râşcani**, sat, la obârşia Largei <azi R. Moldova, lângă Cârpeşti, c.~, r. Cantemir>; **DRH**,A,II, nr.158, p. 235, 513.
220. - 1470 mai 7. <Căpriana, sat> (**poiana lui Chiprian; mănăstire unde este egumen Chiprian; hotarul cneaghinei**), la obârşia Vişnivăţului <azi R. Moldova, în Căpriana, c.~, r. Străşeni>; **DRH**,A,II, nr. 165, p. 245-246, 488; v. şi **DRH**,A,I, nr. 47, p. 67-68; nr. 84,p. 125-126.
221. - 1473 ianuarie 8. **Sângureni**, sat, ţ. Chigheci <probabil lângă iezerele Gemenele de pe Răut; azi R. Moldova, Larga Nouă, c.~, r. Cahul>; **DRH**,A,II, nr. 189, p. 282-283, 517.
222. - <1473 - sfârşitul lui iunie - înainte de 13 septembrie>. **Vascăuţi**, sat, la obârşia Viliei, deasupra Nistrului <azi Ucraina, Vascăuţi, c.~, r. Secureni, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,II, nr. 191, p.286, 529.
223. - <1473 - sfârşitul lui iunie - înainte de 13 septembrie>. **Vasileuţi**, sat, pe Prut <azi R. Moldova, lângă Cobani, c.~, r. Glodeni>; **DRH**,A,II, nr. 191, p. 286, 529.

224. - 1473 decembrie 9. **Horjăşti** (sat sub Capul Piscului, unde a fost casa lui Stan Horja), la Lăpuşna <azi R. Moldova, Horjeşti, c. Mingir, r. Hânceşti>; **DRH**,A,II, nr. 196, p. 295, 488; v. şi nr. 246, p. 375.
225. - 1475 septembrie 25. **Mereni**, sat <azi R. Moldova, Mereni, c.~, r. Anenii Noi>; **DRH**,A,II, nr. 204, p. 310, 499.
226. - 14<8>1 aprilie 19. **Briahna** (capul Briahnei), loc pustiu, pe Răut <azi R. Moldova, Breanova, c. Morozeni, r. Orhei>; **DRH**,A,II, nr. 236, p. 360, 469.
227. - 14<8>1 aprilie 19. **Movila Săpată** (la ~), loc pustiu, pe Răut, în capul Briahnei <azi R. Moldova, Târzieni, c. Mălăieşti, r. Orhei>; **DRH**,A,II, nr. 236, p. 360, 502.
228. - 14<8>1 aprilie 19. **Pilişăoani**, sat <azi R. Moldova, probabil lângă Târzieni, c. Mălăieşti, r. Orhei>; **DRH**,A,II, nr. 236, p. 360, 502.
229. - 1482 august 10. **Fântâna lui Muşat**, sat, pe Bujor <azi R. Moldova, probabil lângă Strâmbeni, c. Oneşti, r. Hânceşti>; **DRH**,A,II, nr. 246, p. 375, 502; v. şi **INL**, p. 99.
230. - 1482 august 10. **Gura Ocoalelor** (la ~), sat <la Lăpuşna; azi R. Moldova, probabil în Mingir, c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,II, nr. 246, p. 375, 487.
231. - 1482 august 10. **Obârşie** (sub ~), <la> gura Gârlii), sat, peste Prut <azi R. Moldova, probabil lângă Strâmbeni, c. Oneşti, r. Hânceşti>; **DRH**,A,II, nr. 246, p. 375, 506.
232. - 1482 august 10. **Scorțăşti**, sat, la Lăpuşna, mai jos de Horjăşti <azi R. Moldova, probabil lângă Mingir, c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,II, nr. 246, p. 375, 516.
233. - 1482 august 10. **Strâmbeni**, sat, la Bujor <azi R. Moldova, Strâmbeni, c. Oneşti, r. Hânceşti>; **DRH**,A,II, nr.246, p. 375, 520
234. - 1483 august 17. **Leucăuți**, selişte, pe Gotovțea, la Botne <azi R. Moldova, în r. Călăraşi>; **DRH**,A,II, nr. 251, p. 383, 495.
235. - 1483 septembrie 20. **Hlăpeşti**, sat <azi R. Moldova, în Nemțeni, c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,II, nr. 252, p. 385-386, 448.
236. - 1483 octombrie 17. **Uncheteşti**, selişte, pe Nistru, mai sus de Cuhăreşti <azi R. Moldova, Unchiteşti, c. Cuhureştii de Sus, r.Camenca>; **DRH**,A,II, nr. 254, p. 390, 528.
237. - 1488 aprilie 6. **Gromobitnaa**, selişte, lângă Nistru <azi Ucraina, în reg. Cernăuți>; **DRH**,A,III, nr. 38, p. 69-70, 590.
238. - 1489 ianuarie 9. **Bobiceni**, sat <ț. Lăpuşna; azi R. Moldova, Boghiceni, c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,III, nr. 44, p. 83-84, 567.
239. - 1489 ianuarie 9. **Bujorul**, sat <ț. Lăpuşna; azi R. Moldova, Bujor, c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,III, nr. 44, p. 83-84, 570.
240. - 1489 ianuarie 9. **Dragomireşti**, sat <ț. Lăpuşna; azi R. Moldova, lângă Lăpuşna, c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,III, nr. 44, p. 83-84, 580.
241. - 1489 ianuarie 9. **Petricani**, sat <ț. Lăpuşna; azi R. Moldova, lângă Bujor, c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,III, nr. 44, p. 83-84,621.
242. - 1489 ianuarie 9. **Soci**, sat <ț. Lăpuşna; azi R. Moldova, lângă Bujor, c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,III, nr. 44, p. 83-84, 630.
243. - 1489 martie 13. **Bodea Rumârul** (selişteа lui ~), pe Prut <azi R. Moldova, lângă Hănăsenii Noi, c.~, r. Leova>; **DRH**,A,III, nr. 50, p. 91-92, 567.
244. - 1489 martie 13. **Bodea Sârbul** (selişteа lui ~), pe Prut <azi R. Moldova, lângă Hănăsenii Noi, c.~, r. Leova>; **DRH**,A,III, nr. 50, p. 91-92, 567.
245. - 1490 ianuarie 16. **Călmățuiu**, sat, sub Movile <azi R. Moldova, Călmățui, c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,III, nr. 61, p. 116, 571.
246. - 1490 octombrie 14. **Cernăţeşti**, sat, peste Prut <azi R. Moldova, probabil lângă Bereşti, inclus în or. Ungheni>; **DRH**,A,III,nr. 80, p. 156-157, 571.
247. - 1490 octombrie 14. **Deleşti**, sat, peste Prut, la gura Delei <azi R. Moldova, Dănuțeni, inclus în or. Ungheni>; **DRH**,A,III, nr. 80, p. 156-157, 579.
248. - 1490 octombrie 14. **Găureni**, sat, peste Prut <azi R. Moldova, probabil lângă Dănuțeni, inclus în or. Ungheni>; **DRH**,A,III, nr. 80, p. 156-157, 588.
249. - 1490 octombrie 14. **Lăslăoani**, sat, cu cuturi, peste Prut, la gura Hlabnicului <azi R. Moldova, în Bereşti, inclus în or. Ungheni>; **DRH**,A,III, nr. 80, p. 156-157, 600.

250. - 1490 octombrie 14. **Negoeşti**, sat, peste Prut <azi R. Moldova, probabil în r. Ungheni>; **DRH**,A,III, nr.80, p. 156-157, 615.
251. - 1490 octombrie 14. **Scuturuceani**, sat, peste Prut <azi R. Moldova, probabil Bereşti, inclus în or. Ungheni>; **DRH**,A,III, nr. 80, p. 156-157, 628.
252. - 1490 octombrie 14. **Stancăuţi**, sat, peste Prut <azi R. Moldova, probabil Mânzăteşti, c. Hârceşti, r. Ungheni>; **DRH**,A,III, nr. 80, p. 156-157, 632.
253. - 1491 februarie 26. **Drislivoe** (Drislovca), sat, pe Nistru <azi R. Moldova, lângă Japca, c.~, r. Camenca>; **DRH**,A,III, nr. 91, p. 183-184, 582.
254. - 1491 februarie 26. **Nosco** (unde a fost ~), sat, pe Nistru <sec. XIX: Noscova; azi R. Moldova, lângă Japca, c.~, r. Camenca>; **DRH**,A,III, nr. 91, p. 183-184, 617.
255. - 1493 martie 3. **Toporeştii Vechi**, sat <azi R. Moldova, Topor, inclus în Cărpineni, c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,III, nr. 121, p. 237-238, 641.
256. - 1493 martie 5. **Câmpie**, sat, pe Larga <azi R.Moldova, între Goteşti, c.~, şi Ciobalaccia, c.~, r. Cantemir>; **DRH**,A,III, nr.123, p. 241-242, 573.
257. - 1493 martie 5. **Laţco din Câmpie** (unde a fost ~), sat, pe Larga <azi R. Moldova, între Goteşti, c.~, şi Ciobalaccia, c.~, r. Cantemir>; **DRH**,A,III, nr. 123, p. 241-242, 601.
258. - 1493 martie 5. **Oanca** (unde a fost ~), sat, pe Larga <azi R.Moldova, între Goteşti, c.~, şi Ciobalaccia, c.~, r. Cantemir>; **DRH**,A,III, nr. 123, p. 241-242, 617.
259. - 1494 martie 2. **Zerneşti**, sat <azi R.Moldova, Zărneşti, c.~, r. Cahul>; **DRH**,A,III, nr. 144, p. 273, 646.
260. - 1495 ianuarie 15. **Fântâna Suciavea**, selişte, la obârşia Pârâului Gruşeva <azi R.Moldova, lângă Hruşova, c.~, r. Criuleni>; **DRH**,A,III, nr. 164, p. 302-303, 586.
261. - 1495 ianuarie 16. **Leuşteni**, sat, la Chighiiaci <azi R.Moldova, în r. Cahul>; **DRH**,A,III, nr. 166, p. 304, 601.
262. - 1495 ianuarie 24. **Horodiştea**, sat <azi R. Moldova, Horodişte, c.~, r. Rezina>; **DRH**,A,III, nr. 175, p. 318-319, 592.
263. - 1495 ianuarie 24. **Jaza** (unde au fost ~ vătăman), sat, pe Nistru <azi R. Moldova, lângă Horodişte, c.~, r. Rezina>; **DRH**,A, III, nr. 175, p. 318-319, 600.
264. - 1495 ianuarie 24. **Sinaşeuţi** (unde au fost Zlătariul vătăman), sat, pe Nistru <azi R. Moldova, Cinişeuţi, c.~, r. Rezina>; **DRH**,A,III, nr. 175, p. 318-319, 630; v. şi nr. 179, p. 326.
265. - 1495 ianuarie 24. **Zăharna**, sat, pe Nistru, la gura Zăharnei<azi R. Moldova, Saharna, c. Saharna Nouă, r. Rezina>; **DRH**,A,III, nr. 175, p. 318-319, 646.
266. - 1495 februarie 5. **Rizina** (unde a fost Alexa vătăman), sat, pe Nistru, la gura Rizinei <azi R.Moldova, or. Rezina>; **DRH**,A,III, nr. 179, p. 326, 626.
267. - 1495 martie 13. **Păşcani**, sat pe Ichel <azi R. Moldova, Paşcani, c.~, r. Criuleni>; **DRH**,A,III, nr. 181, p. 328, 620 (greşit: Pogrebeni).
268. - 1495 martie 13. **Poroseci** (sub ~, unde este...), selişte, pe Ichel <azi R. Moldova, Peresecina, c.~, r. Orhei>; **DRH**,A,III, nr. 181, p. 328, 624.
269. - 1495 martie 15. **Argişani**, sat, pe Prut <sec. XVI-XVIII: Vlaşineşti şi Ciocăneşti; azi România, lângă Sălăgeni, c. Grozeşti, jud. Iaşi, şi peste Prut, R. Moldova, lângă Grozeşti, c.~, r. Nisporeni>; **DRH**,A,III, nr. 185, p. 336-337, 563.
270. - 1495 martie 17. **Dereneu**, sat, lângă Hirova <azi R. Moldova, Dereneu, c.~, r. Călăraşi>; **DRH**,A,III, nr. 189, p. 344-345, 579.
271. - 1495 martie 17. **Grişani**, sat, lângă Hirova <azi R. Moldova, Ghiliceni, c.~, r. Teleneşti>; **DRH**,A,III, nr. 189, p. 344-345, 590.
272. - 1497 ianuarie 20. **Moleşti**, sat, sub Orhei (<Orheiul Vechi>) <azi R.Moldova, lângă Trebujeni, c.~, r. Orhei>; **DRH**,A,III, nr.202, p. 364, 611.
273. - 1497 februarie 25. **Frăţieneşti** (sec. XVIII: Frăţeneşti, sec. XIX: Frăsăneşti), sat, peste Prut, la gura Obrejei <azi R. Moldova, Frăsineşti, inclus în Măcăreşti, c.~, r.Ungheni>; **DRH**,A,III, nr. 206, p. 371-372, 586.
274. - 149<8> martie 8. **Şărbaca**, sat, peste Prut <azi R. Moldova, Şerbaca, inclus în Văratic, c.~, r. Râşcani>; **DRH**,A,III, nr.229, p. 406-407, 635; v. şi **MEF**, vol.I, nr. 8, p. 19-20.

275. - 1499 august 15. **Costeşti**, sat, pe Prut, la gura Ciuhurului <azi R. Moldova, Costeşti, c.~, r. Râşcani>; **DRH**,A,III, nr. 234, p. 417, 575.
276. - 1499 septembrie 18. **Rovcăuţi** (Ravacăuţi), sat, pe Prut <azi Ucraina, Revăcăuţi, c.~, r. Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,III, nr. 237, p. 423, 625.
277. - 1500 <martie 22>. **Dobreni**, sat, pe Lăpuşna <azi R. Moldova, probabil lângă Dancu, c.~, r. Hânceşti>; **DRH**,A,III, nr. 255, p.456-457, 579.
278. - 1502 februarie 17. **Murgoceni** (unde au fost cneaz Ivanu), sat, cu cătun, peste Prut <azi R.Moldova, probabil în r. Călăraşi>; **DRH**,A,III, nr. 262, p. 470-471, 612.
279. - 1502 februarie 17. **Torontai** (unde au fost ~), cătun al satului Murgoceni, peste Prut <azi R. Moldova, probabil în r. Călăraşi>; **DRH**,A,III, nr. 262, p. 470-471, 641.
280. - 1502 martie 1. **Muraşa**, sat, pe Bâc <azi R. Moldova, lângă Floreni, c.~, r. Anenii Noi>; **DRH**,A,III, nr. 265, p. 476, 612.
281. - 1502 martie 1. **Soltan**, sat, pe Bâc <azi R. Moldova, lângă Floreni, c.~, r. Anenii Noi>; **DRH**,A,III, nr. 265, p. 476, 631.
282. - 1502 martie 1. **Vişneuţi** (la ~), loc pustiu, care este de la Bâc <azi R. Moldova, lângă or. Sângera, r. Ialoveni>; **DRH**,A,III, nr. 265, p. 476, 645.
283. - 1502 martie 11. **Spiroasa** (pe ~), loc din pustietate, la lacul ce este din sus de Ulmi <azi R. Moldova, lângă Schinoşica, c. Lipoveni, r. Cimişlia>; **DRH**,A,III, nr. 270, p. 484, 631.
284. - 1502 martie 11. **Ulmi,** sat, pe Spiroasa <azi R. Moldova, lângă Schinoşica, c. Lipoveni, r. Cimişlia>; **DRH**,A,III, nr. 270, p. 484, 642.
285. - 1502 <după martie 17>. **Fântâna Popişoara**, loc din pustiu, pe Pârâul Grecului, ţ. Chigheci <azi R. Moldova, lângă Borogani,c.~, r. Leova>; **DRH**,A,III, nr. 279, p. 499-500, 586.
286. - 1502 <după martie 17>. **Sălişteа Tătărească**, selişte, pe Pârâul Grecului, ţ. Chigheci <azi R. Moldova, lângă Borogani,c.~, r. Leova>; **DRH**,A,III, nr. 279, p. 499-500, 628.
287. - 1502 iunie 10. **Oeşeni** (Oişăşti), sat, pe Răzina <azi R.Moldova, în Cetireni, c.~, r. Ungheni>; **DRH**,A,III, nr. 281, p. 500-501, 618.
288. - 1502 iulie 2. **Balinteşti**, sat, peste Prut <azi R. Moldova, lângă Roşu, c.~, r. Cahul>; **DRH**,A,III, nr. 282, p. 501-503, 564.
289. - 1502 iulie 2. **Boiştea**, sat, la Prut, mai jos de gura gârlei Boiştea <azi R. Moldova, lângă Roşu, c.~, r. Cahul>; **DRH**,A,III, nr. 282, p. 501-503, 568.
290. - 1502 iulie 2. **Fărceni** (Frăceni), sat, peste Prut, pe Frumoasa, din jos de Troian <azi R.Moldova, lângă or. Cahul>; **DRH**,A,III, nr. 282, p. 501-503, 584.
291. - 1502 iulie 2. **Fântâna Măceşul** (greşit: Fântâna lui Măciş), sat, peste Prut, pe Frumoasa, la capătul de jos al iezerului Roşul <azi R. Moldova, între Roşu, c.~, r. Cahul, şi or. Cahul>; **DRH**,A,III, nr. 282, p. 501-503, 586.
292. - 1502 iulie 2. **Manea** (selişteа lui ~), la gura Frumuşiţei, din jos de Balinteşti <azi R.Moldova, lângă Roşu, c.~, r. Cahul>; **DRH**,A,III, nr. 282, p. 501-503, 603.
293. - 1502 iulie 2. **Mădoeşti**, sat, peste Prut <azi R. Moldova, lângă Roşu, c.~, r. Cahul>; **DRH**,A,III, nr. 282, p. 501-503, 606.
294. - 1502 iulie 2. **Pieleşul**, sat, pe Prut <azi R. Moldova, lângă Roşu, c.~, r. Cahul>; **DRH**,A,III, nr. 282, p. 501-503, 622.
295. - 1502 iulie 2. **Plopul**, sat, pe Prut <azi R. Moldova, lângă Roşu, c.~, r. Cahul>; **DRH**,A,III, nr. 282, p. 501-503, 623.
296. - 1502 iulie 2. **Şchei** (Şcheia), sat, peste Prut, în gura Frumoasei <azi R. Moldova, lângă or. Cahul>; **DRH**,A,III, nr. 282, p. 501-503, 635; v. şi nr. 285, p. 508-509.
297. - 1503. **Fântâna lui Vlad**, loc pustiu, pe Cahove <azi R. Moldova, probabil în r. Vulcăneşti>; **DRH**,A,III, nr. 284, p. 506, 586.
298. - 1503 septembrie 13. **Budeşti**, loc din pustie şi sat, pe Sărata, mai jos de gura pârâului Căpăţâroasa <azi R. Moldova, lângă Cazangic, c.~, r. Leova>; **DRH**,A,III, nr. 291, p. 517-518; v. şi **DIR**,A,XVI,I, nr. 459, p. 511; **INL**, p. 45.

Aşezări a căror vechime documentară corespunde domniei lui Alexandru cel Bun (1400 – 1432). Menţiuni din secolul XVI

299. - 1508 martie 24. **Murseşti** (unde a fost casa lui Sin vistier), sat, pe Chigheci <azi R. Moldova, lângă Tigheci, c.~, r. Leova>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 74, p. 78; v. şi nr. 234, p. 266; **INL**, p. 170.

300. - 1519 iulie 1. **Lucianii**, selişte, peste Prut <azi R.Moldova, lângă Toceni, c.~, r. Cantemir>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 136, p. 150-151; **INL**, p. 150.

301. - 1519 iulie 1. **Tociani** (hotarul lui Limbădulce; unde a fost Borzea), sat, peste Prut <azi R.Moldova, Toceni, c.~, r.Cantemir>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 136, p. 150-151; **INL**, p. 258; v. şi **DRH**,A,III, nr. 50, p. 92-93.

302. - 1520 aprilie 24. **Ceabărcăul**, sat, pe Prut <azi R. Moldova, probabil Cebrău, inclus în Drepcăuţi, c.~, r. Briceni>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 146, p. 162; **INL**, p. 56.

303. - 1520 aprilie 24. **Criva**, sat, pe Prut <azi Ucraina, Criva, c. ~, r. Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 146, p. 162; **INL**, p. 74.

304. - 1520 aprilie 24. **Deşevcanii**, sat, pe Prut <azi Ucraina, lângă Nesfoiu, c.~, r. Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>; **DIR**,A,XVI,I, r. 146, p. 162; **INL**, p. 82.

305. - 1520 aprilie 24. **Lemeşcani**, sat, pe Vilia <azi R. Moldova, în r. Briceni>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 146, p. 162;**INL**, p. 145.

306. - 1520 aprilie 24. **Mlinăuţi**, sat, pe Vilia <azi R. Moldova, în r. Briceni>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 146, p. 162; **INL**, p. 163.

307. - 1520 aprilie 24. **Nesvoia** (Nesfoiu), sat, pe Prut <azi Ucraina, Nesvoia, c.~, r. Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 146, p. 162; **INL**, p. 175; v. şi **DRH**,A,I, nr. 107, p. 158.

308. - 1520 aprilie 24. **Voropceni**, sat, pe Prut <azi Ucraina, Hărăpceni, Harabcăuţi şi Coropceni mai târziu, probabil în r. Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 146, p. 162; **INL**, p.282.

309. - 1521 iunie 14. **Pereni**, sat, pe Lăpuşna <azi R. Moldova, Pereni, c. Paşcani, r. Hânceşti>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 165, p. 186; **INL**, p. 189.

310. - 1523 martie 25. **Vizdita**, selişte, pe Sărata <azi R. Moldova, în r. Hânceşti sau în r. Leova>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 194, p. 221; **INL**, p. 279.

311. - <1550> aprilie 3. **Eţcani**, sat, pe Nistru <azi R. Moldova, lângă Stodolna, inclus în Lalova, c.~, r. Rezina>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 535, p. 592-593; **INL**, p. 95.

312. - <1550> aprilie 3. **Lalova**, sat, pe Nistru <azi R. Moldova, Lalova, c.~, r. Rezina>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 535, p. 592-593; **INL**, p. 142.

313. - <1550> aprilie 3. **Mateuţi** (Mativţăşti), sat, pe Nistru <azi R. Moldova, Mateuţi, c.~, r.Rezina>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 535, p. 592-593; **INL**, p. 153; **DRH**, A, XXIII, nr. 78, p. 101, 723.

314. - <1550> aprilie 3. **Păuleşti**, sat, pe Ichel <azi R. Moldova, Păuleşti, c.~, r. Călăraşi>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 535, p.592-593;**INL**, p. 185.

315. - <1550> aprilie 3. **Stodolna**, sat, pe Nistru <azi R.Moldova, Stodolna, inclus în Lalova, c.~, r. Rezina>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 535, p. 592-593; **INL**, p. 240.

316. - 1558 aprilie 14. **Căşoteni**, sat <azi Ucraina, lângă or.Bolgrad, reg. Odesa>; Ghibănescu, **Surete**, vol. XIX, nr. 24, p. 37-40; v. şi **DIR**,A,XVI,II, nr. 105, p. 114; **INL**, p. 53.

317. - 1558 aprilie 14. **Silea** (unde a fost ~), sat, pe Chigheci <azi R. Moldova, în r. Leova>; Ghibănescu, **Surete**, vol. XIX, nr. 24, p. 37-40; v. şi **DIR**,A,XVI,II, nr. 105, p. 114; **INL**, p. 232.

318. - 1569 martie 15. **Pietroasa** (unde a fost casa lui Manole uşeriu), sat <azi R. Moldova, Chetrosu, c.~, r. Anenii Noi>; **AB**, nr. 4, 1929, p.80; v. şi **DIR**,A,XVI,II, nr.198, p.187-188; **INL**, p.191.

319. - circa 1589. **Tăbăneşti**, sat, pe Nârnova, ţ. Lăpuşna <azi R. Moldova, probabil la est de Soltăneşti, c.~, r. Nisporeni>; **DL**, nr. 14, p. 23.

320. - 1590 mai 6. **Mărişani**, sat, la gura Răchitnei Mici <azi Ucraina, Marşeniţa, c.~, r. Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>; **DIR**,A, XVI, III, nr. 553, p. 456; **INL**, p. 153.

Aşezări a căror vechime documentară corespunde domniei asociate a lui Iliaş şi Ştefan (1433 - 1447). Menţiuni din secolul XVI

321. - 1569 iulie 28. **Liubeniț**, sat ce s-a numit Obârşia Liubevția, ț. Soroca <azi R. Moldova, în or. Soroca>; **DIR**,A, XVI,II, nr. 217, p. 206-207; **INL**, p. 147.
322. - 1507 februarie 22. **Cucu Tiga** (Fântâna lui ~), sat, pe Larga <azi R. Moldova, probabil, lângă Chircani, c. Cucoara, r. Cahul>; **MEF**, vol. II, nr. 69, p. 220.
323. - 1507 februarie 22. **Dăneşti**, sat, pe Larga <azi R. Moldova, probabil lângă Constantineşti, c. Rumeanțev, r. Cantemir>; **MEF**, vol. II, nr. 69, p. 220.
324. - 1507 februarie 22. **Oană Larjanul** (unde a fost casa lui ~), sat, la gura Largăi <azi R. Moldova, lângă Chircani, c. Cucoara, r. Cahul>; **MEF**, vol. II, nr. 69, p. 220.
325. - 1517 octombrie 7. **Azăpeni**, sat, pe Vişnevăț şi Catarha, ț. Lăpuşna <azi R. Moldova, lângă Nimoreni, c.~, r. Ialoveni>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 105, p. 109; **INL**, p. 19.
326. - 1521 - 1522... ziua 3. **Petreşti**, sat, pe Bâc <azi R. Moldova, în r. Călăraşi, r. Străşeni sau în r. Anenii Noi>; **MEF**, vol.I, nr. 11, p. 26-27.
327. - 1522 iunie 30. **Bilieşti**, sat, pe Ichel <azi R. Moldova, Drăguşeni, c. Rădeni, r. Străşeni>; **MEF**, vol.I, nr. 13, p. 32-33.
328. - 1527 martie. **Pişcău**, sat, pe Ichel <azi R. Moldova, lângă Donici (fost Bezeni), c.~, r. Orhei>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 201, p. 228; **INL**, p. 192.
329. - 1528 martie 1. **Tătărăşti**, sat <azi R. Moldova, Tătăreşti, c.~, r. Străşeni>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 220, p. 249; **INL**, p. 255.
330. - 1528 martie 1. **Tutovineşti** (Tutoveni), sat, pe Voinova, ce se cheamă Cărbăşeni <azi R. Moldova, lângă Tătăreşti, c.~, r.Străşeni>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 220, p. 249; **INL**, p. 264; v. şi **DIR**,A,XVI,II, nr. 121, p. 127.
331. - 1528 martie 30. **Cheile** (Chilii), sat, pe Işnovăț <azi R.Moldova, în or. Ialoveni>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 254, p. 288; **INL**, p. 58.
332. - 1528 martie 30. **Işnovăț**, sat, pe Işnovăț <azi R.Moldova, probabil inclus în or. Ialoveni>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 254, p. 288; **INL**, p. 136.
333. - 1528 martie 30. **Salcia**, sat, pe Işnovăț <azi R.Moldova, lângă or. Ialoveni>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 254, p. 288; **INL**, p. 220.
334. - 1529. **Măgdiceşti** (Mădăceşti), sat, pe Ichel <azi R.Moldova, Măgdăceşti, c. Drăsliceni, r. Criuleni>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 267, p. 300-301; **INL**, p. 154.
335. - 1533 martie 28. **Fântâna Husului**, loc de sat, pe Nârnova <azi R. Moldova, probabil lângă Bujor, c.~, r. Hânceşti>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 329, p. 363; **INL**, p. 98.
336. - 1533 martie 28. **Fântâna Varcei**, sat, pe Bâc, la Pituşca Seacă <azi R. Moldova, lângă Vărzăreştii Noi, c.~, r. Călăraşi>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 329, p. 363; **INL**, p. 101.
337. - 1533 martie 28. **Pituşca Seacă**, sat <azi R. Moldova, în Vărzăreştii Noi, c.~, r. Călăraşi>; **DIR**,A,XVI,I, nr.329, p. 363; **INL**, p. 193.
338. - 1533 martie 28. **Vâscoaia**, sat, pe Nârnova, la Gura Socilor <azi R. Moldova, lângă Bujor, c.~, r. Hânceşti>; **DIR**,A,XVI,I, nr.329, p. 363; **INL**, p. 276.
339. - 1554 aprilie 30. **Fântâna lui Afendicici** (unde a fost ~), selişte <azi R. Moldova, în r. Leova>; **DIR**,A,XVI,II, nr. 59, p. 61; **INL**, p. 98.
340. - 1554 aprilie 30. **Rediul lui Terchilă** (la ~), selişte, pe Sărata <azi R. Moldova, în r. Hânceşti sau în r. Leova>; **DIR**,A,XVI,II, nr. 59, p. 61; **INL**, p. 212.
341. - 1554 aprilie 30. **Ştefan Negru** (unde a fost ~), sat, pe Prut <azi R. Moldova, probabil în r. Leova>; **DIR**,A,XVI,II, nr. 59, p. 61; **INL**, p. 251.
342-343. - 1573 mai 27. **Holohoreni**, sat, pe Racovăț <azi R.Moldova, Halahora de Sus, c.~, şi Halahora de Jos, c. Halahora de Sus, r. Briceni>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 32, p. 26; **INL**, p. 123.

Aşezări a căror vechime documentară corespunde domniei lui Bogdan II (1449 - 1451). Menţiuni din secolul XVI

344. - 1579 septembrie 21. **Ciuteşti**, sat, la obârşia Nârnovei, ţ. Iaşi <azi R. Moldova, Ciuteşti, c.~, r. Nisporeni>; **DL**, nr. 10, p. 16.
345. - 1587 aprilie 22. **Balosineşti**, sat, pe Vilia <azi R. Moldova, Bălăsineşti, c.~, r. Briceni>; **BDB**, vol.V, nr. XXIX, p. 43; v. şi **DIR**,A,XVI,III, nr. 40, p. 31; **INL**, p. 22.

Aşezări a căror vechime documentară corespunde domniei lui Ştefan cel Mare (1457 – 1504). Menţiuni din secolul XVI

346. - 1517 ianuarie 15. **Caliman, Iachim şi Lucaci** (unde au fost vătămani ~), sat, peste Prut, sub Dereni (Derenice) <azi R.Moldova, lângă Păscăuţi, c. Petruşeni, r. Râşcani>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 104, p. 107-108; **INL**, p. 51, 130, 150; v. şi **DRH**,A,I, nr. 90, p. 135.
347. - 1517 ianuarie 15. **Cosaceuţi** (Cosaciuţii), sat, ţ. Soroca <azi R. Moldova, Cosăuţi, c. ~, r. Soroca>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 104, p. 107-108; **INL**, p. 68.
348. - 1517 ianuarie 15. **Strijacouţi**, sat, pe Nistru <azi R. Moldova, lângă or. Soroca>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 104, p. 107-108; **INL**, p. 242.
349. - 1517 ianuarie 15. **Trincinţi**, sat <azi R. Moldova, probabil Trinca, c.~, r. Edineţ>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 104, p. 107-108; **INL**, p.262.
350. - 1518 aprilie 20. **Fântâna Radului**, loc pustiu, între Ciuluci <azi R. Moldova, în r. Teleneşti sau r. Sângerei>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 117, p. 123-124; **INL**, p. 100.
351. - 1519 iunie 23. **Buzăşti**, sat, pe Lăpuşna <azi R. Moldova, în r. Hânceşti>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 131, p. 143.
352. - 1519 iunie 23. **Hudiceni** (Hudiciani), sat, pe Lăpuşna, sub Movilă <azi R. Moldova, lângă Horjeşti, c. Mingir, r. Hânceşti>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 131, p. 143; **INL**, p. 128.
353. - 1519 iunie 23. **Vorniceni**, sat, pe Lăpuşna <azi R. Moldova, în Negrea, c.~, r. Hânceşti>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 131, p. 143; **INL**, p. 282.
354. - 1520 iulie. **Corneşti**, sat, la Botne <azi R. Moldova, probabil în r. Căuşeni>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 149, p. 165; **INL**, p. 67.
355. - 1520 iulie. **Suhana**, sat (?), în hotarul iezerului Oreahov, ţ. Chigheci <azi R. Moldova, lângă Văleni, c.~, r. Vulcăneşti>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 149, p. 165; **INL**, p. 245.
356. - 1520 iulie. **Trifeşti** (la ~), vad şi sat, pe Prut <azi R.Moldova, lângă Văleni, c.~, r. Vulcăneşti>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 149, p. 165; **INL**, p. 262.
357. - 1522. **Bârlădeşti**, sat, peste Prut, pe Lăpuşna <azi R. Moldova, lângă Cărpineni, c.~, r. Hânceşti>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 167, p. 188-189; **INL**, p. 29.
358. - 1522. **Ciulina**, sat, peste Prut <azi R. Moldova, probabil lângă Toporul, inclus în Cărpineni, c.~, r. Hânceşti>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 167, p. 188-189; **INL**, p. 62.
359. - 1522 iunie 2. **La Moghilă**, sat, pe Bujor <azi R. Moldova, lângă Horjeşti, c. Mingir, r. Hânceşti>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 175, p. 199; v. şi nr. 131, p. 143; **INL**, p. 142.
360. - 1522 iulie 12. **Păruceni**, sat, pe Nârnova <azi R. Moldova, lângă Boldureşti, c.~, r. Nisporeni>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 186, p.211-212; **INL**, p. 185.
361. - 1522 octombrie 31. **Mălineşti**, sat, la Glodurele, pe Botnişoara <azi R. Moldova, lângă Moleşti, c.~, r. Ialoveni>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 189, p. 215; **INL**, p. 155.
362. - 1522 octombrie 31. **Resteiani**, sat, pe Botnişoara <azi R. Moldova, Rostieni, vale la Cigârleni, c.~, r. Căinari>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 189, p. 215; **INL**, p. 213.
363. - 1522 octombrie 31. **Resteiani** (mai sus de ~), selişte, pe Botnişoara <azi R. Moldova, lângă Cigârleni, c.~, r. Căinari>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 189, p. 215.
364. - 1528 martie 7. **Purceleni**, selişte, pe Terebne <azi R. Moldova, probabil lângă Terebna, c.~, r. Edineţ>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 225, p. 254-255.
365. - 1528 martie 15. **Selişte a Tatarcanilor**, selişte <azi R. Moldova, probabil Tătărăşeni, inclus în Hănăsenii Noi, c.~, r. Leova>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 234, p. 266; **INL**, p. 231.

366. - 1528 martie 15. **Sin** (unde a fost casa lui ~), sat, lângă Murseşti, pe Chigheci <azi R. Moldova, lângă Tigheci, c.~, r. Leova>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 234, p. 266; **INL**, p. 232.
367. - 1528 martie 27. **Gureşani**, sat <azi R. Moldova, probabil în r. Hânceşti>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 250, p. 284; **INL**, p. 116.
368. - 1529 martie 16. **Tomeşti**, sat, la Maluri, peste Prut <azi R. Moldova, lângă Tartaul de Salcie, r. Cahul>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 272, p. 305; **INL**, p. 259.
369. - 1531 martie 7. **Iasnoveţ**, sat, ţ. Orhei <azi R. Moldova, Işnovăţ, c.~, r. Criuleni>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 294, p. 372; **INL**, p. 130.
370. - 1533 martie 24. **Seliştea Oilor** (Siliştea Oilor), selişte, pe Bujor şi Călmăţui <azi R. Moldova, lângă Oneşti, c.~, r. Hânceşti>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 326, p. 360; **INL**, p. 230.
371. - 1533 <martie> 27. **Troeneşti**, sat, peste Prut <azi R. Moldova, probabil lângă Dancu, c.~, r. Hânceşti>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 327, p. 360; **INL**, p. 262.
372. - 1535 martie 18. **Costiucani**, sat, pe Sărata, ţ. Lăpuşna <azi R. Moldova, în r. Leova>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 340, p. 375-376; **INL**, p. 69.
373. - 1540 mai 1. **Colac** (Cobăcini, Cubeceani), sat, pe Ciulucul Mare <azi R. Moldova, Copăceni, c.~, r. Sângerei>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 359, p. 396-397; v. şi **DIR**,A,XVI,II, nr. 222, p. 210; **INL**, p.65.
374. - 1540 mai 1. **Şerbaca**, sat şi selişte, pe Ciuluc, la Colac <azi R. Moldova, lângă Copăceni, c.~, r. Sângerei>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 359, p. 396-397; **INL**, p. 248.
375. - 1546 martie 31. **Zorileşti**, sat, pe Prut şi Camenca <azi R.Moldova, în r.Glodeni>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 397, p. 436; **INL**, p. 286.
376. - 1546 aprilie <4-30>. **Bereşti** (unde a fost Ilea jude), sat, peste Prut <azi R.Moldova, în r. Leova>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 406, p.447-448; **INL**, p. 31.
377. - 1546 iunie 18. **Coşeşti**, sat, pe Chighiiaci <azi R.Moldova, în r. Leova sau în r. Cantemir>; **DIR**,A,XVI,I, nr.481, p.536; **INL**, p. 69.
378. - 1546 iunie 18. **Lungaş**, sat, pe Chighiiaci <azi R. Moldova, în r. Leova sau în r. Cantemir>; **DIR**,A,XVI,I, nr.481, p.536; **INL**, p. 151.
379. - 1546 iunie 18. **Pietrişul**, loc pustiu, între Lungaş şi Coşeşti, pe Chighiiaci <azi R. Moldova, în r. Leova sau în r. Cantemir>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 481, p. 536; **INL**, p. 191.
380. - 1548 martie 21. **Drăculeşti**, loc pustiu, peste Prut, sub Obrejie, între Dobreni şi Troeneşti <azi R. Moldova, probabil lângă Dancu, c.~, r. Hânceşti>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 506, p.566; **INL**, p. 88.
381. - 1548 aprilie 12. **Gocimăneşti**, selişte, pe Prut, la Troian <azi R. Moldova, la est de Roşu, c.~, r. Cahul>; **DIR**,A,XVI,I, nr. 515, p. 575; **INL**, p. 112.
382. - 1552 martie 29. **Fântâna**, sat, pe Valea Neagră <azi R.Moldova, lângă Ciorna, inclus în or. Rezina>; **DIR**,A,XVI,II, nr.11, p. 12; **INL**, p. 97.
383. - 1552 martie 29. **Valea Neagră**, sat, la Fântână, pe Nistru <azi R. Moldova, Ciorna, inclus în or. Rezina>; **DIR**,A,XVI,II, nr. 11, p. 12; **INL**, p. 271.
384. - 1554 <martie 20>. **Ciricani**, sat <azi R. Moldova, probabil lângă Telița, c.~, r. Anenii Noi>; **DIR**,A,XVI,II, nr. 52, p. 53; **INL**, p. 61.
385. - 1554 aprilie 20. **Călineşti**, sat, pe Brusnița, ţ. Cernăuţi <azi Ucraina, Călincăuţi, c.~, r. Noua Suliță, reg. Cernăuţi>; **DIR**,A,XVI,II, nr. 56, p. 58; **INL**, p. 51.
386. - 1555 aprilie 7. **Michiteani** şi **Nechiteani**, sat, sub Terebne <azi R. Moldova, lângă Terebna, c.~, r. Edineţ>; **DIR**,A,XVI,II, nr. 68, p. 74; **INL**, p. 159.
387. - 1559 aprilie 5. **Sângura**, sat <azi R. Moldova, probabil Singureni, inclus în Leadoveni, c.~, r. Râşcani>; **DIR**,A,XVI,II, nr. 113, p. 121; **INL**, p. 225.
388. - 1560 martie 9. **Zămbroaie**, sat, pe Ciulucul de Mijloc, la fântână, în gura pârâului <azi R. Moldova, lângă Tăura Veche, c.~, r. Sângerei>; **BDB**, vol.V, nr. XIII, p. 17.
389. - 1560 aprilie 2. **Condrăteşti**, sat şi mănăstire <azi R. Moldova, Condrăteşti, c.~, r. Ungheni>; **DIR**,A,XVI,II, nr.128, p.135; **INL**, p. 66.
390. - 1560 aprilie 5. **Mărtineşti**, sat <azi R.Moldova, Mărtineşti, c. Recea, r. Străşeni>; **DIR**,A,XVI,II, nr. 132, p. 141; **INL**, p. 57.

391. - 1569 aprilie 2. **Borzeşti**, sat <azi R. Moldova, în r. Ceadâr-Lunga>; **DIR**,A,XVI,II, nr. 199, p. 188; v. şi **DIR**,A,XVI,I, nr. 234,p. 266; **INL**, p. 39.
392. - 1570 februarie 9. **Tăuri**, sat <azi R. Moldova, probabil lângă Căzăneşti, c.~, r. Teleneşti>; **DIR**,A,XVI,II, nr.232, p.217; **INL**, p. 255.
393. - 1573 februarie 27. **Chişinău**, sat, pe Răut, lângă Orhei (<Orheiul Vechi>) <azi R.Moldova, lângă Trebujeni, c.~, r.Orhei>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 25, p. 19; v. şi **DIR**,A,XVI,I, nr. 337, p. 372; **INL**, p. 59.
394. - 1573 mai 4. **Costeşti** <oraş administrat de Hoarda de Aur>, apoi sat, pe Botna <azi R. Moldova, Costeşti, c.~, r. Ialoveni>; **MEF**, vol.I, nr. 31, p. 83; **INL**, p. 68.
395. - 1576 aprilie 1. **Şerbiceni**, sat, la obârşia Drabiştei, ce s-au numit Cudreanţii <azi Ucraina, Şerbiceni, c.~, r. Secureni, reg. Cernăuţi>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 82, p. 62; v. şi nr. 212, p. 128; **INL**, p. 249.
396. - 1576 aprilie 17. **Truineva**, loc şi sat, pe Racovăţ, ţ. Hotin <azi R. Moldova, lângă Gordineşti, c.~, r. Edineţ>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 85, p. 66; **INL**, p. 263.
397. - 1577 februarie 6. **Ilişeuţi**, sat ce se numeşte Tescani, la gura Viliei Seci, pe Prut <azi R. Moldova, Teţcani, c.~, r. Briceni>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 98, p. 81; **INL**, p. 135.
398. - 1582 mai 20. **Gligeni**, sat, pe Apa Neagră, lângă Măteuţi, ţ. Soroca <azi R. Moldova, Gligeni, c.~, r. Şoldăneşti>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 242, p. 189; **INL**, p. 111.
399. - 1582 mai 20. **Năpădăuţi**, sat, pe Nistru, ţ. Soroca <azi R. Moldova, Năpadova, c.~, r. Camenca>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 242, p. 189; **INL**, p. 170.
400. - 1586 martie 18. **Bărnova**, sat <azi Ucraina, Bârnova, c.~, r. Chelmenţi, reg. Cernăuţi>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 375, p.310; **INL**, p. 29.
401. - 1586 martie 18. **Şăndreni**, sat <azi Ucraina, Şendreni, c.~, r. Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 375, p. 310; **INL**, p. 248.
402. - <1586 septembrie 1 - 1587 august 31>. **Dumbrăviţa**, sat, pe Ciulucul Mic <azi R. Moldova, Dumbrăviţa, c.~, r. Sângerei>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 403, p. 332; **INL**, p. 93.
403. - <1586 septembrie 1 - 1587 august 31>. **Găunoasa**, sat, pe Ciulucul Mic <azi R. Moldova, Dumbrăviţa, c.~, r. Sângerei>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 403, p. 332; **INL**, p. 106.
404. - 1587 martie 5. **Varticeani**, sat ce s-a numit Andreicăuţi, ţ. Hotin <azi Ucraina, Varticăuţi, c.~, r. Chelmenţi, reg. Cernăuţi>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 414, p. 340; **INL**, p. 272.
405. - 1587 martie 13. **Bereşti** (Berena), selişte, peste Prut <azi R. Moldova, Bereşti, inclus în or. Ungheni>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 419, p. 343; **INL**, p. 31.
406. - 1587 martie 13. **Bândeşti** (Băndeşti), sat, pe Prut <azi R.Moldova, probabil lângă Bereşti, inclus în or. Ungheni>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 419, p. 343; **INL**, p. 28.
407. - 1587 martie 13. **Turbureşti**, cătun al satului Băndeşti, peste Prut <azi R. Moldova, lângă or. Ungheni>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 419, p. 343; **INL**, p. 263.
408. - 1587 martie 13. **Unghiul**, selişte, peste Prut <azi R. Moldova, or. Ungheni>; **DIR**,A,XVI,III, nr. 419, p. 343; **INL**, p. 268.
409. - <1595-1600; 1600-1606>. **Sângiorzeni** (Săngiorova), sat, ţ. Hotin <azi Ucraina, Sângerei, c.~, r. Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>; **BDB**, vol.VII. nr.III, p. 7; v. şi **DIR**,A,XVII,II, nr. 152, p. 124; **INL**, p. 225.
410. - 1598 aprilie 10. **Bosănciani**, sat, pe Sărata, în gura Căpăţâroasei <azi R. Moldova, lângă Cazangic, c.~, r. Leova>; **DIR**,A,XVI,IV, nr. 261, p. 205-206; v. şi nr. 265, p. 212; **INL**, p. 40.
411. - 1598 aprilie 10. **Fârca**, sat, pe Sărata, mai jos de Bosănciani <azi R. Moldova, lângă Cazangic, c.~, r. Leova>; **DIR**,A,XVI,IV, nr. 261, p. 205-206; **INL**, p. 101.
412. - 1598 aprilie 10. **Gureş** (unde şi-a făcut slobozie ~), selişte, pe Cogâlnicel <azi R. Moldova, probabil în r. Cimişlia>; **DIR**,A,XVI,IV, nr. 261, p. 205-206; **INL**, p. 116.
413. - 1598 aprilie 10. **Uncioae** (unde se cheamă la ~, satul de la ~), sat, pe Sărata <azi R. Moldova, probabil lângă Horjeşti, c. Mingir, r. Hânceşti>; **DIR**,A,XVI,IV, nr. 261, p. 205-206; **INL**, p. 179.
414. - 1598 aprilie 10. **Stridza**, sat, pe Sărata <azi R. Moldova, în r. Hânceşti sau în r. Leova>; **DIR**,A,XVI,IV, nr. 261, p.205-206; **INL**, p. 242.

415. - 1598 aprilie 10. **Toader Ologul** (unde a fost ~), selişte, la gura Cogâlnicelului <azi R. Moldova, probabil lângă Gura Galbenei, c.~, r. Cimişlia>; **DIR**,A,XVI,IV, nr. 261, p. 205-206; **INL**, p. 258.
416. - 1598 aprilie 10. **Vasile** (unde a fost vătăman ~), selişte, la gura Cogâlnicelului <azi R. Moldova, probabil lângă Gura Galbenei, c.~, r. Cimişlia>; **DIR**,A,XVI,IV, nr. 261, p. 205-206; **INL**, p. 273.

Aşezări a căror vechime documentară corespunde domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432). Menţiuni din secolul XVII

417. - 1603 aprilie 15. **Grăceani**, sat, peste Prut, ţ. Hotin <azi R. Moldova, probabil pe Draghişte, r. Edineţ>; **DIR**,A,XVII,I, nr. 130, p. 91; **INL**, p. 113.
418. - 1603 aprilie 15. **Selişte**, sat, ţ. Hotin <azi Ucraina, Selişte, c.~, r. Chelmenţi, reg. Cernăuţi>; **DIR**,A,XVII,I, nr. 130, p. 91; **INL**, p. 228.
419. - 1604 iunie 27. **Borşova Cropivna**, selişte, ţ. Hotin <azi Ucraina, lângă Molodova, c.~, r. Secureni, reg. Cernăuţi>; **DIR**,A,XVII,I, nr. 240, p. 169; **INL**, p. 39.
420. - 1604 iunie 27. **Bucociuva** (Bucaciova), selişte, ţ. Hotin <azi Ucraina, lângă Molodova, c.~, r. Secureni, reg. Cernăuţi>; **DIR**,A,XVII,I, nr. 240, p. 169; **INL**, p. 45.
421. - 1604 iunie 27. **Molodova**, sat, pe Şeinu şi Nistru <azi Ucraina, Molodova, c.~, r. Secureni, reg. Cernăuţi>; **DIR**,A,XVII,I, nr. 240, p. 169; **INL**, p. 166.
422. - 1604 iunie 27. **Şărăuţi**, sat ce se numeşte Inăuţi <azi Ucraina, Ianăuţi, c.~, r. Chelmenţi, reg. Cernăuţi>; **DIR**,A,XVII,I, nr. 240, p. 169; **INL**, p. 249.
423. - 1605 aprilie 2. **Zelena**, sat şi selişte, mai jos de Medveja, ţ. Hotin <azi R. Moldova, lângă Medveja, c.~, r. Briceni>; **DIR**,A,XVII,I, nr. 307, p. 222; **INL**, p. 285.
424. - 1615 februarie 10. **Bisericani** (Belazerco), sat, peste Prut <azi R. Moldova, Bisericani, c.Cuhneşti, r. Glodeni>; **DIR**,A,XVII,III, nr. 290, p.192; v. şi **DIR**,A,XVII,V, nr.402, p.305; **INL**, p.33.
425. - 1615 februarie 10. **Zaluceni**, sat, pe Prut <azi R. Moldova, Zălucea, inclus în Drepcăuţi, c.~, r. Briceni>; **DIR**,A,XVII,III, nr. 290, p. 192; **INL**, p. 284.
426. - 1636 aprilie 4. **Zberoaie** (Slobozia ~), sat, pe Prut, ţ. Lăpuşna <azi R. Moldova, Zberoaia, c.~, r. Nisporeni>; AB, 1929, nr. 4, p. 80; v. şi **BDB**, vol.III, nr. II, p. 7.
427. - 1637 noiembrie 28. **Călimăneşti**, sat, pe Nârnova, ţ. Lăpuşna <azi R.Moldova, Călimăneşti, c.~, r. Nisporeni>; **DL**, nr.31, p. 48.
428. - 1637 noiembrie 28. **Cioreşti**, sat, ţ. Lăpuşna <azi R.Moldova, Cioara, c.~, r. Hânceşti>; **DL**, nr. 31, p. 48.
429. - 1637 noiembrie 28. **Colacul**, sat, pe Prut, în hotarul Cioreştilor, ţ. Lăpuşna <azi R. Moldova, lângă Cioara, c.~, r. Hânceşti>; **DL**, nr. 31, p. 48.
430. - 1637 noiembrie 28. **Pietrosul**, sat, pe Nârnova, ţ. Lăpuşna<azi R. Moldova, probabil, lângă Leuşeni, c.~, r. Hânceşti>; **DL**, nr. 31, p. 48.
431. - 1637 noiembrie 28. **Salcea**, sat, pe Nârnova, ţ. Lăpuşna <azi R. Moldova, în r.Nisporeni sau în r. Hânceşti>; **DL**, nr. 31, p. 48.
432. - 1637 noiembrie 28. **Vrăbieni**, sat ce s-a numit Solotfenii, pe Nârnova, ţ. Lăpuşna <azi R. Moldova, probabil lângă Leuşeni, c.~, r. Hânceşti>; **DL**, nr. 31, p. 48.

Aşezări a căror vechime documentară corespunde domniei lui Iliaş I (1432-1433). Menţiuni din secolul XVII

433. - 1609 octombrie 5. **Goteşti** (Coteşti), sat, pe Prut, ţ. Chigheci <azi R. Moldova, Goteşti, c.~, r. Cantemir>; **DIR**,A,XVII,II, nr. 332, p. 256; v. şi **DIR**,A,XVII,I, nr. 124, p. 86; **INL**, p. 69.

Aşezări a căror vechime documentară corespunde domniei lui Ştefan cel Mare (1447-1504). Menţiuni din secolul XVII

434. - 1600 martie 20. **Cohoneşti**, sat <azi R. Moldova, probabil Cuconeştii Vechi, c. Cuconeştii Noi, r. Edineţ>; **DIR**,A,XVI,IV,nr. 346, p. 280; **INL**, p. 65.
435. - 1600 aprilie 8. **Brătuleşti**, sat ce s-a numit Fântâna lui Brătilă, pe Ialpuh <azi R. Moldova, în r. Comrat sau în r. Taraclia>; **DIR**,A,XVI,IV, nr. 349, p. 287-288; **INL**, p. 43.
436. - 1601-1602. **Pleşcăuţi**, sat, pe Nistru, ţ. Hotin <azi Ucraina, probabil în r. Hotin, reg. Cernăuţi>; **MEF**, vol.I, nr. 74, p. 170-171.
437. - 1601-1602. **Sânicăul**, selişte, sub Hotin, pe Nistru <azi Ucraina, lângă or. Hotin, reg. Cernăuţi>; **MEF**, vol.I, nr. 74, p. 170-171.
438. - 1602 mai 20. **Harbuzova**, sat, pe Botna, ţ. Iaşi <azi R. Moldova, în r. Ialoveni, r. Căinari sau în r. Căuşeni>; Gorovei, **Documente,** p. 289-290.
439. - 1603 martie 8. **Rujinţi**, sat, pe Ciuhur <azi R. Moldova, Rujniţa, c. Bârlădeni, r. Ocniţa>; **MEF**, vol.I, nr. 82, p. 190-191.
440. - 1604 februarie 25. **Cogâlniceni**, sat, ţ. Orhei <azi R. Moldova, Cogâlniceni, c.~, r. Rezina>; **MEF**, vol.I, nr.85, p.201-202.
441. - 1604 februarie 25. **Cuizăuca**, sat, ţ. Orhei <azi R. Moldova, Cuizăuca, c.~, r. Rezina>; **MEF**, vol.I, nr. 85, p. 201-202.
442. - 1604 februarie 25. **Echimăuţi**, sat, ţ. Orhei <azi R. Moldova, Echimăuţi, c.~, r. Rezina>; **MEF**, vol.I, nr. 85, p. 201-202.
443. - 1604 februarie 25. **Gordineşti**, sat, ţ. Orhei <azi R. Moldova, Gordineşti, c.~, r. Rezina>; **MEF**, vol.I, nr. 85, p.201-202.
444-445. - 1604 februarie 25. **Minceni**, sat, ţ. Orhei <azi R. Moldova, Mincenii de Sus şi Mincenii de Jos, c.~, r. Rezina>; **MEF**, vol.I, nr. 85, p.201-202.
446. - 1604 februarie 25. **Pogribeni**, sat, ţ. Orhei <azi R. Moldova, Pohrebeni, c.~, r. Orhei>; **MEF**, vol.I, nr. 85, p.201-202.
447. - 1604 februarie 25. **Suleanica**, sat, ţ. Orhei <azi R. Moldova, probabil la sud de Horodişte, c.~, r. Rezina>; **MEF**, vol.I, nr. 85, p.201-202.
448. - 1604 februarie 25. **Trifeşti**, sat, ţ. Orhei <azi R. Moldova, Trifeşti, c.~, r. Rezina>; **MEF**, vol.I, nr. 85, p.201-202.
449. - 1604 mai 20. **Târciţei**, sat, pe Dobruşa, ţ. Orhei <azi R. Moldova, Târşiţei, c.~, r. Teleneşti>; **DIR**,A,XVII,I, nr. 218, p. 153; **INL**, p. 256.
450. - 1606 aprile 6. **Hriţeni**, sat, pe Drabişte, ţ. Hotin <azi R. Moldova, probabil în r. Edineţ>; **MEF**, vol.I, nr. 91, p. 212.
451. - 1606 aprile 6. **Svicicăuţi**, sat, pe Drabişte, ţ. Hotin <azi R. Moldova, cătun în Trinca, c.~, r. Edineţ>; **MEF**, vol.I, nr. 91, p. 212.
452. - 1607 martie 10. **Vovineşti**, sat, pe Cula <azi R. Moldova, Hogineşti, c.~, r. Călăraşi>; **DIR**,A,XVII,II, nr. 110, p. 92-93, **INL**, p. 282.
453. - 1608 august 20. **Buicani** (Buecani), sat, pe Bâc, ţ. Lăpuşna <azi R. Moldova, Buiucani, în or. Chişinău>; **DIR**,A,XVII,II, nr. 222, p. 171-172, **INL**, p. 46.
454. - 1609 august 4. **Măliceni**, sat, pe Chigheci, ţ. Chigheci <azi R. Moldova, în r. Cantemir>; **DIR**,A,XVII,II, nr. 311, p. 238; **INL**, p. 155.
455. - 1609 august 16. **Ruoreşti**, sat, pe Sărata, ţ. Lăpuşna <azi R. Moldova, în r. Hânceşti sau în r. Leova>; **BDB**, vol.XIV, nr.III, p.8.
456. - 1609 octombrie 26. **Măldăreşti**, sat, pe Prut, la gura Strâmbei, ţ. Chigheci <azi R. Moldova, probabil în r. Cahul>; **DIR**,A,XVII,II, nr.339, p. 260-261; **INL**, p. 155.
457. - 1609 noiembrie 22. **Rădeşti**, sat, pe Sărăţele, ţ. Chigheci <azi R. Moldova, în r. Leova>; **DIR**,A,XVII,II, nr.348, p. 267; **INL**, p. 209.
458. - 1610 mai 25. **Cicicani**, sat, pe pârâul Grecilor, ţ. Chigheci <azi R. Moldova, probabil lângă Tătăreşti, c.~, r. Cahul>; **DIR**,A,XVII,II, nr. 392, p. 296; **INL**, p. 60.
459. - 1611 ianuarie 15. **Mirceşti**, sat <azi R. Moldova, Mirceşti, c. Boghenii Noi, r. Ungheni>; **DIR**,A,XVII,III, nr. 4, p. 4; **INL**, p. 163.

460. - 1613 decembrie 17. **Sămăşcani**, sat, sub pădurea Horodişte, ţ. Orhei <azi R. Moldova, Sămăşcani, c.~, r. Şoldăneşti>; **DIR**,A,XVII,III, nr. 234, p. 148; v. şi nr. 276, p. 181; **INL**, p. 220.
461-462. - 1614 mai 8. **Popeşti**, sat, pe Căinar, ţ. Soroca <azi R. Moldova, Popeştii de Sus, c.~, şi Popeştii de Jos, c.~, r. Drochia>; **MEF**, vol.I, nr. 127, p. 284.
463. - 1614 noiembrie 1. **Horodişte**, sat şi pădure, în hotar cu Sămăşcani, ţ. Orhei <azi R. Moldova, lângă Sămăşcani, c.~, r. Şoldăneşti>; **DIR**,A,XVII,III, nr. 276, p. 181; **INL**, p. 124.
464. - 1616 octombrie 12. **Bălşeşti** (Bălăşăşti), sat, ţ.Orhei <azi R. Moldova, Bălăşeşti, c. Jevreni, r. Criuleni>; **MEF**, vol.I, nr. 134, p. 301-302; v. şi **DBB**, vol.II, nr. III, p. 14-16.
465. - 1616 octombrie 12. **Brăneşti**, sat, ţ. Orhei <azi R.Moldova, Branişte, c. Ivancea, r. Orhei>; **MEF**, vol.I, nr. 134, p. 301-302; v. şi **DBB**, vol.II, nr. III, p. 14.
466. - 1616 octombrie 12. **Butuceni**, sat ce-i zic şi Golăii, ţ. Orhei <azi R.Moldova, Butuceni, c. Trebujeni, r. Orhei>; **MEF**, vol.I, nr. 134, p. 301-302; v. şi **DBB**, vol.II, nr. III, p. 15-16.
467. - 1616 octombrie 12. **Cotelnici**, sat, ţ. Orhei <azi R.Moldova, Cotelnici, inclus în Hârtopul Mare, c.~, r. Criuleni>; **MEF**,vol.I, nr. 134, p. 301-302; v. şi **DBB**, vol.II, nr. III, p. 14.
468. - 1616 octombrie 12. **Pocrişeni** (Pocrăşănii), sat, ţ. Orhei <azi R. Moldova, lângă Maşcăuţi, c.~, r. Criuleni>; **MEF**, vol.I, nr. 134, p. 300; v. şi **DBB**, vol.II, nr. III, p. 14.
469. - 1617 martie 12. **Cobăleni**, sat, pe Nistru, ţ. Orhei <azi R. Moldova, lângă Mateuţi, c.~, r. Rezina>; **DIR**,A,XVII,IV, nr.152, p. 112; **INL**, p. 63.
470. - 1617 martie 26. **Scumpia**, sat, selişte şi cătun ce s-a numit Vlăşineasa, pe Gârla <Mare>, la gura Săratei, ţ. Iaşi <azi R. Moldova, Scumpia, c.~, r. Făleşti>; **DIR**,A,XVII,IV, nr. 163, p. 124-125; v. şi **DIR**,A,XVI,II, nr. 2, p. 5; **INL**, p. 227.
471. - <1619 septembrie 1 - 1620 august 31>. **Deleni**, sat ce s-a numit Hotineşti <azi R. Moldova, Deleni, inclus în Corneşti, c. Cristeşti, r.Nisporeni>; **DIR**,A,XVII,IV, nr.510, p.398; **INL**, p.127.
472. - 1624 aprilie 26. **Larioneşti**, sat, pe Nistru, ţ. Soroca <azi R. Moldova, în r. Soroca>; **DIR**,A,XVII,V, nr. 377, p. 287; **INL**, p. 143.
473. - 1628 august 12. **Ploşcăuţi**, cătun al satului Bârnova, ţ. Hotin <azi Ucraina, Bârnova, c.~, r. Chelmenţi, reg. Cernăuţi>; **DRH**,A,XIX, nr. 392, p. 540, 712.
474. - 1644 iunie 28. **Hrăjavca** (Poiana Gatcăi), sat, ţ. Orhei <azi R. Moldova, Hârjauca, c.~, r. Călăraşi>; **DL**, nr. 42, p. 63.
475. - 1644 iunie 28. **Mândra** (Poiana ~), sat, ţ. Orhei <azi R. Moldova, Mândra, c. Hârjauca, r. Călăraşi>; **DL**, nr. 42, p. 63.
476. - 1644 iunie 28. **Poiana Danciului**, sat, ţ. Orhei <azi R. Moldova, lângă Hârjauca, c.~, r. Călăraşi>; **DL**, nr. 42, p. 63.
477. - 1647 ianuarie 11. **Onţeşti**, sat, ţ. Iaşi <azi R. Moldova, probabil lângă or. Ungheni>; **DB**, nr. LXXXVIII, p. 163; v. şi **DIR**,A,XVII,V, nr. 365, p. 276; **INL**, p. 180.

Menţiuni referitoare la aşezările din secolele XIV-XV

478. **Cucelmin**, sat (în perioada anterioară secolului al XIV-lea - aşezare cu caracter preurban), la sud de Onut, între Nistru şi Prut <azi Ucraina, în r. Hotin, reg. Cernăuţi>; v. Giurescu, **Târguri**, p.233.
479. **Onut**, sat (în perioada anterioară secolului al XIV-lea - aşezare cu caracter preurban) <azi Ucraina, Onut, c.~, r. Hotin, reg. Cernăuţi>; v. Giurescu, **Târguri**, p. 233; **DRH**,A,II, nr. 63, p. 93.
480. - 1570 martie 31. **Şirăuţi**, sat (în document: străveche ocină şi dedină domnească), pe Prut, ţ. Hotin <azi R. Moldova, Şirăuţi, c.~, r. Briceni>; **DIR**,A,XVI,II, nr. 235, p. 222; **INL**, p. 250.

Ulterior întocmirii prezentei documentaţii am aflat încă de câteva aşezări săteşti, pe care le consemnăm în continuare:

481. - 1441 iunie 25. ... (selişteа lui ...), la Chigheci, pe Salcia <Mare; azi R. Moldova, în r. Cahul>; **DRH**,A,I, nr. 215, p. 301, 434.
482. - 1441 iunie 25. ... **voloacă**, loc pustiu, pe Bâc <azi R.Moldova, lângă Sipoteni (?), c.~, r. Călăraşi>; **DRH**,A,I, nr. 215, p. 301, 434.

483. - 1443 martie 6. **Vâlcan**, sat, sub Botne, lângă Lucani <azi R. Moldova, Vulcăneşti, c. Cioreşti, r. Nisporeni>; **DRH**,A,I, nr. 225, p. 316, 510.
484. - 1559 aprilie 3. **Macareova Luca** (sec. XVI: Lincicova), sat, pe Nistru <azi Ucraina, Macareuca, c.~, r. Hotin, reg. Cernăuţi>; Agache, **Overchelăuţi**. Textul actului menţionează privilegiul de întărire de la Ştefan cel Mare.
485. - 1559 aprilie 3 **Overcăuţi** (Overchelăuţi) (sec. XVI: Lincicova), sat pe Nistru < mai târziu inclus în s. Macareuca sau în s. Lencăuţi, r. Hotin, reg. Cernăuţi. Ucraina>; Agache, **Overchelăuţi**. Textul actului menţionează privilegiul de întărire de la Ştefan cel Mare.
486. - 1636 martie 9 **Lopatinţi**, sat, pe Vilia Mică, ţ. Hotin; sate incluse în Lopatinţi: Lopatinţii Vechi şi Duşceni <azi R. Moldova, Lopatnic, c.~, r. Edineţ>; **DRH**,A,XXIII, nr. 352, p. 395, 713. Textul actului menţionează privilegiul de întărire de la Alexandu cel Bun.

Târguri sau oraşe şi cetăţi

1. - 1290. **Cetatea Albă**, oraş şi cetate, la limanul Nistrului <azi Ucraina, or. Belgorod-Dnestrovsc, reg. Odessa>; v. Spinei, **Moldova**,p. 269-271.
2. - 1446 februarie 19. **Chelia**, târg şi cetate, pe Dunăre <azi România, în Chilia Veche, c.~, jud. Tulcea>; **DRH**,A,I, nr. 262, p. 372, 445.
3. - 1479. **Chilia Nouă**, cetate, pe Dunăre <azi Ucraina, în or. Chilia, reg. Odessa>; v. Giurescu, **Târguri**, p. 205.
4. - 1310 februarie 15. **Hotin**, cetate, pe Nistru <azi Ucraina, în or. Hotin, reg. Cernăuţi>; v. Giurescu, **Târguri**, p. 233.
5. - 1454 august 25. **Lăpuşna**, târg, pe Lăpuşna <azi R. Moldova, Lăpuşna, c.~, r. Hânceşti>; v. Giurescu, **Târguri**, p. 248-250.
6. - 1470 aprilie 1. **Orhei** <(Orheiul Vechi)>, cetate şi oraş, pe Răut <azi R. Moldova, între Trebujeni şi Butuceni, c.~ Trebujeni, r. Orhei>; v. Giurescu, **Târguri**, p. 253-256.
7. - Finele sec. XIV. **Reni**, târg, pe Dunăre <azi Ucraina, or. Reni,reg. Odessa>; v. Giurescu, **Târguri**, p. 261.
8. - 1499 iulie 12. **Soroca**, cetate, pe Nistru <azi R. Moldova, în or. Soroca>; v. Giurescu, **Târguri**, p. 275.
9. - **Tărăsăuţi**, târg, pe Prut <azi Ucraina, Tărăsăuţi, c.~, r. Noua Suliţă, reg. Cernăuţi>; v. Giurescu, **Târguri**, p. 290.
10. - 1408 octombrie 6. **Tighina**, oraş, pe Nistru <azi R. Moldova, în or. Tighina>; v. Giurescu, **Târguri**, p. 293-295.
11. **Tintul** (Tintiul), oraş, la gura Ialpugului <azi Ucraina, or.Bolgrad, reg. Odessa>; v. Giurescu, **Târguri**, p.295-296; **INL**, p.258.
12. - 1489 martie 13. **Târgul Săratei**, târg şi selişte, mai jos de gura Săratei <azi R. Moldova, între Hănăsenii Noi, c.~, r. Leova,şi Toceni, c.~, r. Cantemir>; **DRH**,A,III, nr. 50, p. 92-93, 638.

Colecţiile de documente şi studiile istorice ce conţin informaţii cu privire la aşezările menţionate în repertoriu

AB – "Arhivele Basarabiei", 4, 1929 (Documente din secolul al XVII-lea. Comunicate de L. T. Boga).
BDB – L. T. Boga, **Documente Basarabene**, vol. V, VII, VIII, XIV, Chişinău, 1928 - 1931.
DB – **Documente din Basarabia.** Adunate de P. S. Visarion Puiu, Const. Tomescu, Ştefan Berechet, Ştefan Ciobanu, Chişinău, 1929.
DBB – **Documente din Basarabia.** II. Publicate de L. T. Boga, Chişinău, 1938.
DIR,A – **Documente privind istoria României,** veacul XVI, **A, Moldova**, vol. I (1501-1550), II (1551-1570), III (1571-1590), IV (1591-1600), Bucureşti, Edit. Acad., 1951-1952; veacul XVII, vol. I (1601-1605), II (1606-1610), III (1611-1615), IV (1616-1620), V (1621-1625), Bucureşti, Edit. Acad., 1952-1957.

DL – **Documente privitoare la târgul şi ţinutul Lăpuşnei.** Publicate de Aurel V. Sava, Bucureşti, 1937.

DRH,A – **Documenta Romanie Historica, A, Moldova**, vol. I (1384 - 1448). Volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi L. Şimanschi, Bucureşti, Edit. Acad., 1975; vol. II (1449-1486). Volum întocmit de Leon Şimanschi în colaborare cu Georgeta Ignat şi Dumitru Agache, Bucureşti, Edit. Acad., 1976; vol III (1487-1504). Volum întocmit de C.Cihodaru, I. Caproşu şi N. Ciocan, Bucureşti, Edit. Acad., 1980; vol. XIX (1626-1628). Volum întocmit de Haralambie Chirca, Bucureşti, Edit. Acad., 1969; vol. XXIII (1635-1636). Volum întocmit de Leon Şimanschi, Nistor Ciocan, Georgeta Ignat şi Dumitru Agache. Edit. Acad., 1996.

Ghibănescu, Surete – Gh. Ghibănescu **Surete şi izvoade**, vol. XIX, Iaşi,1927.

MEF – **Moldova în epoca feudalismului,** vol. I. **Documente slavo-moldoveneşti (veacul XV - întâiul pătrar al veacului XVII).** Alcătuitori: P. G. Dmitriev, D.M. Dragnev, E. M. Russev, P. V. Sovetov. Sub redacţia doctorului în ştiinţe istorice, profesorul L. V. Cerepnin, Chişinău, Edit. "Ştiinţa", 1961; vol. II. **Documente slavo-moldoveneşti. Veacul XV-XVI.** Alcătuitori: D.M. Dragnev, A. N. Nichitici, L. I. Svetlicinaia, P. V. Sovetov. Sub redacţia academicianului L. V. Cerepnin, Chişinău, Edit. "Ştiinţa", 1978.

Agache, **Overchelăuţi – O localitate regăsită: "Overc[hel]ăuţi"** de D. Agache, în AIIAI, XXV/1, 1988, p. 499-506.

Giurescu, **Târguri** – Constantin C. Giurescu, **Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene,** Bucureşti, 1967.

Gorovei, **Documente – Documente moldoveneşti din veacul al XVII-lea,** publicate de Ştefan S. Gorovei, în AIIAI XII, 1975.

Spinei, **Moldova** – Victor Spinei, **Moldova în secolele XI-XIV,** Chişinău, "Universitas", 1994.

Semne simbolice. Lămuriri

< > – intervenţiile şi identificările editorilor documentelor (sau ale autorului în anumite cazuri).
( ) – variantele sau elementele complementare ale cuvântului din titlu precum şi unele precizări ale editorilor documentelor (sau ale autorului în anumite cazuri).
(?) – exprimă îndoiala editorilor documentelor.
~ – indică repetarea numelui din titlu, iar la topice, în cadrul parantezelor unghiulare, a numelui precedent de localitate.

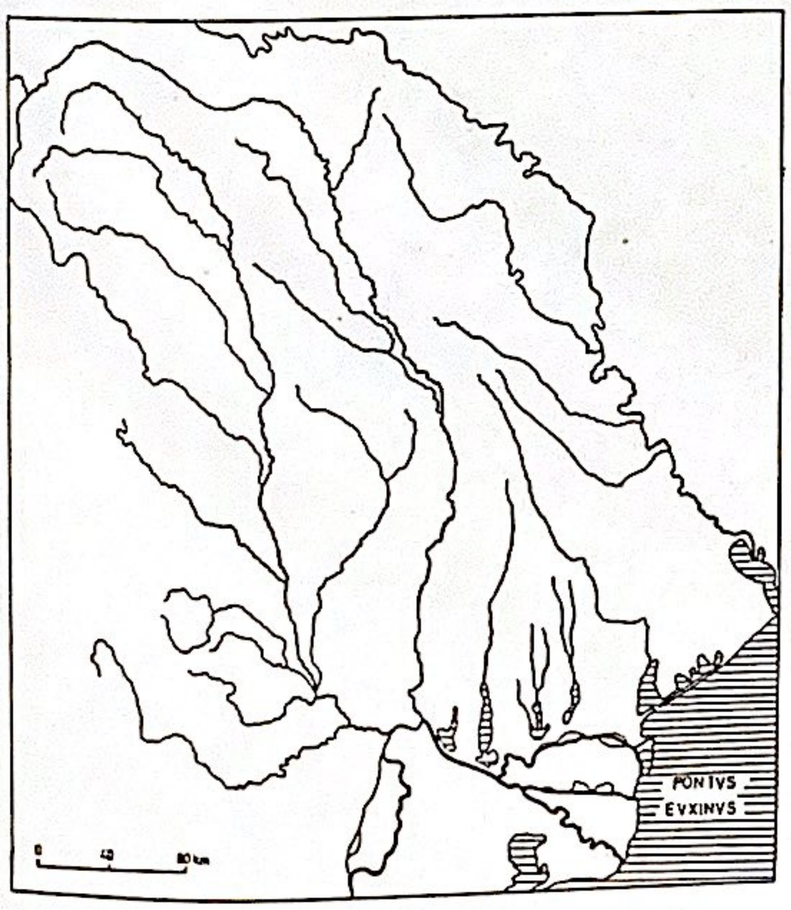
Abrevieri

c – comună
doc. – document
jud. – judeţ
nr. – număr
or. – oraş
r. – raion
reg. – regiune
R.Moldova – Republica Moldova
sec. – secol
ţ. – ţinut
v. – vezi

HARTA nr.1

HABITATUL RURAL ÎN SECOLELE XIV-XV ÎN MOLDOVA DE LA RĂSĂRIT DE PRUT

REPERTORIUL AŞEZĂRILOR ÎN LUMINA IZVOARELOR DIPLOMATICE INTERNE

SEMNE CONVENŢIONALE

- ● Aşezări identificate (localizare sigură)
- ◐ Aşezări identificate (localizare probabilă)
- ⊕ Aşezări dispărute (localizare sigură)
- ⊖ Aşezări dispărute (localizare probabilă)
- ○ Aşezări neidentificate sau dispărute (localizare nesigură)
- △ Oraşe sau tîrguri
- ▲ Cetăţi

0 10 20 30 40 50 km

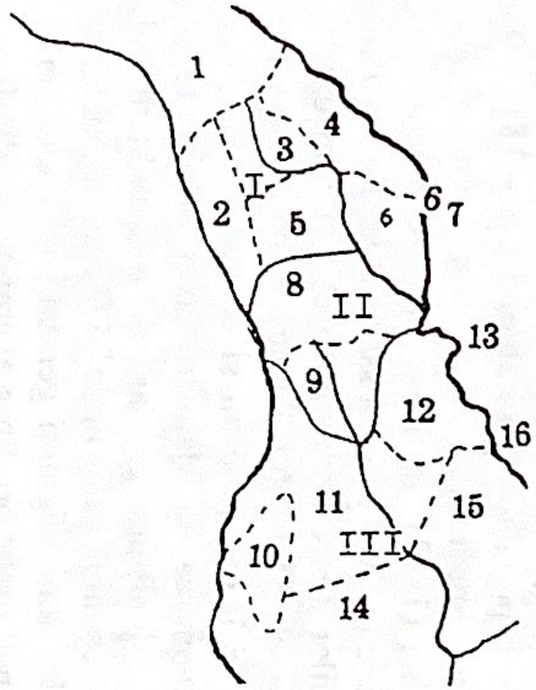
MAREA NEAGRĂ

Harta nr. 2
(N.L.Rîmbu, 1982; 1985)

Raionarea geomorfologică a Republicii Moldova

1. Platoul Moldovei de Nord; 2. Câmpia Bălţilor; 3. Podişul Nistrului; 4. Câmpia Prutului de Mijloc; 5. Podişul Ciuluc Soloneţ. 6. Înălţimea Moldovei Centrale (Codrii); 7. Câmpia Nistrului; 8. Câmpia deluroasă a Moldovei de Sud; 9. Câmpia Prutului Inferior; 10. Podişul Tigheci; 11. Câmpia de Vest a Mării Negre; 12. Versanţii de Sud ai Podişului Podoliei

Zone şi subzone fizico-geografice în teritoriul dintre Nistru şi Prut

I. Zona de silvostepă a Moldovei de Nord (1-Platoul Moldovei de Nord, 2-Câmpia Prutului, 3-Câmpia Bălţilor, 4-Înălţimea Sorocii, 5-Înălţimea Ciulucurilor, 6-Înălţimea Nistrului. 7-Câmpia Camencii); II. Zona silvică a Moldovei Centrale (Codrii) (8-Codrii de Nord, 9-Codrii de Sud); III. Zona de stepă a Moldovei de Sud (10-Înălţimea Tigheciului, 11-Câmpia Ialpugului, 12-Câmpia Nistrului, 13-Câmpia Dubăsarilor, 14-Câmpia Dunării, 15-Câmpia cursului inferior al Nistrului, 16-Câmpia Cuciurganului).

Ion Chirtoagă, Valentina Chirtoagă

O NOUĂ SURSĂ PENTRU STUDIEREA EVOLUȚIEI PROCESULUI DEMOGRAFIC ÎN SUDUL BASARABIEI

În ultimul timp a sporit interesul față de istoria Basarabiei de Sud. Printre locuitorii regiunii au fost şi coloniști germani, veniți aici în primul sfert al sec. al XIX-lea şi repatriați în 1940. În perioada postbelică în Germania ei editează un calendar, ce conține diferite materiale despre traiul lor pe teritoriul moldav, în care cercetătorii vor găsi informații suplimentare referitor la populația Basarabiei din anii 1814-1940.

În conformitate cu ucazul împăratului Alexandru I cu privire la organizarea coloniilor germane în Basarabia (1813)[1] în acest teritoriu recent anexat la Rusia au început să sosească migranți, care în 1814 creează satele Borodino şi Tarutino, denumirile lor amintind de locurile bătăliilor dintre armatele ruseşti şi franceze. În anul următor, 1815, este formată încă o colonie - Mariental. Deoarece majoritatea locuitorilor acestui sat sosiseră din Württemberg, ei îl mai numeau şi cu acest nume, dar, peste doi ani, autoritățile țariste i-au dat denumirea de Maloiaroslaveț în amintirea unei bătălii ce avusese loc în 1812. Vecinii coloniştilor germani de naționalitate bulgari îi spuneau localității Chirghiz, astfel fiind denumită valea unde ea fusese întemeiată[2].

Până a ajunge în Basarabia unii migranți germani mai locuiseră şi în alte părți, schimbându-şi locul de trai de mai multe ori. Spre exemplu, cei din localitatea Krasna în 1804, părăsind provincia Rheinland-Pfalz, inițial s-au aşezat cu traiul în apropierea Varşoviei, unde au întemeiat localitățile Orschokowin şi Schitonitz. În timpul războaielor declanşate de Napoleon ele s-au ruinat, 133 familii ademenite de propaganda țaristă, sub conducerea lui Mathias Müller şi Peter Becker, mutându-se în Basarabia. În unele acte oficiale primele localități germane de pe teritoriul Basarabiei au fost numite colonii varşoviene. La început colonia Krasna, înființată în noiembrie 1814 în valea râului Cogâlnic, se numea Elisabeta, apoi Konstantinschutz. În anul 1815 în Krasna vin încă 90 de familii de germani, care se stabilise mai întâi la Chişinău şi Bender[3].

În primii ani de aflare pe teritoriul Basarabiei coloniştii au primit un ajutor substanțial din partea românilor băştinaşi. De exemplu, viitorii locuitori ai coloniei Maloiaroslaveț iarna s-au adăpostit în casele lor, unde s-au alimentat. În 1815 fiecare din cele 138 de familii din Maloiaroslaveț au primit câte 60 desetine (65,55 ha) de pământ. Până la prima recoltă fiecare familie a primit lunar câte un pud (16,38 kg) de cereale, făină şi cartofi. Pentru a-şi ridica casele germanii au fost ajutați şi cu material de construcție[4]. Organele puterii au pus la dispoziția fiecărei familii de coloniști câte o căruță, animale de tracțiune, inventar agricol (pluguri de lemn cu cuțit de fier, coase, seceri, lopeți, sape, grape), puțină mobilă, acordându-le şi un credit de durată fără dobândă în sumă de 5 rub. de argint şi 318 rub. obişnuite[5].

Procesul de formare a unor colonii dura mai mulți ani, deoarece cei veniți îşi schimbau locul de trai. În 1816 36 de familii de germani intenționase să întemeieze o colonie pe malul pârâului Aliga, dar multe dintre ele au părăsit acest loc.

În 1821 28 familii de nemți veniți din Polonia au fondat colonia Katzbach, denumită astfel în amintirea unei bătălii dintre nemți şi francezi, care a avut loc pe malul unui mic râu din Germania. Peste un an aici au mai sosit câteva familii din Wittemberg (Maloiaroslaveț)[6]. O parte din locuitorii Wittembergului în 1823 au format colonia Maloiaroslaveț II, numită ulterior Alt-Posttal[7]. Mai mulți locuitori din Alt-Posttal trec cu

© Ion Chirtoagă, Valentina Chirtoagă, 1998.

traiul în Katzbach, unde la începutul anului 1825 locuiau 83 familii (205 bărbaţi şi 191 femei). În acelaşi an această localitate a fost părăsită de 22 familii[8].

Între anii 1830-1833 80 familii de nemţi cu 445 persoane venite din 40 de localităţi ale provinciei Württemberg au creat localitatea Gnadental[9], iar în 1834 15 familii din Alt-Posttal, Kulm, Wittemberg - colonia Dennewitz, nume dat în cinstea luptelor de lângă un sat din Brandenburg. În anii următori la Dennewitz au sosit 10 familii din Alt-Posttal, 11 - din Wittemberg, 9 din Kulm şi din alte sate, în 1845 localitatea fiind constituită din 60 gospodării. Localnicii îi spuneau acestei colonii Hamburg, fiindcă de acolo fusese arendaşul care iniţial ţinuse moşia[10]. În 1817 98 familii germane au înfiinţat colonia Teplitz, iar în 1834 87 de familii - colonia Friedenstal[11]. 11 familii din Teplitz în 1863 se stabilesc în colonia Bekendorf, 3 familii pleacă în noul sat Mansburg. În 1866 21 familii din Teplitz creează satul Neu-Teplitz (Noul-Teplitz), care în 1874 este desfiinţat. 25 familii din Teplitz în anii 1866-1874 se aşează cu traiul în satul Neufall[12].

Date privind migrarea coloniştilor germani pe teritoriul Basarabiei au fost depistate şi de către demograful V.M.Kabuzan în arhivele ruseşti[13].

Coloniştii germani veniţi în Basarabia întâmpinau mari greutăţi. De exemplu, colonia Teplitz, înfiinţată în 1817, în primele patru luni ale existenţei sale din cauza condiţiilor antisanitare şi a lipsei de medicamente a pierdut 110 oameni, care se îmbolnăvise de tifos[14]. În colonia Katzbach în 1829 30 oameni au decedat de ciumă, în 1831 tot aici 23 persoane au murit din cauza holerei, iar în 1874 - 6 locuitori de vărsat de vânt. Coloniştii din Katzbach au mai suferit de holeră şi tifos în anii 1831, 1855, 1874, 1879[15].

Principala ocupaţie a coloniştilor era agricultura. Pământul bogat în humus în această regiune este fertil. Dar deseori aici din cauza insuficienţei de precipitaţii atmosferice anii sunt secetoşi. Roade proaste s-au înregistrat în Katzbach în anii 18221824, 1832-1834, 1842, 1846, 1865-1866, 1873, 1892, 1899, 1904, 1914, 1924, 1928[16]. Mari daune pricinuiau şi lăcustele. Aceste insecte au devastat în anii 1836, 1847-1848, 1855, 1858, 1860, 1864, 1929 semănăturile în satul Denowitz. În 1930, datorită măsurilor eficiente de combatere a lor, semănăturile au fost păstrate.

Coloniştii cultivau, în primul rând, cereale, cartofi, creşteau vite, mai ales în primii ani după fondarea localităţilor, când dispuneau de loturi mari de pământ. O dată cu creşterea numărului populaţiei suprafaţa loturilor scădea şi coloniştii au început să folosească pământul mai raţional, plantând vii şi livezi. În 1860 locuitorii satului Denowitz dispuneau de 70 ha de vii (19595 butuci). În 64 de livezi creşteau 2007 pomi fructiferi. Aici se semăna cânepă, din care femeile confecţionau ţesături. Bărbaţii se ocupau şi cu meşteşugurile. În localitate erau 3 ferari, 4 tâmplari, 3 ciubotari, 3 şelari, 1 croitor ce cosea haine pentru bărbaţi şi 3 - pentru femei. Satul avea o moară, o oloiniţă, un magazin (1923)[17]. În 1940 în satul Wittemberg au fost înregistraţi 40 rotari, 33 fierari, 5 tâmplari, 1 şelar. Cerealele erau prelucrate la o moară cu motor[18].

Evacuarea populaţiei germane din Basarabia s-a început la finele lunii august 1940. Mai întâi au fost duse la Reni femeile şi copiii, de unde cu o corabie au fost transportaţi în Germania. Bărbaţii au fost duşi în Germania la începutul lunii octombrie, unde s-au întâlnit cu soţiile lor[19]. Nemţii din Basarabia mai bine de 100 de ani au trăit cu populaţia băştinaşă în pace şi înţelegere, manifestându-se ca harnici şi buni gospodari.

NOTE

[1] L.Fassel, **O istorie de 126 de ani: Germanii din Basarabia**, Patrimoniu, 1991, nr. 3, p. 15.
[2] **Haimatkalendar der Bessarabiendeutschen**, Hannover, 1970, p. 20-24.
[3] **Ibidem**, 1984, p. 22-23.
[4] Lemnul a fost tăiat şi cărat numai de către românii băştinaşi, deoarece coloniştii bulgari au refuzat să îndeplinească aceste munci (Vezi: **Ustroistvo zadunaiskih pereselenţev i deiatelinosti** A.P. Iuşnevskogo, Chişinău, 1957, p. 195).
[5] **Haimatkalendar**..., 1970, p. 20; 1984, p. 24.
[6] **Ibidem**, 1981, p. 17.
[7] **Ibidem**, 1970, p. 21.
[8] **Ibidem**, 1981, p. 17.
[9] **Ibidem**, 1980, p. 16.
[10] **Ibidem**, 1984, p. 25.
[11] **Ibidem**, p. 37.
[12] **Ibidem**, 1978, p. 16.
[13] V.M.Cabuzan, **Narodonaselenie Bessarabscoi oblasti i levoberejnih raionov Pridnestrovia (coneţ XVII - pervaia polovina XIX v.)**, Chişinău, 1974, p. 13-14.
[14] **Haimatkalendar**..., 1978, p. 16.
[15] **Ibidem**, 1981, p. 17.
[16]. **Ibidem**, p. 19.
[17]. **Ibidem**, 1984, p. 25.
[18] **Ibidem**, 1970, p. 23.
[19].**Ibidem**.

DOCUMENTAR

Ion Varta

NOI DATE INEDITE DESPRE STATUTUL BASARABIEI DE SUB DOMINAȚIA ȚARISTĂ

Documentul ce-l propunem atenției cititorului ține de istoria dramaticului an 1812 şi, după toate probabilitățile, l-a avut ca autor pe I. Capodistria, pe atunci agent diplomatic pe lângă comandamentul suprem al armatelor ruse din Principatele Române, P. Ciceagov. Acesta, imediat după semnarea păcii de la Bucureşti, l-a însărcinat pe contele Capodistria să alcătuiască un proiect de lege privind administrarea provizorie a Basarabiei[1].

Documentul de mai jos constituie una din primele variante ale acestui proiect de lege, fiind important, în primul rând, datorită faptului că autorul lui argumentează în mod tranşant şi, totodată, convingător necesitatea menținerii autonomiei Basarabiei, dându-se astfel în vileag motivele reale ale acceptării de către guvernul rus a autonomiei noii provincii anexate, precum şi scopurile urmărite de țarism în această regiune a Europei.

Acceptarea compromisului (autonomia Basarabiei) era impusă, după Capodistria, de un şir întreg de factori. Primele două argumente, pe care el le evidențiază în mod special, țineau de "modul de gândire şi moravurile" populației româneşti din stânga Prutului, care se deosebeau de supuşii mai vechi ai imperiului, şi de "predispozițiile" românilor din dreapta Prutului sau, mai precis, de o eventuală reacție a acestora din urma, în cazul promovării de către țarism a unei politici mai dure, mai rigide față de cosângenii lor din Basarabia.

Diplomatul rus mai consideră că anumite schimbări serioase şi inopinate în modul de administrare a Basarabiei puteau conduce la pierderea de către românii din provincia anexată a "aptitudinilor înnăscute de a munci", care, au constituit "o importantă cauză a belşugului acestui ținut".

Contele Capodistria îşi dădea perfect de bine seama că imediata punere în aplicare a modului de impozitare rusesc putea provoca un exod de populație din această regiune; aceasta s-ar fi întâmplat şi în urma introducerea şerbiei.

Aplicarea legislației ruseşti în Basarabia, consideră Capodistria, putea cauza nemulțumirea şi protestele boierilor locali; aceleaşi urmări ar fi fost posibile şi la îndepărtarea boierimii locale de la administrarea ținutului.

„Luând în calcul toate aceste considerente, diplomatul rus insistă asupra menținerii "drepturilor, proprietăților, obiceiurilor, legislației vechi ale populației locale". O făcea însă nu dintr-o simplă generozitate față de românii de la est de Prut, cum a încercat să demonstreze[2] istoriografia sovietică moldovenească, ci datorită unui interes pragmatic. Capodistria dă dovadă de suficientă circumspecție atunci când consideră că ignorarea drepturilor populației autohtone din provincia răpită, suprimarea legislației locale şi introducerea celei ruseşti putea avea repercusiuni negative asupra intereselor geostrategice ale Imperiului Rus nu numai în Basarabia şi în cele două țări româneşti, dar şi în întreaga Peninsulă Balcanică.

© Ion Varta, 1998.

Menţinerea drepturilor şi privilegiilor vechi ale populaţiei româneşti trebuia să trezească populaţiei creştine din sud-estul Europei convingerea în mărinimia şi generozitatea ţarului, să contribuie, de asemenea, la amplificarea năzuinţelor fervente ale popoarelor balcanice de "a de se desfăţa în aceeaşi bunăstare, sub sceptrul Imperiului Rus".

Astfel, diplomaţia rusească atribuia Basarabiei rolul unei momeli pentru cteştinătatea din Europa de Sud-Est. Cu concursul tacit al populaţiei româneşti din stânga Prutului, se pregătea aceeaşi soartă românilor din cele două principate şi altor popoare din această zonă a Europei. În plus, în strategia politicii expansioniste a Imperiului Rus în Balcani, Basarabiei i se rezerva rolul de bază strategico-militară ce urma să satisfacă necesităţile armatelor ruse "în produse alimentare şi în alte trebuinţi militare"[3].

Acest proiect de lege al lui Capodistria a suferit remanieri serioase. Concesiile în favoarea populaţiei autohtone din Basarabia, pe care diplomatul rus iniţial le acceptase, au fost respinse, în cele din urmă, de guvernul din Petersburg. În § l0 al Regulamentului administrării provizorii a Basarabiei, ce a intrat în vigoare la 1 februarie 1813, se admitea numirea în funcţia de ispravnic al ţinuturilor din stânga Prutului, afară de persoane de origine română, şi persoane de origine rusă. Acelaşi articol favoriza procesele de colonizare a provinciei cu populaţie alogenă[4]. Conform art. 20, al Regulamentului, administraţia civilă a Basarabiei era subordonată comandantului armatei ruse de la Dunăre[5] şi nu Comisiei speciale din Petersburg, cum recomanda Capodistria. Astfel, soarta regiunii proaspăt anexate depindea de bunul plac şi capriciile unei singure persoane. Tendinţele de suprimare a autonomiei Basarabiei nu se vor temina la 1813, ele manifestându-se sistematic şi cu tenacitate şi în anii următori, întâmpinând rezistenţa, în primul rând, din partea nobilimii româneşti din Basarabia. Cedările ţarismului, la 1818, vorbesc mai degrabă despre o schimbare, pentru o perioadă scurtă, a tacticii lui, deoarece la 1828, autonomiei provinciei dintre Prut şi Nistru, i s-a pus capăt pentru totdeauna.

NOTE

1. L. Casso, **Rusia şi bazinul dunărean,** Iaşi, 1940, p. 290.
2. I. S. Grosul, **Trudî po istorii Moldavii**, Chişinău, 1982.
3. Instrucţia lui P. Ciceagov adresată guvernatorului civil al Basarabiei S. Sturdza. "2 februarie" 1813, în "Zapiski Bessarabscogo statisticeskogo Comiteta", t. III, Chişinău, 1868, p. 113.
3. **Regulamentul administrării provizorii a Basarabiei**, p. 109.
5. **Ibid**, p. 110.

Anexă

1812. Proiectul de lege privind administrarea provizorie a Basarabiei

"Ca rezultat al semnării păcii reuşite între Imperiul Rus şi Poarta Otomană, în grija Guvernului va intra constituirea administraţiei regiunii de dincolo de Nistru, alipite pe vecie la Rusia. Această ţară, ce s-a extins până la râul Prut, care include o parte a Moldovei şi toată Basarabia*, cuprinde, conform diviziunii actuale, 10 ţinuturi sau judeţe, şi anume: în Moldova - Hotin, Soroca, Orhei, aproape întreg ţinutul Iaşi, Codru, Greceni şi Hotărniceni; în Basarabia - Căuşeni (sau Bender), Ismail şi Akkerman. Numărul locuitorilor ajunge până la 55464 familii, care alcătuiesc aproximativ 200 mii de suflete de sex masculin.

* Aici se are în vedere partea de sud a teritoriului dintre Prut şi Nistru.

În procesul constituirii aparatului administrativ al acestei regiuni o deosebită atenție vor solicita, *în primul rând*, modul de gândire şi moravurile supuşilor proaspăt alipiți la Imperiul Majestății Sale Imperiale; *în rândul al doilea,* predispozițiile pământenilor lor învecinați, aflați de partea dreaptă a Prutului.

Bunăvoința şi mărinimia împăratului Suveran față de supuşii săi credincioşi va inspira locuitorilor de dincolo de Nistru o neîndoielnică speranță că Majestatea Sa Împăratul, dintr-o deosebită bunăvoință şi îngăduință, le oferă drepturile şi privilegiile de care s-au bucurat şi în care au prosperat din timpurile cele mai vechi şi care au fost incluse în tratatele de pace semnate de Rusia şi Turcia ce acordau conştient priorități considerabile guvernului turc şi Domnitorului local.

Dragostea şi devotamentul față de Patrie şi de obiceiurile sale ce sunt înrădăcinate în acest popor de la străbuni, ne impun să conchidem cu certitudine că el nu poate să se obişnuiască deodată cu legile şi obiceiurile ruseşti şi că în cazul unei puternice şi neaşteptate schimbări va pierde aptitudinea sa înnăscută de a munci, care a fost o cauză importantă a belşugului acestui ținut. Dacă, spre exemplu, în momentul de față s-ar înfăptui recensământul populației pentru a o supune impozitului pe suflete, nu rămâne nici o îndoială că marea majoritate a populației, în ciuda oricăror obstacole, va proceda la fel ca şi tătarii din Crimeea, împrăştiindu-se, şi, ca urmare, ținutul va deveni pustiu. Exact acelaşi lucru poate avea loc şi în cazul în care boierilor li se va acorda dreptul de a-i transforma pe țăranii ce locuiesc pe moşiile lor (care, în Moldova, cu exepția țiganilor, sunt oameni liberi)în iobagi. Spre această situație boierii vor tinde foarte mult dacă nu li se vor crea, chiar de la început, obstacole de netrecut. O mare nemulțumire poate apărea în sânul boierilor în cazul în care ei vor fi impuşi să se judece nu după legile lor vechi, ci conform unor legi noi, necunoscute lor: Aceleaşi urmări au să fie dacă boierii locali vor fi îndepărtați cu totul de la administrarea (ținutului - *I.V.*).

Astfel, din toate considerentele se pare că atât pentru Imperiu, cât şi pentru noii supuşi ai Majestății Sale Imperiale ar fi convenabilă menținerea vechilor drepturi, privilegii şi obiceiuri. Acordarea drepturilor şi privilegiilor vechi, stricta respectare a justiției şi garantarea apărării şi protecției imperiale nu numai că îi va însufleți pe locuitorii regiunii abia alipite, dar va mai contribui şi la menținerea simpatiei față de noi a pământenilor lor rămaşi de cealaltă parte a Prutului, precum şi la sporirea dorinței acestora din urmă de a se bucura de aceeaşi bunăstare sub sceptrul înțelept şi binevoitor al Augustului Nostru Monarh.

Administrarea internă a regiunii de dincolo de Nistru, în raport cu suprafața şi populația ei actuală, poate fi instituită pe următoarele temeiuri.

Pentru administrarea polițienească şi de stat e necesar a înființa un guvern suprem regional, care va include guvernatorul şi viceguvernatorul regiunii, desemnați de Majestatea Sa Împăratul, doi consilieri din rândul cinovnicilor ruşi şi doi din partea boierilor locali, precum şi vistiernicul regional.

În conformitate cu legile vechi ale ținutului, membru al guvernatorului suprem regional poate fi, dacă Majestatea Sa Împăratul va binevoi, şi mitropolitul local, în acele cazuri când o vor cere chestiunile de importanță majoră ce țin de interesele statului sau ale acestui ținut.

Pe lângă guvernul suprem regional e necesar a fi prezenți un inginer cadastral județean şi un arhitect regional.

Departamentul Judecătoresc poate fi format dintr-un funcționar rus şi patru reprezentanți din partea boierilor.

Judecata şi pedeapsa urmează a fi efectuate în baza legislației locale cu excepția, ca în cazurile penale, în conformitate cu legislația rusească, să fie anulată pedeapsa cu moartea.

Departamentul asistenței publice poate fi constituit din mitropolitul local, guvernatorul regiunii, mareşalul sau starostele nobilimii regionale şi un consilier din rândul boierilor, care, în divanul moldovenesc, se intitulează vornic al oştirilor.

E necesar, de asemenea, a institui administrația serviciului medical.

Oficiul poştal de frontieră de la Dubăsari poate fi transferat în localitatea unde va fi instituit guvernul regional.

Carantinele şi vamele de pe malul stâng al Nistrului e necesar a fi lichidate, instituindu-se altele noi la Ismail şi pe Prut, în dreptul localităţii Fălciu, precum şi pe şoseaua Iaşilor.

Chişinăul, orăşel în ţinutul Orheiului, pare a fi locul cel mai convenabil în calitate de reşedinţă a guvernului regional. El se află în centrul regiunii recent dobândite, este destul de mare, are o populaţie numeroasă, apă potabilă bună, precum şi păduri în vecinătate, nu este îndepărtat nici de Nistru, nici de Prut; toate produsele pământului sunt aici mai eftine decât în alte părţi.

Divizarea ţinuturilor sau a judeţelor poate rămâne aşa cum este în prezent, dar cu o singură schimbare - cele două ţinuturi, Codru şi Greceni, din cauza numărului mic al populaţiei, ar fi convenabil să constitue unul singur - Greceni.

Cel mai convenabil oraş, în calitate de centru judeţean al celei mai mari părţi a ţinutului Iaşi de pe malul stâng al Prutului, poate fi localitatea Făleşti.

Cetăţile vor avea în frunte câte un comandant, căruia i se va încredinţa administrarea poliţiei civile orăşeneşti, dar, în acest context, ei vor depinde de guvernul suprem regional. În restul oraşelor, responsabili pentru administrarea poliţiei vor fi primarii, iar în centrul regional - polițmeisterul.

În fiecare ţinut va fi numit câte un ispavnic cu un locţiitor din rândul boierilor locali, primul, în conformitate cu obiceiul pământului va suplini şi funcţiile judecătorului judeţean.

În afară de aceasta, în fiecare ţinut vor fi numiţi câte un samiş şi un număr necesar de zapcii.

Dările şi prestaţiile pot rămâne aceleaşi până la o nouă revizuire.

Acestea sunt, în esenţă, după părerea mea, principalele trăsături distinctive ale principiilor în baza cărora poate fi instituită administraţia ţinutului proaspăt alipit.

Luând în considerare faptul că o anumită perioadă acest nou ţinut ve necesita adoptarea diferitelor hotărâri, utile atât intereselor statului, cât şi locuitorilor băştinaşi, şi ţinând cont de înseşi calităţile şi moravurile poporului, se impun în procesul de administrare un şir întreg de abateri de la regulile adoptate în guberniile ruseşti. Locuitorii de dincolo de Nistru speră că Împăratul, din bunăvoinţa Sa înnăscută, îi va onora cu Înalta şi deosebita sa protecţie împărătească.

Această protecţie şi necesara ocrotire a Suveranului pot fi convenabil oferite acelui popor doar atunci când Împăratul Suveran va găsi necesar a institui sub propria competenţă a Majestăţii Sale Imperiale o Comisie similară cu cea înfiinţată pentru Finlanda, pentru principala administrare a treburilor regiunii de dincolo de Nistru, în subordonarea căreia se va afla guvernul regional. Această comisie, în asociere cu administraţia locală, vor cerceta şi vor prezenta pentru adoptarea deciziilor Supreme toate propunerile privind îmbunătăţirea stării acestui ţinut şi a locuitorilor lui, precum şi posibilile şi necesarele schimbări în modul de administrare, prestaţii şi impozite, întru favoarea şi folosul statului. Tot aşa ea va pune în acţiune planurile privitoare la diferitele instituţii cu caracter economic. Ea va cerceta rugăminţile şi plângerile locuitorilor de dincolo de Nistru, adresate nemijlocit comisiei sau Suveranului, şi, în acest mod, le va deschide accesul spre tronul Monarhului iubitor de oameni, pentru a li se face dreptate.

Comisia, aflându-se în acelaşi loc cu guvernul Majestăţii Sale Imperiale, va putea, în toate cazurile, prin intermediul unor posibilităţi şi metode cunoscute, să contribuie la atingerea scopurilor de guvern în regiunea anexată.

Într-un cuvânt, o asemenea comisie va fi utilă nu numai Imperiului, dar va influenţa deosebit de binefăcător şi asupra noilor supuşi ai Majestăţii Sale Imperiale".

Arhiva de politică externă a Imperiului Rus (Fondul "Arhiva principală din Sankt-Petersburg II-25", inv. 70, 1812, dosar. 3, ff. 1-10).

RECENZII

VENIAMIN CIOBANU, **ROMÂNII ÎN POLITICA EST-CENTRAL EUROPEANĂ, 1648-1711,** IAŞI, INSTITUTUL EUROPEAN, 1997 (192 P.)

Evoluţia relaţiilor internaţionale în Europa Centrală, de Est şi de Sud-Est în secolele XVII-XVIII s-a aflat sub impactul contradicţiilor diplomatice şi al conflictelor militare generate de veacul precedent - al XVI-lea. Pierzându-şi efectiv suveranitatea, Ţările Române şi Principatul Transilvaniei, în pofida noului lor statut politic şi juridic, adeseori, graţie personalităţilor istorice pe care le-au avut: Mihai Viteazul, Vasile Lupu, Constantin Brâncoveanu, Dimitrie Cantemir etc., au fost implicate activ în cadrul raporturilor internaţionale. În acest context, studiul elaborat de istoricul ieşean Veniamin Ciobanu: *Românii în politica est-central europeană 1648-1711* este, prin conţinutul său, o construcţie ştiinţifică bine articulată, cuprinzând un material factologic şi informativ impresionant. Redând într-o modalitate analitică acţiunea externă a voievozilor din Moldova, Ţara Românească şi Transilvania de la declanşarea războiului polono-zaporojean şi încheierea Războiului de treizeci de ani în anul 1648 până la îndrăzneaţa expediţie antiotomană (Rusia mai era implicată în Războiul nordic din anii 1700-1721 - *E.B.*) a ţarului rus Petru I din anul 1711, autorul, prin monografia prezentată, completează colecţia de studii privind istoria şi diplomaţia.

Dat fiind faptul că scopul iniţierii noastre este semnalarea acestei recente apariţii editoriale, de un interes indiscutabil pentru cei ce sunt preocupaţi, fie şi ocazional, de istoria politică a românilor şi a vecinilor lor, vom prezenta succint şi selectiv conţinutul fiecărui compartiment.

Lucrarea are o structură tradiţională, respectate fiind "canoanele" unui studiu academic. Ea include: introducere, trei capitole, încheiere, un rezumat în limba germană şi un indice cu nume de locuri şi persoane.

În *Introducere* autorul concentrează atenţia asupra principalelor coordonate geopolitice şi a dinamicii evenimentelor care au însoţit şi în mare măsură au determinat destinul politic al spaţiului carpato-danubiano-pontic de la mijlocul sec. al XVII-lea - începutul sec. al XVIII-lea. În acelaşi timp se evidenţiază situaţia marilor puteri ale epocii: Imperiile Otoman şi Habsburgic, Suedia şi Polonia, Franţa şi Rusia etc., în raport cu ascensiunea sau declinul fiecăreia din ele. Astfel, slăbirea Republicii Nobiliare Polone a dus nu numai la "înlesnirea anexării Transilvaniei la Imperiul Habsburgic", dar a "constituit una din motivaţiile exterioare ale introducerii regimului turco-fanariot" (p. 14).

În *capitolul I*, aşa cum o indică titlul *"Impactul internaţionalizării "problemei ucrainene" şi al politicii dinastice a lui Gheorghe al II-lea Rakoszy (1648-1660)"*, sunt abordate două probleme principale: cea a războiului polono-cazac şi intenţiile politico-dinastice ale principelui transilvan. Referindu-se la criza din Uniunea polono-lituaniană, acutizată o dată cu declanşarea insurecţiei zaporojene (anul 1648), autorul indică că încheierea alianţei cazaco-tătare a fost *"primul pas către internaţionalizarea problemei ucrainene"* (p. 17-18). Apoi, accentele s-au pus pe circumstanţele interne şi externe, graţie cărora Oastea Zaporojeană a reuşit în scurt timp să se impună în viaţa politică a

© Eduard Baidaus, 1998.

Europei[1]. Este vorba de decesele regelui polon Vladislav al IV-lea Wasa, a principelui ardelean Gheorghe I.Rakoszy şi de asasinatul sultanului otoman Ibrahim I.

Cu o expresivitate deosebită se redau coordonatele externe ale lui Gheorghe al II-lea Rakoczy, care, în viziunea autorului, dorea "*să devină mandaturul Porţii otomane, cu misiunea de a sigura liniştea şi ordinea... în celelalte două ţări extracarpatice*" (p. 24). Într-adevăr, noul principe al Transilvaniei avea iniţialmente şanse reale să devină el şi nu Vasile Lupu, sau şi mai puţin Matei Basarab, un adevărat pilon al politicii otomane în Europa Centrală, de Est şi de Sud-Est. Totodată, în intervalul de timp 1648-1660 a persistat pericolul unei insurecţii româneşti împotriva Imperiului Otoman, pericol, alimentat de desfăşurarea evenimentelor în "*Ucraina polonă*". Din acest motiv, dar şi din cauza războiului cu Veneţia (1645-1669), Înalta Poartă s-a plasat pe o poziţie de expectativă atât în "*problema ucraineană*", cât şi în cea "dinastică"a lui Gheorghe al II-lea Rakoczy.

Suscită interes viziunea autorului referitor la relaţiile moldo-ucrainene din ultimii ani de domnie a lui Vasile Lupu. Acesta, deşi a "*colaborat*" cu majoritatea vecinilor, a pierdut, în cele din urmă, Scaunul ieşean. Totuşi, spre deosebire de autor, considerăm că agresiunea tătaro-cazacă din toamna anului 1650 a fost provocată de moldoveni de însuşi Vasile Vodă (p. 28)[2].

Noua situaţie geopolitică, creată prin deciziile Radei de la Perejaslaw (8) 18 ianuarie 1654, a constituit o nouă etapă în războiul cazaco-polon. Mai întâi de toate, precum se menţionează şi în text, "*rivalitatea pentru tron dintre Vasile Lupu şi Gheorghe Ştefan a depăşit limitele unei probleme româneşti*" (p. 38-39). Înscăunarea logofătului Gheorghiţă a dus, în cele din urmă, *la "realizarea alianţei polono-tătare" împotriva Ucrainei cazacilor şi Rusiei*" (p. 41-42).

Capitolul al II-lea "Transilvania, Moldova şi Ţara Românească în politica internaţională între pacea de la Oliva şi asediul Vienei 1660-1683", relevă locul ţărilor cu statutul de obiect al sistemului politic internaţional, prin prisma acţiunilor militare şi diplomatice ale subiectelor acestuia. Autorul propune cititorului o altă interpretare a evenimentelor, subliniind că "*golul de putere*", creat după încheierea păcii de la Oliva, "*a lipsit, literalmente, Ţara Românească şi, îndeosebi, Moldova, de elementul extern al sprijinului lor în faţa dominaţiei otomane*" (p. 72). Materialul avansat demonstrează şi confirmă declinul politic al Poloniei "*nevoită de împrejurări să abandoneze, încă o dată planurile sale... în spaţiul carpato-danubian*" (p. 74).

Pentru istoria relaţiilor politice din Europa Centrală şi de Est din a doua jumătate a sec. al XVII-lea importante sunt două date: anul 1672 (căderea Cameniţei - 28 august 1672 şi pacea de la Buczacz - 18 octombrie 1672) şi anul 1683 - victoria reputată de Jan Sobieski la Viena. Cronologia şi succesiunea evenimentelor demonstrează că moldovenii şi muntenii mai credeau, naiv, într-o emancipare a lor cu sprijinul Republicii Nobiliare Polone. Aceasta s-a observat în 1673, când turcii au fost învinşi la Hotin şi sub zidurile Vienei. Nu putem să trecem cu vederea peste concluzia autorului referitoare la această problemă. "*Polonia* - citim în text - *nu numai că se dovedise... incapabilă să susţină aspiraţiile... românilor..., dar contribuise, cu propria slăbiciune, la o nouă degradare a statutului politico-juridic al ţărilor române*" (p. 103).

Un "*epilog*" al studiului semnat de Veniamin Ciobanu este *capitolul* III – "*Modificarea raportului de forţe în Europa Est-Centrală şi implicaţiile sale asupra statutului politico-juridic al spaţiului carpato-danubian (1683-1711)*". De altfel, acest termen convenţional de "*epilog*", poate avea şi o altă interpretare. În anii 1683-1711 se înregistrează nu atât un ultim succes militar al polonilor, cât adâncirea crizei statalităţii lor în plan european. Deşi "*eroul zilei*" - regele Jan Sobieski – "*conferise Poloniei gloria*

de a fi salvat Viena de la o capitulare sigură" (p. 133), anume Austria, deopotrivă cu Rusia şi Prusia, în mai puţin de un veac (1772), au continuat procesul dezintegrării teritoriale a Republicii Nobiliare...

În acest capitol, ca, de altfel şi în cele precedente, evitând orice gen de etichetare şi expresii categorice, sunt reliefate scopurile urmărite cu abnegaţie de obiectele şi subiectele vieţii politice internaţionale. Aşa, complexitatea, dar, în acelaşi timp, unitatea contradicţiilor dintre state, cuprind întregul spaţiu al continentului. Este făcută o legătură a divergenţelor Ligii de la Augsburg şi Franţa cu situaţia din Europa de Est: Liga Sfântă şi Rusia în faţa expansiunii şi prezenţei otomane în Europa. Important e că la intersecţia acestor evenimente se aflau şi voievozii români, lucru remarcat de autor (p. 147-153 ş.a.). Poziţia lor a şi determinat-o pe Poartă, în special după încheierea Păcii de la Karlowitz şi a campaniei nereuşite a ţarului rus Petru I spre Prut (anul 1711), să conştientizeze "*pericolul pe care îl reprezentau pentru poziţiile sale din Principatele Române tendinţele expansioniste ale puternicilor săi vecini*" (p. 161).

În *Încheiere* autorul realizează o sinteză a materialului expus anterior, fixând accentele pe principalele mo mente ale studiului.

În concluzie, menţionăm că lucrarea dată, în pofida unor inadvertenţe de ordin tehnic (la p. 125 lipseşte nota nr. 78), merită a fi înalt apreciată. Este regretabil însă faptul că în România, ca şi în Republica Moldova, cartea istorică din CSI (studii, monografii, culegeri de documente etc.), atât de necesară mediului ştiinţific, este puţin accesibilă. Oricum, datorită eforturilor depuse de autor, în circuitul bibliografic a fost introdus un nou "*manual de diplomaţie medievală*", care, într-adevăr, poate fi considerat drept "*un model de analiză a raporturilor diplomatice..., util pentru istoricii - cercetători ai relaţiilor internaţionale*[3].

NOTE

[1] În viziunea unor istorici contemporani din Republica Ucraina evenimentele legate de numele lui Bogdan Hmelniţki au fost calificate, netradiţional, drept revoluţie naţională. Vezi: В.С Степанков, **Формування українськоі держави на початковому етапі національноі революціі (1648-1650)** // Середньовічна Україна: Зб. Наук. Пр. Київ, 1997, p. 146-170.

[2] Vezi: E.Baidaus, **Politica şi diplomaţia Moldovei în timpul domniei lui Vasile Lupu (relaţii politice cu Republica Nobiliară Polonă şi Rusia Moscovită în anii 1634-1653)**, Chişinău, *Civitas*, 1998 p. 73-76, 78-79; 101; 110-111.

[3] Ion Eremia, recenzie la: V.Ciobanu, **Politica şi diplomaţia în sec. al XVII-lea. Ţările Române în raporturile polono-otomano-habsburgice (1601-1634)**. Bucureşti, 1994, în "Revista de istorie a Moldovei", Chişinău, 1995, nr. 222, p. 83.

Eduard Baidaus

CONTRIBUŢII LA ISTORIA REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL RELAŢIILOR ECONOMICE INTERNAŢIONALE

Impactul destrămării Uniunii Sovietice şi prăbuşirii sistemului comunist totalitar a modificat simţitor atât harta politică a Europei Centrale, de Est şi de Sud-Est, cât şi întreaga gamă de raporturi internaţionale, inclusiv cele de ordin economic.

Tentativa loviturii de stat de la Moscova (august 1991), precedată de declaraţiile de suveranitate ale republicilor unionale, inclusiv a Republicii Moldova (iunie 1990), şi succedată de declaraţiile de Independenţă a acestora (republica Moldova în august 1991 - *M.B.*), au constituit evenimentele-cheie ale acestui sfârşit de mileniu. În acelaşi timp, se

© Marina Baidaus, 1998.

conştientizase faptul că orice declaraţie, fie de Suveranitate sau de independenţă, va purta amprenta unui caracter declarativ atâta timp, cât aceste două simboluri ale Libertăţii: Suveranitatea şi Independenţa nu vor avea un real suport economic...

Perestroika, iniţiată în anul 1985 de ex-liderul URSS M. Gorbaciov, însoţită de democratizarea societăţii sovietice şi de o anumită libertate a iniţiativelor economice (de altfel, în acest context reamintim şi politica NEP-ului - *M.B.*), a fost modestă, dar, totuşi, prima experienţă nu numai a bussinesmanilor de azi şi, într-o anumită măsură, a statalităţii post-sovietice. Remarcăm că în perioada totalitară orice acţiune a conducerii din republicile unionale (de ordin economic, politic, cultural sau confesional - *M.B.*) era neapărat coordonată şi aprobată cu Centrul. Situaţia s-a schimbat o dată cu dobândirea Suveranităţii şi a Independenţei. Pentru a-şi confirma aceste deziderate politice, fostele state sovietice, cu excepţia Federaţiei Ruse, urmau să conlucreze de sine stătător în plan economic, încercând să evite "tutelarea" centrului.

Procesul de constituire a statului moldovenesc contemporan, politica sa internă, dar, în special, cea externă, sunt în centrul atenţiei organismelor politice şi economice internaţionale. Totodată, cercetarea şi analiza primelor realizări şi insuccese ale Republicii Moldova, figurează ca obiect de studiu pentru politologi, economişti, istorici. În acest sens menţionăm lucrarea Irinei Cereş *Republica Moldova în relaţiile economice internaţionale (1991-1995*), apărută sub redacţia ştiinţifică a dlui Boris Vizer, doctor habilitat profesor universitar la Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă".

Demersul ce-i aparţine I.Cereş este fundamentat pe o lectură şi o tălmăcire analitică în detaliu a evoluţiei situaţiei social-economice a Republiciii Moldova în primii ani de independenţă. În esenţă, monografia prezentată, este consacrată elucidării complexelor aspecte şi procese reale ce au loc în ţara noastră.

Prin conţinutul său atractiv lucrarea nuanţează predominant mecanismul aderării Republicii Moldova la organismele internaţionale, scoate în evidenţă relaţiile economice, comerciale cu alte state, problemele investirii capitalului străin, consecinţele acestor procese pentru stat şi pentru populaţia acestuia.

Ceea ce conferă credibilitate cercetărilor întreprinse de autor, este, în viziunea noastră, multitudinea de argumente, prin intermediul cărora autoarea ne oferă o tratare originală şi obiectivă a acestei probleme. Lucrarea este structurizată tradiţional: introducere, trei capitole, o încheiere, anexe şi rezumatele în limbile engleză şi rusă. Fiecare subcapitol al studiului este urmat de referinţe bibliografice. Considerăm binevenită această modalitate de a sistematiza informaţia, căci nu oboseşte pe cititor, ba, dimpotrivă, îl predispune spre o lectură "din scoarţă în scoarţă".

În "Introducere" (pag. 4-9) sunt prezentate actualitatea temei, nivelul de cercetare ştiinţifică, baza izvoristică.

Autoarea, pe bună dreptate, consideră că "despre o politică externă, inclusiv economică, promovată de Republica Moldova, putem vorbi doar începând cu a doua jumătate a anilor '80 - începutul anilor '90", căci "în perioada dată ies la suprafaţă..., manifestările unei adânci crize ce cuprinsese U.R.S.S." (pag. 4). Meritul acestui studiu rezidă şi în faptul că tratarea problemelor abordate în el (pag. 8) s-a realizat prin prisma documentelor ce se păstrează la diverse arhive şi departamente (pag. 8-9).

Capitolul I "Recunoaşterea internaţională a Republicii Moldova. Politică economică externă" este compus din trei paragrafe. În primul - "Recunoaşterea independenţei Republicii Moldova - factor decisiv privind integrarea ei în structurile internaţionale şi extinderea relaţiilor economice comerciale" - se elucidează primii paşi spre independenţă, se analizează obstacolele principale în calea acestora. Convingătoare în acest sens este expresia ex-ministrului de externe al Rusiei A.Kozârev, pronunţată în decembrie 1991 la

Stokholm: "Spaţiul fostei Uniuni Sovietice nu poate fi examinat ca o zonă de aplicare totală a normelor C.S.C.E.,... Rusia are să-şi apere interesele sale, făcând uz de toate mijloacele, inclusiv militare şi economice" (p. 16).

Deşi Moldova a fost recunoscută în tempouri progresiste de comunitatea internaţională, de O.N.U., autoarea conchide că "multe şanse totuşi, le-a ratat: dependenţa de facto faţă... de Rusia, federalizarea republicii, criza economică, drept consecinţă a acestei dependenţe, creează serioase prejudicii Moldovei (pag. 20).

"Politica economică externă a Republicii Moldova" este titlul paragrafului doi. Iniţial autoarea purcede de la ideea că proiectul Tratatului asupra noii Uniuni "Sovietice", care urma să fie semnat la 20 august 1991, "nu schimba în realitate aproape nimic în relaţiile externe ale republicilor. Centrul îşi păstra neştirbit dreptul de elaborare şi promovare a politicii externe" (p. 21). Apoi, prin aprobarea unui şir de legi şi decizii guvernamentale, se explică tentativele Chişinăului de a ieşi din impas (pag. 23-25). Găsim în text trista constatare a realităţii că din cauza "Problemei transnistriene", un enorm "potenţial economic nu numai că nu este folosit pe deplin în viaţa Moldovei", ci, dimpotrivă, în multe cazuri în detrementul ei" (pag. 30).

Pornind de la noţiunea de "stat în curs de dezvoltare", în paragraful următor "Situaţia social-economică a Republicii Moldova. R. Moldova - stat în curs de dezvoltare". I.Cereş familiarizează pe cititor cu situaţia Moldovei din prezent, comparând-o cu cea din trecutul apropiat. Aşa, de exemplu, este citat Ivan Bodiul, ex-prim secretar al C.C. al P.C.M., ce consideră că "poporul nostru trăia rău... Economia U.R.S.S. a fost militarizată până la extremă" (p. 33).

Cu toate că nu mai există literalmente economia socialistă, analizând datele oficiale pentru anii 1992-1995, cercetătoarea ajunge la următoarea concluzie: "Situaţia din Republica Moldova devenise atât de precară, încât a rămas în urmă" (pag. 41) faţă de majoritatea statelor ex-sovietice şi ex-socialiste.

În centrul capitolului al II-lea discuţia este axată în jurul a două probleme. Prima - aderarea Republicii Moldova la Comunitatea Statelor Independente (în continuare C.S.I. - *MB*), a doua - eforturile de integrare a ţării în activitatea economică şi comercială internaţională. Referindu-se la C.S.I., autoarea scrie că Comunitatea, cel puţin din punct de vedere economic, "de fapt nu funcţionează" (p. 59). Se menţionează că aderarea, fie şi nehotărâtă, la C.S.I., a fost neunivoc interpretată. Sunt adepţi, sunt şi adversari (pag. 47-51). "Propunerile de a ne retrage din C.S.I., consideră autoarea, nu sunt realiste... (p. 59).

Referindu-se la problema integrării republicii în viaţa economică şi comercială internaţională, se menţionează obstacolele şi deficienţele acestui proces: nerespectarea de către unii parteneri a acordurilor bilaterale, ineficienţa unor acte legislative ale Republicii Moldova etc. Totodată, drept dovadă a unor succese, fie şi modeste, cel puţin în interpretarea cetăţenilor de rând ai ţării, se aduce cooperarea cu Banca Mondială, Organizaţia Mondială a Comerţului, etc.

Un interes deosebit trezeşte capitolul al III-lea "Investiţiile şi creditele străine în viaţa social-economică şi comercială a Republicii Moldova". In primul paragraf "Crearea întreprinderilor mixte cu capital străin. Creditele străine în viaţa economică a Republicii Moldova" se menţionează că "anume investiţiile străine pot deveni un mijloc efectiv în tehnologizarea şi modernizarea producţiei" (pag. 77-79). Cu claritate se indică direcţiile investiţiilor şi împrumuturilor străine, efectul lor fiind departe de cel aşteptat. Aducând dovezi solide, autoarea susţine că "drept consecinţă a utilizării neraţionale a creditelor..., Republica Moldova a nimerit într-o cursă (p. 81-91). Numai 20% din creditele primite sunt investite în producţie".

În paragraful doi "Evoluția comerțului exterior. Exportul - importul" informația este însoțită şi tălmăcită prin intermediul tabelelor (pag. 98, 103, 107, 108). Grație acestora, constatăm că în anii 1991- 1995 importul depăşeşte cu mult exportul. Probleme serioase ce pun piedici în stabilizarea situației şi reorientarea spre propăşire sunt frauda şi corupția.

Încheierea cuprinde o gamă de concluzii şi constatări ce finisează studiul. "Se crează impresia - conchide I.Cereş - că conducerea actuală de vârf a republicii caută un echilibru rațional în relațiile economice externe între Est şi Vest" (pag. 114).

Nu putem trece cu vederea peste bogatul compartiment "anexe". El cuprinde tabele, scheme, diverse documente, ce ar putea fi utilizate şi de alți cercetători. Considerăm debutul Irinei Cereş reuşit, în pofida neînsemnatelor erori tehnice. Monografia *Republica Moldova în relațiile economice internaționale (1991-1995*), recenzată de istoricii C.Eşanu, I.Şişcanu şi Valeria Cozma, prin stilul său accesibil, complexitatea ideilor şi argumentelor, este, deocamdată, cea mai cuprinzătoare abordare a problemelor ce țin de istoria Moldovei în calitate de subiect al sistemului politic şi economic internațional.

Marina Baidaus

IOLANDA ȚIGHILIU, **SOCIETATE ŞI MENTALITATE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ŞI MOLDOVA (SECOLELE XV-XVII)**, BUCUREŞTI, 1997

Spre deosebire de problemele privilegiate de istoriografia română de până acum, mentalitatea şi viața privată a indivizilor izolați şi chiar a societății în ansamblu reprezintă un subiect nou, necunoscut, interesant şi intrigant în acelaşi timp. Mentalitatea este un ansamblu de opinii, prejudecăți şi credințe care influențează gândirea indivizilor, a grupelor umane, a popoarelor.

O lucrare de valoare în studierea problemelor mentalității şi vieții cotidiene este monografia Iolandei Țighiliu, apărută la editura "Paidia". În ea este abordată problema evoluției mentalității poporului român din spațiul Carpato-Danubiano-Pontic în perioada evului mediu.

Cadrul cronologic al lucrării cuprinde secolele XV-XVII, însă, în unele cazuri, cum ar fi problema alimentației, problema morții, evoluția boierimii, autoarea îl depăşeşte puțin pentru a arăta şi a argumenta transformările în planul mentalităților. Între anii 1400 şi 1700 societatea şi mentalitatea românească au cunoscut transformări continue. Modificările economice, politice şi sociale, pe de o parte, şi influența lor în planul mentalităților colective vor duce la destrămarea formelor tradiționale medievale şi vor determina apariția unor noi elemente pe care se va structura o nouă mentalitate - cea modernă. Lucrarea este compusă din introducere, cinci capitole şi încheiere.

În primul capitol - "Spațiu şi timp: element şi reprezentare" - se analizează două dintre determinantele principale în evoluția unei societăți: spațiul şi timpul. Autoarea delimitează spațiu fizic şi spațiu spiritual care are propria lui specificare. Astfel, detaşează un spațiu terestru, arătând că prezintă teritoriul Țării Româneşti şi al Moldovei din punct de vedere geografic, imaginea țărilor şi bogăția lor în viziunea călătorilor străini şi constatând că condițiile climaterice în relație cu alți factori au favorizat şi evoluția spiritualității româneşti din secolele XV-XVII. Pentru spațiu spiritual delimitează un spațiu specific agricultorului şi ceea ce autoarea denumeşte "spațiu elastic" specific la nivel popular, păstorului transhumant şi neguțătorului. La fel analizează ce înseamnă,

© Alina Felea, 1998.

conform tradiției, spațiu sacru şi spațiu profan. Timpul, la rândul său, este măsura în viziunea autoarei de "orologii": cosmic, biologic şi social, urmând o analiză a acestora.

Capitolul doi - "Omul fizic şi omul psihic" - studiază probleme ale vieții cotidiene şi încearcă să prezinte omul medieval din punct de vedere psihologic.

În ce priveşte omul, sub aspect fizic, autoarea constată o îmbogățire şi o diversificare a alimentației, mai ales, în secolul XVII. După părerea Iolandei Țighiliu îmbrăcămintea se păstrează la nivel popular, în linia tradiției, iar la nivelul clasei dominante a balansat în secolele XV-XVI între moda occidentală şi cea bizantină imperială, ca spre sfârşitul perioadei date să aleagă costumul oriental. În opinia autoarei, din punct de veder psihologic cea mai puternică presiune se atinge la nivelul elitei, respectiv al marelui boier şi al domnului, pentru că miza jocului politic era viața însăşi, această scenă devenind şi mai complicată încă de la apariția în ea a Porții Otomane.

De asemenea se analizează încă o trăsătură psihică importantă - sentimentul religios, care în spațiul ortodoxiei româneşti nu a atins niciodată fanatismul; dimpotrivă s-a înregistrat o toleranță deosebită față de celelalte confesiuni.

În capitolul trei - "O societate ierarhizată" - autoarea acordă o atenție cu totul aparte analizei claselor sociale, oprindu-se aprofundat asupra problemei provenienței cuvântului boier şi evoluției acestei clase în raport cu altele. Un loc deosebit îi este destinat domnitorului, fiind arătate momente importante de investitură, ceremonial de curte. Tot în acest capitol face referire la rolul clerului în societatea românească medievală şi locul ocupat de "cei mici" în evul mediu.

Capitolul patru - "Viața între Eros şi Thahotes" - vizează viața de familie, relațiile de dragoste, căsătoria, în societatea românească medievală. Sunt abordate şi alte aspecte ale vieții de familie, printre ele fiind şi petrecerea în lumea de apoi a celor apropiați. Moartea este percepută ca o cale pe care "se petrece toată firea omenească".

Ultimul capitol - "Imagine, imagologie şi cuvânt" - analizează, raportul dintre aceste trei componente, adică imaginea Țării Româneşti şi a Moldovei în relatările cronicarilor şi a călătorilor străini, constituind o nouă direcție în istoriografie şi anume imagologia, adică imaginea unui popor făurită de altul, pentru a prevedea reacțiile specifice ale unui individ din acel popor cu care posibil va intra în contact.

Veacul care a acumulat cele mai multe înnoiri, cu deschideri pe mai multe planuri, şi care a făcut trecerea fundamentală de la imagine la cuvântul scris, la tipar, a fost al XVII-lea. Totodată, însă, specifică autoarea, reorientarea mentalității colective față de rolul şi importanța vieții spirituale aşează hotărât veacul XVII ca început al modernității noastre.

Fiind conştienți de faptul că autoarea a abordat o problemă nouă în istoria românilor, ținem să subliniem, totuşi, că a lăsat în umbră unele probleme ale mentalităților nestudiate până acum, punând accentul pe problemele spațiului şi timpului, dragostei, studiate şi de alți specialişti.

Cu toate acestea, monografia Iolandei Țighiliu constituie un important aport în ştiința istorică şi, fără îndoială, va fi de folos nu numai savanților-medievişti, dar şi studenților tuturor celor care se interesează de istoria neamului românesc.

Alina Felea

AL IX-LEA CONGRES DE GENEALOGIE ŞI HERALDICĂ, IAŞI, 7-10 MAI 1998

Filiala Iaşi a Comisiei Naţionale de Heraldică, Genealogie şi Sigilografie a Academiei Române, care împlineşte 5 ani de activitate, în colaborare cu mai multe instituţii ştiinţifice şi cu sprijinul unor sponsori şi al unor oameni generoşi şi-a adunat vechii şi mai noii prieteni la cea de-a noua ediţie a simpozioanelor genealogice ieşene, de data aceasta purtând numele de Congres de Genealogie şi Heraldică.

Tradiţionala şedinţă omagială de deschidere a fost dedicată precursorilor Dimitrie Cantemir, Mihai Cantacuzino, Constantin Tufescu, Constantin Turcu, Mihai Berza, Dan Plesia, Alexandru I. Gonţa. În continuare şedinţele s-au ţinut în două secţii, heraldiştii pentru prima dată având posibilitatea de a se separa de genealogişti şi a discuta probleme de istorie, teorie şi practică heraldică.

Din cele 78 de comunicări anunţate în program au fost prezentate 63 (+ 2 necitite), geografia participanţilor acoperind toată ţara, precum şi Franţa, Germania, Grecia şi Cipru. Dintre comunicările făcute la Secţia Genealogie au suscitat un interes mai mare următoarele: "Mihnea Mihail". Câteva note despre strategiile patrimoniale ale familiei domnitoare din Ţara Românească" de Radu C. Păun (Bucureşti), "Un «homo novus» la curtea lui Brâncoveanu: Vergo marele clucer şi familia sa" de Paul Cernovodeanu (Bucureşti), "Între uşa de biserică şi boxa de tribunal: familia Cocea" de Mihai Dim. Sturdza (Paris), "Preocupări ale cercetătorilor genealogice maghiare" de W.Kovacz Andras (Cluj), "Noi surprize în ascendenţa imperială a lui Mihai Cantacuzino Şeitanoglu" de Ion M. Cantacuzino (Paris), "Preocupări de genealogie rurală la Eugen D.Neculau (1900-1974)" de Marcel Lutic (Iaşi) ş.a. Congresul a fost dedicat aniversării a opt decenii de la Marea Unire, de aceea tematica mai multor comunicări au constituit-o problemele referitoare la provinciile unite în 1918, fiind invocate familiile Volcinschi (Sergiu Groholschi-Miclescu, Bucureşti), Daşchevici (Andi-Marius Daşchevici, Iaşi), Halunga (Mircea Halunga, Bucureşti), Tăutu (Claudius von Teutul, Riegelsberg, Germania şi Anghel Popa, Câmpulung Moldovenesc), Bilibok (Anton Coşa, Bacău), Hurmuzaki (Mihai-Ştefan Ceauşu, Iaşi) Perjul (Zoe Diaconescu, Bucureşti) Cervenvodali (subsemnatul), Tarangul (Dumitru Valenciuc, Volovăţ) etc.

În secţia Heraldică, s-au ţinut 12 din cele 18 comunicări anunţate. Dintre acestea vom remarca: "Cele mai vechi reprezentări româneşti ale vulturului bicefal" de Dumitru Năstase (Atena), "Însemne heraldice din perioada anterioară şi ulterioară întemeierii Moldovei ca stat independent (secolele XIV-XV)" de Dan Cernovodeanu (Paris), "Inelul sigilar al lui Simion Stroici" de Voica Maria Puşcaşu (Bucureşti), "Mesajul limbajului vizual heraldic" de Constantin Ittu (Sibiu). Probleme importante au fost ridicate de I.N.Mănescu (Bucureşti) în referatul "Cu privire la sistemul naţional de decoraţii al României" (citit de Dan Cernovodeanu, în lipsa regretabilă a autorului pe motive de sănătate) şi de subsemnatul comunicării în "Decorurile exterioare ale scutului în sistemul de steme teritoriale din Republica Moldova". A fost remarcabil şi debutul tânărului bucureştean Tudor-Radu Tiron cu "Stemele familiei Kendeffy de Malomviz". Comunicările ţinute de Maria Dogaru (Bucureşti) - "Noi date privind Coroana de Oţel a României" şi de Constantin Ştefănescu (Râmnicul Sărat) - "Stema României - proiectul J.N. Mănescu", dar, mai ales, discuţiile pe marginea lor, au determinat adoptarea, în seara zilei de 8 mai, în şedinţa comună, a unei moţiuni către Parlamentul României, prin care s-a cerut acceptarea posibilităţii revizuirii stemei de stat a ţării şi reintroducerea Coroanei de Oţel - simbol naţional al suveranităţii - pe scut. Comunicarea lui Sorin Iftimi (Iaşi) "Un steag al oraşului Iaşi de la sfârşitul veacului XIX" a impulsionat discuţiile din seara zilei

© Silviu Andrieş-Tabac, 1998.

următoare, la care a participat şi primarul urbei, asupra proiectului de drapel al oraşului Iaşi, ce reprezintă o pânză dreptunghiulară albă, cu o cruce albastră în centru, peste care este broşată stema oraşului. În calitate de embleme naturale ale capitalei Moldovei s-au recomandat teiul (amintind de Mihai Eminescu) şi calul (coborât din stema medievală a Iaşului).

În seara de 9 mai s-a discutat şi aprobat statutul Institutului Român de Genealogie şi Heraldică "Sever Zotta", al cărui preşedinte a fost doar dl Paul Cernovodeanu. La şedință a fost ales un vice-preşedinte - Ştefan-Sorin Gorovei, animatorul celor 9 simpozioane genealogice ieşene, preşedintele filialei Iaşi a Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie şi Sigilografie a Academiei Române, redactor-şef al "Arhivei Genealogice" şi principalul inițiator al fondării Institutului, precum şi un Consiliu Ştiințific, Comitet Director, Comitet de Patronaj şi o Comisie de Cenzori, urmând să se întocmească toate actele necesare pentru înregistrarea oficială a noului for ştiințific.

Ultima şedință, ținută (spre deosebire de celelalte, care au avut loc în sălile Filialei Iaşi a Academiei Române) în aula Universității Tehnice "Gh.Asachi" cu prilejul centenarului naşterii lui Gheorghe I.Brătianu, a fost un omagiu adus întregii familii Brătianu, reprezentate în acea zi de Ioana Brătianu, fiica marelui istoric.

Ca şi în alți ani, alături de noi, s-a aflat Ruxanda Zotta, fiica marelui genealogist, al cărui nume îl poartă Institutul nominalizat de la Iaşi.

Silviu Andrieş-Tabac

Revista de Istorie a Moldovei
1998, 3 – 4

Coli editoriale – 10,0. Coli de tipar – 7,0.

Adresa **Colegiului de redacție:**
Chișinău, str. 31 August, 82

Centrul de editare și tipar al Institutului de Istorie al A.Ș.M.
(CETINI)
Chișinău, str. 31 August, 82

Firma editorial-poligrafică "Tipografia Centrală"
Chișinău, str. Florilor, 1

Departamentul Activități Editoriale,
Poligrafie, Aprovizionare cu Cărți,
Biblioteci

Indice 76965

Articles appearing in this journal
are abstracted and indexed in
HISTIRICAL ABSTRACTS and AMERICA:
HISTORY AND LIFE.

